

Jolanta Millere

BĒRNU AR INVALIDITĀTI ĢIMENŅU DZĪVES KVALITĀTE LATVIJĀ

Promocijas darbs
Sociālo zinātņu doktora grāda iegūšanai

Specialitāte – Socioloģija

Darba zinātniskā vadītāja:
Dr. phil. soc. darbā, Signe Dobelniece

Promocijas darbs izstrādāts ar ESF projekta „Atbalsts doktorantiem studiju programmas apguvei un zinātniskā grāda ieguvei Rīgas Stradiņa Universitātē” atbalstu.

Rīga, 2012. gads

ANOTĀCIJA

Jolantas Milleres promocijas darbam „Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāte Latvijā”.

Pētījuma mērķis ir izpētīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti un to ietekmējošos faktorus, akcentējot sociālās politikas lomu dzīves kvalitātes nodrošināšanā.

Darba ietvaros risinātie uzdevumi pētījuma mērķa sasniegšanai:

1. Sniegt dzīves kvalitātes teorētisku skaidrojumu socioloģisko perspektīvu kontekstā.
2. Raksturot ģimenes dzīves kvalitātes izpētes pieejas.
3. Raksturot ģimenēm sniegto atbalstu valsts politikas kontekstā.
4. Izpētīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves apstākļus un apmierinātību ar dzīves kvalitāti to raksturojošo jomu kontekstā.

Pētījuma hipotēze: sociālās politikas sniegtais atbalsts ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, kompensē ģimeņu dzīves kvalitāti visās dzīves kvalitātes jomās.

Pētījumā izmantotās metodes: aptauja, izmantojot strukturētās intervijas un normatīvo aktu analīze.

Promocijas darba struktūra:

Pirmā nodaļa sniedz dzīves kvalitātes teorētisku skaidrojumu, kurā ietverts dzīves kvalitātes jēdziena attīstības īss raksturojums, dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojums, kā arī tiek atspoguļotas dzīves kvalitāti skaidrojošās pieejas socioloģijas kontekstā, un nodaļas pēdējā apakšnodaļa sniedz dzīves kvalitātes izpētes specifikas raksturojumu.

Otrā nodaļa veltīta ģimenes dzīves kvalitātes izpētes specifikas atspoguļojumam, kurš ietver ģimenes dzīves kvalitātes teorētisku skaidrojumu, kā arī tiek raksturoti ģimenes dzīves kvalitātes izpētes specifiskie aspekti.

Trešajā nodaļā atspoguļots valsts politikas atbalsts ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, kā arī sniegts ar invaliditāti saistītu aspektu skaidrojums.

Ceturtais nodaļas sākumā sniegts iepriekš veikto pētījumu analīzes atspoguļojums ģimeņu dzīves kvalitātes jomā, kam seko pētījuma metodoloģijas un izlases apraksts, kā arī pētījumā iegūto rezultātu analīze par bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti Latvijā. Pētījumā iegūto rezultātu analīze atspoguļota atbilstoši ģimenes dzīves kvalitātes jomām.

Darba sākumā izvirzītā hipotēze neapstiprinās, jo sociālās politikas ietvaros sniegtais atbalsts ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti, kompensē bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimenes dzīves kvalitāti tikai materiālās labklājības jomā, savukārt sniegtais atbalsts pārējās ģimeņu dzīves kvalitātes jomās ir vai nu neatbilstošs ģimeņu vajadzībām, vai ģimenes sastopas ar dažādiem šķēršļiem paredzētā atbalsta saņemšanai.

Darba apjoms ir 152 lapaspuses. Darba saturs ir veidots uz 136 bibliogrāfisko avotu bāzes, kas ietver 37 normatīvos dokumentus, 99 speciālās zinātniskās literatūras avotus, kā arī informatīvos un statistiskos avotus.

ANNOTATION

Of Jolanta Millere's promotion work „The Quality of Life of Families with the Children with Disability in Latvia”.

The goal of the research is to study the quality of life of families with children with disability and the factors affecting it, accentuating the role the social policy plays in ensuring the quality of life.

Following objectives were set in order to reach the goal of the research:

1. to give a theoretical account of the quality of life from the sociological perspective;
2. to describe the research approaches of family quality of life;
3. to describe the support for the families in the context of state policy and
4. to explore the life condition and satisfaction with quality of life of families with children with disability in the context of family quality of life domains.

The hypothesis of the research: The support provided through the social policy to the families with children with disability recompense their quality of life in any of the areas of quality of life.

Methods used in the research: an inquiry, using structured interviews and an analysis of normative acts.

The structure of the promotion work The promotion work is structured into four chapters that include theoretical substantiation and the results obtained in the research.

The 1st chapter gives theoretical explanation of quality of life that contains short description of the development of quality of life concept, clarification of the concept of quality of life, as well as explanatory approaches of quality of life in the sociological context; the last part of the chapter gives a description of the specifics of the study of quality of life.

The 2nd chapter is dedicated to indication of the specifics of family quality of life research that includes a theoretical clarification of family quality of life and characteristics of specific aspects of the research of family quality of life. Based on the international studies, this chapter reflects different approaches to the study of family life quality and analyzes the areas that have been highlighted in different international studies as the ones that describe family life quality. The content of the chapter includes international studies only, because the studies done in Latvia do not feature the aspects connected with family life quality that would describe approaches and areas of family life quality.

The 3rd chapter gives an account of the state social support to the families with children with disability, as well as an explanation of different aspects of disability.

The 4th chapter begins with an analysis of previous studies in the area of family quality of life that is followed by the description of research methods and sampling, as well as analysis of research data about the quality of life of families with children with disability in Latvia. The analysis of the research data is laid out in accordance with the quality of life domains. Based on the research results, it can be concluded that the hypothesis that was made in the beginning of the work was not confirmed, because the support provided through the social policy recompense the family quality of life in the area of material wellbeing; but the support in other areas of family quality of life is either inadequate or the families face different obstacles in obtaining the support provided by the state and municipalities.

The amount of work is 152 pages. The content of work is formed on the bases of 136 bibliographic sources that include 37 normative documents, 99 special scientific literature, informative and statistical literature.

SATURS

Ievads	5
1. Dzīves kvalitātes teorētiskais ietvars	12
1.1. Dzīves kvalitātes jēdziens, tā attīstības īss raksturojums	12
1.2. Dzīves kvalitāti skaidrojošās pieejas socioloģisko teoriju kontekstā	22
1.3. Dzīves kvalitātes izpētes raksturojums	37
2. Ģimenes dzīves kvalitātes izpētes specifika	43
2.1. Ģimenes dzīves kvalitātes teorētisks skaidrojums	43
2.2. Ģimenes dzīves kvalitātes izpētes aspekti	47
3. Valsts politikas atbalsts bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanas jomā	56
3.1. Ar invaliditāti saistīto aspektu skaidrojums	56
3.2. Valsts politikas atbalsts bērnu ar invaliditāti ģimenēm	63
4. Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes analīze	75
4.1. Iepriekš veikto pētījumu analīze ģimenes dzīves kvalitātes jomā	75
4.2. Pētījuma metodoloģijas apraksts	77
4.3. Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes raksturojums	85
4.3.1. Dzīves kvalitāte materiālās labklājības jomā	85
4.3.2. Dzīves kvalitāte sociālās labklājības jomā	107
4.3.3. Dzīves kvalitāte fiziskās un emocionālās labklājības jomā	117
4.4. Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti un tās vērtējumu ietekmējošie faktori	134
Secinājumi	148
Izmantotās literatūras saraksts	153
Pielikumi	165

IEVADS

Mūsdienās straujas attīstības valstīs, kurās ikdienas dzīves tempu nosaka tehnoloģiskā, informatīvā un sociāli-ekonomiskā izaugsme, arvien aktuālāks kļūst jautājums par cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanu ikvienam sabiedrības loceklim. Cilvēka cienīgu dzīvi reglamentē valstij saistošie starptautiskie cilvēktiesību dokumenti (ANO Cilvēktiesību deklarācija, Eiropas Cilvēktiesību konvencija, ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām u.c.), kā arī valsts nacionālie normatīvie akti. Tomēr rodas jautājums, kāda ir cilvēka cienīga dzīve, kādas dzīves jomas to veido un vai ir iespējams to izpētīt, ņemot vērā dažādu sociālo grupu īpatnības? Pagājušā gadsimta 60-tajos gados Amerikā tika uzsākti uz cilvēka dzīves kvalitātes izpēti orientēti pētījumi, kas bija kā atbilde uz izvirzīto jautājumu. (Ferriss, 2004)

Promocijas darba aktualitāte un praktiskā nozīme

Dzīves kvalitātes pētījumi mūsdienās ir kļuvuši par centrālo sociālo ziņojumu jautājumu lielākajā daļā attīstīto valstu, kas atspoguļo ne tikai sociālās politikas efektivitāti, bet arī valsts iedzīvotāju labklājības līmeni un to ietekmējošos faktorus. Uz dzīves kvalitātes analīzi orientēti pētījumi sniedz iespēju noteikt sociālās politikas attīstības tendences un izvērtēt esošās politikas efektivitāti ne tikai dažādu sociālo sfēru jomā, bet arī atsevišķu sociālo grupu kontekstā. Sakarā ar to, ka sociālās politikas mērķis ir nodrošināt zināmu dzīves kvalitātes standartu tām sabiedrības grupām, kurām ir nepietiekoši resursi vai draud risks zaudēt nepieciešamos resursus savu vajadzību apmierināšanai, piemēram, ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, uz dzīves kvalitātes analīzi orientēti pētījumi ļauj izvērtēt sniegtā atbalsta atbilstību ģimenēm nepieciešamās dzīves kvalitātes uzlabošanai. Ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti aktualitāti pamato arī valsts sociāli ekonomiskā krīze, kuras rezultātā daudzu ģimeņu dzīves kvalitāte pazeminās saistībā ar vajadzību apmierināšanai nepieciešamo resursu samazināšanos. Bieži vien ģimenes, kuras pirms krīzes baudīja savām vajadzībām atbilstošu dzīves kvalitāti, krīzes rezultātā ir spiestas griezties pēc atbalsta sociālajos dienestos. Šo faktu apliecina ģimeņu skaits, kurās ir konstatēta atbilstība trūcīgas ģimenes statusam, palielināšanās no 42 999 ģimenēm 2008. gadā uz 62 383 ģimenēm 2009. gadā (Ģimeņu..., 2008,2009). Turklāt uz ģimeņu dzīves kvalitātes novērtēšanu orientētiem pētījumiem ir ne tikai informējoša, bet arī praktiska nozīme, kas vērsta uz attiecīgās mērķa grupas labklājības uzlabošanu, jo tikai balstoties uz reālo dzīves kvalitātes

novērtējumu, ir iespējams izstrādāt jaunus stratēģiskos virzienus politikas vadlīnijās, kas vērsti uz bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanu.

Ģimenes dzīves kvalitātes pētījumu pielietojums ir saistīts ar:

- ģimenes labklājības uzlabošanu;
  - indivīda, ģimenes, programmas, kopienas un valsts līmeņa uzlabojumu īstenošanu;
  - ģimenes kulturālā un etniskā mantojuma lomas identificēšanu;
  - ģimeņu iesaistīšanu dažādās aktivitātēs, atbilstošu pasākumu veicināšanu, kā arī ģimeņu vajadzībām atbilstošas vides radīšanu;
  - pierādījumu ievākšanu, lai identificētu svarīgākos dzīves kvalitātes aspektus un atklātu būtiskākos resursus, kas ļauj uzlabot ģimenes dzīves kvalitāti.
- (Schalock, 2004, 18 lpp.)

No iepriekš aplūkotā var secināt, ka ģimeņu dzīves kvalitātes pētījumi ir nepieciešami, lai atspoguļotu ģimeņu iespējas apmierināt savas vajadzības, kā arī identificētu svarīgākos dzīves kvalitātes aspektus tās uzlabošanas jomā. Savukārt ģimeņu vajadzību apmierināšanas iespējas lielā mērā ir atkarīgas no valsts, pašvaldību, nevalstisko organizāciju, kā arī visas sabiedrības atbalsta. Tāpēc valstij, veidojot sociālās politikas vadlīnijas, kas saistītas ar atbalstu ģimenēm, galvenokārt jāpievērš uzmanību to ģimeņu atbalstam, kuru piekļuve resursiem dažādu iemeslu dēļ ir ierobežota. Piemēram, ģimeņu, kurās aug bērns ar invaliditāti, vajadzību apmierināšanas iespēju izmantošanu bieži vien ietekmē vairāki ar bērnu īpašo vajadzību aerināšanas specifiku saistīti faktori.

Pētījuma novitāte

Latvijā ir salīdzinoši maz publiski pieejamu pētījumu ģimenes dzīves kvalitātes jomā. Savukārt veiktie un publiski pieejamie pētījumi atspoguļo tikai kādu ar ģimenes dzīves kvalitāti saistītu aspektu, piemēram, pētījums „Vientuļo vecāku, kuri audzina bērnus invalīdus, iespējas iekļauties darba tirgū un nepieciešamais atbalsts viņu sociālajai iekļaušanai” ir veikts 2007. gadā ar mērķi noskaidrot un novērtēt vientuļo vecāku algota darba iespējas, kā arī izpētīt nepieciešamo atbalstu viņu sociālajai integrācijai un līdz ar to dzīves kvalitātes uzlabošanai. Pētījums ir saistīts ar atstumtības riska izvērtēšanu, kas draud ģimenēm, kuras saskaras ar sociālās integrācijas grūtībām. (Pomere et al., 2007) Otrais pētījums ģimenes dzīves kvalitātes jomā „Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem”, kurš tika veikts 2002.

gadā, ietver jautājumus par sociālās atstumtības riska faktoriem trūcīgo bērnu ģimenēs, tomēr Latvijā nav veikts neviens pētījums ģimenes dzīves kvalitātes jomā, kurš būtu orientēts uz bērnu īpašo vajadzību ietekmes izvērtēšanu uz ģimenes dzīves kvalitāti.

Aizstāvēšanai izvirzāmās tēzes

- Veiktais pētījums par bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti Latvijā ne tikai ļauj izvērtēt esošās sociālās politikas efektivitāti ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanas jomā, bet arī dod iespēju identificēt ģimenēm ar bērniem invalīdiem, nepieciešamāko atbalstu ģimenes dzīves kvalitātes uzlabošanai atbilstoši valsts sociāli ekonomiskajai situācijai.
- Pamatojoties uz pētījumā iegūtajiem rezultātiem, ir iespējams identificēt ģimenēm nepieciešamos atbalsta veidus, kas saistīti ar bērnu īpašo vajadzību ietekmes kompensēšanu uz ģimeņu dzīves kvalitāti, kā arī izvirzīt tendences par šī atbalsta trūkuma ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti.
- Veiktais pētījums atspoguļo arī ģimeņu ar bērniem invalīdiem dzīves kvalitāti un to ietekmējošos faktorus.

Pētījuma bāze

Latvijā uz 2010. gada 1. janvāri bija reģistrētas 7009 ģimenes, kuras saņem piemaksu pie valsts ģimenes pabalsta par bērnu invalīdu, kas liecina par to, ka minētajās ģimenēs aug bērni ar invaliditāti (Sk. 1.pielikumu). Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras dati atspoguļo reģistrēto ģimeņu skaitu, kurās aug bērni ar invaliditāti, savukārt reālais skaits ģimeņu ar bērniem, kuriem ir īpašas vajadzības un varētu tikt piešķirta invaliditāte, bet dažādu iemeslu dēļ tā nav piešķirta, varētu būt lielāks. Saistībā ar iepriekš minēto, autore darbā neizmanto terminu „bērns ar īpašām vajadzībām”, jo tas apzīmē ne tikai tos bērnus, kuriem ir piešķirta invaliditāte, bet arī bērnus, kuriem ir nelieli funkcionāli traucējumi un invaliditāte nav piešķirta. Tāpēc darbā tiks lietots termins „bērni ar invaliditāti”, jo pētījuma mērķa grupa ir tikai tās ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti. Sakarā ar to, ka promocijas darbs ir orientēts uz to ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kurās aug bērni ar invaliditāti, kā pētījuma bāze tiek izmantoti Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras dati. Ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, kopumā sastāda 2,7% no visu ģimeņu, kurās aug bērni līdz 18 un ieskaitot gadu vecumam, skaita (Ģimeņu valsts ..., 2010). Saistībā ar pētāmo problēmu, darbā analizēta to bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāte, kuri neuzturas ilgstošās sociālās aprūpes institūcijās, bet dzīvo ģimenēs.

Pētījuma problēmas pamatojums

Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti bieži vien ietekmē apstākļi, kuri ir saistīti ar īpašo vajadzību apmierināšanu, kas savukārt ierobežo šo ģimeņu iespējas apmierināt savas vajadzības. Šo bērnu vecākiem bieži vien ir ierobežotas iespējas izmantot ne vien piedāvātās nodarbinātības un izglītības ieguves iespējas, kas liedz šīm ģimenēm nepieciešamos resursus savu vajadzību apmierināšanai, bet arī apmeklēt kultūras pasākumus, veidot sociālos kontaktus un nodrošināt ģimenes vajadzībām atbilstošus dzīves apstākļus, kas pasliktina ģimeņu dzīves kvalitāti. Ģimeņu situāciju būtu iespējams uzlabot ar sociālās politikas ietvaros izveidotu ģimenēm atbilstošu atbalsta aktivitāšu palīdzību. Tomēr rodas jautājums, vai valsts un pašvaldību sniegtais atbalsts ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti un kurām ir nepieciešams atbalsts dzīves kvalitātes nodrošināšanai, spēj kompensēt bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti un sniegt vajadzībām atbilstošu atbalstu?

Pētījuma mērķis ir izpētīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti un to ietekmējošos faktoros, akcentējot sociālās politikas lomu dzīves kvalitātes nodrošināšanā.

Pētījuma uzdevumi

1. Sniegt dzīves kvalitātes teorētisku skaidrojumu socioloģisko perspektīvu kontekstā.
2. Raksturot ģimenes dzīves kvalitātes izpēti pieejas.
3. Raksturot ģimenēm sniegto atbalstu valsts politikas kontekstā.
4. Izpētīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti to raksturojošo jomu kontekstā.

Pētījuma hipotēze: sociālās politikas sniegtais atbalsts ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti, kompensē bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimenes dzīves kvalitāti visās dzīves kvalitātes jomās.

Pētījumā izmantotās metodes: aptauja, izmantojot strukturētās intervijas, un normatīvo aktu analīze.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbs strukturēts četrās nodaļās, kuras atspoguļo pētījuma teorētisko pamatojumu un pētījumā iegūtos rezultātus.

Pirmā nodaļa sniedz dzīves kvalitātes jēdziena un tā attīstības īsu raksturojumu, dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojumu, kā arī tiek atspoguļotas dzīves kvalitāti skaidrojošās pieejas socioloģijas kontekstā, un nodaļas pēdējā apakšnodaļa sniedz dzīves kvalitātes izpēti raksturojumu.

Otrā nodaļa veltīta ģimenes dzīves kvalitātes izpēti atspoguļojumam, kurš ietver ģimenes dzīves kvalitātes teorētisku skaidrojumu, kā arī tiek raksturoti ģimenes

dzīves kvalitātes izpētes aspekti. Nodaļā, pamatojoties uz starptautiska līmeņa pētījumiem, ir atspoguļotas ģimenes dzīves kvalitātes izpētes pieejas, kā arī analizētas dažādos starptautiska līmeņa pētījumos izdalītās ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošās jomas. Nodaļas saturā ir ietverta tikai starptautisko pētījumu analīze, jo Latvijā veiktajos pētījumos nav atspoguļoti ar ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti saistīti aspekti, kuri ietvertu ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes pieejas un jomas.

Trešajā nodaļā atspoguļots valsts politikas atbalsts ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, kā arī sniegts invaliditātes teorētisks skaidrojums.

Ceturtās nodaļas sākumā sniegts Latvijā veikto pētījumu atspoguļojums ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes jomā, kam seko pētījuma metodoloģijas un izlases apraksts, kā arī pētījumā iegūto rezultātu analīze par bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti Latvijā. Pētījumā iegūto rezultātu analīze atspoguļota atbilstoši ģimenes dzīves kvalitātes jomām.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Publicētie zinātniskie raksti par promocijas darba tēmu

1. J.Millere. (2011). Materiālā labklājība kā ģimenes dzīves kvalitātes komponents: bērnu ar īpašām vajadzībām ģimeņu materiālās labklājības raksturojums. *Zinātnisko rakstu krājums*. Latvija, Rīga, RSU, 210.-219. lpp.
2. J.Millere. (2011). Support Provided by Municipalities for Families: Experience of Families with Children with Special Needs in Latvia. Starptautiskas nozīmes rakstu krājums. Latvija, Rīga, RSU (Pieņemts publicēšanai)
3. J.Millere. (2011). Family Quality of Life in Urban and Rural Areas: Experience of Families with Children with Special Needs. *Journal of International Scientific Publications: Language, Individual & Society*. Vol. 5, Bulgārija. Pieejams: www.science-journals.eu
4. J. Millere. (2011). The Role of the State's Social Policy in the Provision of Family Quality of Life. Polija, Olština. (Pieņemts publicēšanai)
5. J.Millere. (2011). Ģimenes dzīves kvalitāte kā pētniecības joma. *Zinātnisko rakstu krājums*. Daugavpils, Daugavpils universitāte, 866-872 lpp. Pieejams: http://www.dukonference.lv/files/zinatniski_petnieciskie_52konf.pdf
6. J.Millere. (2010). The socio-economic security of the family life: socio economic problems of families with children with special needs. CRFR International Conference 2010, „Changing Families in a Changing World” UK, Edinburga, Centre of Research on Families and Relationships (CRFR) (CD formāts)

7. J.Millere. (2010). Ģimenes dzīves kvalitātes būtiskākie aspekti. *Rakstu krājums „Sabiedrība un kultūra”*. Latvija. Liepāja,
8. J.Millere, S.Dobelniece. (2010). The Socio-economic Security as a Component of Social Quality of the Family Life: Experience of Families with children with Special needs. *Zinātnisko rakstu krājums*. Latvija. Rīga, RSU, 180-187lpp. Pieejams: http://www.rsu.lv/images/stories/dokumenti/publikacijas/zinatniskie_raksti_2009/socialas_zinatnes/vol_6/026-10-ZRS_A-180-187.pdf
9. J.Millere, G. Darbiņa. (2010). Bērnu īpašo vajadzību ietekme uz viņu ģimeņu dzīves kvalitāti. *Starptautisks zinātnisku rakstu krājums*. 6.sēj. I daļa. Latvija, Rīga, Baltijas Psiholoģijas un menedžmenta augstskola, 191- 197. Lpp.
10. J.Millere, G. Darbiņa. (2010). Sociālā palīdzība pašvaldību komunikācijā ar sabiedrību. *Starptautisks zinātnisku rakstu krājums*. 6.sēj. I daļa. Latvija. Rīga, Baltijas Psiholoģijas un menedžmenta augstskola, 179- 186. Lpp.
11. J.Millere. (2009). Dzīves sociālās kvalitātes konceptuālie aspekti. International Scientific Conference „New Dimensions in the Development of Society 2009”. Latvija, Jelgava, LLU (CD formāts)

Publicētās tēzes

1. J.Millere. (2011). Ģimenes dzīves kvalitāte kā pētniecības joma.133 lpp. Pieejams: <http://www.dukonference.lv/files/Tezes.pdf>
2. J.Millere. (2010). Socio-Economic Security of Families of Children with Special Needs. (abstract) Internacional Sociological Association, Gothenburg, Sweden, pp.318
3. J.Millere. (2010). The socio-economic security of the family life: socio economic problems of families with children with special needs. CRFR International Conference 2010, „Changing Families in a Changing World” UK, Edinburgh, CRFR Pieejams: <http://www.crfr.ac.uk/events/intconference10/presentations-wed/JMillere.pdf>
4. J.Millere, S.Dobelniece. (2010). Ģimenes dzīves kvalitātes konceptuālais skaidrojums. Latvija. Rīga, RSU, 391-392 lpp.

Uzstāšanās konferencēs

1. Latvija, Jelgava, LLU, International Scientific Conference „New Dimensions in the Development of Society 2009” ar referātu „Dzīves sociālās kvalitātes konceptuālie aspekti”, 2009. gada 2., 3. oktobrī
2. Latvija, Rīga, BSA, Zinātniski praktiskā konference “Psiholoģijas, biznesa un sociālā darba perspektīvas un iespējas mūsdienīgā Eiropā” ar referātu “Bērnu īpašo vajadzību ietekme uz viņu ģimeņu dzīves kvalitāti”, 2009. gada maijā

3. Latvija, Rīga, BSA, Zinātniski praktiskā konference “Psiholoģijas, biznesa un sociālā darba perspektīvas un iespējas mūsdienīgā Eiropā” ar referātu “Sociālā palīdzība pašvaldību komunikācijā ar sabiedrību”, 2009. gada maijā
4. Daugavpils universitātes 52. starptautiskā zinātniskā konference ar referātu “Ģimenes dzīves kvalitāte kā pētniecības joma”, 2010. gada 14., 16. aprīlī
5. Latvija, Liepāja, Starptautiskā zinātniskā konference „Sabiedrība un kultūra” ar referātu “Ģimenes dzīves kvalitātes būtiskākie aspekti”, 2010. gada 29. un 30. aprīlī
6. Zviedrija, Geteburga XVII WORLD CONGRESS OF SOCIOLOGY ar referātu “Socio-Economic Security of Families of Children with Special Needs”, July 11-17, 2010
7. Anglija, Edinburga CRFR International Conference “Changing Families in a Changing World” ar referātu “The socio-economic security of the family life: socio economic problems of families with children with special needs”, University of Edinburgh, June 16 – 18, 2010
8. Latvija, Rīga, RSU Zinātniskā konference ar referātu “Ģimenes dzīves kvalitātes konceptuālais skaidrojums” 2010. gada 13. un 14. martā
9. Latvija, Rīga, Rīgas Tehniskā universitāte, 51. starptautiskā konference ar referātu “Ģimenes dzīves kvalitātes izpēte starptautiskās un Latvijas pieredzes kontekstā”, 2010. gada 15. oktobrī
10. Bulgārija, Sunny Beach, International Scientific Conference “Language, Individual & Society” 2011. gada 07.-12. septembrim ar referātu “Family Quality of Life in Urban and Rural Areas: Experience of Families with Children with Special Needs”.
11. Polija, Olština, Starptautiska konference “Life Chances and Quality of Life in Contemporary Families” 2011. gada 12. – 13. maijam ar referātu „The Role of the State’s Social Policy in the Provision of Family Quality of Life”.

Dalība projektos

1. Dalība projektā „Sabiedrības integrācijas un tolerances audits” 2007 – 2009
  2. Dalība (līdzautore) starptautiska mēroga projektā „Analīze par situāciju Latvijā bērnu tiesību aizsardzības jomā bērniem, kas atrodas ārpus ģimenes aprūpē un bērniem, kuriem pastāv risks zaudēt savas ģimenes aprūpi”, *pasūtītājs SOS Kinderdorf International, Austria*, 2008 novembris – 2009 aprīlis // M.Pranka, J.Millere. 2009. Analīze par situāciju Latvijā bērnu tiesību aizsardzības jomā bērniem, kas atrodas ārpus ģimenes aprūpē un bērniem, kuriem pastāv risks zaudēt savas ģimenes aprūpi.
- Pieejams: www.sosbernuciemati.lv/lv/par-mums/informativie-materiali/?file=3

1. DZĪVES KVALITĀTES TEORĒTISKAIS IETVARŠ

1.1. Dzīves kvalitātes jēdziens, tā attīstības īss raksturojums

Dzīves kvalitātes pētījumi sākotnēji tika radīti ar mērķi veicināt sociālo indikatoru izmantošanu pētījumos un sabiedrības informēšanā par politiskajiem procesiem. Sakarā ar to, ka dzīves kvalitāte ir multidimensiāls jēdziens, kurš ir attīstījies vairāku zinātņu ietvaros un var tikt pielietots praktiski visās būtiskākajās dzīves jomās, nebūtu korekti izcelt vienīgi sociologu ieguldījumu dzīves kvalitātes teorētiskā ietvara izstrādē, tāpēc, sniedzot nelielo ieskatu dzīves kvalitātes jēdziena attīstībā, ietverti arī citu zinātņu, piemēram, ekonomikas, medicīnas, kā arī sociālās psiholoģijas sasniegumi.

Sākotnēji dzīves kvalitātes izpēte ietvēra ekonomiskas dabas raksturlielumus, kuri liecināja galvenokārt par mājtsaimniecību dzīves līmeni, tie savukārt raksturo ģimeņu dzīves apstākļus un nevis to dzīves kvalitāti. Piemēram, Maltusa teorijas (Malthusian theory) pamatlicējs, angļu ekonomists, Tomas Maltuss (Tomas Malthus) jau 1798. gadā puda savas idejas par sabiedrības eksistences priekšnosacījumiem un demogrāfisko izmaiņu ietekmi uz resursu pieejamību. Saistībā ar to viņš izvirzīja divus likumus, uz kuriem balstās visas sabiedrības eksistence:

- ēdiens ir nepieciešams visu cilvēku eksistencei;
- kaisle starp dzimumiem ir nepieciešama un vienmēr būs klātesoša neatkarīgi no stāvokļa, kādā atrodas valsts. (Malthus, 1798,4)

Saistībā ar izvirzītajiem sabiedrības eksistences likumiem, Tomas Maltuss bija pārliecināts, ka tie ir fiksēti cilvēku dabā un vienmēr darbosies kā uzvedības dzinēji. Līdz ar to arī sabiedrības funkcionēšana vienmēr būs veidota tā, lai cilvēku gaidas pēc ēdiena un kaisles tiktu nodrošinātas. Pēc autora domām, sabiedrībā valdīs harmonija tad, kad minētie likumi tiks ievēroti un cilvēki saņems to, pēc kā tie ilgojas. Tomēr pasaule ir izveidota tā, ka cilvēku pieaugums ir daudz lielāks, nekā pasaules spēja saražot nepieciešamos eksistences resursus. Tas nozīmē to, ka tad, kad iedzīvotāju skaits pārsniedz sistēmas spēju nodrošināt cilvēkus ar darbu un iztiku, seko bads un trūkums. Tas ir galvenais sabiedrības nevienlīdzības cēlonis un reizē arī sabiedrības izdzīvošanas pamatlikums, jo mirstības pieauguma dēļ iedzīvotāju skaits mazinās, tā nonākot līdzsvarā ar „resursu pieejamību”. Tādējādi demogrāfisko izmaiņu dinamika iespaido dzīves kvalitāti. Maltuss protestēja pret viedokli, ka sabiedrības labklājību ir iespējams celt caur materiālo līdzekļu pārdali starp bagātajiem un nabadzīgajiem,

iedodot visnabadzīgākajiem sabiedrības locekļiem vairāk naudas. Autors uzskatīja, ka tādā gadījumā, nabadzīgākie sabiedrības locekļi, jūtot lielākas materiālās iespējas, kļūdaini uzskatīs, ka var atļauties veidot lielākas ģimenes, kas savukārt prasīs papildus resursus, un tādējādi sabiedrība pati veicinās iedzīvotāju skaita nekontrolējamu pieaugumu, kas novedīs pie resursu trūkuma. (Malthus, 1798,6-9) Tomēr 19.gadsimta trešajā dekādē angļu ekonomista teorija tika kritizēta kā neatbilstoša sabiedrības attīstībai, piemēram, ekonomiste Estere Boserupa (Ester Boserup) uzskatīja, ka nav jābaidās no demogrāfiskā pieauguma, bet gluži pretēji, demogrāfiskajam pieaugumam ir jāstimulē ražošanas attīstību, kas savukārt stimulēs resursu pieaugumu. (Abramitzky, 2007)

Lauku saimniecību struktūras un iedzīvotāju labklājības pētnieki Džerijs Skīls (Jerry R. Skees) un Luis Svansons (Louis R. Swanson), analizējot iedzīvotāju nabadzību, ir izvirzījuši hipotēzi: ja uzņēmumu lielums pieaug, mazinās uzņēmumu skaits, atstājot negatīvu ietekmi uz nabadzības līmeni starp iedzīvotājiem. Te runa ir par tādiem uzņēmumiem kā veikali, lauku saimniecības, ražotnes utt. (Skees et al., 1988,238-260) Turpretim Amerikas Savienoto Valstu sociologs, Viljams Sjūels (William H. Sewell), izveidojot Oklahomas lauksaimnieku ģimeņu dzīves līmeņa izpēti sociometriskā skalu, pavēra iespējas pētniekiem pievērsties mājsaimniecību sociāli ekonomiskā stāvokļa izvērtēšanai. Autors, analizējot mājsaimniecību sociāli ekonomisko stāvokli, novēroja dažādas mājsaimniecību veidojošas vienības (piemēram, atsevišķa dzīvojamā istaba, tualete dzīvojamā mājā, telefons, radio u.c.), kurām tika piešķirts attiecīgās vienības numurs. Tās vienības, kurām bija nepieciešams vērtējums, tika ranžētas četrās kvartilēs. Ar sava darba palīdzību Sjūels pierādīja ģimeņu dzīves kvalitātes aspektu kvantitatīvās izpēti iespējas, kā arī objektīvo rādītāju nozīmi dzīves kvalitātes izpēti jomā. (Sewell, 1942, 281-289) Sjūela izstrādāto ģimeņu dzīves līmeņa izpēti instrumentāriju 1942. gadā savos pētījumos izmantoja tādi amerikāņu pētnieki kā Hovards Kotams (Howard R. Cottam) un Artūrs Manguss (Arthur R. Mangus). Autori savu darbu, nosaucot to par 'dzīves standartu', strukturēja trīs daļās, kuras ietvēra dzīves līmeņa, sociālās dalības un sociālās pielāgošanās izpēti. Izmantojot 5 punktu apmierinātības skalu, autori noteica respondenta apmierinātību ar izglītību, komunikācijas iespējām, ekonomisko drošību, mājokli, sanitāriju un drošību, kā arī labierīcībām. Apmierinātība ar dzīves līmeni ietvēra dzīves apstākļus, pakalpojumus, kas pieejami kopienas ietvaros, sociālās un rekreatīvās darbības, veselību, saimniecību un darbu tajā, mājas, ģimeni un tuvāko apkaimi, kas liecina par to, ka jau 40-tajos gados pētnieki, pievērsoties dzīves kvalitātes

aspektu izpētei, ietvēra tajā gan objektīvo, gan subjektīvo dzīves kvalitātes dimensiju. (Ferriss, 2004,42) Savukārt 40-to gadu sākumā ekonomisti Margareta Hagoda (Margaret J. Hagood) un Luis Ducofs (Louis J. Ducoff) pievērsās dzīves līmeņa teorētiskā ietvara izstrādei un akcentēja dzīves līmeņa definējuma atšķirīgās iespējas, kuras nosaka tas, kādas dzīves līmeņa jomas (ekonomiskos labumus un servisu) pētnieks pats ietver dzīves līmeņa mērījumos. (Hagood, 1944,78-84) Arī ekonomists Rodžers Makkeins (Rodger A. McCain) pievērsās lauku dzīves teorijas izstrādei, uzskatot, ka to var veidot, izmantojot tautas skaitīšanas datus, piemēram, lauku māju vērtība, pieeja elektrībai, ūdensvads, telefons, automobilis un radio mājās.

Savukārt socioloģijas nozarē mērījumi par ģimeņu dzīves apstākļiem ir interesējuši amerikāņu sociologus jau kopš 1918.gada. Sociāli ekonomiskais statuss, dzīves līmenis un sociālais statuss ir apzīmējumi, kas norāda uz ģimeņu dzīves apstākļu jauktajiem mērījumiem, un tolaik tika izmantoti kā indikatori, lai raksturotu ģimeņu „dzīves kvalitāti”, tomēr tad termins „dzīves kvalitāte” vēl netika izmantots. (Ferriss, 2004,40) Tolaik socioloģijas zinātnei bija statistiska un konsultējoša loma, ar kuras palīdzību bija nepieciešams izpētīt apkārt esošās vides izmaiņas. Tā laika sociologiem vairāk interesēja tendences nevis cēloņi. Piemēram, amerikāņu sociologi Viljams Ogburns (William F. Ogburn) un Stjuarts Čapins (Stuart F. Chapin) ar savu pētījumu palīdzību centās atbildēt uz jautājumu „kā” un nevis uz jautājumu „kāpēc”, kas liecina par tā laika socioloģisko pētījumu objektīvo raksturu. (Bannister, 1991,6) Sociologs Čapins, kurš viens no pirmajiem pievērsās ar dzīves kvalitāti saistītu aspektu izpētei, radīja skalu, ar kuras palīdzību sociālo dienestu darbinieki varēja izvērtēt ģimenes. Vēlāk šī skala tika izmantota, lai identificētu sociālo šķiru, pie kuras pieder konkrētā ģimene. Punktu skala paredz piešķirt punktus par atsevišķām vienībām, piemēram, par katru mēbeļu vienību. Pētījuma pamatā bija jautājumu saraksts par to, ko varēja ieraudzīt ģimenes dzīvojamajā istabā. Dažādu saimniecības priekšmetu esamībai vai neesamībai tika piešķirti attiecīgi punkti, piemēram, liels paklājs (6 punkti), gaisma (elektrība - 12; petroleja – 3); šujmašīna (2 punkti); telefons (24 punkti); modinātājs (2 punkti), punkti tika piešķirti par istabas estētisko noformējumu, piemēram, tīrību, kārtību, remontu un gaumi, vadoties pēc intervētāja iespaidiem. Visu punktu summa ļāva klasificēt ģimenes kā „nabadzīgas”, „trūkcūcietēji”, „strādnieku ģimenes”, „vidusslāņa zemākā daļa”, „vidusslāņa vidējā daļa”, „vidusslāņa augšējā daļa”. (Ferriss, 2006,367-368) Pētījuma pamatā bija dzīves līmeņa un sociālā statusa mērījumu apvienojums, kas liecina par dzīves kvalitātes aspektu izpēti objektīvās dimensijas

ietvaros. Šo mērījumu attīstības rezultātā 20.gadsimta 60-tajos gados dzīves kvalitāte kļuva par pētniecības lauku, kas parādījās kā reakcija uz ekonomisko indikatoru dominējošo stāvokli.(Shussler et al., 1985, 129-133) Dzīves kvalitātes pētījumu paplašināšanās 70-tajos gados ieviesa izmaiņas dzīves kvalitātes izpētes jomā – pētnieki sāka atteikties no dzīves kvalitātes izpētes specifikas, kuras centrā bija individuālās labklājības objektīvie indikatori, kas galvenokārt bija ekonomiski pēc dabas. Grāmata „Amerikas dzīves kvalitāte: priekšstati, izvērtējums un gandarījums” (The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations and satisfactions), kuru 1976. gadā publicēja Kempbels un kolēģi, mudināja izmantot labklājības subjektīvos vai psiholoģiskos indikatorus. (Campbell et al., 1976). Kā vēl vienu nozīmīgu šīs tradīcijas darbu var minēt pētnieku Franka Endrjūsa (Frank M. Andrews) un Stefena Vitija (Stephen B. Withey) „Labklājības sociālie indikatori: amerikāņu priekšstati par dzīves kvalitāti” (Social Indicators of Well-being: Americans Perceptions of Life Quality). (Andrews, et al., 1976)

1979.gada periodiskajā izdevumā „*Sociological Abstracts*” pirmoreiz tika ietverts dzīves kvalitātes jēdziens kā socioloģisko pētījumu kategorija. Tomēr, kā norāda dzīves kvalitātes pētījumu apkopojuma autori Karls Šuslers (Karl F. Shussler) un Gēne Fišers (Gene A. Fishers), „...koncepts par labu dzīvi ir tik ‘vecs’, cik veta ir civilizācija, tikai tam bijuši citi nosaukumi, piemēram, ‘laime’...” (Shussler et al., 1985,130). Pēc sociologa Abota Ferisa (Abbott L. Ferriss) domām, dzīves kvalitātes skalas socioloģijā attīstījās kā mēģinājums izmērīt apmierinātību ar dažādām dzīves jomām. (Ferriss, 2004) Piemēram, sociologs un sociālo pētījumu institūta dibinātājs Karls Šuslers un sabiedrības pētnieks Gēne Fišers, atsaucoties uz vairākiem pētījumiem, norāda, ka dzīves kvalitātes subjektīvie mērījumi galvenokārt ir attīstījušies socioloģijas un sociālās psiholoģijas zinātnes ietvaros un ir izpelnījušies lielāku uzmanību nekā objektīvie mērījumi, jo ir noderīgi politikas izvērtēšanai un veidošanai. Autori uzskata, ka dzīves kvalitātes subjektīvās dimensijas izpēte ir saistāma ar indivīdu vai grupu labklājības izpēti (Shussler et al., 1985, 132-133), kas liecina par to, ka subjektīvo dzīves kvalitātes indikatoru attīstība balstās uz politikas un labklājības izvērtēšanas nepieciešamību nevis sabiedrības dzīves līmeņa izpēti, kas galvenokārt balstījās uz ekonomikas zinātnes ietvaros izstrādātajām teorijām, kurām ir vairāk objektīvs, nevis subjektīvs analīzes raksturs. Savukārt, pievēršoties dzīves kvalitātes subjektīvās dimensijas izpētei, ir nepieciešams balstīties uz dzīves kvalitāti skaidrojošajām teorijām,

ar kuru palīdzību ir iespējams analizēt ne tikai dzīves kvalitāti veidojošās jomas, bet arī to ietekmējošos faktorus, kas palīdz rast atbildi uz jautājumu „kāpēc”.

Pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei, ir svarīgi arī apzināties to, ka dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojums būtiski atšķiras starp dažādām zinātņu perspektīvām. Piemēram, kā norāda Džosefs Sirgi (Josefs Sirgy), pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei saistībā ar veselību, ir nepieciešams pievērst uzmanību dzīves kvalitāti skaidrojošajām pieejām no socioloģijas perspektīvas viedokļa, jo šī zinātnes nozare paver iespējas pievērsties dzīves kvalitātes izpētei no to ietekmējošo faktoru skatpunkta. Piemēram, individuālā pieeja dzīves kvalitātes definēšanā „akcentē indivīda sasniegumus”, kamēr transcendentālā pieeja akcentē „kopienas pārkumu pār indivīdu”. Filozofisku un politisku iemeslu dēļ šīs divas pieejas ir neadekvātas, jo tās nedefinē dzīves kvalitāti, „izmantojot konsekventu terminoloģiju, kā arī nekonkretizē tās sabiedrības organizāciju, kas visveiksmīgāk nodrošinātu augstu dzīves kvalitāti....” (Sirgy, 2006,371-375). Autors ilustrē piemēru par hronisku slimību un saslimstību. Gan nauda, gan laiks, jūtas un iemaņas spēlē savu lomu pacienta dzīves kvalitātes uzlabošanai. Tomēr autors uzdod vairākus jautājumus par to, kā būtu jādefinē dzīves kvalitātes jēdziens un pacienta stāvoklis, kas būtiski raksturo un arī ietekmē to dzīves kvalitāti.

Dzīves kvalitātes subjektīvās dimensijas izpēte 20. gadsimta 60-tajos gados strauji attīstījās arī psiholoģijas nozarē. Kā pirmie dzīves kvalitātes pētījumi tika veikti „sekmiņas novecošanas” jomā, tomēr subjektīvās izpētes tēma bija aktuāla arī pētījumos par garīgo veselību, piemēram, „Amerikāņu viedoklis par viņu garīgo veselību: nacionālā aptauja”, kuru veica pētnieki Gerans Gurins (Geran Gurin), Josefs Verofs (Joseph Veroff), Šeila Felds (Sheila Feld) (*Americans View Their Mental Health: A Nationwide Interview Survey, Gurin, Veroff, Feld; 1960*), un novatoriskais pētījums par cilvēcisko interešu modeļiem (*The Patterns of Human Concerns, Cantril; 1965*). Šis darbs ir visai bieži izmantots psiholoģijas pētījumos, kur subjektīvā izpēte ir radusi nosaukumu „subjektīvā labklājība”. 80-tajos gados dzīves kvalitātes jautājums sāka parādīties medicīniskajos pētījumos, kur akcents tika likts uz pacienta priekšstatu par savu stāvokli. Parasti tas tika mērīts ar standarta aptauju palīdzību, piemēram, Lankastera dzīves kvalitātes saraksts (*Lancaster Quality-of-Life Inventory*), kuru izveidoja profesors Antonijs Lēmans (Anthony F. Lehman), un šī pētījuma joma ir orientēta uz dzīves kvalitātes izpēti saistībā ar veselību, kur pacientu viedoklim par ārstēšanas rezultātu ir īpaša nozīme. (Veenhoven, 2008) No aplūkotajiem dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojumiem var secināt, ka pilnīga un visaptveroša dzīves

kvalitātes jēdziena tapšanā ir neapšaubāms katras zinātnes ieguldījums, kurš ir kā dzīves kvalitātes jēdziena iztrūkstošais puzzles gabaliņš. Dažādu zinātņu nozaru ieguldījumu dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojumā ir aplūkojusi arī ekonomikas doktore Anda Grīnfelde, kura savā promocijas darbā ir apkopojusi dzīves kvalitātes izpētes pieejas dažādās zinātņu nozarēs (Sk 1.1. attēlu).

1.1. att. Dzīves kvalitāti skaidrojošās pieejas dažādās zinātņu nozarēs
Avots: Grīnfelde, 2010,19

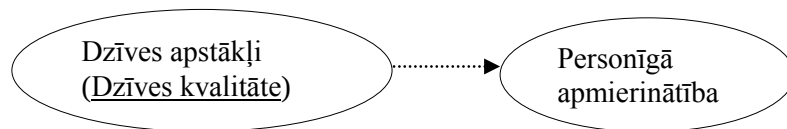
Katras zinātnes uzdevums ir nodarboties ar kādu konkrētu dzīves kvalitāti skaidrojošo aspektu analīzi, piemēram, ekonomika nodarbojas ar sabiedrības locekļu dzīves līmeņa, kā arī dzīves apstākļu izvērtēšanu, psiholoģija – ar indivīdu emocionālā stāvokļa analīzi, savukārt socioloģijas nozares kompetencē galvenokārt ietilpst iedzīvotāju viedokļu analīze par dzīves kvalitāti un faktoriem, kas to ietekmē. Mūsdienās dzīves kvalitātes pētījumi tiek izmantoti kā plaši pielietojams instruments, ar kura palīdzību ir iespējama ne tikai kādas sabiedrības sociālās grupas dzīves kvalitātes izpēte, bet arī dažādu politisko aspektu izvērtēšana, kas ir iespējams tikai pateicoties zinātņu lielajam ieguldījumam dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojuma attīstībā.

Ar dzīves kvalitāti parasti saprot cilvēka esamības apstākļus: nodrošinājumu ar materiālajiem labumiem (pārtika, apģērbs, mājoklis), drošību, veselības aprūpes pieejamību, izglītības iegūšanas iespējas, personīgās attīstības iespējas, vides stāvokli, sociālās attiecības sabiedrībā, tostarp vārda brīvību un pilsoņu iespējas ietekmēt politiskos lēmumus. Dzīves kvalitāte tiek noteikta visās cilvēka esamības jomās un aspektos: daba, ģimene, darbs, sabiedriskā darbība, izglītība, izklaide utt. (Белкин,

1999, 21). Turpretim dzīves kvalitāti raksturo pakāpe, kādā cilvēku objektīvās vajadzības ir apmierinātas attiecībā pret personīgo vai grupu subjektīvās labklājības izpratni. (Costanza et al.,2008,12). Par dzīves kvalitāti var spriest attiecībā ar sabiedrībā pastāvošajām normām, paražām un tradīcijām, kā arī salīdzinājumā ar personīgo ambīciju līmeni. (Phillips, 2006,33)

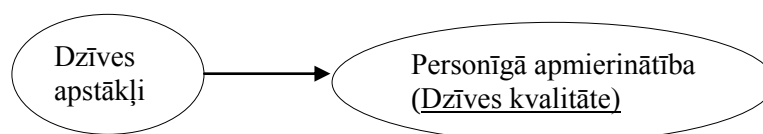
Pateicoties dažādu zinātņu ieguldījumam dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojuma tapšanā, mūsdienās ir iespējams iepazīties ar dzīves kvalitātes daudzveidīgiem skaidrojumiem, kuros ir atspoguļoti atšķirīgi dzīves kvalitātes aspekti. Dzīves kvalitāti ir nepieciešams definēt izejot no tā, ko ir paredzēts dzīves kvalitātes izpētē ietvert. Piemēram, dzīves kvalitātes pētnieki Anglijā ir iedalījuši dzīves kvalitātes definīcijas četros veidos.

Pirmais dzīves kvalitātes definējuma veids uzsver objektīvos rādītājus un dzīves kvalitāti skaidro caur dzīves apstākļiem, no kā izriet personīgā apmierinātība ar dzīvi (Sk.1.2.att.).

1.2.att. Dzīves apstākļu terminos definēta dzīves kvalitāte
Avots: Quality of Life and..., 2006

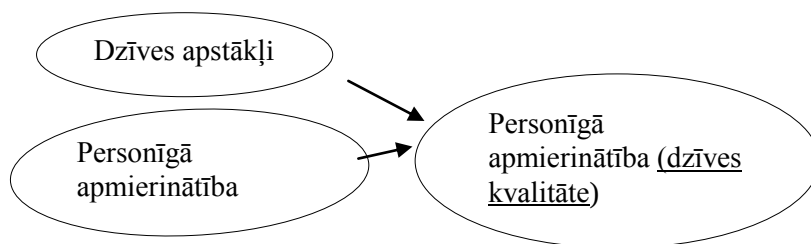
Otrais dzīves kvalitātes definējuma veids, līdzīgi kā iepriekšējais, uzsver dzīves kvalitātes objektīvos rādītājus, tomēr atšķirība ir tāda, ka dotās definīcijas ietvaros dzīves kvalitāte tiek skatīta kā apmierinātība ar dzīves apstākļiem (Sk.1.3.att.). Atspoguļotā definīcija ļauj izdalīt dzīves apstākļu jomas un vērtēt dzīves kvalitāti, izejot no indivīda subjektīvās apmierinātības ar tām.

1.3. att. Dzīves kvalitāte ir definēta apmierinātības ar dzīvi terminos
Avots: Quality of Life and..., 2006

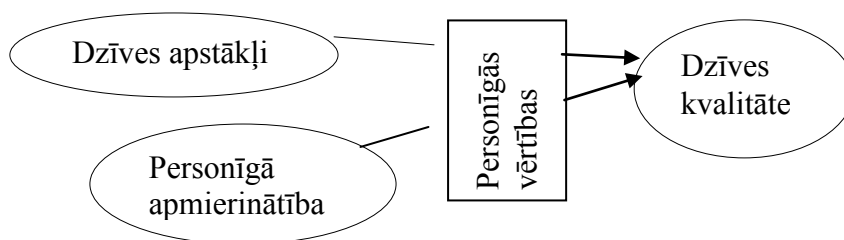
Trešais dzīves kvalitātes definējuma veids dzīves kvalitātes terminā iekļauj gan dzīves apstākļus, gan arī indivīdu apmierinātību ar tiem (Sk.1.4.att.). Atspoguļotā

definīcija dzīves kvalitātes jēdzienā ietver objektīvo un arī subjektīvo dzīves kvalitātes dimensiju.

1.4.att. Dzīves kvalitāte ir definēta kā apmierinātības un dzīves apstākļu kombinācija
Avots: Quality of Life and..., 2006

Ceturtais dzīves kvalitātes jēdziena definējuma veids dzīves kvalitāti skaidro ar objektīvās un subjektīvās dimensijas palīdzību, kuru kombinācija tiek izvērtēta caur svarīguma skalu (Sk.1.5.att.). Atspoguļotā definīcija ļauj visaptveroši spriest par indivīdu dzīves kvalitāti, ņemot vērā to vērtības.

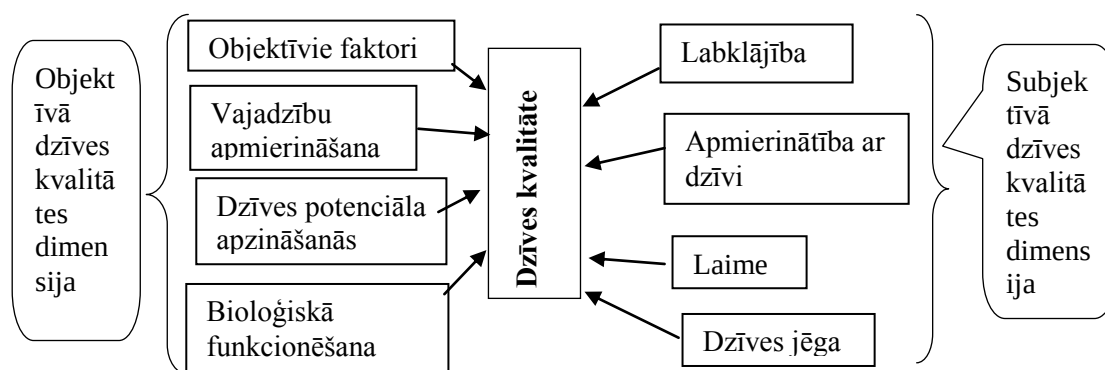
1.5.att. Dzīves kvalitāte ir definēta kā apmierinātības un dzīves apstākļu kombinācija, kas izvērtēta caur svarīguma skalu
Avots: Quality of Life and..., 2006

Dzīves kvalitātes definējuma izvēle ir atkarīga ne tikai no tā, kādas zinātnes ietvaros tiek veikts attiecīgais dzīves kvalitātes pētījums, bet arī no pētāmās mērķa grupas specifikas un pētījuma mērķa. Pētot ģimenes dzīves kvalitāti, darbā izmantota definīcija, kura paredz pievērsties ne tikai ģimeņu dzīves apstākļu novērtējumam, bet arī spriest par šo ģimeņu dzīves kvalitāti, ņemot vērā subjektīvo apmierinātību ar dzīves apstākļiem. No iepriekš teiktā izriet, ka dzīves kvalitāti raksturo indivīdu apmierinātība ar esošajiem dzīves apstākļiem, kuri nodrošina vajadzību apmierināšanu visās ikdienas dzīvi ietekmējošās jomās.

Jēdziens “dzīves kvalitāte” veidojas no daudziem komponentiem, kas objektīvi ietekmē cilvēku dzīvi un subjektīvi izpaužas kā apmierinātība ar dzīvi. Dzīves kvalitāte ir labi dzīves apstākļi apvienojumā ar pozitīvu subjektīvu labsajūtu. Vispārīgāk

definējot, dzīves kvalitāti nosaka dažādu dzīves apstākļu un subjektīvas labklājības komponentu plejāde. Dzīves apstākļi ir jāsaprot kā ‘taustāmi’ dzīves nosacījumi: ienākumi, dzīvesvieta, darba apstākļi, attiecības ģimenē un sociālie kontakti, veselības stāvoklis, sociālā un politiskā aktivitāte. Turpretim subjektīvā labklājība nozīmē to, kā paši indivīdi definē savas dzīves specifiskos apstākļus un dzīvi kopumā. No iepriekš teiktā izriet, ka dzīves kvalitāti veido objektīvā un subjektīvā dimensija, kuras ietver veselu komponentu kopumu.

Dzīves kvalitātes pētījumu centra direktors Sorens Ventegots (Soren Ventegodt) kopā ar pētniekiem Joavu Meriku (Joav Merric) un Nilu Andersenu (Niels J. Andersen) ir apkopojis dzīves kvalitātes objektīvo un subjektīvo dimensiju veidojošos komponentus (Sk.1.6.att.). Lai labāk ilustrētu dzīves kvalitātes jēdziena komplekso dabu, ir nepieciešams atspoguļot visu to veidojošo komponentu raksturojumu.

1.6. att. Dzīves kvalitātes komponenti globālās integrētās dzīves kvalitātes pieejas ietvaros
 Autores veidots attēls, izmantojot avotu: Ventegodt et al., 2003

Dzīves kvalitātes subjektīvā dimensija ietver tādu komponentu kā labklājība, apmierinātība ar dzīvi, laime un dzīves jēga. Dzīves jēgas un laimes komponentiem ir filozofisks raksturs, kurš dzīves kvalitātes jēdzienu skaidro no filozofisko atziņu viedokļa. Visuzskatāmāk dzīves kvalitāti atspoguļo *labklājība*. Labklājība ir komponents, kurš atspoguļo cilvēka personiskās dzīves kvalitātes novērtējumu visās tās jomās. Labklājība ir cieši saistīta ar to, kā lietas notiek objektīvajā pasaulē caur ārējiem dzīves faktoriem un kā pats indivīds tās interpretē. *Apmierinātība* nozīmē just, ka dzīvē viss notiek tā, kā tam jānotiek. Kad apkārtējā pasaule atbilst cilvēka cerībām, vajadzībām un vēlmēm, viņš ir apmierināts. Apmierinātība ir mentāls stāvoklis: kognitīva realitāte. Vairums cilvēku piesardzīgi izmanto vārdu *laime*, jo tam ir īpaša nozīme. Justies laimīgam nenozīmē vienkārši būt priecīgam un apmierinātam.

Ventegodt et al., 2003) Kaut arī laime un apmierinātība ar dzīvi bieži tiek izmantoti kā sinonīmi, daudzi autori uzskata, ka tie ir atšķirīgi labklājības mēri. Dzīves kvalitātes pētnieks, psiholoģijas doktors Džordžs Vaillaints (George Vaillant), piemēram, uzskata, ka 'laime' attiecas uz affektīvu/emocionālu dzīves kvalitātes novērtējumu, bet 'apmierinātība ar dzīvi' attiecas uz vispārējiem dzīves apstākļiem, kas izriet no cilvēka vēlmju salīdzinājuma ar viņa faktiskajiem sasniegumiem. Laime sliecas būt pārejoša un gaistoša, bet apmierinātība ar dzīvi mainās pakāpeniski un sistemātiski atkarībā no tā, kā mainās dzīves apstākļi. (Heise et al., 2002) Dzīves kvalitātes objektīvā dimensija ietver tādus komponentus kā vajadzību apmierināšana, dzīves potenciāla apzināšanās un bioloģiskā funkcionēšana. *Vajadzību apmierināšana* nav tik abstrakta kā visi iepriekšminētie komponenti, jo tas ir atkarīgs arī no ārējiem un kulturāliem nosacījumiem. Vajadzības tradicionāli tiek saistītas ar dzīves kvalitāti tai ziņā, ka tad, kad vajadzības ir apmierinātas, dzīves kvalitātes līmenis ir augsts. Vajadzības ir cilvēka dabas izpausme: kaut kas tāds, kas visiem cilvēkiem ir kopīgs. (Ventegodt et al., 2003) Dzīves kvalitātes objektīvo dimensiju raksturo arī *bioloģiskās funkcionēšanas* komponents, kas ietver dzīves kvalitātes bioloģisko saturu un uzsver indivīda kā dzīva organisma dabu, kura pamatfunkcija ir īstenot dziļāko bioloģisko potenciālu, lai radītu cilvēku. Turpretim dzīves *potenciāla apzināšanās* ir saistīta ar cilvēka nemitīgu attīstību un izaugsmi, cilvēks izmanto savu potenciālu radošām aktivitātēm, labām attiecībām, jēgpilnam darbam un ģimenes veidošanai, tādējādi dzīvojot pilnvērtīgu dzīvi. (Ventegodt et al., 2003) No aplūkotajiem dzīves kvalitāti veidojošajiem komponentiem izriet, ka dzīves kvalitātes jēdzienam ir komplekss raksturs, kurš var tikt aplūkots no dažādu zinātņu teorētisko atziņu viedokļa, un arī saturiski skaidrot to ir iespējams daudzējādi. Atsaucoties uz iepriekš aplūkotajām teorētiskajām atziņām, kas saistās ar dzīves kvalitātes skaidrojuma specifiku, ir iespējams secināt, ka dzīves kvalitātes jēdziens atspoguļo gan sabiedrības locekļiem sniegtās iespējas un šo iespēju izmantošanu ietekmējošos faktorus, gan arī ikdienas dzīvi ietekmējošos aspektus, piemēram, dzīves apstākļus, ģimeņu locekļu savstarpējās attiecības, iespējas atpūsties, iesaistīties kultūras aktivitātēs, un arī ikdienas dzīves novērtējumu, atbilstoši katra viedoklim par labu ikdienas dzīvi. Tas savukārt liecina par to, ka dzīves kvalitātes skaidrojuma pamatā ir nepieciešams izmantot konkrētas zinātnes teorētiskās pamatatziņas, kuras būtu orientētas uz dzīves kvalitātes jēdzienā ietvertā satura teorētisku skaidrojumu. Līdz ar to nākamā nodaļa tiks veltīta dzīves kvalitātes skaidrojumam socioloģisko teoriju kontekstā.

1.2. Dzīves kvalitāti skaidrojošās pieejas socioloģisko teoriju kontekstā

Zinātniskajā literatūrā ir sastopamas vairākas dzīves kvalitāti skaidrojošas pieejas un katra no tām atspoguļo kādu konkrētu dzīves kvalitātes aspektu, kuru raksturo ne tikai tās teorētiskais ietvars, bet arī konkrētas zinātniskās disciplīnas pamatnostādnes un izpētes līmenis. Kopumā dzīves kvalitāti skaidrojošās teorijas attiecas uz sociālo sistēmu evolūciju, sociālo darvinismu un sociālo sistēmu attīstības stadijām, kā tās atspoguļo vācu sociologs Kārlis Markss (Karl Marx) un franču sociologs Emīls Dirkeims (Emile Durkheim). Jebkura sociāla sistēma paredz noteiktas funkcionālās vajadzības, ieskaitot vidi un bioloģiskos apstākļus cilvēces eksistencei. Šī pieeja var atklāt prasības sociālajai sistēmai, kas ļautu uzlabot dzīves kvalitāti, taču šādas prasības vēl nav formulētas, izņemot ideālās, utopiskās sistēmās. (Ferriss, 2006,375-377) Savukārt kritiskās skolas pārstāvji redz sociālo sistēmu tādu, kas atrodas nemītīgu konfliktu un konkurences stāvoklī. Pateicoties šiem procesiem, viena grupa vai cita apmierina savas vajadzības, bet sistēma sasniedz zināmu pielāgošanās līmeni, procesam atkārtojoties.

Lielākās grūtības, izstrādājot dzīves kvalitātes teorētisko ietvaru, pētniekiem ir sagādājušas dzīves kvalitātes daudzdimensiālā daba, kura uzliek par pienākumu ne tikai dzīves kvalitātes jēdzienā ietvert visas dzīves kvalitāti ietekmējošās jomas, bet arī atspoguļot to gan mikro, gan arī makro līmeņa teoriju kontekstā, jo dzīves kvalitāti ietekmē ne tikai mikro līmeņa (ar indivīda rīcību saistīti aspekti), bet arī makro līmeņa sociālie procesi, kas ietver kolektīvās uzvedības priekšnosacījumu aspektus. Tas savukārt rada grūtības dzīves kvalitātes teorētiskajam skaidrojumam izmantot tādu teorētiku atziņas, kuri sociālos procesus skaidro tikai no mikro vai makro līmeņu perspektīvu viedokļa. Vadoties no iepriekš aplūkotajām atziņām, veidojot dzīves kvalitātes teorētisko ietvaru, ir nepieciešams izmantot to zinātnieku teorētiskās atziņas, kuri sociālo procesu skaidrojumam izmanto abu (mikro un makro) līmeņu integrāciju. Skaidrojot dzīves kvalitāti, to ietekmējošos procesus no socioloģijas viedokļa, ir nepieciešams pievērsties individuālās un kolektīvās analīzes līmeņu dimensijām, un šāda veida sociālo procesu analīzes integrācijai ir pievērsušies tādi zinātnieki kā Entonijs Gidenss, Pjērs Burdjē, kā arī Jurgens Hābermass un citi.

Socioloģiskās teorijas var sadalīt divās grupās: teoriju grupa, kas aplūko sabiedrību no sistēmas jeb struktūras perspektīvas un kas – bieži bez nodoma – ignorē indivīda rīcības nozīmi. Funkcionālisms, strukturālisms un daļēji arī marksisms pieder

pie šīs grupas. Otra grupa par savu atskaides punktu uzskata tieši indivīdu/aģentu un viņa rīcību. Indivīdi un viņu rīcības kopums veido sabiedrību, un nav ne struktūras, ne sistēmas, kas būtu neatkarīga no indivīda. Spēcīgais akcents uz indivīdu un viņa rīcību rīcības socioloģiskajās teorijās ved pie tā, ka tiek atstāta novārtā adekvāta izpratne par sociālajiem institūtiem, kuros indivīdi iesaistās ikdienas dzīvē. Citiem vārdiem, divas socioloģiskās teorijas piedāvā dažādas atbildes uz tādiem jautājumiem kā: cik lielā mērā mēs kā indivīdi radām paši savas dzīves un to ietvaru un kādā mērā mūs sākotnēji, jau no dzimšanas ierobežo sabiedrība un tās struktūras? Angļu sociologs, strukturācijas teorijas pārstāvis Entonijs Gidenss (Anthony Giddens) raksturo šo konfliktu starp indivīdu un sabiedrību kā duālismu, kurš eksistē starp aģentu (rīcībspējīgu indivīdu) un struktūru (sabiedrību), un apgalvo, ka šis duālisms ir jāpārspēj, ja vien socioloģija vēlas adekvāti izprast modernās sabiedrības komplekso dabu. (Giddens, 1984,1-28) Autors kritizē Emīla Dirkeima pozitīvās socioloģijas idejas, uzskatot, ka par sabiedrības struktūru nav iespējams spriest, neakcentējot indivīdu lomu tajā, kā arī sabiedrība nebūtu spējīga funkcionēt bez indivīdiem, indivīdu darbībām un motīviem. Pēc autores domām, Entonijs Gidenss visuzskatāmāk atspoguļo mikro un makro līmeņu integrācijas būtību un lomu sociālo procesu analīzē. Autors uzskata, ka individuālistu un kolektīvistu pieejas analizē tikai vienu ‘monētas’ pusi, un piedāvā uz sabiedrību palūkoties kā uz sociālo praksi, kas nodrošina sabiedrības funkcionēšanu strukturācijas procesa ietvaros. Tas savukārt, analizējot sabiedrības sociālos procesus, ļauj integrēt mikro un makro analīzes līmeņus.

Pēc Entonija Gidensa, indivīdu sociālās prakses tiek īstenotas kolektīvā jeb sociālā līmenī un individuālā līmenī. Katrs līmenis raksturojas ar sava veida resursiem un noteikumiem, kuri tiek izvirzīti attiecīgās rīcības/sistēmas īstenošanai. Pēc Entonija Gidensa **strukturācijas teorijas**, dzīves kvalitāte ir sava veida sociālā realitāte, kuru veido noteiktas sociālās prakses, tās savukārt formē sociālie subjekti (struktūras un aģenti) un īstenojas dažādu sistēmu ietvaros. Pēc autora, jebkuras periodiskas sociālas attiecības veido sociālu sistēmu. Tādējādi divu indivīdu draudzība, ģimene arī ir sistēmas formas. (Giddens, 1984,1-28) Savukārt, lai tiktu nodrošināta ģimenes vajadzībām atbilstoša dzīves kvalitāte, ģimenes locekļiem ir nepieciešams iesaistīties neskaitāma daudzuma sociālās praksēs, kas saistās ar materiālās, emocionālās, sociālās un fiziskās labklājības nodrošināšanu. No vienas puses, lai sociālās prakses īstenotos, ir nepieciešami noteikumi, kas strukturē ģimenes locekļu aktivitātes tā, lai tās kļūtu paredzamas un secīgas. Šie noteikumi jeb struktūra darbojas vienlaikus gan

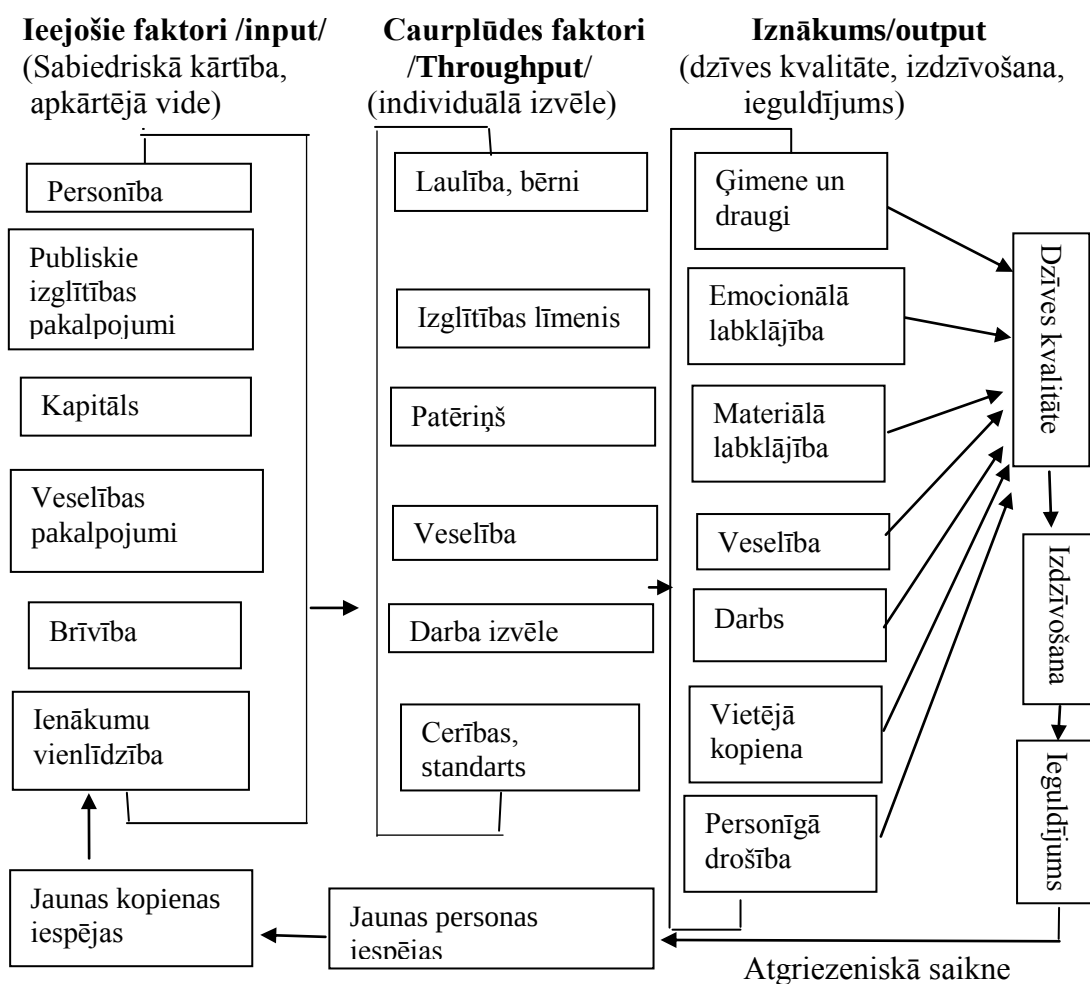
ierobežojoši, gan veicinoši, jo, piemēram, materiālā nodrošinājuma jomā, bieži vien bērns ar invaliditāti vecāki nevar strādāt jebkuru algotu darbu, jo viņiem ir jā rūpējas par bērnu, savukārt, rēķinoties ar valsts sniegto atbalstu materiālā nodrošinājuma jomā, viens no vecākiem var atļauties nestrādāt un savu laiku veltīt bērna aprūpei. No otras puses, ja vecāku rīcībā ir nepieciešamie resursi iztikai, noteikumi, kas regulē atbalsta sniegšanu ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti, ļauj ne tikai rēķināties ar valsts sniegto materiālo atbalstu, bet arī plānot savu laiku atbilstoši bērna īpašo vajadzību apmierināšanai. Aplūkotajā piemērā ir atspoguļota struktūras dualitāte, jo noteikumi ne vien kalpo par vidutāju mūsu aktivitātēm; tie rada arī neapzinātas sekas, jo tai pašā brīdī, kad mēs rīkojamies saskaņā ar tiem, tie tiek reproducēti. Tas nozīmē, ka katru reizi, kad bērna vecāki saņem valsts sniegto materiālo pabalstu, veidojas prakse, kas atkārtojas neskaitāmas reizes. Kā regulāra “sociālā prakse” materiālā pabalsta sniegšana ir plašākas sociālo attiecību sistēmas pazīme, kas apvieno daudzu indivīdu un grupu aktivitātes laikā un telpā. (Giddens, 1984,1-28) Dotais piemērs par sociālās prakses divējādo dabu atspoguļo mikro un makro līmeņu analīzes integratīvo lomu dzīves kvalitātes skaidrojumā, jo indivīdu rīcība ir pakļauta kolektīvi izstrādātiem noteikumiem un savas izvēles iespējām.

Līdzīgi kā Entonijs Gidenss, arī Frankfurtes skolas pārstāvis un kritiskās socioloģijas piekritējs Jurgens Hābermas (Jurgen Habermas) veido tādu teorētisko bāzi, kas ir plaša, kompleksa un teorētiski multi-dimensionāla. Klasisko un mūsdienu teorētisko atziņu ietekmē radās teorētiskā teorija, kas apvieno individuālo un kolektīvo analīzes līmeni, runā par individuālo aģentu tīklu un sociālajām struktūrām, un pēta sociālās dzīves racionālo un ne-racionālo dimensiju jautājumus. Saistībā ar **Jurgena Hābermasa teoriju**, indivīdi paši veido sev atbilstošu dzīves kvalitāti, kuru ietekmē tādi komponenti kā sabiedrībā noteiktās normas, kultūra un indivīdu identitātes, kas izriet no socializācijas procesiem. (Habermas, 1998,238-254)

Akcentējot dzīves kvalitātes komplekso dabu, ir nepieciešams pievērsties dzīves kvalitātes skaidrojumam no **sistēmas teorijas** viedokļa, kuras ietvaros dzīves kvalitāte tiek skaidrota kā ienākošo, caurplūdes un izvadošo faktoru mijiedarbības kopums. Sistēmas teorija sniedz galvenokārt dzīves kvalitātes kvantitatīvu raksturojumu, kas ir balstīts uz objektīviem dzīves kvalitātes rādītājiem un atspoguļo dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīzi. Amerikāņu sociologs, sistēmas teorijas un strukturālā funkcionālisma teorijas pārstāvis Talkots Pārsons (Talcott Parsons), uzsver sistēmas komplekso dabu, kas saistās ar sistēmas funkcionēšanas efektivitāti, kuru nodrošina

sistēmas komponenti – kultūras, sociālās, simboliskās un individuālās apakšsistēmas, kas savā mijiedarbībā realizē adaptācijas, integrācijas, mērķvirzības un sistēmas atražošanas funkcijas. Katra sistēma ir atkarīga no sistēmas robežām, apkārtējās vides, kura nosaka ‘aktoru’ iespējas darboties, kā arī enerģijas jeb ieguldījuma sistēmā. (Parsons, 2005,1-25) Dzīves kvalitāti sistēmas teorijas ietvaros ietekmē tādi faktori kā pati personība, nepieciešamo pakalpojumu pieejamība, izglītības, nodarbinātības un pašrealizācijas iespējas, kā arī valsts politika vienlīdzīgu iespēju sniegšanas jomā (Sk.1.7. att.).

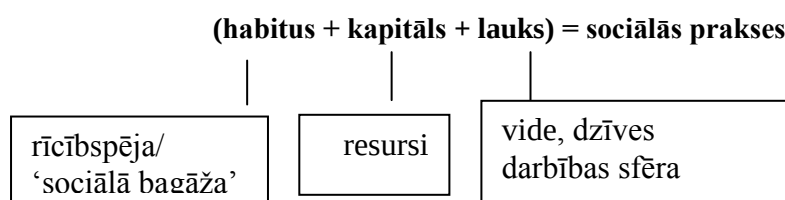
1..7. att. Dzīves kvalitātes konceptualizācijas sistēmas teorijas modelis
Avots: Defining Quality of Life..., 2006

Sistēmas teorijas modelis dzīves kvalitāti atspoguļo caur apkārtējo vidi, tās ietekmi uz indivīdu rīcības izvēli, kas veido dzīves apstākļus, kuri ietekmē dzīves kvalitāti. Aplūkots modelis akcentē dzīves apstākļu jomas, kā arī vides ietekmi, kas savukārt ļauj spriest par dzīves kvalitāti veidojošajiem apstākļiem un to ietekmi uz

indivīdu dzīves kvalitāti. Dzīves kvalitātes pētnieks, psiholoģijas profesors Roberts Čaloks (Robert L. Schalock) uzsver, ka nav iespējams nošķirt cilvēku no viņa vides, un tāpēc dzīves kvalitātes rezultātu mērījumi un pielietojums parasti saistās ar sistēmas perspektīvas izmantojumu, kas ietver izpratni par uzvedību un rezultātiem no personas un ģimenes (mikrosistēma), kopienas, kā arī pakalpojumu vai atbalsta programmu (mezosistēma) un sabiedrības vai plašākas kultūras (makrosistēma) perspektīvas. Katrs no šiem līmeņiem atstāj iespaidu uz indivīda dzīves kvalitāti, un katrs var nonākt kvalitātes uzlabošanas paņēmienienu fokusā. (Schalock, 2004, 11-12) Tomēr jāsecina, ka sistēmas teorijas modelis, skaidrojot dzīves kvalitāti, ignorē indivīda rīcībspējas lomu savas dzīves kvalitātes nodrošināšanā, kā arī neietver apmierinātības aspektu. Pēc autores domām, sniedzot vispusīgu dzīves kvalitātes skaidrojumu, ir svarīgi pievērsties gan apkārtējās vides un tās ietekmes uz dzīves darbības jomām raksturojumam, gan arī indivīda rīcībspēju ietekmējošo faktoru analīzei, ko piedāvā Pjēra Burdjē teorētiskās atziņas.

Franču sociologs, kritiskās skolas pārstāvis **Pjērs Burdjē** (Pierre Bourdieu) piedāvā teorijā vienlaicīgi izmantot divas teorētiskās pieejas – strukturālismu un konstruktīvismu. Strukturālisma pieeja paredz iespēju pievērsties sociālās sistēmas objektīvo struktūru analīzei, kas atspoguļo to struktūras pusi, kas nav atkarīga no cilvēku apziņas un gribas, tā uzstāda dzīves noteikumus un regulē cilvēku uzvedību. Savukārt konstruktīvisma pieeja paredz iespēju pievērsties cilvēku rīcības analīzei, kas ir īpaši svarīgi, analizējot rīcību ietekmējošos faktorus, jo katra indivīda rīcība ir apgūta caur dzīves pieredzi, socializācijas procesu un iegūtām predispozīcijām darboties tā vai citādāk, un veido sava veida sociālo darbību matricas. (Bourdieu et al., 1996; Burdjē, 2004) Autors pievērsās abu teorētisko pieeju integrācijai tāpēc, ka strukturālisms akcentē sociālo izpausmju ietekmi uz cilvēku uzvedību un ignorē sociālā ‘aktora’ lomu. Turpretim konstruktīvisma piekritēji pretēji – akcentē subjektīvās izvēles lomu. Pēc Pjēra Burdjē domām, katra pieeja pauž vienpusēju redzējumu un tāpēc ir nepieciešams izveidot tādu teoriju, kas balstītos uz iepriekš aplūkoto teoriju integrāciju, jo tikai tādējādi ir iespējams nodarboties ar to apstākļu izpēti, kas atstāj iespaidu uz indivīdu un atspoguļotu arī indivīdu izvēles spējas, to “sociālo bagāžu”, kura veido indivīdu darbības, uztveres nosacījumus un līdz ar to ietekmē, pat lielā mērā determinē indivīdu dzīves kvalitāti.

Līdzīgi kā Entonija Gidensa strukturācijas teorijā, arī Pjērs Burdjē savas teorijas ietvaros akcentē iespēju izzināt sociālo prakšu raksturu sociālās dzīves diezgan atšķirīgo faktoru integrālās daudzveidības kontekstā. Svarīgi piebilst, ka autors šajā teorijā izvirzītās idejas izmanto par pamatu dažādu sociālo procesu skaidrošanai citu teoriju ietvaros, piemēram, pievēršoties gaumes teorētisko atziņu izklātam, šķiru izdalīšanas, kā arī varas teorētiskajam skaidrojumam. No dotā var secināt, ka Pjērs Burdjē ir izstrādājis teoriju, kuru ir iespējams izmantot dažādu sociālo procesu skaidrojumam. Pjēra Burdjē teoriju ir iespējams atspoguļot arī shematiski (Sk. 1.8.att.).

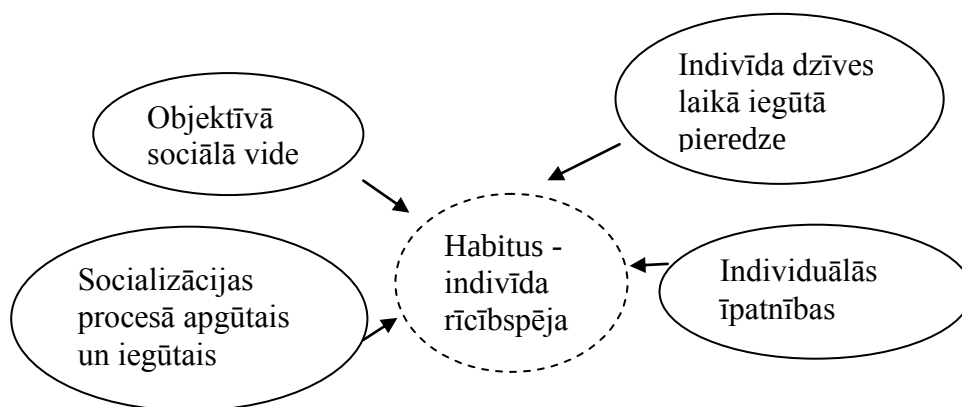
1.8. att. Burdjē teorijas shematisks atspoguļojums
Autores veidots attēls, izmantojot avotus: Bourdieu et al., 1996; Burdjē, 2004

Pēc Pjēra Burdjē, indivīdu sociālās prakses veido habituss, indivīda rīcībā esošie resursi un lauks, kurš nosaka rīcības noteikumus. Habitusa principi orientē pētniekus uz ‘subjektīvo gaidu’ objektīvu analīzi. Sakarā ar to, Pjērs Burdjē kritizē tās politiskās un ekonomiskās teorijas, kuras akcentē tikai “racionālas darbības”. Pēc sociologa domām, indivīdu darbību raksturs ir atkarīgs no specifiskām iespējām, kuras ir indivīdiem, atšķirības starp individuāliem habitusiem nosaka viņu nevienmērīgās sociālās iespējas. Tas izpaužas praktiski visā ikdienas dzīvē: piemēram, cilvēki formē savas vēlmes saistībā ar konkrētiem sasniedzamā un nesasniedzamā indikatoriem, to, kas ir ‘priekš mums’ un, kas ‘nav priekš mums’, ar to pašu pielāgojot sevi iespējamai nākotnei, kuru tie paredz un plāno sasniegt (Bourdieu et al., 1996).

Socioloģijas teorētiskajā literatūrā termins “ habituss” tiek izmantots raksturojot indivīda rīcībspēju, kas apzīmē darbošanās prasmes sociālajos laukos un izpaužas caur prasmi uzkrāt, kombinēt un izmantot savā rīcībā esošos kapitālus (ekonomisko, sociālo, kultūras un simbolisko) izdevīgāku sociālo pozīciju iegūšanai. Indivīda habituss jeb rīcībspēja ir atkarīga no sociālās vides, kurā indivīds ir socializējies, dzīves laikā iegūtās pieredzes, socializācijas procesā apgūtā un iegūtā, kā arī indivīda individuālajām īpatnībām. (Bourdieu et al., 1996,98) Līdzās Pjēra Burdjē idejai par habitusu, Entonijs Gidenss akcentē to, ka praktiskā indivīda apziņa norāda uz to, ka indivīdi zina “par

sociālajiem nosacījumiem/apstākļiem, ieskaitot viņu pašu rīcības nosacījumus, taču nespēj tos izteikt vārdos”. (Giddens, 1984) Habitusu ietekmējošos faktorus var attēlot shematiski, kas atspoguļots 1.9. attēlā.

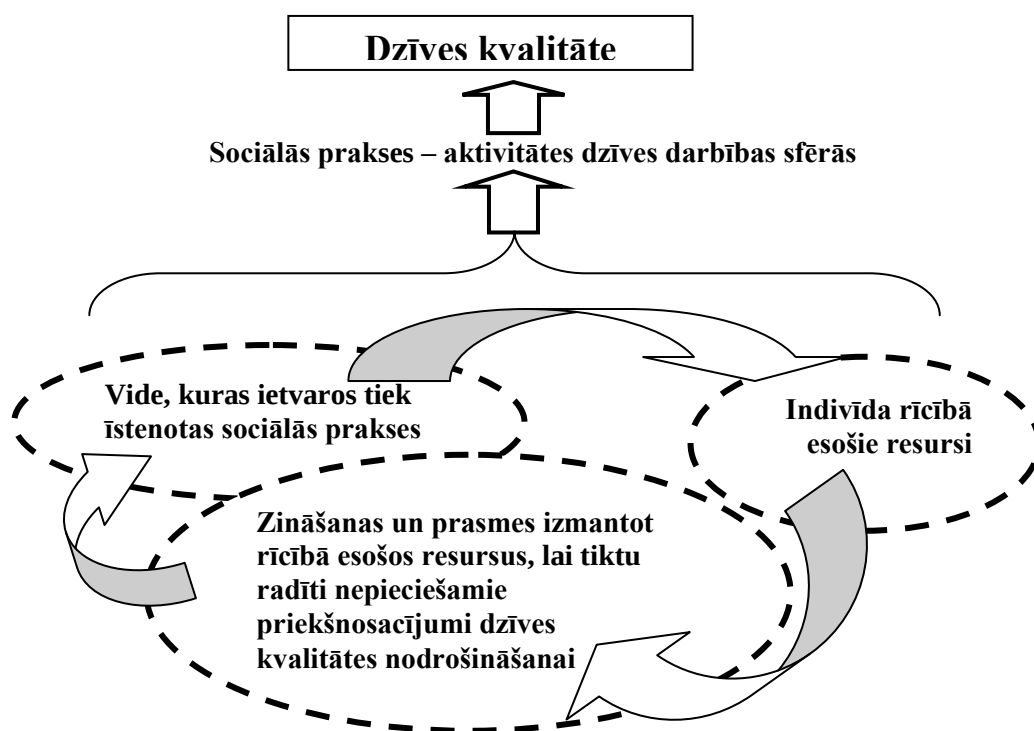
Saskaņā ar ‘habitusu’, augstu dzīves kvalitāti iegūst tikai tas, kas pēc tās tiecas, kurš aktīvi darbojas, pats meklē iespējas un mijiedarbojas ar citiem. Savukārt Jurgens Hābermass, papildinot Burdjē, uzskata, ka indivīdu veiksmīgas darbības atslēga ir efektīva komunikatīvā rīcība, kura tiek realizēta dzīves telpas ietvaros. (Appelrouth, 2008)

Attēls 1.9. Indivīda rīcībspēju ietekmējošie faktori
Autores veidots attēls, izmantojot avotus: Bourdeu et.al., 1996; Appelrouth et al., 2008; Burdjē, 2004

Jāpiebilst, ka tiekšanās pie darbības lielā mērā ir atkarīga no līdzekļiem. Lai apzinātu līdzekļus, ar kuru palīdzību indivīdi var apmierināt savas vajadzības, Pjērs Burdjē ievieš jēdzienu kapitāls: ekonomiskais kapitāls – materiālie resursi; sociālais kapitāls – aktuālu vai virtuālu resursu summa, kas uzkrājas indivīdam vai grupai caur piederību, savstarpēji kopīgu un atzītu, vairāk vai mazāk institucionalizētu attiecību noturīgam tīklam; simboliskais kapitāls ir saistīts ar prestižu, reputāciju, savukārt kulturālais kapitāls ietver kulturālās dabas resursus, kā uzskata pats Pjērs Burdjē, to var dēvēt arī par informatīvo kapitālu. Lauks var tikt definēts kā starp pozīciju objektīvo attiecību tīkls vai konfigurācija. Šīs pozīcijas ir aģentu vai institūciju objektīvi definētas, kas veido savā veidā vidi, dzīves darbības lauku, kurā tiek īstenotas sociālās attiecības. Lauks ir konkrētu attiecību sistēma, kādā sfērā, piemēram, ekonomiskais, reliģiskais lauks, politiskais un citi lauki. Lauks aģentu priekšā nostājas jau esošs, bet individuālā prakse var to pārveidot. (Bourdieu et al., 1996,94-98)

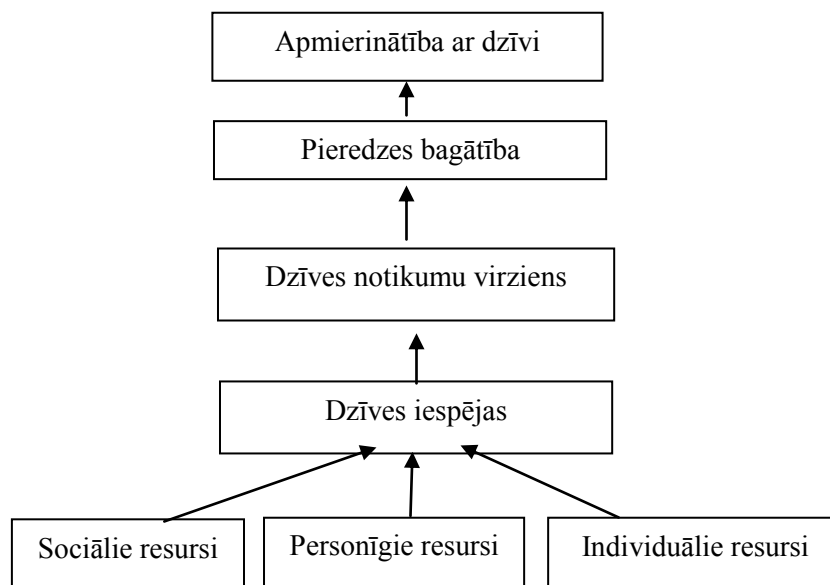
No Pjēra Burdjē teorijas pamatatziņām var secināt, ka dzīves kvalitāti veido sociālo prakšu kopums, kurš nodrošina indivīda/grupas labklājību. Savukārt sociālās prakses veido sociālo dispozīciju sistēma jeb habitus (indivīda rīcībspēja), kultūras, simboliskais, ekonomiskais un sociālais kapitāls, kā arī lauks un lauka noteikumi, kurā indivīdi/sociālās grupas darbojas. Dzīves kvalitāti ietekmē tādi faktori kā indivīdu spēja pašiem vadīt savā rīcībā esošos resursus, kā arī apkārtesošā vide, kura ne tikai ietekmē indivīdu iespējas iegūt nepieciešamos resursus, bet arī lielā mērā determinē indivīdu iespējas uzlabot dzīves kvalitāti (Sk.1.10. att.).

1.10. att. Dzīves kvalitāte, to ietekmējošie faktori pēc Pjēra Burdjē teorētiskajām atziņām
Autores veidots attēls, izmantojot avotus: Bourdeu et.al., 1996; Burdjē, 2004; Appelrouth et al., 2008,

No iepriekš aplūkotā var secināt, ka dzīves kvalitāte ir daudzdimensiāls fenomens, kuru veido indivīdu dzīves laikā iegūtās pieredzes un uzkrātā kapitāla kopums, kas savukārt raksturojas ar indivīda aktivitātēm savas dzīves kvalitātes nodrošināšanas jomā. Turpretī dzīves kvalitāti ietekmē tādi faktori kā indivīda rīcībā esošie resursi, kā arī vide, kura raksturojas ne tikai ar dzīvesvietu un tai raksturīgo infrastruktūru, bet arī ar sabiedrības izveidotajām normām, kuras regulē indivīdu eksistencei svarīgas dzīves jomas, kā arī paša indivīda rīcībspēja vadīt savā rīcībā esošos resursus, socializācijas procesā iegūtā pieredze un individuālās īpatnības. Līdzīgi dzīves

kvalitāti skaidro sociologs, dzīves kvalitātes pētnieks Rūts Venhovens (Ruut Veenhoven), kurš dzīves kvalitāti skaidro ar **dzīves pieredzes gaitas modeļa** palīdzību un īpaši akcentē pozitīvo un negatīvo dzīves pieredzi, kura ietekmē indivīdu subjektīvo apmierinātību ar dzīvi. (Veenhoven, 2007) Sociologs uzskata, ka apmierinātību ar dzīvi visvairāk ietekmē dzīves pozitīvas un negatīvas pieredzes. Tas ir, apmierinātība ar dzīvi ir dzīves notikumu sēpju un prieka rezultāts. Dzīve piedāvā daudz iespēju kļūt laimīgam (dzīves iespējas), tomēr ne vienmēr ir iespējams piedāvātās iespējas izmantot, jo iespēju izmantošanu ietekmē indivīdu rīcībā esošie resursi, kā arī prasme šos resursus lietderīgi izmantot. Tas, kādas dzīves sniegtās iespējas mēs izmantojam, norāda uz dzīves notikumu virzienu, kas savukārt veido pieredzes bagātību un raksturo indivīda apmierinātību ar dzīvi (Sk. 1.11. attēlu).

1.11. att. Venhovena dzīves pieredzes gaitas modelis.

Avots: Sirgy, 2001, 71

Sociālie resursi ir apstākļi, kas tiek sniegti indivīdam no sabiedrības puses, kā piemēram, ekonomiskā labklājība, sociālā vienlīdzība, politiskā brīvība, kultūras bagātības un morālā kārtība. (Sirgy, 2001, 70-72) Personīgie resursi ietver tādus dzīves apstākļus, kurus indivīds pats var ietekmēt un kontrolēt, piemēram, sociālā pozīcija, materiālie labumi, politiskā ietekme, sociālais statuss un prestižs, ģimenes sakari. Individuālās dotības ietver fizisko sagatavotību, psihiskā gara spēku un sociālās iemaņas. Dzīves kursu raksturo notikumi, kurus indivīdi piedzīvo laika gaitā. Daži

indivīdi ir virzīti bieži iesaistīties nepatīkšanās, kamēr citi atrod veidu kā izvairīties no tām. Citi indivīdi pārtrauc savas profesionālās darba attiecības, kamēr citi izmanto brīnišķīgas iespējas, kuras paver tiem profesionālo izaugsmi. Dzīves gaitas notikumi veido cilvēka dzīvi un ietekmē vispārīgo laimi. Dzīves pieredzes gaita ir ar dzīves notikumiem saistīta hedonisku iespaidu gūšana dzīves laikā. Emocionālie notikumi veido pieredzi, kas ietekmē mūsu dzīves vērtējumu. Indivīdi veido priekšstatu par savu dzīvi, izejot no pozitīvām un negatīvām emocionālajām reakcijām, kuras tie gūst no dzīves notikumu gaitas. (Sirgy, 2001)

Pēc Rūta Venhoveņa, termins “dzīves kvalitāte” tiek lietots, lai izdalītu atšķirīgus priekšstatus par “labu dzīvi”. Galvenokārt dzīves kvalitāte norāda uz dzīves kvalitāšu kopumu, kuru var izšķirt, balstoties uz divām būtiskām pazīmēm, tās veido dzīves kvalitātes matricu (Veenhoven, 2007, 15-17):

- *Dzīves iespējas* un *dzīves rezultāti* atspoguļo apkārtējās vides īpašības un ietver dzīves kvalitātes ieejošos un izejošos dzīves kvalitātes faktorus.
- *Ārējās* un *iekšējās kvalitātes* atspoguļo indivīda īpašības, kā arī socializācijas procesā apgūto dzīves pieredzi. Abu šo dihotomiju kombinācija rada četrdaļīgu matricu, kura aplūkojama 1.1.tabulā.

1.1. tabula

Četrdaļīga dzīves kvalitātes matrica

	Ārējās kvalitātes	Iekšējās kvalitātes
Dzīves iespējas	Apkārtējo apstākļu jeb vides piemērotība	Indivīda dzīvotprasme jeb dzīves iespējas
Dzīves rezultāti	Dzīves lietderīgums	Dzīves izpratne

Avots: Veenhoven, 2007,16

Attēla augšējā daļa atklāj ārējās iespējas, kuras sniedz vide un iekšējās spējas, kas nepieciešamas, lai šīs iespējas izmantotu. Vides apstākļus var apzīmēt ar terminu ‘piemērotība dzīvei’, bet personiskās spējas – ar terminu ‘dzīvotprasme’. Attēla apakšējā daļa atspoguļo dzīves kvalitāti saistībā ar tās iznākumiem. Tos var izvērtēt, balstoties uz to vērtību attiecībā pret vidi un attiecībā pret pašu indivīdu. Cilvēka dzīves ārējā vērtība tiek apzīmēta ar terminu ‘dzīves derīgums’, bet tās iekšējā vērtība – ar terminu ‘dzīves izpratne’. (Veenhoven, 2007) Aplūkots dzīves kvalitāti skaidrojošais modelis lielā mērā akcentē mikro un makro līmeņu integrācijas nozīmīgumu dzīves kvalitātes teorētiskā ietvara veidošanā, jo piemērotība dzīvei no vienas puses tiek

saistīta ar sabiedrības kā veseluma kvalitāti. Esošā kopienas ideja uzsver sadarbības tīklu, stingras normas un aktīvu brīvprātīgu darbošanos un no otras - tā tiek aplūkota kā indivīda rīcība attiecībā pret sabiedrību. Savukārt dzīvotprasme nozīmē to, cik labi indivīdi ir sagatavoti tam, lai tiktu galā ar dzīves problēmām/grūtībām. Visierastākais šī dzīves kvalitātes aspekta raksturojums ir funkcionālo defektu trūkums. Laba dzīves kvalitāte ir tad, kad ķermenis un prāts darbojas tā, kā tas ir paredzēts. Dzīves lietderīgums nozīmē, ka laba dzīve ir kaut kas vairāk nekā vienkārši laba dzīve. Izvērtējot dzīves ārējās sekas, būtu jāņem vērā dzīves derīguma funkcionālo saikni ar vidi. Šai kontekstā ārsti uzsver to, cik svarīga pacienta dzīve ir viņa vistuvākajiem. Dzīves kvalitāti var saistīt arī ar tās ietekmi uz ekosistēmu. Ņemot vērā to, ka dzīvesprieks saistās ar cilvēku apziņu, par dzīvesprieku var saukt subjektīvu spēju novērtēt savu dzīvi. To var saukt arī par ‘subjektīvo labklājību’, ‘apmierinātību ar dzīvi’ un ‘laimi’ šī vārda ierobežotajā nozīmē. (Veenhoven, 2007)

Dzīves kvalitāte ir saistīta ar labklājību, kas mērīta ar subjektīvo un/vai objektīvo indikatoru palīdzību. (Ferriss, 2004,37) Labklājība ir visai plašs koncepts, kas ietver sevī kā atsevišķu indivīdu subjektīvus laimes apliecinājumus, tā arī apmierinātību ar visdažādākajām spēju, funkciju un vajadzību jomām. Tas, no kā veidojas labklājība, ir neatrisināts jautājums, tomēr pastāv divas pamatpieejas, kuras tiek izmantotas pētījumos par labklājību. Objektīvās labklājības teorijas parasti piedāvā tādu vajadzību uzskaitījumu, kas cilvēkiem būtu jāapmierina, lai viņu dzīvi varētu uzskatīt par labu; šīs prasības ir universālas un attiecas uz jebkuru sabiedrību. Subjektīvās labklājības teorijas pamato savu pieeju par to, ka „cilvēki tiek uzskatīti par labākajiem savas dzīves kvalitātes tiesnešiem, un tāpēc ir jājauc par to viņiem pašiem”. (Royo, 2005,2-3)

Saskaņā ar subjektīvās labklājības pētniekiem Edu Dīneru (Ed Diener) un Šigehiro Oiši (Shigehiro Oishi), subjektīvā labklājība ir ļoti demokrātiska, jo tā ļauj cilvēkiem pašiem spriest par savu dzīvi, nevis koncentrēties uz „ekspertu” spriedumiem attiecībā uz savas dzīves kvalitāti. No subjektīvās labklājības pieejas viedokļa, dzīves kvalitāti var definēt kā indivīda izpratni par savu pozīciju sabiedrībā saistībā ar kultūru un vērtību sistēmu, kā arī saistībā ar pašu mērķiem, vēlmēm, vērtībām un problēmām, iekļaujot, fizisko veselību, psiholoģisko stāvokli, neatkarības līmeni, sociālās attiecības, personisko pārliecību un viņu saikni ar apkārtējo vidi (Phillips, 2008,18 - 33).

Subjektīvās labklājības pieejas ietvaros analizē:

- labas dzīves priekšstatus,
- rīcības subjektīvos priekšnoteikumus,

- kā arī apmierinātību ar veselību, darbu, materiālo stāvokli, dzīvi kopumā.

Socioloģijā subjektīvo labklājību var skaidrot no vairāku teorētisko pieeju skata punkta, piemēram, **sociālā salīdzinājuma teorija** atspoguļo ideju, ka salīdzinājumi ar citiem cilvēkiem spēlē lielu lomu sociālajā dzīvē, jo tie veido izpratni par savu piederību noteiktai sabiedrības grupai. Sociālais psihologs, pētnieks Leons Festingers (Leon Festinger) nav sniedzis precīzu sociālā salīdzinājuma definējumu, tas parasti tiek skaidrots kā process, kurš ietver domāšanu par sevi saistībā ar citiem cilvēkiem. Parasti sociālais salīdzinājums sniedz informāciju par pašvērtējumu, kā arī kalpo kā indikators, kuru iekšēji lieto indivīdi, lai novērtētu savu dzīvi attiecībā pret citiem. (Miller, 2007)

Sociālā salīdzinājuma teorija subjektīvo labklājību skaidro kā atšķirību starp dzīvi „kāda tā ir” un „kādai tai vajadzētu būt”. Jo mazāka ir neatbilstība, jo augstākai būtu jābūt subjektīvajai labklājībai. Saskaņā ar šo teoriju, neatbilstību var būt daudz; piemēram, neatbilstība starp to, kas cilvēkam ir un kas, viņaprāt, viņam pienāktos; neatbilstība starp to, kas cilvēkam ir un uz ko viņam, viņaprāt, ir tiesības. Priekšstatu par to, kas cilvēkam ir un kas ‘pēc taisnības’ viņam pienāktos, balstās uz sociālo salīdzinājumu. No šī viedokļa raugoties, subjektīvā labklājība ir jautājums par „dzīvošanu labāk nekā viņi”; cilvēki jūtas labāk, ja viņiem tas izdodas, un jūtas sliktāk, ja tas neizdodas. Aplūkotā teorija tiek kritizēta divu iemeslu dēļ, pirmkārt, ir skaidrs, ka sociālais salīdzinājums nav piemērojams jebkuram subjektīvam vērtējumam. Vērtējot situāciju, tiek izmantoti dažādi informācijas avoti, un sociālais salīdzinājums ir tikai viens no tiem. Acīmredzot šī vērtība aprobežojas ar tiem dzīves aspektiem, kuros sociālais salīdzinājums ir iespējams, piemēram, ienākumi. Otrkārt, sociālais salīdzinājums nav īsti piemērots mazāk redzamu dzīves aspektu izvērtēšanai, piemēram, bauda, ko iespējams gūt, vērojot saulrietu. (Veenhoven, 2008,44-61)

Savukārt cita teorija, ar kuras palīdzību ir iespējams skaidrot subjektīvo labklājību, ir **sociālā konstrukcionisma teorija**, kura aplūko to, kā tiek saskatīta jēga dažādās lietās. Tas, ko indivīds savā priekšā redz, ir sociālās konstruēšanas veids, kurā atspoguļojas indivīdu pieredze, kura ir sociāli konstruēta un īstenota caur racionālu izvēli. Sociālais konstrukcionisms vairāk ir orientēts uz cilvēka domāšanu, tāpēc to var nosaukt par cilvēku prāta produktu. (Wright et al., 2006, 10) No aplūkotās teorijas izriet, ka subjektīvā labklājība arī tiek sociāli konstruēta un tā ir atkarīga no sabiedrības locekļu kopīgas izpratnes par dzīvi, un šī kopīgā izpratne veidojas no individuālo priekšstatu kopuma.

Zinātniskajā literatūrā dzīves kvalitātes skaidrojumam plaši tiek izmantotas vajadzību teorijas dažādas modifikācijas. **Vajadzību apmierināšanas teoriju** izmanto visai plašā nozīmē, arī ikdienas dzīves analizē. Vajadzības tradicionāli tiek saistītas ar dzīves kvalitāti tai ziņā, ka tad, kad vajadzības ir apmierinātas, dzīves kvalitātes līmenis ir augsts. Vajadzību apmierināšana nav identiska labklājībai, jo vajadzības ir saistītas ar cilvēka dabas aspektiem un vajadzību teorijas skaidro, ka cilvēki jūtas labi tad, kad vajadzības ir apmierinātas. Apmierinātība nozīmē just, ka dzīvē viss notiek tā, kā tam jānotiek. Kad apkārtējā pasaule atbilst cilvēka cerībām, vajadzībām un vēlmēm, viņš ir apmierināts. Apmierinātība ir mentāls stāvoklis: kognitīva realitāte. (Ventegodt, 2003)

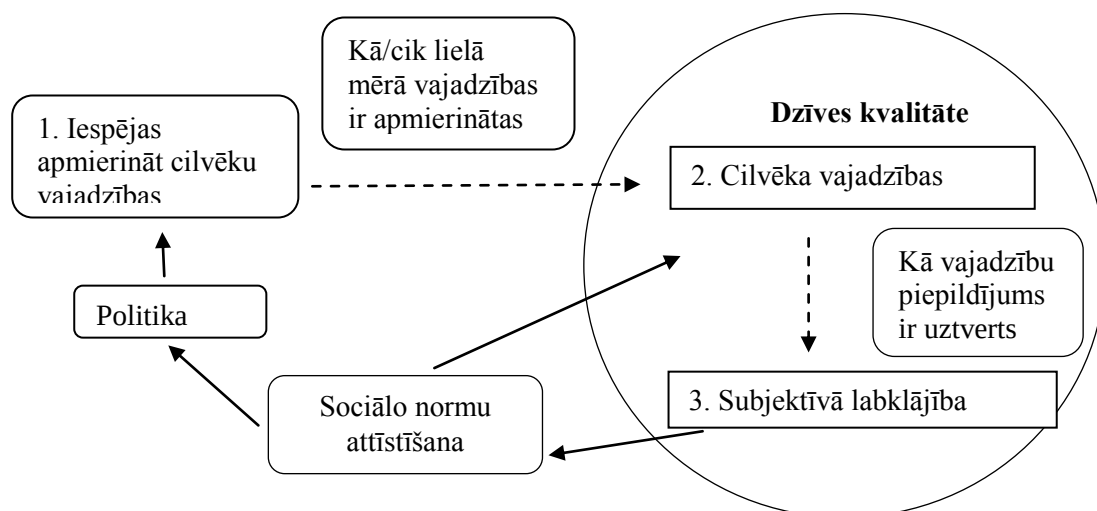
Piemēram, pēc sociālās politikas profesora Iana Gofa (Ian Gough) un viņa domu biedra sociologa Lena Dojala (Len Doyal) domām, dzīves kvalitātes skaidrojums no **cilvēku vajadzību teorijas** viedokļa ietver atzinumu, ka indivīdu dzīves kvalitāti visvairāk ietekmē divas *primārās vajadzības* – fiziskā veselība un rīcības, kā arī izvēles autonomija. Savukārt, lai apmierinātu primārās vajadzības, Ians Gofs un viņa domu biedrs identificē 11 starpniekvajadzības, kuras jāapmierina, lai nodrošinātu pamatvajadzības optimālā līmenī. Šīs starpniekvajadzības ir: pārtika un tīrs ūdens, atbilstošs mājoklis, darba vide, kas nav bīstama, fiziskā vide, kas nav bīstama, droša dzimstības regulēšana un bērnu radīšana, atbilstoša veselības aprūpe, droša bērnība, nozīmīgas primārās attiecības, fiziskā drošība, ekonomiskā drošība, atbilstoša izglītība. Pirmās sešas vajadzības nepieciešamas fiziskai veselībai, pēdējās piecas – autonomijai. Brīvība ir daļa no autonomijas un arī ir priekšnosacījums kritiskai autonomijai. (Gough, 2003,2-11)

Daudzi pētnieki, it īpaši sociologi, ierosina pārtraukt analizēt vajadzības to izplūdušā un neskaidrā satura dēļ un pāriet pie iespēju analīzes, kas paver plašākas iespējas pievērsties dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīzei. Mariama Tešila (Mariam Teschl) un Laurents Deroberts (Laurent Derobert) uzskata, ka Sena (Sen A.K.) iespēju pieeja ir rezultāts eksistējošo labklājības teoriju kritikai, jo personu dzīve nevar tikt skaidrota tikai un vienīgi viņas vai viņa labklājības terminos – cilvēkiem ir atšķirīgi mērķi, vērtības, kuras var nesakrist ar viņu labklājības sasniegumiem. (Teschl, 2008, 129) Tapēc ir svarīgi dzīves kvalitātes pētījumos pievērsties ne tikai vajadzību, bet arī šo vajadzību apmierināšanu ietekmējošo faktoru analīzei. Iespēju pieejas teorētiskās atziņas saistās ar dzīves kvalitātes sociālā konteksta akcentēšanu un ieņem vadošo lomu uz sociālajiem indikatoriem orientēto pētījumu analīzē. Piemēram, filozofes Martas Nusbaumas (Martha Nussbaum) **universālo iespēju pieeja** sniedz priekšstatu par to,

kas ir pilnīga cilvēka dzīve, runājot par reāliem cilvēkiem, reālu dzīvi, nevis izmanto nepārliciecināmas abstrakcijas. (Nussbaum, 2003,55).

Martas Nusbaumas piedāvātais iespēju saraksts (sk.2.pielikumu) ietver indivīdam sniegto iespēju analīzi, kas atspoguļo indivīda dzīves kvalitāti veidojošo iespēju raksturojumu. Marta Nusbauma uzskata, ka šajā sarakstā ir komponentu plurālisms un tas nav saīsināms: komponenti ir nodalīti un kompromisi starp tiem ir ierobežoti. Vēl vairāk, ja trūkst kaut viena no tiem, tas noved pie cilvēka „labās dzīves” deficīta. Saprātam un piederībai (6. un 7. iespēju grupai - sk.2.pielikumu) ir īpaša nozīme, iespējams arī fiziskajai integritātei. (Nussbaum, 2003,55-79) Iedziļinoties Martas Nusbaumas universālo iespēju teorijas pamatatziņās, ir jāsecina, ka tā neatspoguļo dzīves kvalitātes svarīgu sastāvdaļu, kas raksturotu ne tikai indivīdam sniegtās iespējas, bet arī šo iespēju izmantošanu ietekmējošos faktorus, jo, piemēram, cilvēkam ir sniegtas iespējas ietekmēt politiskos lēmumus caur piedalīšanos vēlēšanās un tomēr indivīds šo iespēju dažādu iemeslu dēļ nav izmantojis. Tāpēc nav skaidrs, cik svarīgi ir pētīt indivīdiem sniegtās, bet neizmantotās iespējas. Turklāt dotā teorija piedāvā analizēt dzīves kvalitāti no diezgan vienpusīga redzesloka, jo dzīves kvalitāti veido ne tikai iespējas, kuras mums ir vai nav, bet arī mūsu vajadzības. Piemēram, mums var būt iespējas mācīties augstskolā par budžeta līdzekļiem, bet mēs šo iespēju neizmantojam, jo tā neatbilst mūsu vajadzībām. To pašu var teikt arī par spēju gūt seksuālu baudījumu (iespēju trešā grupa), varbūt cilvēks ir spējīgs fiziski gūt seksuālu baudījumu, bet šis baudījuma veids viņam nav aktuāls, piemēram, vecuma, reliģijas, emocionālā stāvokļa vai citu iemeslu dēļ. No dotā var secināt, ka dzīves kvalitātes vispusīgā skaidrojumā ir nepieciešams ietvert ne tikai iespēju, bet arī iespēju izmantošanu ietekmējošo faktoru, kā arī vajadzību izvērtēšanu, kas pavērtu iespējas pētniekam spriest par cilvēku apmierinātību ar sniegtajām iespējām apmierināt savas vajadzības.

Tieši šāda veida dzīves kvalitātes skaidrojumu piedāvā **dzīves kvalitātes integratīvā pieeja**, kura skaidro dzīves kvalitāti caur iespējām apmierināt savas vajadzības, kā arī akcentē politikas lomu vajadzību apmierināšanas jomā. Pēc autores domām, dzīves kvalitātes integratīvā pieeja ļoti visaptveroši skaidro dzīves kvalitāti, ņemot par pamatu vajadzību apmierināšanas faktoru. Saistībā ar aplūkoto pieeju, dzīves kvalitāti raksturo pakāpe, kādā vajadzības tiek apmierinātas, savukārt vajadzību apmierināšanu ietekmē indivīdu rīcībā esošais kapitāls (Sk 1.12. attēlu).

1.12. att. Integratīvais dzīves kvalitātes modelis
Avots: Costanza et.al., 2008

Pēc dzīves kvalitātes integratīvās pieejas, politikas veidotāji ir atbildīgi par to, lai katram sabiedrības loceklim būtu vienādas iespējas iegūt savā rīcībā nepieciešamo kapitālu, kas savukārt paver iespējas apmierināt vajadzības. Socioloģiskās izpētes jomā svarīgs faktors ir arī tas, ka pieeja paredz par dzīves kvalitāti spriest pēc tā, kā vajadzību apmierināšana tiek uztverta un interpretēta no pašu indivīdu puses, jo, iespējams, no malas raugoties, kāda indivīda vajadzības netiek apmierinātas pietiekoši, bet pats cilvēks uzskata, ka viss ir kārtībā un viņa vajadzības ir apmierinātas pilnībā, līdz ar to izbaudot salīdzinoši labu dzīves kvalitāti. Dzīves kvalitātes integratīvo pieeju ir iespējams izmantot ģimenes dzīves kvalitātes izpētē no socioloģijas skata punkta.

Apkopojot nodaļas ietvaros sniegto materiālu, var secināt, ka, veidojot dzīves kvalitātes teorētisko pamatojumu, nav iespējams to veidot izmantojot tikai vienas teorijas pamatatziņas, jo dzīves kvalitātes jēdziens ir multidimensiāls, tas aptver ne tikai visas ikdienas dzīves jomas, bet arī dzīves jomas ietekmējošos faktorus, kas uzliek par pienākumu pētniekam jau teorētiskā līmenī izvērtēt dzīves kvalitātes komponentu saturu, kā arī tā izpētes iespējas. Socioloģiskās teorijas atspoguļo sociologu ieguldījumu dzīves kvalitāti veidojošo komponentu izpratnē, tomēr šo teoriju pielietojums pētījumos ir visai ierobežots, jo neatspoguļo visus ar dzīves kvalitāti saistītos aspektus, piemēram, dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru daudzveidību. Turklāt var piebilst, ka dzīves kvalitāti skaidrojošās teorijas vēl joprojām atrodas izstrādāšanas stadijā, ko apliecina dzīves kvalitātes pētnieki, piemēram, Josefs Sirgi (Sirgy et al., 2006), Dāvids Filips

(Phillips, 2006) un citi. Nākamajā apakšnodaļā tiks sniegts dzīves kvalitātes izpētes specifikas raksturojums.

1.3. Dzīves kvalitātes izpētes raksturojums

Kaut arī pētījumi par dzīves kvalitāti sākās pagājušā gadsimta 70-tajos gados, pētnieki ir vienprātīgi jautājumā par diviem konceptuāliem dzīves kvalitātes aspektiem: (a) ka dzīves kvalitāte ir multidimensiāla konstrukcija ar savstarpēji saistītām jomām; (b) ka dzīves kvalitātē var iekļaut gan subjektīvos, gan objektīvos aspektus. Subjektīvais aspekts parasti saistīts ar attiecīgās dzīves kvalitātes jomas nozīmi sabiedrības locekļu dzīvē un to, kā sabiedrības locekļi raugās uz savu dzīvi attiecībā pret konkrēto jomu. Savukārt objektīvais aspekts parasti tiek mērīts, izmantojot tādas parādības kā ienākumi, izglītība, mājoklis vai dati par veselību. (Schalock, 2004,20)

Mūsdienās dzīves kvalitātes pētījumu lauks sastāv no piecām cita citu papildinošām tradīcijām (Ruut Veenhoven):

- sociālo indikatoru pētījumiem;
- laimes studijām;
- veiksmīgas novecošanās gerontoloģijas;
- labklājības psiholoģijas;
- uz veselību balstītiem dzīves kvalitātes pētījumiem.

Sociologu interese dzīves kvalitātes izpētes jomā ir sevišķi ievērojama divās pirmajās tradīcijās, kas aptver sociālo indikatoru pētījumus un laimes studijas. (Veenhoven, 2007). Promocijas darba ietvaros pētāmās problēmas izpētē tiks izmantota sociālo indikatoru pētījuma pieeja, kas balstās uz ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošo jomu un to indikatoru izdalīšanu. Saistībā ar darba specifiku, nodaļas ietvaros tiks aplūkota tikai sociālo indikatoru pētījumu specifika dzīves kvalitātes izpētes jomā.

Pētījumi par sociālajiem indikatoriem balstās uz pieņēmumu, ka subjektīvā un objektīvā labklājība dažādās zemēs un dažādos laika posmos ir noderīga stratēģija, lai noteiktu to, cik lielā mērā sabiedrība apmierina savu locekļu vajadzības un identificē apakšgrupas, kuru vajadzības netiek apmierinātas, un tieši šī informācija ir īpaši nozīmīga sociālās politikas jomā visplašākajā nozīmē. Pēdējo dekāžu laikā subjektīvās labklājības izpētei ir pievērsušies sociālo indikatoru pētnieki, un šīs jomas pētījumu galvenais mērķis ir noteikt un novērot tos sociālos faktorus, kuri lielā mērā nosaka, cik

labi sabiedrība apmierina savu locekļu vajadzības. (George, 2006) Sociālie indikatori subjektīvās labklājības izpētes jomā norāda uz tās kvantitatīvo dabu, kuru var papildināt ar kvalitatīvi iegūtu informāciju. Uz dzīves kvalitātes izpēti orientēti sociālo indikatoru pētījumi var tikt iedalīti trīs lielās grupās:

- dzīves kvalitātes subjektīvās labklājības pētījumi;
- dzīves kvalitātes objektīvo dzīves apstākļu pētījumi;
- integrētie dzīves kvalitātes pētījumi.

Dzīves kvalitātes pētnieciskās specifikas izvēle ir atkarīga no tā, vai pētījums ir orientēts uz mērķa grupas subjektīvās apmierinātības ar dzīvi novērtējumu, objektīvo dzīves apstākļu konstatēšanu vai arī objektīvo dzīves apstākļu konstatēšanu un indivīdu apmierinātības ar šiem apstākļiem novērtēšanu. Pēc autores domām, bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes specifikai visatbilstošākā ir trešā dzīves kvalitātes izpētes grupa, kas ir orientēta uz subjektīvās labklājības izpēti, iekļaujot arī objektīvos dzīves nosacījumus, jo ģimenes dzīves kvalitātes izpētes specifika saistās ar konkrētiem dzīves apstākļiem un to novērtējumu.

Dzīves kvalitātes pētnieks Marks Replijs (Mark Rapley) atzīst, ka ar dzīves kvalitāti parasti saprot arī normatīvās ekspektācijas, kuras pilsoņi varētu izvirzīt savai dzīvei un būtiska ir gan subjektīvā, gan objektīvā pieeja dzīves kvalitātei, taču to saikne visbiežāk ir visai vāja. Subjektīvā labklājība atspoguļo patieso indivīdu labklājības pakāpi, kura var arī nesakrist ar objektīvo dzīves apstākļu vērtējumu, jo ne vienmēr indivīds, kurš bauda labus dzīves apstākļus, ir apmierināts ar savu dzīves kvalitāti, savukārt indivīds, kura dzīves apstākļi nav labi, var būt apmierināts ar savu dzīves kvalitāti. (Repley, 2003) (Sk. 1.2. tabulu)

1.2. tabula

Subjektīvās un objektīvās dzīves kvalitātes savstarpējās saiknes atspoguļojums

Objektīvie dzīves apstākļi	Subjektīvā labklājība	
	Laba	Slikta
Labi	Labklājība <i>Laimīgs bagātais</i>	Neatbilstība <i>Nelaimīgs bagātais</i>
Slikti	Pielāgošanās <i>Laimīgs nabadzīgais</i>	Trūkums <i>Nelaimīgs nabadzīgais</i>

Avots: Rapley, 2003,31

Divas no ailēm neizraisa nekādas pretrunas, dzīves kvalitāte ir acīmredzama un tieša: labklājība un trūkums vai arī laimīgs bagātais un nelaimīgs nabadzīgais. Raugoties uz pasauli no šāda skatu punkta, politikas uzdevums labklājības vairošanas jomā būtu pārvietot cilvēkus no otrās ailes uz pirmo. Savukārt, aplūkojot divas parējās, var rasties neizpratne, piemēram, laimīgs nabadzīgais, kura labklājības stāvokli var skaidrot kā pielāgošanos esošajiem dzīves apstākļiem un cilvēka apmierinātība ar savu likteni var tikt skaidrota kā adaptācijas stāvoklis ar iemācītu/iegūtu bezpalīdzību. Tāpat arī nelaimīgā bagātā labklājības stāvokli var saistīt, piemēram, ar nesasniedzamiem dzīves mērķiem, taču šī stāvokļa analīzei būtu nepieciešama dziļāka informācijas ieguve, kas ļautu spriest par ‘nelaimīgā statusa’ cēloņiem, kuru noskaidrošanai nepieciešama padziļināta izpēte (Rapley, 2003; Phillips, 2006,35-36) No aplūkotā var secināt, ka, pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei, ir jāņem vērā fakts, ka indivīdi ir ļoti dažādi: ar atšķirīgām vērtībām, vajadzībām un ekspektācijām. Tāpēc, pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei, ir nepieciešams pievērst uzmanību ne tikai objektīvo un subjektīvo labklājību raksturojošo rādītāju analīzei, bet arī labklājību ietekmējošo faktoru analīzei.

Pētnieki, kuri konceptualizē dzīves kvalitāti kā subjektīvo priekšstatu un objektīvo pazīmju apvienojumu, parasti izmanto multidimensiālas skalas, kas sniedz gan globālus dzīves kvalitātes rādītājus, gan rādītājus, kas attiecas uz noteiktām jomām. Spilgtākie piemēri šādas izpētes specifikai ir SF-36, iespējams, ir visplašāk izmantotā multidimensiālā dzīves kvalitātes skala. Skalas 36 jautājumi skar astoņas labklājības jomas: fiziskās aktivitātes ierobežojumi, ar veselību saistītie ierobežojumi sociālo aktivitāšu jomā, ar veselību saistītie ierobežojumi lomu veikšanas jomā (piem., apmaksāts darbs, mājsaimniecības vadīšana), fiziskas sāpes, psiholoģiskas ciešanas un psiholoģiska labklājība, ierobežojumu loma aktivitāšu jomā, kas rodas no emocionālām problēmām, vitalitāte (enerģiskums un nogurums) un vispārīgi priekšstati par veselību. Otrs multidimensiālais mērījums ir Pasaules Veselības organizācijas skala WHOQOL-BREF (*The WHOQOL Group*), kas piedāvā vērtējumu četrās dzīves kvalitātes jomās: fiziskā veselība, psiholoģiskās funkcijas, sociālās attiecības un vide. (George, 2006) Šīs pieejas galvenā priekšrocība ir tā, ka dzīves kvalitātes vērtējums tiek balstīts uz visai plašu informācijas klāstu.

Cits viedoklis par dzīves kvalitātes dimensiju izpēti uzsver, ka dzīves kvalitāte ir tikai un vienīgi subjektīvs cilvēka labklājības vērtējums. Secinājums ir tāds, ka, kaut arī objektīvie dzīves apstākļi var lielā mērā ietekmēt dzīves kvalitāti, šie jēdzieni nav sinonīmi. Subjektīvos ziņojumus par dzīves kvalitāti apstiprina, izmantojot

daudzveidīgus mērījumus, sākot ar viena jautājuma par apmierinātību ar dzīvi un beidzot ar daudzjautājumu skalām, kas skar apmierinātību ar dzīvi vai morāli. Viens no mulsinošiem aspektiem šajā dzīves kvalitātes izpētes skaidrojumā ir tas, ka tādi termini kā *apmierinātība ar dzīvi*, *subjektīvā labklājība* un *morāle* mēdz būt savstarpēji aizvietojami. Empīriskie dati liek domāt, ka šo teorētisko pieeju mērījumi ir cieši saistīti savā starpā ar attiecīgajām personiskajām un sociālajām pazīmēm. (George, 2006)

Lielākā daļa pētījumu par subjektīvo labklājību uz šo brīdi pievēršas attiecībai starp objektīvajiem dzīves apstākļiem un subjektīvajiem priekšstatiem par dzīves kvalitāti. Par spīti simtiem agrāk veikto pētījumu, līdz vienprātīgam subjektīvās labklājības determinantu konceptuālam modelim vēl ir tālu.

Mūsdienās eksistē liels daudzums dzīves kvalitātes mērījumu, kurus izmanto dažādās akadēmiskās un profesionālajās aprindās; daļa no tiem balstās uz subjektīvajiem, bet daļa – uz objektīvajiem indikatoriem. Subjektīvie dzīves kvalitātes indikatori ir mērījumi, kas atspoguļo respondentu priekšstatus par savu (individuālais līmenis), ģimenes (ģimenes līmenis), kopienas (kopienas līmenis) vai valsts (valsts līmenis) dzīves kvalitāti. (Sirgy, 2001) Piemēram, dzīves apmierinātības mērījums ir viens no subjektīvajiem mērījumiem, kura mērķis ir konstatēt indivīda dzīves kvalitāti. Savukārt objektīvie indikatori izmanto ne-subjektīvu informāciju, kas signalizē par noteikta līmeņa (indivīda, ģimenes, kopienas, valsts) dzīves kvalitāti. Piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācijas ierēdņi izmanto Tautas attīstības indeksu (*Human Development Index, HDI*), lai izvērtētu dzīves kvalitāti dažādās valstīs (UNDP, 1998). Tautas attīstības indekss ir trīs objektīvu indikatoru – dzīves ilguma, pieaugušu cilvēku lasītprasmes/izglītības un ‘*per capita*’ ienākumu - kopums. (Sirgy, 2001) Pastāv arī liels skaits subjektīvo dzīves kvalitātes mēru, kas vairumā gadījumu saistās ar laimi vai apmierinātību ar dzīvi. Daži pasākumi ir globāli tai ziņā, ka tie tiecas apskatīt laimi vai apmierinātību ar dzīvi kā veselumu, kamēr daži apskata laimi vai apmierinātību ar dzīvi atsevišķās jomās. Franka Endrjūsa un Stefena Vitija, kā arī Kempbela un kolēģu (1976) pētījumi aptvēra mērus, kas attiecas gan uz specifiskām jomām, gan arī uz apmierinātību ar dzīvi vispār un izmantoja pirmo kā priekšnosacījumu otrajam. (Heise et al., 2002)

No iepriekš aplūkotā izriet, ka sociālo indikatoru jomā dzīves kvalitātes izpēte saistās ar daudzveidīgu subjektīvo un/vai objektīvo indikatoru izdalīšanu. Dzīves kvalitātes pētījumu pieredze rāda, ka ir iespējams dzīves kvalitātes mērījumiem izmantot indikatorus, kuri ir paredzēti gan dzīves kvalitātes multidimensiāliem, gan

viendimensiāliem mēriem. Josefs Sirgi ir mēģinājis klasificēt dzīves kvalitātes mērījumus, kas tiek izmantoti mārketingā un radniecīgās sfērās, katrā no analīzes līmeņiem dzīves kvalitāti var teorētiski skaidrot un mērīt, izmantojot **reflektīvos** un **formatīvos** indikatorus. Par reflektīvajiem indikatoriem sauc tādus, kas mēra dzīves kvalitāti vistiešākajā veidā. Reflektīvie indikatori atspoguļo skatījumu uz konstruktu kā viendimensiālu. Savukārt formatīvie indikatori pārstāv skatījumu, ka konstrukts ir multidimensiāls un labākais veids, kā to mērīt, ir izmantot vairāku to veidojošo dimensiju kopumu.

Balstoties uz formatīvo indikatoru aizstāvju viedokli, dimensijas, kuras veido šo teorētisko ietvaru, var aplūkot kā konstrukta determinantus. Bez tam, dzīves kvalitāte gan kopumā, gan atsevišķās dzīves jomās (katrā no analīzes līmeņiem) ir iespējams mērīt, izmantojot kā subjektīvos, tā arī objektīvos indikatorus. (Sirgy, 2001) Arī socioloģiski to ir iespējams analizēt pēc atšķirīgiem indikatoriem un dažādos līmeņos: mikrolīmenī, mezolīmenī un makrolīmenī, tas ir individuālā, grupu un sociētālā līmenī. (Stepčenko, 2006,142) Līdzīgi uzskata arī Josefs Sirgi, kurš dzīves kvalitātes izpētē izdala individuālo un ģimenes līmeni (aptver mikro līmeni), kopienas/reģionālo līmeni (aptver mezo līmeni) un sabiedrisko līmeni (aptver makro līmeni). Individuālajā un ģimenes līmenī dzīves kvalitātes jēdziena skaidrojums parasti tiek balstīts uz vajadzību teorētisko paradigmu. (Sirgy, 2001) Regīna Bergere-Šmita (Regina Berger-Schmitt) un Heins-Herberts Nolls (Heinz-Herbert Noll) definē dzīves kvalitāti individuālajā līmenī kā subjektīvās labklājības un objektīvo dzīves apstākļu kombināciju, kur pēdējais ietver visus dzīves situācijas aspektus, kas būtiski ietekmē indivīda labklājību. (Beck, 2001) Dzīves kvalitāte individuālajā līmenī ietver mērķu dimensijas, kuras raksturo:

- subjektīvā dzīves kvalitāte, ieskaitot emocionālos un kognitīvos komponentus, kā arī pozitīvos un negatīvos komponentus;
- objektīvie dzīves apstākļi, ieskaitot rezultātus, resursus un spējas, kā arī ārējos apstākļus. (Beck, 2001)

Savukārt makro līmeņa dzīves kvalitātes izpēte tiek saistīta ar dzīves sfērām, caur kurām tiek apmierinātas vajadzības (izglītība, nodarbinātība, finansiālais stāvoklis, veselība, mājoklis u.c.). (Sirgy, 2001) Līdz ar to var secināt, ka dzīves kvalitātes izpēte ir iespējama dažādos līmeņos, kuru izvēle atkarīga no pētāmās problēmas specifikas. Tā piemēram, atsaucoties uz Annas Stepčenko izdalītajiem dzīves kvalitātes izpētes līmeņiem, pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei makro līmenī, tiek akcentēti valsts ekonomiskie rādītāji, kuri atspoguļo sociālo sistēmu funkcionalitāti un pētījums tiek

orientēts uz visas sabiedrības dzīves kvalitātes izpēti, savukārt, pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei mikro līmenī, ir iespējams dzīves kvalitāti aplūkot no ikdienas dzīves aspekta, kas saistās ar datiem par indivīdu un mājsaimniecību turības stāvokli, indivīdu labklājības un labsajūtas līmeni aspekta. Dzīves kvalitātes mezo līmeņa izpēte paredz pētījumu orientēt uz sociālo grupu dzīves kvalitātes izpēti. (Stepčenko, 2006, 148) Pievēršoties dzīves kvalitātes izpētei mikro līmenī, ir svarīgi apzināt indivīdu vai mazo sociālo grupas vajadzības, kā arī šo vajadzību apmierināšanu ietekmējošos faktorus. Saistībā ar to, ka promocijas darbs ir orientēts uz bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kas ir definējama kā maza sociāla grupa, turpmākā darba nodaļa tiks veltīta dzīves kvalitātes izpētes specifikas raksturojumam mikro līmenī, kas saistās ar ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes specifisko aspektu atspoguļojumu.

2. ĢIMENES DZĪVES KVALITĀTES IZPĒTES SPECIFIKA

2.1. Ģimenes dzīves kvalitātes teorētisks skaidrojums

Ģimenes dzīves kvalitāte ir saistīta ar ģimenes labklājības nodrošināšanu, ko raksturo ģimenes iespējas apmierināt savas vajadzības. Atsaucoties uz iepriekš aplūkotajām dzīves kvalitātes pieejām, var secināt, ka ģimenes dzīves kvalitāti veido pakāpe, kādā tiek apmierinātas ģimenes vajadzības, savukārt vajadzību apmierināšanu ietekmē ģimenes iespējas izmantot pieejamos resursus. Līdz ar to nodaļas ietvaros ir nepieciešams raksturot ne tikai ģimenes vajadzības, bet arī ģimenes vajadzību apmierināšanu ietekmējošos faktorus, kā arī ģimenes dzīves kvalitātes priekšnosacījumus teorētisko pieeju kontekstā. Ģimenes dzīves kvalitāte nodaļas ietvaros tiks analizēta, izmantojot Jurgena Hābermasa teorētiskās atziņas.

Zināšanas par ģimeni ir veidojušās vairākās jomās: filozofijā, vēsturē, bioloģijā, bet pēdējā laikā arī socioloģijā, antropoloģijā, jurisprudencē un psiholoģijā. Tieši socioloģijas zinātne it tā, kuru interesē ģimenes kā sociālas sistēmas efektīvas funkcionēšanas priekšnosacījumu izvērtēšana un iespējamie risinājumi tās uzlabošanai. Piemēram, sistēmas teorijas ietvaros, ģimene tiek uzlūkota kā sistēma (kibernētiska sistēma), kur katra tās daļa (katrs ģimenes loceklis) „ir saķērē” ar citām ģimenes daļām. Ja viena daļa nefunkcionē kā nākas, tad atlikusī sistēma pārstāj darboties un ģimene kopumā nespēj funkcionēt. Ģimene ir arī sociālas sistēmas sastāvdaļa. Tāpēc, ja ģimenes ir disfunkcionālas, zināmā mērā tāda kļūst arī visa sabiedrība, savukārt, izvērtējot ģimeņu disfunkcionalitātes cēloņus, ir iespējams izstrādāt ģimeņu vajadzībām atbilstošu valsts sociālo politiku, kas būtu orientēta uz ģimeņu, un arī visas sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu. Socioloģijas zinātnes kompetencē ietilpst ne tikai uz pētījumiem balstīta ģimeņu dzīves kvalitātes izvērtēšana, bet arī tās uzlabošanai iespējamo risinājumu izstrādāšana. Promocijas darba pamatā tiek izmantota pētījumā ‘Ģimenes dzīves kvalitāte: kvalitatīvs pētījums’ (Family Quality of Life: A Qualitative Inquiry) ietvertā ģimenes definīcija: ģimeni veido cilvēki, kuri uzskata sevi par daļu no tās, ir savstarpēji saistīti ar asinsradniecības vai laulības saitēm vai arī nē, un kuri regulāri atbalsta un rūpējas viens par otru. (Poston et al., 2003).

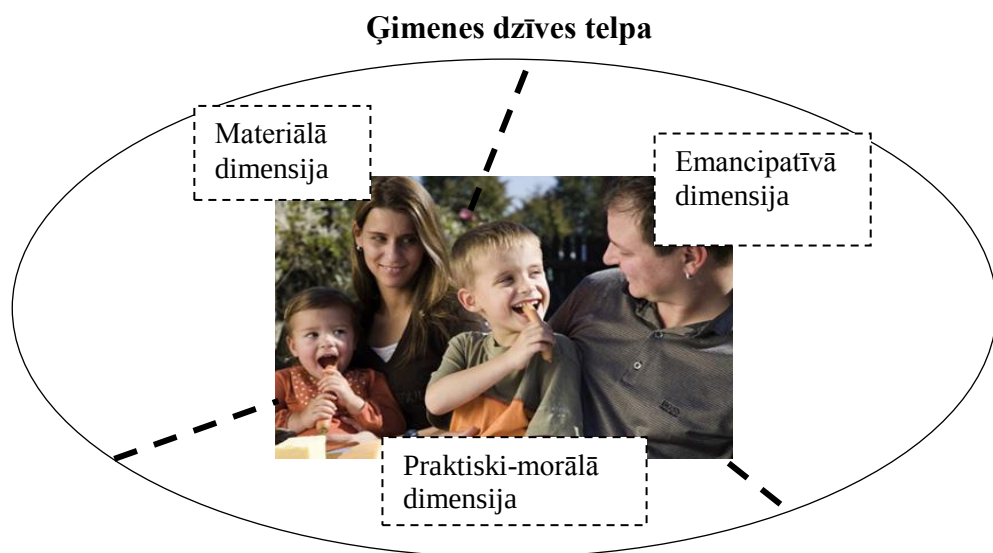
Ģimenes dzīves kvalitātes pētnieki tiecas saprast un izskaidrot atšķirības starp to, ko katra atsevišķā ģimene uzskata par ideālu un šīs ģimenes dzīves realitāti. (Brown et al., 2004,29) Ģimenes dzīves kvalitātei tāpat kā dzīves kvalitātei ir daudzdimensiāls raksturs, kurš atspoguļo dažādu jomu savstarpējo mijiedarbību un to ietekmi uz ģimenes dzīves kvalitāti kopumā, kas savukārt paver iespējas pievērsties tās izpētei dažādu pieeju kontekstā. Atkarībā no tā, kādu dzīves kvalitātes skaidrojošo pieeju pētnieks ir iecerējis izmantot ģimenes dzīves kvalitātes izpētē, ir nepieciešams rast atbilstošāko ģimenes dzīves kvalitātes definējumu. Piemēram, profesors Roberts Ščaloks (Robert Schalock), izmantojot Ninas Zūnas (Nyna I. Zuna) ģimenes dzīves kvalitātes teorētiskās atziņas, piekrīt, ka **ģimenes dzīves kvalitāte** saistās ar tās labklājību raksturojošo jomu izpēti un definē to kā ģimenes labklājības dinamisku izpratni, tās locekļu kolektīvi un subjektīvi definētu un informētu, kurā individuālā un ģimenes līmeņa vajadzības mijiedarbojas. (Schalock, 2008) Savukārt autori pētījumā „Vecāku atbalsta aktivitāšu izpratne un to ietekme uz ģimenes dzīves kvalitāti” (Parents’ Perceptions of Advocacy Activities and Their Impact on Family Quality of Life) **ģimenes dzīves kvalitāti** definē kā apstākļus, caur kuriem ģimenes vajadzības ir apmierinātas un ģimenes locekļiem ir iespējams darīt to, kas viņiem ir patiešām svarīgi. (Wang et al., 2004,145) Tādējādi var secināt, ka nepastāv viens vienīgs ģimenes dzīves kvalitātes definējums, jo ir atšķirīgas dzīves kvalitātes definējuma un skaidrojuma pieejas, kuras lielā mērā determinē dzīves kvalitātes izpētes specifiku un to veidojošo jomu klāstu. Kaut arī abas aplūkotās definīcijas ir orientētas uz atšķirīgiem dzīves kvalitātes aspektiem (pirmā - ģimenes dzīves kvalitāti definē apmierinātības ar dzīvi terminos, bet otrā - dzīves apstākļu terminos), ko raksturo atšķirīgais dzīves kvalitātes definējums, tomēr abas aplūkotās ģimenes dzīves kvalitātes definīcijas ietver vienu kopīgu aspektu – ģimenes dzīves labklājību raksturojošo jomu izpēti, caur kurām tiek apmierinātas vajadzības.

Ģimenes dzīves kvalitātes skaidrojumam atbilstošākās teorētiskās pieejas izvēle ir atkarīga no tā, ko pētnieks saprot ar jēdzienu dzīves kvalitāte un kādus aspektus tajā ietver. Piemēram, pētnieki Roberts Ščaloks un Džerzijs Benke (Jerzy M. Behnke) (Schalock, 2004; Behnke, 2004) ģimenes dzīves kvalitāti skaidro caur labklājības pieeju, uzskatot, ka ģimenes dzīves kvalitāti veido un raksturo ģimeņu labklājība un to raksturojošās jomas. Pēc autores domām, ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomā ir lietderīgi izmantot labklājības pieeju, jo tā paver iespējas pētniekam ne tikai iepazīties ar ģimeņu labklājību veicinošajiem un ierobežojošajiem aspektiem,

bet arī ļaut pašām ģimenēm spriest par ģimenes dzīves labklājību no sava skata punkta. Ekonomikas zinātņu doktore Edīte Baldvina (Edith E. Baldwin) ir analizējusi ģimenes labklājību no sociologa Jurgena Hābermasa teorētisko atziņu viedokļa, pamatojot ģimenes labklājības pieejas plašās izmantošanas iespējas. Viņa uzskata, ka Jurgena Hābermasa teorijas ietvaros ir iespējams izdalīt trīs savstarpēji saistītas ģimenes labklājību veidojošās dimensijas – materiālā, praktiski-morālā un emancipatīvā dimensija, kuras saistās ar noteiktu aktivitāšu īstenošanu.

- Materiālā dimensija ietver vajadzību pēc pārtikas, apģērba un pajumtes.
- Praktiski-morālā dimensija akcentē kopīgu izpratni par lietu jēgu, vērtībām un normām un izpaužas caur komunikāciju ar sociālā starpnieka – valodas palīdzību.
- Emancipatīvā dimensija saistās ar emancipatīvo darbību, kas vērsta uz cilvēka autonomiju un brīvību un akcentē reflektīvu tās sociālās prakses un varas struktūru kritiku, kas ietekmē ģimenes dzīvi. (Baldwin, 1996, 8)

Aplūkotās trīs dimensijas ir savstarpēji saistītas ģimenes dzīvē, un komunikācijai ir fundamentāla nozīme ģimenes labklājības nodrošināšanā. (Appelruth et al., 2008) Pievēršoties visu trīs dimensiju dziļākai analīzei, var secināt, ka pēc Jurgena Hābermasa domām, ģimeņu dzīvi veido materiālās iespējas apmierināt ģimenes vajadzības, garīgā saskaņa, kas balstīta uz kopīgām vērtībām un normām, kā arī savstarpēju komunikāciju un valsts piešķirtas brīvības paust savu viedokli un tādā veidā iespējas ietekmēt ar ģimenes dzīves svarīgām jomām saistītus politiskos lēmumus.

2.1. att. Ģimenes dzīves telpa, to veidojošās dimensijas Autores veidots attēls, izmantojot avotus: Baldwin, 1996; Appelruth et.al., 2008

Pamatojoties uz Jurgena Hābermasa teorētiskajām atziņām, ģimenes dzīve tiek īstenota dzīves telpas ietvaros, kuru ietekmē sabiedrības izveidotās struktūras un sistēmas, kā arī kultūrā nostiprinātās vērtības un normas un paša indivīda rīcībspēja, prasme rīkoties ar savā rīcībā esošajiem resursiem (Sk.2.1.att.). Ģimenes dzīves materiālā dimensija ietver dzīves jomas, kuras saistās ar pamatvajadzību apmierināšanu, piemēram, vajadzība pēc ēdiena, apģērba un pajumtes un tiem paņēmieniem, kas nepieciešami to apmierināšanai. Ģimenes dzīves praktiski-morālā dimensija saistās ar ģimenes garīgo vajadzību apmierināšanu, kā arī instrumentiem, ar kuru palīdzību garīgās vajadzības tiek apmierinātas, piemēram, savstarpējā komunikācija un valoda. Garīgās vajadzības ietver ne tikai vajadzību pēc savstarpējās saskarsmes un emocionālā atbalsta, bet arī iespējām sevi pašrealizēt. (Baldwin, 1996, 8-12) Praktiski-morālo ģimenes labklājības dimensiju varētu ilustrēt kā visu ģimenes locekļu vienlīdzību, kur katram ģimenes loceklim ir atļauts izteikt viedokli par notiekošo un piedalīties lēmumu pieņemšanā. Šādi ģimene cenšas nonākt pie vienota lēmuma un vienotības. Emancipatīvā ģimenes dzīves kvalitātes dimensija ietver indivīdu un arī ģimeņu iespējas apmierināt savas vajadzības, ņemot vērā politiskās līdzdalības faktoru. No iepriekš minētā var secināt, ka ģimenes dzīves kvalitāti veido ģimenes funkcionēšanai nepieciešamas jomas, kuras nodrošina ģimenes vajadzību apmierināšanu.

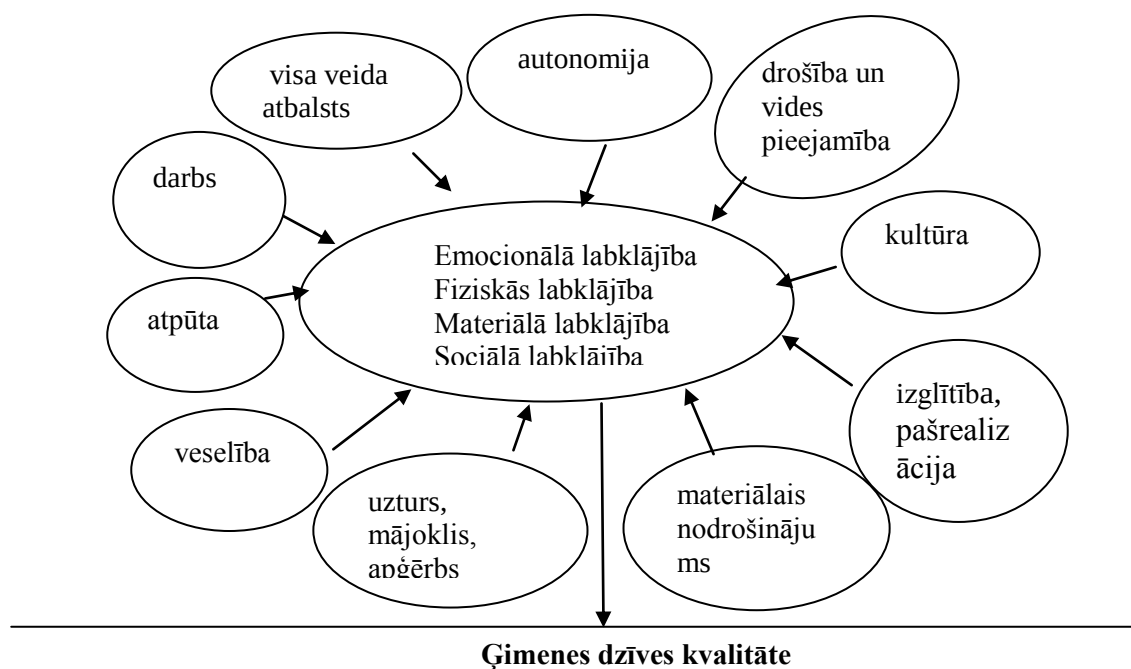
Ģimenes labklājības nodrošināšanā, tāpat kā sabiedrības labklājības nodrošināšanā, liela loma ir morāles aspektam. Pēc Jurgena Hābermasa domām, uz morāles principiem veidotu lēmumu pamatā ir tiesības, vērtības un principi, kuriem vajadzētu būt visu sabiedrības locekļu akceptētiem un kuri nodrošina sabiedrības „taisnīgu” funkcionēšanu. Likums un pienākumi ir orientēti kā uz atsevišķu grupu, tā visas sabiedrības „labuma” veicināšanu un tiem, kam dota vara ir jādarbojas citu sabiedrības locekļu (to, kam vara netiek dota) labā. (Habermas, 1999,122-124) No šī skatījuma uz ģimeni un sabiedrību izriet, ka politikas veidotāju lēmumu pieņemšana balstās uz konkrētām vērtībām un principiem, kas savukārt atspoguļo ģimeni kā vērtību konkrētas sabiedrības ietvaros. Līdz ar to var secināt, ka politiskie lēmumi, kuri ir orientēti uz ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanu, atspoguļo politisko līderu izpratni par ģimeni un tās lomu sabiedrības veiksmīgas funkcionēšanas nodrošināšanā, kas savukārt atspoguļojas caur ģimeņu reālo dzīves kvalitāti un valsts iespējām to uzlabot. Nākamā apakšnodaļa tiks veltīta ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes specifisko aspektu raksturojumam.

2.2. Ģimenes dzīves kvalitātes izpētes aspekti

Ģimeņu dzīves kvalitātes izpēte no vienas puses ir saistīta ar ģimeņu vajadzību identificēšanu, bet no otras - ģimeņu vajadzību apmierināšanas iespēju analīzi, ko raksturo ne tikai ģimenēm sniegtās iespējas apmierināt vajadzības, bet arī šo iespēju izmantošanu ietekmējošie faktori. Visuzskatāmāk ģimeņu vajadzības ir raksturojusi Maiga Krūzmētra, kura bez materiālajām un garīgajām vajadzībām izvirza arī sociālās vajadzības. Pēc Krūzmētras, īstenojot ģimenes garīgās vajadzības nozīmē radīt ģimenē apstākļus, kas nodrošina katram ģimenes loceklim harmonisku attīstību, pilnvērtīgu atpūtu, darba prieku un dzīves prieku. Šāda mērķa īstenošana ir atkarīga no ģimenes vispārējā kultūras līmeņa. Sociālās vajadzības ģimenes aspektā ietver saskarsmes jeb komunikatīvo vajadzību, vajadzību rast emocionālu kontaktu un gūt gandarījumu no tā, nepieciešamību sevi izteikt. Nozīmīga ģimenes sociālā vajadzība ir vajadzība pēc saskarsmes ar radiem, kaimiņiem, draugiem, darba biedriem un citiem. Savukārt ar ģimenes materiālo vajadzību apmierināšanu ir saistīti visi svarīgākie ģimenes budžeta ienākumi un izdevumi. Ģimenes materiālās vajadzības iedala individuālajās (ģimenes locekļi līdzekļus izmanto personīgi, piemēram, apģērbam) un kopējās vajadzības, kas raksturojas ar ģimenei kopīgi izmantojamu mājokli, sadzīves priekšmetiem un citām lietām. (Krūzmētra, 1993,24) No tā var secināt, ka ģimenes vajadzības ietver ģimenes kā sociālas sistēmas funkcionēšanai nepieciešamus resursus (ēdiens, pajumte u.c.), kuru nodrošināšana saistās ar konkrētu ikdienas darbību veikšanu.

Ģimeņu vajadzību apmierināšanu bieži vien ietekmē tādi faktori kā dzīvesvieta, ģimenes locekļu nodarbinātības iespējas, kā arī, ja ģimenē tiek audzināts bērns ar invaliditāti, bērna īpašo vajadzību apmierināšana, kas savukārt var izraisīt grūtības ģimeņu vajadzību apmierināšanas jomā, un līdz ar to ietekmēt šo ģimeņu dzīves kvalitāti. Atbilstoši ģimeņu vajadzībām, ir iespējams izdalīt jomas, caur kurām tiek apmierinātas ģimeņu vajadzības, kas veido ģimeņu dzīves kvalitāti. Piemēram, materiālās labklājības joma ietver visus aspektus, kas saistās ar ģimeņu iespējām apmierināt savas materiālās vajadzības, turpretim sociālā labklājība ir saistīta ar visiem aspektiem, kas raksturo ģimeņu iespējas apmierināt sociālās vajadzības, un ietver attiecību pieredzi ar citiem cilvēkiem un šo attiecību raksturu. Emocionālās labklājības joma raksturo ģimeņu savstarpējo saskarsmi un ģimeņu iespējas gūt emocionālu atbalstu. Turklāt fiziskās labklājības joma raksturo ģimeņu iespējas fiziski funkcionēt un

pildīt sabiedrībai nepieciešamās funkcijas. Uz ģimeņu vajadzībām balstītais labklājības jomu iedalījums atspoguļots 2.2. attēlā.

2.2. att. Ģimenes dzīves kvalitātes jomu komponenti
Autores veidots attēls, izmantojot avotus: Baldwin, 1996; Krūzmētra, 1993; Jackson, 2004; Summers et al., 2005

Katra ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošā joma ir saistīta ar ģimenes iespējām apmierināt savas vajadzības. Piemēram, materiālā labklājība iekļauj ne tikai materiālos līdzekļus ģimenes locekļu pamatvajadzību apmierināšanai, bet arī valsts sniegto atbalstu bērna īpašo vajadzību apmierināšanai. Savukārt finansiālo resursu nepietiekamība var ietekmēt dzīves kvalitāti kā emocionālās, tā arī sociālās un fiziskās labklājības jomā. Visi dzīves kvalitāti veidojošie komponenti ir savstarpēji saistīti un ietekmē ģimeņu dzīves kvalitāti kopumā, jo, piemēram, slikta ģimenes dzīvesvietas infrastruktūra var būt par iemeslu ģimeņu ierobežotajām iespējām nodrošināt savai ģimenei nepieciešamo materiālo, fizisko, kā arī sociālo un emocionālo labklājību. Arī sociālās labklājības nodrošināšanai bieži vien ir nepieciešams gan valsts atbalsts transporta, gan vides pieejamības jomā. Svarīga ir arī emocionālās labklājības joma, kura ietver ģimenes vienotību un savstarpējā emocionālā atbalsta nodrošināšanu. Turpretī fiziskā labklājība raksturo ģimenes iespējas iekārtot savu mājokli atbilstoši ģimenes vajadzībām, iespējas atpūsties tad, kad tas ir nepieciešams, kā arī veselības aprūpes un vides pieejamību.

Piemēram, Ivans Brauns un Rojs Brauns (Ivan Brown; Roy I. Brown) uzskata, ka ģimenes piedzīvo apmierinošu ģimenes dzīves kvalitāti, ja:

- sasniedz to, pēc kā tiecas, tāpat kā citas ģimenes;
- jūt apmierinātību ar to, ko ir sasniegušas, līdzīgi citām ģimenēm;
- jūt spēju dzīvot to dzīvi, kādu vēlas dzīvot. (Brown et al., 2004,32)

Ģimenes dzīves kvalitāti ietekmē trīs faktori, kuri aptver ekonomisko, sociālo un kopienas kontekstu un raksturojas caur ekonomisko labklājību, sociālajiem tīkliem un atbalstu, kā arī kaimiņu vai kopienas attiecībām.

Ekonomiskais ģimeņu dzīves kvalitātes konteksts saistās ar iespēju būt nodarbinātam un finansiālo stabilitāti, kas veido svarīgu ģimenes dzīves kvalitātes rādītāju. Piemēram, ģimeņu labklājības pētnieks Behne (Behnke), analizējot Maršalas (Marshall) un Šeilas Zedlevskas (Sheila R. Zedlewski) pētījumus, secina, ka zemi ģimenes ienākumi un ierobežotas iespējas gūt labumus atstāj negatīvu ietekmi uz ģimenes labklājību. Ģimenes dzīves kvalitātes sociālais konteksts atklāj sociālās integrācijas iespējas. Sociālā integrācija bieži tiek pētīta caur bērnu iesaistīšanos skolas dzīvē un vienaudžu grupās, kā arī pieaugušo kontaktiem ar draugiem, bijušajiem darbabiedriem un ģimenes locekļiem. Kopienas konteksts atspoguļo ģimenes piederību savai dzīvesvietai un tās ietekmi uz iespējām uzlabot savu dzīves kvalitāti. (Behnke, 2004) Ģimeņu dzīves kvalitāte lielā mērā ir atkarīga ne tikai no ģimenei pieejamajiem resursiem, iespējām iesaistīties kultūras dzīvē, kā arī pašrealizēties, bet arī no apkārtesošās vides un tās atbilstības ģimeņu vajadzībām. Tādējādi var secināt, ka veicot uz ģimenes dzīves kvalitātes izpēti orientētus pētījumus, ir svarīgi ne tikai analizēt ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošās jomas, bet arī tās ietekmējošos faktorus.

Ģimeņu dzīves kvalitātes izpēte starptautiskā mērogā ir plaši izplatīts pētījumu lauks. Starptautiska mēroga pētījumi ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomā ietver arī pētījumus, kuru mērķa grupa ir ģimenes, kurās kāds no ģimenes locekļiem ir ar invaliditāti. Tādējādi nodaļas turpmākajā daļā tiks sniegta starptautiska mēroga pētījumu analīze, kas atspoguļos ģimenes dzīves kvalitātes pētniecības pieejas un to iespējamo pielietojumu ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes jomā, jo Latvijā veiktie pētījumi ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes jomā nesniedz ne jēdzienu, ne pētniecības pieeju raksturojumu. Piemēram, **Starptautiskais Ģimenes dzīves kvalitātes projekts** ir orientēts uz tādu ģimenes dzīves kvalitātes izpēti, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir invaliditāte. Projekta ietvaros ir izdalītas sekojošas ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošās jomas: ģimenes locekļu veselība, ģimenes savstarpējās attiecības, valsts

atbalsts ģimenes loceklim ar invaliditāti, finansiālā labklājība, atbalsts no apkārtējiem, uz kopienas attiecībām balstīti sociālie kontakti un brīvais laiks un atpūta, kā arī ģimenes vērtības. Projekta autori, ģimenes dzīves kvalitātes jomu izdalīšanā, ir orientējušies uz ģimenes dzīves aspektiem un pieredzi ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomā. (International..., 2006) Starptautiskā Ģimenes dzīves kvalitātes projekta ietvaros izdalītās izpētes jomas ir izmantotas tādos pētījumos kā, piemēram, „Ģimenes dzīves kvalitāte Beļģijā” (Family Quality of Life in Belgium, 2006), „Ģimenes dzīves kvalitāte: Kanādiešu rezultāti no Starptautiskajām studijām” (Family Quality of Life: Canadian Results From an International Study) (Brown et al., 2003), pētījumā „Ģimenes dzīves kvalitāte: Kvalitatīvs pētījums” (Family Quality of Life: A Qualitative Inquiry, 2003) (Poston et al., 2003), kā arī pētījumā „Bērnu ar intelektuāliem traucējumiem ģimeņu dzīves kvalitāte Slovēnijā” (Quality of life of families with children with ID in Slovenia). (Schmidt et al., 2011) Pieminētos pētījumus no citiem atšķir tas, ka pētījumos ir izmantots ceturtais dzīves kvalitātes definējuma veids (Sk.1.5.att., 18.lpp.), kas balstās uz dzīves kvalitātes izpēti caur ģimenes vērtībām. Aplūkojot pētījumā iekļauto izpētes jomu klāstu, jāsecina, ka pētījumi ietver visai ierobežotu ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošo jomu klāstu, kurš ir orientēts uz starptautiska mēroga ģimeņu dzīves kvalitātes salīdzināšanu, bet neparedz ģimeņu labklājību ietekmējošo faktoru izvērtēšanu, kā arī jomu klāsts ir visai izplūdis, kurš neietver visus ar ģimeņu dzīves kvalitāti saistītos aspektus, piemēram, pašrealizācijas iespējas vai iesaistīšanos kultūras pasākumos, kas raksturo ģimeņu sociālo labklājību. Pētījuma „Ģimenes dzīves kvalitāte 25 beļģu ģimenēs” sadaļā par atbalstu no pakalpojumu sniedzējiem autori pievērsušies pakalpojumu vispārīgam vērtējumam, pieejamībai un izmantošanas izvērtējumam (Steel et al., 2011), tomēr neaplūko ģimeņu vajadzību apmierināšanai nepieciešamo un tādējādi secina, ka tas, ka ģimenēm sociālie pakalpojumi ir pieejami, vēl nenozīmē, ka tie ir sasniedzami un reāli izmantojami, bet varbūt konkrētajai ģimenei vienkārši nav vēlšanās vai nepieciešamība piedāvātos pakalpojumus izmantot. Tas vēlreiz apliecina to, ka pievērsoties ģimeņu dzīves kvalitātes izpētei, ir svarīgi ne tikai noskaidrot ģimeņu dzīves kvalitāti dažādās to ietekmējošās jomās, bet arī šo kvalitāti ietekmējošos faktorus, jo pretējā gadījumā ir iespējams kļūdīties datu interpretācijā. Savukārt pētījuma „Bērnu ar intelektuāliem traucējumiem ģimeņu dzīves kvalitāte Slovēnijā” autori, izvēloties nelielu pētījuma izlasi (20 ģimenes), ir izmantojuši punktu rāzējuma skalu no 0 līdz 100 un aprēķinājuši skolas maksimuma vērtības procentu, kas dod iespēju salīdzināt Slovēnijā dzīvojošo

ģimeņu dzīves kvalitāti ar citu valstu dzīves kvalitātes parametriem, tomēr nelielā izlase izraisa šaubas par salīdzināmo rezultātu reprezentativitāti. Pētījuma autori bez kvantitatīvi iegūtiem datiem, izmantojuši arī padziļinātās intervijas, lai iegūtu padziļinātu priekšstatu par pētāmo problēmu un novērstu iepriekš minētās izpētes pieejas trūkumus.

Savukārt pētījumā „Ģimeņu dzīves kvalitātes pētījums piecās valstīs” (Family Quality of Life Inquiry in Five Countries) tika pētīta ģimeņu dzīves kvalitāte ASV, Lielbritānijā, Izraēlā, Kanādā un Austrālijā. Autori izdala ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošās jomas, kas ietver ģimenes mijiedarbību, ikdienas ģimenes dzīvi, vecāku pienākumu pildīšanu, finansiālo labklājību, emocionālo labklājību, ģimenes locekļu veselību, produktivitāti, sociālo labklājību, fizisko vidi, kā arī sociālo aizsardzību jeb valsts atbalstu. (Turnbull et al., 2004, 81-83) Salīdzinot ar iepriekš minēto ģimeņu dzīves kvalitātes pētījumu, dotā pētījuma autori ir izstrādājuši daudz detalizētāku ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošo jomu klāstu, kas saistās ar konkrētu jomu raksturojošiem aspektiem. Tomēr, iedziļinoties autoru izdalīto jomu saturā, var secināt, ka izdalītās jomas ir savā ziņā abstraktas, piemēram, vecāku pienākumu pildīšana saistās ar vecāku neformālas lomas veikšanu, kas ir plaši interpretējama, līdz ar to nav saprotams, kādu saturu autori ir paredzējuši konkrētās jomas izpētē, kā arī nav izprotama vecāku pienākumu pildīšanas jomas loma ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanā. Izraisa pārdomas arī ikdienas ģimenes dzīves analīzes saturs. Turpretim citi autori izdala pavisam septiņas ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošās jomas, kuras ietver emocionālo labklājību, fizisko labklājību, materiālo labklājību, kopdzīves noteikumus, ģimenes dzīvi, personīgo izturību un attīstību, kā arī starppersoniskās un kopienas attiecības. (Schalock, 2008) Autoru izdalītās jomas ir orientētas uz ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kā arī visaptveroši atspoguļo ģimeņu labklājību raksturojošos aspektus. Autori, atšķirībā no iepriekš aplūkotajiem, ir pievērsušies kopdzīves noteikumu, kā arī personīgās izturības un attīstības izpētei, kas ir ļoti inovatīvi un interesanti, tomēr nepārlicina par šo jomu analīzes konsekvenci.

Starptautiski atzītas ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomas ir izdalītas **Bīčas centra** (Beach Center) ietvaros. Bīčas centrs nodarbojas ar tādu ģimenes dzīves kvalitātes izpēti, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir īpašas vajadzības (Summers et al., 2005, 777). Izdalītās ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošās jomas ietver emocionālo labklājību, ģimenes mijiedarbību (saskarsmi), vecāku pienākumu veikšanu, ar invaliditāti saistīto atbalstu, fizisko labklājību un materiālo labklājību. (Summers, 2005,

780) „Bīčas centra Ģimenes dzīves kvalitātes pētījuma” (Beach Center Family Quality of Life Survey, 2003) autori ir izdalījuši ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošās labklājības jomas, kā arī vēl papildus izdala vecāku pienākumu veikšanas un ar invaliditāti saistītas atbalsta jomas. Aplūkotās ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomas ir izmantotas pētījumā „Kurluma ietekme uz ģimenes dzīvi” (Impact of Deafness on Family Life) (Jackson, 2004). Pēc autores domām, ja pētījuma ietvaros atsevišķi tiek izdalīta vecāku pienākumu veikšanas joma, tad ir nepieciešams vadīties pēc kaut kādiem konkrētiem vecāku pienākumu veikšanas lomas kritērijiem, kurus izdalīt būtu diezgan sarežģīti, kā arī būtu nepieciešams aplūkot ne tikai vecāku, bet visu ģimenes locekļu pienākumu veikšanu. No iepriekš aplūkotā var secināt, ka nepastāv viens vienīgs ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes jomu standarts, pēc kura būtu pētāma ģimeņu dzīves kvalitāte, katrs pētnieks ģimenes dzīves kvalitātes izpētē var iekļaut plašu jomu klāstu pēc saviem subjektīviem ieskatiem, par pamatu izmantojot ģimenes dzīves kvalitātes definējumu, kā arī teorētiskās pamatatziņas.

Analizējot atspoguļoto autoru un organizāciju izdalītās ģimenes dzīves kvalitātes jomas (arī ģimenēs, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir invaliditāte), var secināt, ka visiem kopīgas, kuras var uzskatīt par universālām ģimenes dzīves kvalitātes jomām, ir emocionālā labklājība, fiziskā labklājība, materiālā labklājība, sociālā labklājība, ģimenes mijiedarbība, kā arī ģimenei sniegtais atbalsts. Pēc autores domām, ģimenes mijiedarbību nav nepieciešams izdalīt kā atsevišķu dzīves kvalitātes jomu, jo ģimenes mijiedarbība atspoguļojas gan emocionālās, gan sociālās labklājības kontekstā. Piemēram, analizējot ģimenes emocionālo vienotību, atspoguļosies arī ģimenes saliedētība, kā arī nav nepieciešams ģimenei sniegto atbalstu izdalīt kā atsevišķu dzīves kvalitāti raksturojošu jomu, jo atbalsts neraksturo ģimeņu dzīves kvalitāti, bet gan darbojas kā ģimenes dzīves kvalitāti ietekmējošs faktors. Piemēram, iespējams, ka ne visām ģimenēm ir nepieciešams atbalsts, lai nodrošinātu savai ģimenei atbilstošu dzīves kvalitāti. Tāpat arī atbalsts ir iespējams visās ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošās jomās, kas atspoguļosies caur ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīzi. Līdz ar to var secināt, ka ģimeņu dzīves kvalitātes analīzē ir svarīgi atspoguļot sekojošas ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošās jomas: materiālo, fizisko, sociālo un emocionālo labklājību, kā arī ir svarīgi pievērsties labklājību ietekmējošo faktoru raksturojumam.

Ģimenes dzīves kvalitātes izpēti ir svarīgi balstīt gan uz objektīviem, gan subjektīviem mērījumiem, jo konkrētās izpētes specifika liecina par to, ka objektīvie mērījumi paši par sevi vēl nelicina par labu vai sliktu ģimenes dzīves kvalitāti. Patieso

ģimenes dzīves kvalitāti atspoguļo ģimenes locekļu subjektīvais dzīves novērtējums, kas bieži vien pētniekam var likties pat pretrunā ar objektīvajiem mērījumiem.

Josefs Sirgi uzskata, ka pētnieki bieži vien jauc divus visai atšķirīgus uz ģimenes dzīves izpēti orientētas teorētiskās pieejas – vispārīgo (overall) ģimeņu dzīves kvalitātes (family quality of life) un ģimenes dzīves kvalitātes (quality of life of a family) pieejas. Atšķirības ir visai būtiskas, jo vispārīgās ģimeņu dzīves kvalitātes analīzes fokuss ir uz visas ģimenes kā sociālas vienības dzīves kvalitāti, kamēr otrā pieeja paredz, ka ģimenes dzīves kvalitātes analīzes vienība ir indivīds un fokuss ir vērsts uz dzīves kvalitāti attiecībā uz viņa vai viņas ģimenes dzīves jomu. (Sirgy, 2001) Tādējādi autors izdala divas būtiskas atšķirības ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomā, kas paredz izdalīt divas izpētes pieejas – ģimenes dzīves kvalitātes izpēti individuālajā un ģimenes līmenī.

Individuālās dzīves kvalitātes līmenī tiek pielietota uz indivīdu orientētas ģimenes dzīves kvalitātes pieeja, kuras analīzes vienība ir indivīds un fokuss vērsts uz dzīves kvalitāti attiecībā uz viņa vai viņas ģimenes dzīves jomu. Pieeja saistās ar katra ģimenes locekļa dzīves kvalitātes izpēti, kas ietver jautājumus par aspektiem, kuri ietekmē paša indivīda dzīves kvalitāti un fokuss vērsts uz to, kas notiek ar indivīdu, un kā tas ietekmē pārējos ģimenes locekļus. Individuālās dzīves kvalitātes pieejas ietvaros tiek veidots konteksts, kura robežās katrs ģimenes loceklis dzīvo savu dzīvi kolektīvi kā viens vesels. (Poston, 2003,319) No augstāk aplūkotā izriet, ka ir iespējams izšķirt divas ģimenes dzīves kvalitātes izpētes pieejas – uz indivīdu orientētu dzīves kvalitātes pieeju un uz ģimeni orientētu dzīves kvalitātes pieeju.

2.1. tabula

Uz indivīdu orientēta dzīves kvalitātes izpētes pieeja

Ietekmējošais faktors	To raksturojošā joma (domēns)	Indikatori
Neatkarība	Personīgā attīstība	Personīgās iemaņas, adaptīvā uzvedība,
	Mērķtiecība/sevis-apņemšanās (self-determination)	Izvēles, lēmumi, autonomija
Sociālā līdzdalība	Starppersoniskās attiecības	Draudzība, sociālie tīkli
	Sociālā iekļaušanās	Kopienas iesaistīšanās, lomas
	Tiesības	Tiesību īstenošana, cieņa, respekts pret tām
Labklājība	Emocionālā labklājība	Drošība, aizsardzība, pozitīva pieredze
	Fiziskā labklājība	Veselība, atpūta, uzturs
	Materiālā labklājība	Ienākumi, mantas

Avots: Schalock, 2008

Uz indivīdu orientēto dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē tādi faktori kā ģimenes locekļu neatkarība, sociālā līdzdalība un labklājība, kas savukārt ir atkarīga no valstī realizētās politikas vadlīnijām ekonomikas, tiesību īstenošanas un sociālajā jomā (Sk.2.1. tabulu). Ģimenes dzīves kvalitāte aptver tādas jomas kā personīgo attīstību, mērķtiecību, starppersoniskās attiecības, sociālo iekļaušanos, tiesības, emocionālo labklājību, fizisko labklājību un materiālo labklājību. Tabulā atspoguļoto jomu izpētē tiek izdalīti indikatori, kuri atklāj konkrētās jomas saturu, piemēram, materiālo labklājību raksturo ienākumi un mantas, kas ģimenes loceklim pieder. Tomēr, pievēršoties ģimenes dzīves kvalitātes izpētei uz indivīdu orientētās pieejas ietvaros, jāņem vērā, ka izpētes jomas dažādu pētnieku skatījumā var atšķirties, piemēram, pētnieki, no starptautiskās invalīdu kopienas piedāvā uz indivīdu orientētas ģimenes dzīves kvalitātes izpētes jomas iedalīt sešos blokos – atbalsts, veselība, produktivitāte, emocionālā labklājība, fiziskā vide un sociālā labklājība. (Poston, 2003,321) Ģimeņu dzīves kvalitātes izpētē ir svarīgs izpētes konteksts, kurā konkrētais pētījums tiek veikts, piemēram, ja pētījums tiek veikts ģimenes locekļu funkcionālo ierobežojumu kontekstā, pētījumā iekļautās izpētes jomas būs orientētas uz invaliditātes ietekmes uz pārējiem ģimenes locekļiem analīzi.

Savukārt uz ģimeni orientētās ģimenes dzīves kvalitātes fokuss ir vērsts uz visas ģimenes kā sociālas vienības dzīves kvalitāti. Pieejas ietvaros tiek raksturota ģimenes kā sociālas grupas funkcionalitāte, kā arī atspoguļota indivīda dzīves kvalitātes ietekme uz ģimeni kopumā un saistās ar ģimenes dzīves jomu novērtējumu. (Sirgy, 2001)

Uz ģimeni orientētās dzīves kvalitātes izpēte ietver tādas jomas kā

- fiziskā labklājība – ģimenes nodrošinājums ar nepieciešamo uzturu,
  - materiālā labklājība – ģimenes nodrošinājums ar nepieciešamajiem finansiālajiem līdzekļiem,
  - emocionālā labklājība – ģimenes emocionālā vienotība,
  - sociālā labklājība – ģimenes iekļaušanās sabiedrībā,
  - ģimenes mijiedarbība –ģimenes saliedētība,
  - vecāku pienākumu veikšana,
  - ja ģimenē aug bērns ar invaliditāti, tad arī ar invaliditāti saistītais atbalsts,
- (Summers, 2005,780)

Uz ģimeni orientētās dzīves kvalitātes izpētes jomas atspoguļo ģimenes kā sociālas grupas funkcionēšanas efektivitāti, tās iespējas apmierināt ģimenes vajadzības un

iekļaušanos sabiedrības sociālajos procesos. Autore savā pētījumā izmantos uz ģimeni orientēto dzīves kvalitātes izpēti pieeju, jo pētījuma mērķis ir izpētīt ģimeņu dzīves kvalitāti, to ietekmējošos faktorus, fokusējoties uz visu ģimeni kā kopumu, nevis uz katru ģimenes locekli atsevišķi.

Interesanta, tomēr ne tik populāra ģimenes dzīves kvalitātes izpētē ir holistiskā dzīves kvalitātes izpēti pieeja. Holisms ģimenes aspektā nozīmē, ka visu ģimenes locekļu dzīves ir saistītas un ietekmē viena otru. Tieši tāpat kā atpūta iespaido produktīvo labklājību, piemēram, nodarbinātību, tā arī viena ģimenes locekļa labklājība tā vai citādi atstāj iespaidu uz cita ģimenes locekļa labklājību. (Jackson, 2004,15)

Holisms nozīmē, ka tie faktori, kas atstāj iespaidu uz ģimenes locekļu individuālo dzīves kvalitāti, ir saistīti un mijiedarbojas un iespaido ģimenes dzīves kvalitāti kopumā. Holistiskā ģimenes dzīves kvalitātes izpēti pieeja parasti tiek veidota uz integrēto pieeju pamata, kas paredz uz indivīdu orientētās un uz ģimeni orientētās dzīves kvalitātes pieeju integrāciju. Holistiskā ģimenes dzīves kvalitātes izpēti pieeja paredz konkrētas ģimenes dzīves kvalitātes izpēti, kura tiek bāzēta uz katra ģimenes locekļa dzīves kvalitātes sešu jomu izpēti. Šīs jomas, savstarpēji kombinējoties, veido četras uz ģimeni orientētas izpēti jomas, kuras ieņem ģimenes locekļu savstarpējās mijiedarbības analīzes konteksta lomu. Holistiskais ģimenes dzīves kvalitātes izpēti modelis ir izmantots pētījumā „Ģimenes dzīves kvalitāte: Kvalitatīvs pētījums” (Family Quality of Life: A Qualitative Inquire, 2003) Pētījuma autori, izmantojot abas ģimenes dzīves kvalitātes pieejas, konstatēja, ka pievēršoties tādu ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kurā kādam no ģimenes locekļiem ir funkcionāli traucējumi, ir svarīgi iepazīties ar visu ģimenes locekļu viedokli. (Poston, 2003) Kopumā var secināt, ka starptautiskā mērogā ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti jomā pētnieki ir ieguldījuši daudz pūļu, lai konkrētā pētniecības joma attīstītos un tiktu pielietota sabiedrības vajadzībām. Tomēr jāatzīst, ka vēl joprojām nav izstrādāts universāls un teorētiski pamatots ģimenes dzīves kvalitāti raksturojošo jomu klāsts, kurš varētu tikt izmantots visu sabiedrību ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti vajadzībām. Sakarā ar to, ka promocijas darbs ir orientēts uz to ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kurās aug bērni ar invaliditāti, ir nepieciešams pievērsties invaliditātes fenomena raksturojumam, kā arī nepieciešams sniegt uz ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanu orientētās valsts sociālās politikas raksturojumu, kas tiks atspoguļots nākamajā nodaļā.

3. VALSTS POLITIKAS ATBALSTS BĒRNU AR INVALIDITĀTI ĢIMENŪ DZĪVES KVALITĀTES NODROŠINĀŠANAS JOMĀ

3.1. Ar invaliditāti saistīto aspektu skaidrojums

Ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, bieži vien saskaras ar tādām grūtībām, kuru novēršanai ir nepieciešama palīdzība no sabiedrības puses. Ģimenes saskaras ar grūtībām, kas saistītas ar bērna īpašo vajadzību apmierināšanu un ietver īpašajām vajadzībām piemērotu fizisko vidi, infrastruktūru, arī prasmi audzināt bērnu ar invaliditāti, ģimenes locekļu garīgo izturību, kā arī sabiedrības attieksmi pret īpašo vajadzību fenomenu. Arī autores Sallija Baldvina un Jana Karlise (Sally Baldwin; Jane Carlisle), analizējot bērnu, kuriem ir noteikta invaliditāte, vecāku problēmas, izdala sekojošus ar invaliditāti saistītus aspektus, kuri ietekmē ģimenes dzīvi:

- praktiskās problēmas, kas saistās ar aprūpes izmaksām;
- emocionālās izmaksas;
- finansiālā nodrošinājuma nozīmīgums;
- nodarbinātība;
- invaliditātes ietekme uz laulāto attiecībām;
- stress, adaptācija un resursi, kas nepieciešami, lai tiktu galā ar esošo situāciju.

(Baldwin et al., 2004)

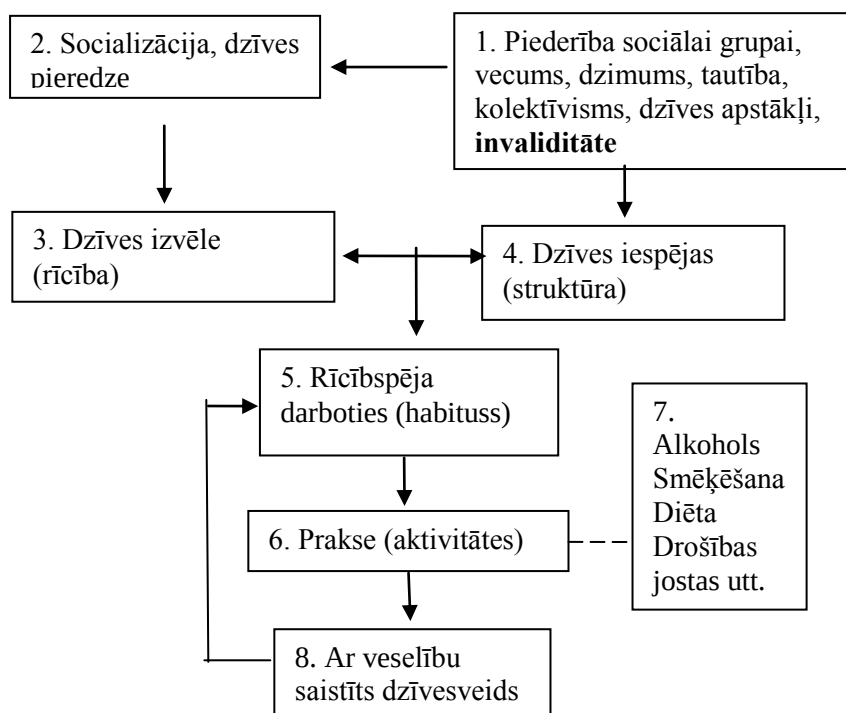
Bērniem ar invaliditāti ir tādas pašas vajadzības kā pārējiem bērniem attiecīgajā vecumā, kurām pievienojas vēl papildus, unikālas un raksturīgas tieši konkrētajam bērnam, vajadzības. (Warner, 2006) Vecāki, kuru bērniem ir invaliditāte, saskaras ar dzīves kvalitāti ietekmējošām grūtībām jau brīdī, kad tiek paziņots bērna funkcionālo traucējumu cēlonis jeb diagnoze, tādos brīžos vecāki piedzīvo intelektuālo stresu, kas saistās ar frustrāciju un pastiprinātu nepieciešamību pēc informācijas par bērna invaliditātes cēloņiem un novēršanas iespējām. Ģimenes ir pakļautas arī emocionālajam un starppersonu stresam, emocionālo stresu var izraisīt emocionālā un fiziskā pārpūle, ko izraisa bērna īpašo vajadzību apmierināšana, savukārt starppersonu stresu izraisa grūtības sociālās integrācijas jomā. Ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, ir pakļautas arī instrumentālajam stresam, kas saistās ar ģimenes dzīvesveida izmaiņām atbilstoši bērna īpašo vajadzību apmierināšanai. Jaunā ģimeņu dzīvesveida pamatā izvirzās mērķis, kas virzīts uz bērna ar invaliditāti dzīves profesionālu pārvaldīšanu un ietver jaunu lomu apguvi, un saistās ar labākās medicīniskās aprūpes nodrošināšanu, mācīšanos kļūt par

bērna aprūpētājiem, kā arī vecākiem ir jāuzņemas rūpes par to, lai bērnam ar invaliditāti pievērstā uzmanība neatstātu negatīvu ietekmi uz pārējiem ģimenes locekļiem, piemēram, pārējiem bērniem. Jauno lomu apguve paredz arī papildus pienākumu veikšanu un papildus resursu nepieciešamību. (Seligman, 2000,85-88) Līdz ar to var secināt, ka bērnu ar invaliditāti ģimenes saskaras ar nepieciešamību mainīt savu ierasto dzīvesveidu, kas tiek veidots atbilstoši bērna veselības stāvoklim un īpašo vajadzību apmierināšanas specifikai. Tādējādi, raksturojot bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti, ir svarīgi noskaidrot ne tikai īpašo vajadzību (invaliditātes) lomu dzīves veida izvēlē, bet arī dzīves veidu veidojošos un ietekmējošos faktorus, kas savukārt lielā mērā izskaidro dzīves kvalitāti veidojošos aspektus. Dzīves veids un dzīves kvalitāte ir savstarpēji saistītas jomas, kur dzīves veids ir indivīdu, ģimeņu, arī sabiedrību dzīvošanas veids, kuru izpauž caur savu fizisko, psiholoģisko, sociālo un ekonomisko vidi uz ikdienas bāzes pamata. (Luthra, 2007-2011), Turpretī dzīves kvalitāte atspoguļo to pakāpi, kādā indivīdi, ģimenes spēj apmierināt savas vajadzības un īstenot vēlmes sevis izvēlētajā dzīves veida ietvaros.

Socioloģijas profesors Viljams Kokerhams (William C.Cockerham), izmantojot Maksa Vēbera un Pjēra Burdjē teorētiskās atziņas, ir izveidojis veselības dzīvesveida modeli, kas atspoguļo ar veselību saistītu uzvedību, kas veidojas, balstoties uz to, kādas no piedāvātajām rīcības iespējām indivīds izvēlas, kā arī šo izvēli ietekmējošiem aspektiem (Sk. 3.1. attēlu). Veselības dzīvesveida modelī ir atspoguļotas četras strukturālo mainīgumu kategorijas, t.i., (1) piederība sociālai grupai, vecums, dzimums un tautība, kolektīvi un dzīves apstākļi, kas veido sociālo vidi (2) socializācijai un pieredzei un ietekmē (3) dzīves izvēli. Šie strukturālie mainīgie vienlaikus kolektīvi arī veido (4) dzīves iespējas. Savukārt izvēle un iespējas savstarpēji mijiedarbojoties rada (5) rīcībspēju rīkoties, kas noved pie (6) prakses. Prakse savukārt ietver (7) alkohola lietošanu, smēķēšanu, diētu, rehabilitāciju un citas ar veselību saistītas darbības, kas ir saistītas ar veselības stāvokli. Savukārt veselības prakse veido (8) ar veselības stāvokli saistītus dzīvesveida modeļus, kuru iedarbināšana ved pie to modifikācijas caur atgriezenisko saiti ar rīcībspēju. (Cockerham, 2007,58-65) Pielietojot veselības dzīvesveida modeli ar invaliditāti saistīto aspektu skaidrojumam ģimenēs, kurās aug bērns ar invaliditāti, ir nepieciešams pirmajā struktūrālo mainīgumu kategorijā iekļaut arī īpašo vajadzību (invaliditātes) kategoriju, jo tieši īpašo vajadzību apmierināšana lielā mērā ietekmē šo ģimeņu sociālo vidi, kas savukārt rada priekšnosacījumus praksei, un līdz ar to arī ģimenes dzīves kvalitātes nodrošināšanai. Ar veselības dzīvesveida modeļa

palīdzību autore centīsies raksturot ģimeņu rīcībspēju ietekmējošos aspektus, kas atspoguļos ar īpašo vajadzību apmierināšanu saistīto aspektu ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti.

3.1. att. Veselības dzīvesveida modelis
Avots: Cockerham, 2007, 59

Sociāli ekonomiskie apstākļi, kas raksturo sociālo vidi, nosaka to, cik lielā mērā tiek praktizēti veselīga dzīvesveida ieradumi. Tieši cilvēku dzīves strukturālie apstākļi lielā mērā nosaka to, kādas ir iespējas ģimenēm piekopt veselīgu vai neveselīgu dzīvesveidu, kā arī iespējas to uzlabot atbilstoši vajadzībām. Līdz ar to šai jomā ir būtiska ne tikai individuālā izvēle, bet arī indivīda sociālie un materiālie apstākļi. Cilvēkiem ar invaliditāti bieži vien ir nepieciešams savus dzīves apstākļus pakārtot īpašajām vajadzībām, kas saistās ar papildus resursu un vides pielāgošanas nepieciešamību. Dzīves apstākļi ir tā strukturālo maiņlielumu kategorija, kas attiecas uz atšķirībām mājokļa kvalitātē, apkārtējās vides piemērotībā un pamatērtību nodrošinājumā (piem., elektrība, gāze, apkure, kanalizācija, labierīcības telpās, ūdens kvalitāte, karstais ūdens), infrastruktūrā (piem., pārtikas veikali, parki, atpūtas zona, to pieejamība) un personīgā drošībā. Līdz ar to var uzskatīt, ka veselību veicinošs dzīvesveids ir iespējams labos apstākļos un veselību pasliktinošs – sliktos. Tātad, dzīves apstākļi var gan ierobežot, gan

veicināt indivīda izvēli dzīvesveida jomā, kas savukārt izpaužas caur tā dzīves kvalitāti. Kolektīvi ir indivīdu kopumi, kurus saista sociālas attiecības, tādas kā radniecība, darbs, reliģija un politika, kas lielā mērā nosaka uzvedības noteikumus, pēc kuriem vadās sabiedrība un veido sociālo kapitālu. Apkopojot iepriekš teikto, var secināt, ka sociālā vide ir kā ģimeņu dzīvesveidu veidojošais 'izejmateriāls', kas caur socializācijas procesu veido ģimeņu pieredzi apzinātas izvēles veikšanai, jo ģimeņu situācijas izpratne virza tās izvēli uz konkrētu uzvedību. (Cockerham, 2007,66-75)

Iespējas ir sociāli determinētas un sociālā struktūra ir iespēju sakārtojums. Dzīves iespējas (struktūra) vai nu ierobežo, vai veicina ģimeņu izvēli (rīcību), jo mijiedarbība starp izvēli un iespējām rada indivīda rīcībspēju (habitusu). Tāpēc ģimenes sakārto savus mērķus, vajadzības un vēlmes saskaņā ar to, kādas ir viņu iespējas tos īstenot, un izvēlas dzīvesveidu saskaņā ar viņu rīcībā esošo resursu izvērtējumu un sociālajiem apstākļiem. No aplūkotā var secināt, ka no vienas puses, ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšana ir atkarīga no sociālās struktūras ietvaros piedāvātajām iespējām (piemēram, vides pieejamības, nodarbinātības vai infrastruktūras jomā), bet, no otras – šo iespēju izmantošanu var ietekmēt gan neatbilstoši dzīves apstākļi, gan arī pasīva iekļaušanās kolektīvos un arī tāda socializācijas procesā gūta dzīves pieredze, kas neveicina ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanu. Aplūkotais modelis pamato iepriekš teorijā atspoguļoto iespējamo nesakritību starp objektīvajiem un subjektīvajiem dzīves kvalitāti raksturojošajiem parametriem, jo, piemēram, ģimenei var būt slikti dzīves apstākļi, bet, saistībā ar ģimenes dzīvesveidu, ģimene var būt pilnībā apmierināta ar tiem. Aplūkotais modelis pamato arī situāciju, kad valsts sociālā politika ir paredzējusi iespējas ģimenēm uzlabot savu dzīves kvalitāti, bet dažādu iemeslu dēļ šīs iespējas netiek izmantotas, vai arī, pat izmantojot tās, ģimeņu dzīves kvalitāte netiek uzlabota.

Veselības dzīvesveida modeļa pamatā ir dzīves iespējas, kas saistās ar resursu pieejamību un šo pieejamību ietekmējošo faktoru izvērtēšanu. Kā viens no svarīgākajiem resursu pieejamību ietekmējošiem faktoriem ir sabiedrības vēlme pieņemt un akceptēt cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem kā sev līdzīgus sabiedrības locekļus. Savukārt sabiedrības vēlmi akceptēt cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem kā sev līdzīgus, lielā mērā ietekmē invaliditātes jēdziena izpratne, ko pamato arī Jurgena Hābermasa teorētiskās atziņas.

Viens no pazīstamākajiem invaliditātes pētniekiem Maiks Oliveri (Mike Oliver), akcentējot invaliditātes jēdziena sociālo dabu, kas saistās ar sabiedrības atbildību par tās locekļiem, pievērš uzmanību invaliditātes izpratnes diviem modeļiem, kuri atspoguļo

sabiedrības attieksmi pret invalīdiem, kas savukārt lielā mērā ietekmē šo indivīdu dzīves kvalitāti. (Oliver, 1990) Invaliditātes izpratnes sociālā modeļa ietvaros, **invaliditāte** tiek definēta kā sociālo apstākļu izraisīta situācija, kas izvirza prasības, lai

- neviens no tādiem aspektiem kā ienākumi vai mobilitāte netiek risinātas izolēti,
- cilvēki ar invaliditāti, ar citu cilvēku palīdzību un atbalstu, uzņemtos kontroli pār savu dzīvi,
- profesionāļi, eksperti un visi citi, kas meklē palīdzību, apņemtos palīdzēt cilvēkiem ar invaliditāti šo kontroli īstenot. (Shakespeare, 2006,12)

Līdz ar to var secināt, ka invaliditātes jēdziens, šī modeļa kontekstā, ir sociāli konstruēts. Savukārt invaliditātes izpratnes otrs – individuālais modelis - paredz invaliditātes kā personīgās traģēdijas skaidrojumu. Invalīds tiek uztverts kā neveiksmīgs nejauša gadījuma upuris, un viņa pārciesto problēmu galvenais cēlonis ir individuālie ierobežojumi. Individuālais modelis akcentē indivīda “nenormālības”, kas ierobežo tā integrāciju sabiedrībā. Individuālajā modelī galveno lomu spēlē medicīnas speciālisti, jo viņu darbs ir sniegt dziedinošu un rehabilitējošu diagnozi „problēmām”, no kurām cieš invalīds. Šī iemesla dēļ individuālais modelis bieži vien tiek saukts arī par „medicīnisko modeli”. (Warner, 2006; Oliver, 2004,277-279) Tāpēc sabiedrībās, kurās dominē sociālais invaliditātes izpratnes modelis, invaliditāte vairs netiek uzskatīta par indivīda problēmu, tā tiek uztverta kā sociālas barjeras, ar kurām sastopas cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, piedaloties pilnvērtīgā sabiedrības dzīvē.

Piemēram, Skandināvu attiecību pieeja (The Nordic relational model) skaidro ar invaliditāti saistītos aspektus un uzsver sabiedrības lomu šo cilvēku integrēšanā. Pēc Skandināvu attiecību pieejas,

- invaliditāte ir neatbilstība starp indivīdu un vidi. Tā rodas gan individuālo atšķirību dēļ, gan arī tāpēc, ka vide nav pielāgota piemēroties plašam cilvēku klāstam. Tādējādi kurls cilvēks nav uzskatāms par invalīdu vai indivīdu ar invaliditāti vidē, kur visi runā zīmju valodā;
- invaliditāte ir atkarīga arī no situācijas. Indivīds ar vāju redzi nav uzskatāms par invalīdu, kad viņš runā pa telefonu. Tas, vai konkrēta indivīda ierobežojumi kļūst par invaliditāti, ir saistīts ar konkrētu situāciju;
- invaliditāte ir relatīva. (Shakespeare, 2006,25)

No iepriekš aplūkotā var secināt, ka indivīds ar funkcionāliem ierobežojumiem ir tāds pats sabiedrības loceklis kā visi pārējiem, tikai atšķiras šo indivīdu vajadzību

apmierināšanas iespējas sabiedrībā, kurā viņš dzīvo. Tas nozīmē, ka sabiedrības sociālajiem procesiem ir jābūt organizētiem tā, lai katrs sabiedrības loceklis būtu spējīgs funkcionēt un apmierināt savas vajadzības atbilstoši veselības stāvoklim un interesēm. Pretējā gadījumā, indivīdi ar invaliditāti ir pakļauti integrācijas grūtībām, ko ietekmē trīs faktori:

- individuālie faktori, kas ietver individualitāti un iemaņas, tāpat kā veselības vājināšanos;
- sociālie faktori, kas ietver pieejamību, attieksmi utt.;
- faktori, kas darbojas atbalsta sistēmu ietvaros, un ietver sociālo atbalstu, profesionālo aprūpi un palīgīdzekļus.

Visu trīs faktoru kopumu mijiedarbība determinē vai rada invaliditāti. Savukārt, apzinot integrāciju ietekmējošos faktoros, ir iespējams izstrādāt integrāciju veicinošu koncepciju, kas ietver piecus elementus:

1. indivīdiem ar invaliditāti ir nepieciešams sniegt iespēju funkcionēt ierastajā manierē, nepievēršot sev īpašu vajadzību un neizceļoties invaliditātes dēļ;
2. sniegt iespēju darboties sabiedrībā un nebūt ignorētam no sociālo tīklu puses;
3. sniegt iespēju piedalīties sabiedrības dzīvē un dot savu ieguldījumu, kā caur samaksātu darbu, tā arī brīvprātīgu darbu;
4. dot iespēju īstenot savu potenciālu, iespējams, ar apkārtējo cilvēku palīdzību;
5. sniegt iespēju pārvaldīt savu dzīvi. (Shakespeare, 2006,59)

No aplūkotās integrācijas koncepcijas var secināt, ka cilvēkiem ar invaliditāti ir nepieciešams sniegt iespējas sevi realizēt un justies noderīgiem, savukārt, lai to īstenotu, ir nepieciešama sabiedrības locekļu pozitīva attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti un līdzcilvēku vēlme iesaistīties šo cilvēku dzīvē.

Zinātnieki apgalvo, ka sociālo jautājumu izpratni mūsos vismaz daļēji veido lietojamie vārdi. (Oliver, 2004,280) Iepriekšējās desmitgadēs ir jūtama pieaugoša to terminu kritika, kurus cilvēki vēsturiski pielietoja, lai diskutētu par invaliditāti. Entonijs Gidenss ir veicis funkcionālos ierobežojumus raksturojošo terminu apkopojumu, savukārt Maiks Olivers ir pievērsies šo terminu negatīvās nozīmes skaidrojumam, piemēram, angļu valodas vārds „handicapped” (tulkojumā „ar fizisku trūkumu”) visumā vairs netiek lietots, jo tas asociējās ar vārdu salikumu „cap in hand” (burtiski „ar cepuri rokās”, „pazemīgi”), labdarību un ubagošanu. Citi termini, kas sākotnēji tika izmantoti, lai aprakstītu noteiktus veselības bojājumus, tiek noraidīti, jo tagad tie galvenokārt tiek izmantoti kā apvainojumi (piemēram, angļu valodas termini „spastic” (tulkojumā

„spastisks”, „krampjains”) vai „cripple” („kroplis”). (Giddens, 2006; Oliver, 2004, 269-283) Arī termins „invalidity”, kas tulkojumā nozīmē „nederīgs”, ir zaudējis savu lietojuma popularitāti. Tādējādi būtisks ir secinājums, ka saistībā ar diskusiju par indivīdu funkcionālajiem ierobežojumiem, ir vērojamas pozitīvas izmaiņas attiecībā uz invaliditātes termina lietojumu un aizvien biežāk sabiedrībā invaliditātes termina lietojuma vietā tiek izmantots termins „īpašās vajadzības”, kurš akcentē indivīdam nepieciešamo atbalstu no sabiedrības puses, nevis indivīda funkcionālos ierobežojumus, kā arī cilvēks ar invaliditāti, kas nozīmē, ka cilvēkam ir funkcionāli traucējumi.

Latvijā ar invaliditāti saprot ilgstošus vai nepārejošus ļoti smagas, smagas vai mērenas pakāpes funkcionēšanas ierobežojumus, kas ietekmē personas garīgās vai fiziskās spējas, darbības, pašaprūpi un iekļaušanos sabiedrībā. (Invaliditātes likums, 2011, 5. pants) No dotā invaliditātes definējuma var secināt, ka Latvijā vēl joprojām par indivīdu aktivitāšu traucējumu un ierobežojumu cēloni tiek uzskatīti indivīda funkcionēšanas ierobežojumi, kas liecina par to, ka mūsu sabiedrībā dominē nevis invaliditātes izpratnes sociālais, bet gan individuālais modelis. Tomēr ārzemju pieredzes rezultātā arī Latvijā aizvien biežāk sabiedrībā izvirās lietot jēdzienu invalīds, tā vietā lietojot jēdzienu - cilvēks ar īpašām vajadzībām vai cilvēks ar invaliditāti. Piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likums nosaka, ka bērns ar īpašām vajadzībām ir bērns, kuram sakarā ar slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisītiem orgānu sistēmas funkciju traucējumiem ir nepieciešama papildu medicīniskā, pedagoģiskā un sociālā palīdzība neatkarīgi no tā, vai likumā paredzētajā kārtībā ir noteikta invaliditāte. (Bērnu tiesību..., 1998, 53.pants) Savukārt Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām tiek lietots termins „cilvēks ar invaliditāti” - pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem. (Konvencija, 2006, 1.pants) Konvencijā ietvertā definīcija liecina par to, ka minētais termins ir starptautiskā līmenī akceptēts un no ētikas viedokļa ir pieļaujams to lietot. Teorētiskās atziņas par invaliditātes jēdziena izpratnes modeļiem lielā mērā izskaidro bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošos faktorus, kas saistās ar šo ģimeņu vajadzību apmierināšanas sociālo vidi, kuru veido sabiedrības attieksme pret īpašo vajadzību fenomenu, kas savukārt izpaužas caur valsts/pašvaldību un arī visas sabiedrības vēlēšanos vai nevēlēšanos uzlabot bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti.

Kā viens no veidiem, kā sabiedrība var atbalstīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanu, ir šo ģimeņu vajadzībām atbilstošas sociālās politikas izveidošana, kura būtu orientēta uz atbalsta sniegšanu tām ģimenēm, kuras saskaras ar grūtībām nepieciešamo resursu pieejamības jomā, jo ģimeņu, kurās aug bērns ar invaliditāti, vajadzību apmierināšanai ir nepieciešami daudz lielāki resursi, nekā citām ģimenēm, kas saistās ar papildus slodzi vecākiem. Šo ģimeņu vajadzību apmierināšanu lielā mērā ietekmē valsts un pašvaldību sniegtais atbalsts.

3.2. Valsts politikas atbalsts bērnu ar invaliditāti ģimenēm

Atbalsta sniegšana sabiedrības grupām, kuras ir pakļautas sociālam riskam, ir valsts sociālās politikas kompetencē, kura paredz konkrētu aktivitāšu kopumu sociālā riska novēršanas gadījumos.

Sociālā politika ir pasākumu kopums, kura mērķis ir sasniegt noteiktu labklājības vai drošības līmeni visiem cilvēkiem kopumā vai noteiktām cilvēku grupām (Волгин, 2002,9). Sociālā politika, tāpat kā visi citi sociālie institūti, sabiedrībā veic noteiktas funkcijas, kas vērstas uz sabiedrības funkcionēšanas nodrošināšanu. Kā vienu no svarīgākajām sociālās politikas funkcijām ir jāmin sabiedrības stabilitātes nodrošināšanu, kas var tikt īstenota savstarpēji mijiedarbojoties tādiem elementiem kā:

- institucionālais elements (politika tiek veidota kādā noteiktā institūcijā);
- normatīvais elements (politika tiek balstīta uz noteiktām vajadzībām, interesēm, normām un vērtībām);
- un procesuālais elements (politika tiek realizēta caur noteiktiem pasākumiem, aktivitātēm) (Волгин, 2002).

Aplūkojot sociālās drošības un stabilitātes nodrošināšanas elementus, var secināt, ka sociālās politikas galvenais uzdevums ir radīt eksistencei un dzimtas turpināšanai labvēlīgus sociālos apstākļus, kas ietver valsts organizētus pasākumus un konkrētas aktivitātes, kuras būtu orientētas uz visu sabiedrības locekļu sociālās drošības veicināšanu. Katras valsts sociālā politika vispirms virzīta uz to iedzīvotāju grupu eksistences garantiju nodrošināšanu, kuras dažādu iemeslu dēļ nespēj pašas nodrošināt kā savu, tā arī savu ģimenes locekļu pilnvērtīgu vajadzību apmierināšanu. Valsts atbalsts bieži vien ir nepieciešams tādām sabiedrības sociālām grupām kā invalīdiem, veciem cilvēkiem, bērniem, daudzbērnu ģimenēm, ģimenēm, kurās aug bērns ar

invaliditāti, kā arī cilvēkiem, kuri neparedzētu iemeslu dēļ palikuši bez iztikas līdzekļiem un cilvēkiem pēkšņas slimības gadījumos. Visas iepriekš minētās sociālās grupas ir pakļautas sociālās atstumtības riskam, kas saistīts ar ierobežotām iespējām piekļūt eksistencei vitāli svarīgiem resursiem. Savukārt ģimene ir visas sabiedrības attīstības "pamatšūniņa", kuras efektīvai funkcionēšanai labvēlīgu apstākļu radīšana ir katras valsts politikas pamatuzdevums. Ģimenes sociālā nozīme izpaužas iedzīvotāju fiziskajā un garīgajā ataudzē, sabiedrības turpināšanā. (Goša, 1999,170). Tādējādi, izstrādājot ģimenes atbalsta programmas, valsts sevi nodrošina ne tikai ar sabiedrības atražošanu, bet arī veicina fizisko un garīgo vērtību saglabāšanu un pārmantošanu.

Latvijas valsts ģimenes politika sākotnēji tika veidota saskaņā ar 2003. gadā pieņemto „Atbalsts ģimenēm ar bērniem” koncepciju, kura ietvēra konkrētus, uz ģimeņu labklājības nodrošināšanu orientētus, uzdevumus, kā arī tika izstrādāts koncepcijā paredzētajiem uzdevumiem atbilstošs rīcības plāns, savukārt 2011. gadā, līdz ar jaunā dokumenta pieņemšanu, koncepcija zaudēja spēku un ģimenes valsts politika tiek veidota saskaņā ar 2011. gada pieņemtajām Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm 2011. – 2017. gadam. Pamatnostādņu mērķis ir veicināt ģimeņu nodibināšanu, stabilitāti, labklājību un sekmēt dzimstību. Kā viens no ģimenes valsts politikas veidošanas pamatprincipiem tiek izvirzīts ģimenes vajadzībām atbilstoša atbalsta princips, kas ietver valsts un pašvaldību ģimenes atbalsta sistēmu, kura nodrošina tās pieejamību visos svarīgākajos brīžos, atkarībā no ģimenes stāvokļa un vajadzībām. (Ģimenes valsts..., 2011,7) Tādējādi var secināt, ka dokumenta pamatprincips paredz ģimeņu politikas atbilstību ģimeņu vajadzībām, tomēr minētajā dokumentā nav atspoguļotas visas tās problēmas, ar kurām ģimenes saskaras savu vajadzību apmierināšanas jomā. Dokumentā paredzēto mērķu veiksmīgas realizēšanas iespējas apdraud arī tas, ka dokuments ir galvenokārt orientēts nevis uz konkrētu rīcības plānu, kurš paredzētu konkrētas aktivitātes ģimeņu labklājības celšanas jomā, bet uz jau padarīto aktivitāšu rezultātīvu apkopojumu. Piemēram, dokumentā ir norādīts, ka ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, ir pieejami atbalsta pasākumi nodarbinātības jomā (Ģimenes valsts..., 2011, 62), tomēr nav norādīts, kādi konkrēti atbalsta pasākumi ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, tiek nodrošināti.

Dokumenta ietvaros ir konstatētas trīs problēmas atbalsta sniegšanas jomā, kas saistās ar ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti:

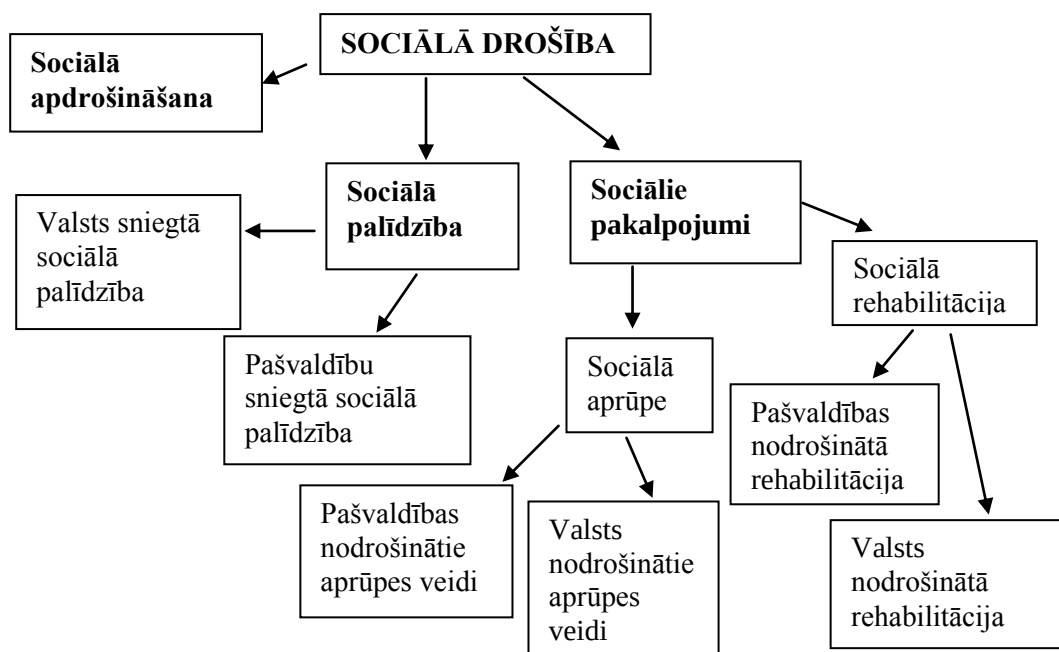
- attīstot dažādus pakalpojumus, piemēram, bērna pieskatīšanas pakalpojumus, netiek pievērsta pietiekama uzmanība tam, vai pakalpojums ir pieejams arī bērnam ar funkcionāliem traucējumiem;
- atbilstošu pakalpojumu trūkuma dēļ (jo īpaši ārpus lielajām pilsētām) daudzi bērni ar funkcionāliem traucējumiem ir spiesti ilgstoši dzīvot prom no ģimenes (internātskolā, bērnu aprūpes iestādē, ārstniecības iestādē);
- pakalpojumu pieejamība ģimenēm, kurās ir personas ar funkcionāliem traucējumiem, ārpus lielajām pilsētām ir nepietiekama, kas ģimenēm paaugstina nabadzības un sociālās atstumtības risku. (Ģimenes valsts., 2011, 62)

Iedziļinoties aplūkotajā dokumentā, var secināt, ka dokuments vairāk līdzinās valsts sniegtā atbalsta atskaitei (turklāt ‘izpušķotā’ veidā), nevis uz ģimeņu reālās situācijas apzināšanu un novērtēšanu, kas būtu nepieciešams, lai veidotu efektīvu, ģimeņu vajadzībām atbilstošu atbalsta politiku, balstītu uz nepieciešamo aktivitāšu izdalīšanu. Pēc autores domām, neapzinot problēmas, ar kurām saskaras ģimenes savu vajadzību apmierināšanas jomā, nav iespējams izveidot tām atbilstošu atbalsta sistēmu. Aplūkotais dokuments atspoguļo tikai daļu no tām problēmām, ar kurām saskaras ģimenes, audzinot bērnus ar invaliditāti. Piemēram, ģimenes saskaras ne tikai ar dokumentā minētajām problēmām, bet arī ar vides pieejamības problēmām, nepieciešamo speciālistu trūkumu, kā arī ģimeņu vajadzībām neatbilstošiem dzīves apstākļiem. Turklāt minētais dokuments nav paredzējis risināt reģionālās nevienlīdzības jautājumu ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanas jomā, kas saasina valsts teritorijā dzīvojošo ģimeņu nevienlīdzīgās iespējas.

Sociālā drošība ir sociālās politikas pasākumu kopums, kas vērsts uz atbalsta nodrošināšanu sociālā riska iestāšanās gadījumā un/vai mīkstinātu sociālo risku sekas (Sociālā palīdzība..., 2001, 5). LR sociālās drošības pamatprincipus reglamentē likums ‘Par sociālo drošību’, kurš pieņemts 1995. gadā. Kā viens no svarīgākajiem sociālās drošības pamatprincipiem ir atšķirīgas attieksmes aizliegums, kas paredz, ka sociālās drošības pasākumu īstenošanā nav pieļaujama diskriminācija atkarībā no personas rases, etniskās piederības, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, veselības stāvokļa, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem (Par sociālo..., 1995, 2¹).

Savukārt sociālā drošība tiek īstenota ar trīs aktivitāšu kopumu palīdzību: sociālā apdrošināšana, sociālā palīdzība un sociālie pakalpojumi (Par sociālo..., 1995)

Saistībā ar darba tēmu, ir nepieciešams pievērsties ģimeņu, kurās aug bērni ar invaliditāti, sociālās drošības garantiju detalizētākam raksturojumam, kas ietver konkrētus sociālās drošības pasākumus (Sk. 3.2. attēlu, kurā atspoguļota sociālās drošības sistēma shematiskā veidā).

3.2. attēls. Sociālās drošības sistēma

Autores veidots attēls, izmantojot avotus: Sociālo pakalpojumu..., 2002; Valsts sociālo..., 2002

Valsts veidotā sociālā apdrošināšanas sistēma paredz, ka personas, kuras kopj bērnu ar invaliditāti, ir obligāti apdrošinātas pensijai. Savukārt sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sfēra tiek nodrošināta ar valsts un pašvaldību līdzdalību.

Valsts ģimenēm sniedz atbalstu materiālā nodrošinājumā, kā arī sociālo pakalpojumu jomā. Ģimenes, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, **sociālās palīdzības jomā** no valsts saņem valsts ģimenes pabalstu (8 latus mēnesī par katru bērnu) un piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu 75 latus mēnesī (Noteikumi par ģimenes valsts..., 2009). Atsaucoties uz normatīvajiem aktiem, piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu piešķir no bērna invalīda statusa noteikšanas dienas līdz dienai, kad bērns invalīds sasniedz 18 gadu vecumu, neatkarīgi no ģimenes valsts pabalsta izmaksas. Ja bērnam ir nepieciešama īpaša aprūpe, valsts izmaksā bērna invalīda kopšanas pabalstu 150 latus mēnesī, pabalstu piešķir vienam no bērna

vecākiem vai aizbildnim, kurš kopj bērnu invalīdu, kuram Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu komisija (VDEĀK) ir noteikusi invaliditāti un izsniegusi atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību. Pabalstu saņem līdz brīdim, kad beidzas termiņš, uz kuru ir noteikta invaliditāte un īpašas kopšanas nepieciešamība, vai arī, ja bērns sasniedzis 18 gadu vecumu (Noteikumi par bērna invalīda .....,2009). Savukārt kā viens no pabalsta izmaksas pārtraukšanas nosacījumiem ir, ja bērns ievietots valsts, pašvaldības vai privātā bērnu aprūpes un audzināšanas iestādē (iestāde, kurā tiek nodrošināta bāreņu vai bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpe un audzināšana vai bērnu uzvedības sociālā korekcija un, ja nepieciešams, ārstnieciska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana, un atrodas pilnā tās apgādībā (Bērnu tiesību..., 1998/1.p.)) vai arī nodots audzināšanā audžuģimenei. (Valsts sociālo ..., 2002/20p.otrā daļa) No normatīvajos aktos aplūkotā izriet, ka bērna kopšanas pabalstu nepārtrauc izmaksāt gadījumos, ja bērns invalīds iegūst izglītību specializēta tipa internātskolā un uzturas tajā ilgāku laika periodu (tas bieži tiek praktizēts), piemēram, vienu pilnu mēnesi, vai arī to pamet tikai skolas brīvlaikos. Tas nozīmē, ka tādos gadījumos bērns faktiski atrodas valsts apgādībā, bet vecāki ir tiesīgi saņemt gan piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, gan bērna kopšanas pabalstu.

Ģimenei, kura audzina bērnu invalīdu, valsts izmaksā arī transporta kompensāciju. Transporta kompensāciju piešķir vienam no vecākiem, kurš faktiski audzina bērnu, tai skaitā audžuģimenei, ja bērns nodots audzināšanā uz laiku, kas ilgāks par sešiem mēnešiem. Pabalsta apmērs ir 56 latu par katru sešu mēnešu periodu (Noteikumi par pabalsta apmēru...,2009). Papildus valsts atbalstam, ģimenēm ar bērniem, dažādu pabalstu veidā, ir noteikts arī Iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojuma apmērs par apgādībā esošām personām.

Savukārt valsts sniegtie **sociālie pakalpojumi** ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, ietver

- nodrošināšanu ar tehniskajiem palīg līdzekļiem;
- rehabilitāciju Nacionālajā rehabilitācijas centrā 'Vaivari' vienu reizi pusotra gada laikā, kā arī rehabilitāciju citās ārstniecības iestādēs.

Tehniskie palīg līdzekļi ir aprīkojums vai tehniskās sistēmas, kas novērš, kompensē, atvieglo vai neitralizē funkcijas pazeminājumu vai invaliditāti (Sociālo pakalpojumu..., 2002,1p.). Tas nozīmē, ka tās ir ierīces, kas atvieglo cilvēka spējas pārvietoties, aprūpēt sevi un pilnvērtīgi pavadīt brīvo laiku. Tie ir ratiņkrēsli, spieķi, kruķi, surdo- un tiftlo tehnika, ortozes un protēzes, pašaprūpes un citi palīg līdzekļi. Tehnisko

palīglīdzekļu centrā uz vietas var saņemt pašaprūpes palīglīdzekļus (tualetes krēslus, vannas un dušas krēslus, manuālās satveršanas stangas u.c.) un pārvietošanās palīglīdzekļus (riteņkrēslus, spieķus, kruķus, kvadripodus, rolatorus, staigāšanas rāmjus, ortozes u.c.). Lai ģimenes saņemtu rehabilitāciju Vaivaru rehabilitācijas centrā bērniem ar invaliditāti, ir nepieciešams saņemt sava ģimenes ārsta nosūtījumu, kā arī iestāties kopējā rindā uz rehabilitācijas pakalpojuma saņemšanu.

Turpretim **pašvaldību** nodrošinātie **sociālie pakalpojumi** ietver sociālo aprūpi un rehabilitāciju. Ģimenes, kuras audzina bērnu ar invaliditāti, no pašvaldības var saņemt atbalstu sociālo pakalpojumu jomā, kas ietver:

- psihologa konsultācijas,
- sociālā darbinieka konsultācijas,
- aprūpi mājās,
- aprūpi dienas centros bērniem invalīdiem,
- bērnu ar garīga rakstura traucējumiem rehabilitāciju (Sociālo pakalpojumu..., 2002).

Pašvaldības nodrošina savā teritorijā dzīvojošajiem iedzīvotājiem ar invaliditāti arī aprūpi mājās, kā arī dienas aprūpes centros. Centros ir iespējams saņemt gan nepieciešamo aprūpi, gan izmantot dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas, attīstīt savas prasmes un izglītoties. Tomēr jāsecina, ka ne visās pašvaldībās šis sociālā pakalpojuma veids tiek nodrošināts.

Dienas aprūpes centri sniedz pakalpojumus dažādām iedzīvotāju grupām:

- pensijas vecuma personām,
- personām ar garīgās attīstības traucējumiem,
- personām ar fiziska rakstura traucējumiem,
- personām pēc smagām ilgstošām slimībām,
- pašvaldībai ir tiesības dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus nodrošināt arī citām personām (Sociālo pakalpojumu...,2002, 27.pants).

Sociālā rehabilitācija nozīmē cilvēka sociālo spēju atjaunošanu vai uzlabošanu, lai atgrieztu cilvēku sabiedriskajā un darba dzīvē, atjaunojot vai apmācot tām prasmēm, kas dažādu apstākļu dēļ ir zudušas. Savukārt, ja ģimenē ir problēmas, kas saistītas ar bērnu audzināšanu, savstarpējām attiecībām ģimenē, ir iespēja vērsties pēc palīdzības pašvaldības sociālajā dienestā pie sociālā darbinieka, kas specializējies darbam ar ģimenēm ar bērniem. Sociālā darbinieka uzdevumos ietilpst atbalsts problēmas

apzināšanā, kā arī to cēloņu un risinājumu meklēšanā. (Sociālo pakalpojumu...,2002) Ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, ir tiesīgas saņemt pašvaldību sniegtos sociālos pakalpojumus tad, kad tiek konstatēta to nepieciešamība, tomēr rodas jautājums, kā ģimene var konstatēt šo nepieciešamību laicīgi, ja ģimene nav nonākusi sociālā darbinieka redzeslokā? Pašvaldības atbalstu ģimenēm sniedz galvenokārt tad, kad jau ir iestājies sociālā riska gadījums un ģimenes nespēj saviem spēkiem apmierināt savas vajadzības. Turklāt pašvaldības sniegtais **materiālais atbalsts** ir atkarīgs no ģimenes atbilstības trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes statusam. Tādos gadījumos pašvaldības sociālā dienesta darbinieki, izvērtējot ģimenes ienākumus, piešķir ģimenei trūcīgā vai maznodrošinātā statusu, uz kura pamata tālāk tiek sniegts atbilstošs materiālais atbalsts ģimenei.

Ģimene (persona) atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi uz katru ģimenes locekli mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 90 latu un, ja:

- tai nepieder naudas līdzekļu uzkrājumi, vērtspapīri vai īpašums;
- tā nav noslēgusi uztura līgumu;
- tā nesaņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus vai tā neatrodas ieslodzījumā;
- persona ir reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieks vai darba meklētājs. (Noteikumi par ģimenes..., 2010)

Savukārt par maznodrošinātu atzīstama persona, kuras ienākumi un materiālais stāvoklis nepārsniedz attiecīgās pašvaldības domes noteikto līmeni, kas savukārt nevar būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni. (Par pašvaldībām, 1999) No aplūkotā var secināt, ka ģimene maznodrošinātā statusu var iegūt, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli ir vairāk par 90 latiem mēnesī - vairāk nekā trūcīgās personas ienākumi, tomēr katra pašvaldība nosaka savu ienākuma līmeni, kurš dod tiesības ģimenēm tikt atzītām par maznodrošinātām. Šī iemesla dēļ daudzās pašvaldībās maznodrošinātas ģimenes statusu piešķiršanas kritēriji būtiski atšķiras, ja tos salīdzina starp dažādām Latvijas pašvaldībām, jo par maznodrošinātas personas vai ģimenes statusa piešķiršanu un kritērijiem lemj tikai pašvaldības, pieņemot saistošos noteikumus. Vienīgais ierobežojums pašvaldībām no valsts puses ir tas, ka maznodrošinātu personu vai ģimeņu ienākumi un materiālais stāvoklis nedrīkst būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni. Turklāt atbalsts trūcīgām personām vai ģimenēm ir jāsniedz pirmām kārtām, un tikai tad –

maznodrošinātām. Ģimeņu ienākumi ir galvenais kritērijs gan trūcīgas, gan maznodrošinātas ģimenes statusa piešķiršanas pamatā. Tomēr kā atspoguļo normatīvo aktu analīze, par ienākumiem nevar tikt uzskatīti pilnīgi visi ģimeņu rīcībā esošie ienākumi.

Līdz 2011.gada 31.decembrim par ienākumiem neuzskatīja bērna kopšanas pabalstu, piemaksu pie bērna kopšanas pabalsta vai vecāku pabalstu par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem, pirmos 50 latos no vecāku pabalsta, piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, bērna invalīda kopšanas pabalstu, pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, pabalstu ar celiakiju slimam bērnam, pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdam, kuram ir apgrūtināta pārvietošanās, bērna piedzimšanas pabalstu, apbedīšanas pabalstu, bezdarbnieka stipendiju profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas vai kvalifikācijas paaugstināšanas laikā, kā arī neformālās izglītības ieguves laikā. Savukārt, pēc 2011. gada 31. decembra, par ienākumiem netiek uzskatīti arī pirmie 100 lati no vecāku pabalsta, kā arī ģimenes valsts pabalsts. (Sociālo pakalpojumu...,2002, 5.pants)

Gadījumā, ja ģimeņu ienākumi ir atbilstoši trūcīgas ģimenes statusa piešķiršanai, ģimenes, neatkarīgi no tā, vai viņas audzina bērnus ar invaliditāti, vai nē, var saņemt pašvaldību sniegto **sociālo palīdzību**, kas ietver:

- pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai. Garantētā minimālā ienākuma (GMI) pabalsts– 40 lati pieaugušajiem ģimenes locekļiem un 45 lati – bērniem. Pašvaldības ir tiesīgas GMI pabalstu palielināt atbilstoši sava budžeta iespējām (Kārtība, kādā....2009, 5.p.);
- dzīvokļa pabalstu;
- vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā, ja stihiskas nelaimes vai iepriekš neparedzamu apstākļu dēļ tā nespēj apmierināt savas pamatvajadzības;
- arī citus pabalstus ģimenes (personas) pamatvajadzību apmierināšanai, ja ir apmierināts pamatots pašvaldības iedzīvotāju pieprasījums pēc pabalsta garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalsta. Šo pabalsta veidu, apmēru, izmaksas kārtību un personas, kuras ir tiesīgas saņemt šos pabalstus, reglamentē pašvaldības saistošajos noteikumos (Sociālo pakalpojumu...,2002,35 p.).

Maznodrošinātā statusa noteikšanas kritērijus nosaka katra pašvaldība atsevišķi, ņemot vērā gan pašvaldības budžetu, resursus un iedzīvotāju skaitu, kuriem ir nepieciešams

sniegt palīdzību, kas savukārt cieši saistāms ar pašvaldības labklājības līmeni un vidējo dzīves līmeni, dzīves dārdzību. Pašvaldības, vadoties no savā rīcībā esošajiem finansiālajiem resursiem, ir tiesīgas noteikt gan ienākumu līmeni, kas dod tiesības ģimenēm pretendēt uz maznodrošinātas ģimenes statusu, gan arī materiālā atbalsta veidus, uz kuriem var pretendēt konkrētajā pašvaldībā dzīvojošās maznodrošinātās ģimenes. Iespējama arī tāda situācija, kad pašvaldība ir paredzējusi maznodrošinātā statusa piešķiršanu, bet konkrētais statuss neparedz materiālā atbalsta saņemšanu, kuru var saņemt tikai trūcīgā statusu ieguvušās ģimenes. No aplūkotā var secināt, ka valsts normatīvie akti, kas paredz atbalstu ģimenēm, ir veidoti tā, lai savu finansiālo iespēju robežās sniegtu iespējas pašvaldībām materiāli atbalstīt pēc iespējas vairāk ģimeņu, tomēr nevienlīdzīgā sociāli ekonomiskā situācija valstī atspoguļo pašvaldību nevienlīdzīgās atbalsta iespējas. Tas liecina par to, ka pašvaldībās, kurām ir lielākas finansiālās iespējas sniegt materiālu atbalstu, ģimenēm ir lielākas iespējas uzlabot dzīves kvalitāti, nekā ģimenēm, kuras dzīvo tādu pašvaldību teritorijā, kurām šādu iespēju nav, kas savukārt nenoliedzami veicina sociālo nevienlīdzību valstī. Lai atspoguļotu Latvijas reālo situāciju maznodrošinātas ģimenes statusa pielietojumā un iespējām ģimenēm pretendēt uz to savā dzīvesvietā, autore ir veikusi nelielu Latvijas reģionu vairāku pilsētu un novadu pašvaldību saistošo noteikumu analīzi, kas orientēta tikai uz maznodrošinātas ģimenes statusa piešķiršanai atbilstošā ienākuma līmeņa atspoguļošanu.

Zemgales reģiona Aizkraukles novadā ģimene tiek atzīta par maznodrošinātu, ja ģimenē aug nepilngadīgs bērns un tās ienākumi nepārsniedz 80% no attiecīgā gada minimālās mēneša darba algas (Par trūcīgas un maznodrošinātas..., 2010/3.1.4.p.). Tas liecina par to, ka Aizkraukles novadā ģimenes uz pašvaldības sniegto atbalstu var pretendēt ar ikmēneša ienākumiem līdz 160 latiem mēnesī. **Bauskas pilsētā** ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz 100 latus (Bauskas pilsētas..., 24.02.2011/12.1.p.). Līdz ar to var secināt, ka Bauskas pilsētas pašvaldībā ģimenes materiālu atbalstu var saņemt ne tikai ar ienākumiem līdz 90 latiem mēnesī, bet arī ģimenes, kuru ienākumi ir augstāki - līdz 100 latiem mēnesī uz katru ģimenes locekli. Savukārt **Dobeles novadā** ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi pēdējo 3 mēnešu laikā uz vienu ģimenes locekli nepārsniedz 126 latus (Dobeles pašvaldības..., 26.11.2009/7.p.). **Jēkabpils pilsētā** ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumu līmenis uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 65 % no valstī noteiktās minimālās mēneša darba

algas, kas sastāda 130 latus (Jēkabpils pilsētas...,18.09.2008/2.p.). Savukārt Jelgavas pilsētā ģimene, kura likumā noteiktajā kārtībā atzīta par trūcīgu, šo noteikumu izpratnē atzīstama arī par maznodrošinātu ģimeni (Jelgavas pašvaldības...,18.03.2004/2.p.). Tas liecina par to, ka Jelgavas pilsētā pašvaldība materiāli var atbalstīt tikai trūcīgu statusu ieguvušas ģimenes, kuru ienākumi nepārsniedz 90 latus mēnesī. **Vidzemes reģiona Cēsu novadā** maznodrošinātā statusa piešķiršanai ir paredzēta diferencēta ienākumu līmeņa noteikšanas sistēma, kas paredz, ka invalīdiem un pensionāriem ir nepieciešams augstāks ienākumu līmenis, nekā ģimenēm ar bērniem, jo par maznodrošinātu ģimeni, kurā kāds no ģimenes locekļiem ir darbspējīgs, tiek atzīta tāda, kuras ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz 60% no attiecīgā gada 1. janvārī spēkā esošās minimālās darba algas valstī (120 latus), savukārt vientuļam pensionāram vai invalīdam ikmēneša ienākumi var būt līdz 200 latiem mēnesī (Cēsu novada pašvaldības..., 22.06.2010/17.p.). Tas liecina par to, ka pašvaldība, izvēloties diferencētu maznodrošinātā statusa piešķiršanai atbilstošu ienākumu līmeni, ir izdalījusi prioritārās un mazāk prioritārās sociālās grupas, kurām būtu nepieciešams materiālais atbalsts ar lielākiem ienākumiem un šī prioritārā sociālā grupa nav ģimenes, kuras audzina bērnus. Alūksnes pilsētā ģimene tiek atzīta par maznodrošinātu, ja uz ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā ikmēneša ienākumi nepārsniedz 60% no valstī noteiktās minimālās mēneša algas. Tas liecina par to, ka pašvaldība, savu finansiālo līdzekļu robežās cenšas materiāli atbalstīt arī tās ģimenes, kuru ikmēneša ienākumi ir līdz 120 latiem uz katru ģimenes locekli (Par maznodrošinātās..., 2009/2.1.p.). Savukārt Madonas novadā ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tā ir atzīta par trūcīgu un audzina nepilngadīgus bērnus un tās ienākumi nepārsniedz 70 % no attiecīgā gada 1. janvārī spēkā esošās minimālās algas valstī (140 latus) uz ģimenes locekli (Madonas novada pašvaldības...,30.07.2009/8.1.p.). Valkas pilsētā ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi mēnesī uz katru ģimenes locekli pēdējo 3 mēnešu laikā nepārsniedz 75% no LR noteiktās minimālās mēnešalgas (Valkas pašvaldības ...,2008 / 3.1.p.). Tas liecina par to, ka Valkas pašvaldība cenšas materiāli atbalstīt arī tās ģimenes, kuru ienākumu līmenis ir augstāks par 90 latiem mēnesī uz katru ģimenes locekli. Savukārt Valmieras pilsētā maznodrošinātās ģimenes ienākumu līmenis ir pielīdzināts iztikas minimumam, un tas ir 75% no deklarācijas iesniegšanas brīdī esošā iztikas minimuma uz katru ģimenes locekli mēnesī (Valmieras pašvaldības ...,2008 /3.7.1.3;3.3.1.2.punkts). **Latgales reģiona Daugavpils pilsētā** ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā

nepārsniedz 50% no attiecīgā gada 1. janvārī spēkā esošās minimālās darba algas valstī - tas ir 100 latus (Par maznodrošinātas..., 2010). Arī Balvu novada pašvaldība ir paredzējusi materiāli atbalstīt ģimenes, kuru ienākumu līmenis uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 60 % no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas, kas veido ienākumus līdz 120 latiem mēnesī (Par kārtību..., 15.04.2011/2.p.). Ludzas pilsētas spēkā esošajos un pieejamajos saistošajos noteikumos ir teikts, ka maznodrošinātai ģimenei ienākumu līmenis ir 90 lati mēnesī uz vienu ģimenes locekli (Ludzas pašvaldības..., 22.10.2009/2.7.p.). Tas liecina par to, ka Ludzas pilsētas pašvaldība var materiāli atbalstīt tikai trūcīgas ģimenes, kuru ienākumi ir līdz 90 latiem mēnesī, kā arī tādas ģimenes, kuru ienākumi ir 90 lati mēnesī uz katru ģimenes locekli. Preiļu novadā ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 110 Ls mēnesī (Preiļu pašvaldības ...,2009). Rēzeknes pilsētā ģimene atzīstama par trūcīgu vai maznodrošinātu, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz 50% no attiecīgā gada 1.janvāra spēkā esošās minimālās algas (Rēzeknes pilsētas ...,2009/6.sadaļa). Rēzeknes pilsētā, līdzīgi kā Preiļu novadā, pašvaldība ir izdalījusi maznodrošinātā statusa iegūšanai atbilstošu ienākumu līmeni, kas paredz, ka ģimenes var saņemt noteikta veida atbalstu ar ienākumiem, kas nav lielāki par 100 latiem mēnesī uz katru ģimenes locekli. **Kurzemes reģiona** Kuldīgas pilsētā maznodrošinātu ģimeņu ienākumi nevar būt augstāki par 130 latiem mēnesī uz vienu ģimenes locekli, izņemot pensionārus un invalīdus, kuriem maznodrošinātas personas statusa iegūšanas līmenis ir 145 lati mēnesī (Par ienākumu līmeni...,2009). Saldus pilsētā ģimenes ir tiesīgas iegūt maznodrošinātā statusu, ja tās ienākumi nepārsniedz 70% no minimālās darba algas (140 latus) (Saldus pašvaldības...,2010/4.1.2. punkts), savukārt Talsu pilsētā, ģimene atzīstama par maznodrošinātu tikai tad, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli vidēji pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz 108 latus (Talsu pašvaldības...,2010/2.2.6.p.). Ventspils pilsētā ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja kaut viens no pilngadīgiem ģimenes locekļiem ir darbspējīgs un, ja tās ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz 100 latus (Ventspils saistošie...,2008/4.2.p.). Tas liecina par to, ka gan Ventspils un Saldus, gan Talsu pilsētā, pašvaldības cenšas atbalstīt pēc iespējas vairāk ģimeņu, savu finansiālo resursu ietvaros.

Rīgas reģiona Ogres novadā ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi mēnesī uz katru ģimenes locekli pēdējo 3 mēnešu laikā nepārsniedz 70% no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātās viena iedzīvotāja pilna

iztikas minimuma preču un pakalpojuma groza vērtību (vidēji mēnesī par pēdējo pusgadu). (Ogres novada...,14.12.2006/3.1.p.) No tā izriet, ka 2011. gadā par maznodrošinātām atzīstamas ģimenes, kuru ienākumi nepārsniedz 119 latus. Tukuma pilsētā, atbilstoši saistošajiem noteikumiem par pabalstiem, minēts, ka pabalstus piešķir mazaizsargātām personām un atsevišķām mērķa grupām ar mērķi sniegt materiālu atbalstu, neizvērtējot sociālos riskus un personas ienākumus un materiālo stāvokli, ja noteikumos nav noteikts savādāk (Tukuma pašvaldības...,24.07.2008/1.2.p.). Tomēr saistošajos noteikumos par sociālajiem pabalstiem tiek minētas tikai trūcīgas ģimenes (Tukuma...,28.04.2005). Tas liecina par to, ka Tukuma pilsētā materiālu atbalstu var saņemt tikai trūcīgu statusu ieguvušas ģimenes. Rīgas pilsētā ģimene atzīstama par maznodrošinātu, ja tās ienākumi mēnesī uz katru ģimenes locekli pēdējo 3 mēnešu laikā nepārsniedz LR noteikto minimālo mēneš algu, kas 2011. gadā ir 200 lati (Rīgas pašvaldības...,22.02.2005). Apkopojot analizēto pašvaldību saistošajos noteikumos noteikto ienākumu līmeni maznodrošinātās ģimenes statusa saņemšanai, var secināt, ka vismazākās iespējas atbalstīt savā teritorijā dzīvojošās ģimenes ir Ludzas pilsētas, Kandavas novada, kā arī Jelgavas pilsētas pašvaldībām, jo maznodrošinātās ģimenes statusa ienākumu līmenis sakrīt ar trūcīgas ģimenes statusa ienākumu līmeni, savukārt vislielākās – Rīgas pilsētas un Aizkraukles novada pašvaldībām. (Sk. 35. pielikumu)

Pašvaldības savu finansiālo iespēju robežās cenšas atbalstīt pēc iespējas vairāk savā teritorijā dzīvojošo ģimeņu, tomēr apbēdina fakts, ka ir pašvaldības, kuru prioritāte atbalsta sniegšanas ziņā ir tikai pensionāri un invalīdi, nevis ģimenes, kuras audzina nepilngadīgus bērnus, kā arī bērnus ar invaliditāti. Tas savukārt liecina par to, ka sabiedrībā aizvien vēl pastāv maldīgs stereotips par to, ka pensionāri un invalīdi ir vistrūcīgākā sabiedrības daļa. Tādējādi var secināt, ka ir tādas pašvaldības, kuras nav apzinājušas ģimeņu ar bērniem vajadzības, jo neviena no aplūkotajām pašvaldībām kā prioritāru sociālo grupu, maznodrošinātās ģimenes statusa iegūšanai, nav izdalījušas ģimenes, kuras audzina bērnus ar invaliditāti. No veiktās normatīvo aktu analīzes var secināt, ka Latvijas pašvaldībām ir ļoti atšķirīgas iespējas sniegt materiālo atbalstu ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, kas savukārt liecina par to, ka šajās pašvaldībās dzīvo ģimenes ar atšķirīgu dzīves kvalitāti un kvalitātes uzlabošanas iespējām. Tāpēc, pievērsoties ģimeņu dzīves kvalitātes izpētei, ir svarīgi to atspoguļot arī reģionālajā griezumā, kas ļaus spriest ne tikai par ģimeņu dzīves kvalitāti un to ietekmējošajiem faktoriem, kas raksturīgi konkrētā reģionā dzīvojošajām ģimenēm, bet arī sociālās politikas lomu ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanas jomā.

4. BĒRNU AR INVALIDITĀTI ĢIMEŅU DZĪVES KVALITĀTES ANALĪZE

4.1. Iepriekš veikto pētījumu analīze ģimenes dzīves kvalitātes jomā

Starptautiskā līmenī ģimeņu dzīves kvalitāte ir plaši izmantots pētījumu lauks, kas vērsts uz dažādu, ar ģimeņu dzīves kvalitāti saistītu, aspektu izpēti. Par lielo interesi ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes jomā liecina izveidoto pētniecības centru aktivitātes (piemēram, Bīčas centrs) ģimeņu dzīves kvalitātes jomā, kā arī pētnieku grupu veiktie pētījumi, arī tādu, kas orientēti uz ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kur kādam no ģimenes locekļiem ir invaliditāte. Detalizētāk par starptautiska līmeņa pētījumiem ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes jomā izklāstīts 2.2. apakšnodaļā.

Latvijā uz dzīves kvalitātes izpēti orientēto pētījumu veikšana saistās ar 1990. gadu sākumu, kad neatkarību atguvusī valsts piedzīvoja sociāli ekonomisko krīzi un radās nepieciešamība noskaidrot un izvērtēt sabiedrības locekļu dzīves apstākļus. 1994. gadā, iesaistoties starptautiskajam atbalstam, tika veikts pētījums „Dzīves apstākļi Latvijā”, kuru īstenoja Centrālā statistikas pārvalde un Norvēģijas sociālo pētījumu institūts un aptvēra visu Baltijas reģionu. Pētījuma ietvaros tika aplūkoti objektīvie un subjektīvie dzīves kvalitātes rādītāji. (Dzīves..., 1994) Pētījums tika turpināts arī 1999. gadā ar mērķi noskaidrot Latvijas iedzīvotāju dzīves apstākļus, tos ietekmējošos faktorus. (Dzīves..., 1999) No 2001. līdz 2002. gadam Latvijas Studentu apvienība īstenoja pētījumu “Studentu sociālais stāvoklis un dzīves apstākļi Latvijā”, kurš tika veikts ar mērķi noskaidrot studentu sociālo stāvokli un dzīves apstākļus Latvijā. (Studentu..., 2002)

2005. gadā tika veikts pētījums “Dzīves kvalitāte Latvijā”, kurā analizēti dzīves kvalitātes objektīvie rādītāji un to atšķirības dažādās iedzīvotāju grupās un reģionos, labas dzīves subjektīvie modeļi un novērtējumi. Pētījumā aplūkoti tādi būtiski dzīves kvalitātes rādītāji kā darbs un nodarbinātība, veselība un veselības aprūpe, mājoklis, vides kvalitāte, ģimene un laika izlietojums, kā arī apmierinātība ar dzīvi. (Tisenkopfs, 2005) Savukārt Stratēģiskās analīzes komisijas ietvaros 2006. gadā veiktais pētījums „Dzīves kvalitātes indekss” ietver objektīvo dzīves kvalitātes aspektu analīzi. 2007. gadā veiktajā pētījumā „Dzīves kvalitāte Latvijas veco ļaužu mītnēs” (Stepčenko, 2007) dzīves kvalitāte ir mērīta pēc tādiem objektīviem rādītājiem kā dzīves materiālie apstākļi, veselības stāvoklis un medicīniskās aprūpes pieejamība,

izvēles brīvība un pašnoteikšanās iespējas, sociālie kontakti, intereses par nemateriālo kultūru un brīvā laika nodarbes. Pētījuma ietvaros sniegta informācija par dzīves kvalitātes rādītājiem desmit veco ļaužu pansionātos Latvijā, un bez objektīvajiem dzīves kvalitātes rādītājiem ir noskaidroti arī subjektīvie dzīves kvalitātes rādītāji - veco ļaužu pansionātu iemītnieku apmierinātības līmenis ar dzīvi pansionātā. Latvijai stratēģiski svarīgs un dzīves kvalitātes analīzes jomā nozīmīgs ir Nacionālās attīstības plāns 2007-2013, kura izstrādes ietvaros izveidots izaugsmes modelis, kurā identificētas divdesmit astoņas dzīves kvalitātes jomas.

Savukārt 2008. gada Eiropas Komisijas pētījums „Dzīves kvalitāte” ietver objektīvo un subjektīvo aspektu analīzi. Izglītības ministrijas īstenotajā pētījumā “Jauniešu iespējas un dzīves kvalitāte” 2009-2010. gadā pievērsta uzmanību jauniešu dzīves apstākļu izvērtēšanai, kā arī šo dzīves apstākļu uzlabošanai nepieciešamo aktivitāšu izdalīšanai. (Vaivade, 2010) 2009. gadā veiktais pētījums “Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes un dzīves līmeņa atšķirības Latvijas reģionos un to ietekme uz dzimstību un mirstību” (Goša, 2009) Latvijā, tāpat kā citur pasaulē, dzīves kvalitātes izpēte visaktīvāk norisinās tieši veselības jomā ar mērķi noskaidrot veselības stāvokļa ietekmi uz dzīves kvalitāti, piemēram, 2009. gada pētījumā “Dzīves kvalitātes uzlabošana ar mūzikas terapiju vēlīna brieduma cilvēkiem” (Visocka, 2007) vai “Pensijas vecuma cilvēku hroniskas slimības subjektīvā pieredze Latvijā” (Mežincka, 2011).

2010. gadā Promocijas darba ietvaros veiktais pētījums „Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos” (Grīnfelde, 2011) orientēts uz veco cilvēku dzīves apstākļu objektīvo un subjektīvo aspektu analīzi. Kopš Latvija ir iestājusies Eiropas Savienībā, regulāri tiek veikti ar dzīves apstākļu novērtēšanu un uz starpvalstu salīdzināšanu orientēti pētījumi, kuros iekļauti dati arī par dzīves kvalitātes aspektiem Latvijā. Kā piemēru var minēt 2004-2005; 2008. gada aptauju par dzīves kvalitāti Eiropā, kuru īstenojis EIROFOUNDs, kā arī „Otrais Eiropas dzīves kvalitātes apsekojums: ģimenes dzīve un darbs” 2010. gadā, kuru īstenojis Eiropas dzīves un darba apstākļu uzlabošanas fonds. (Otrais..., 2010)

Latvijā veikti un publiski pieejami pētījumi ģimenes dzīves kvalitātes jomā ir saistīti ar atstumtības risku, kas draud ģimenēm, kuras saskaras ar sociālās integrācijas grūtībām. Viens no pētījumiem “Vientuļo vecāku, kuri audzina bērnus invalīdus, iespējas iekļauties darba tirgū un nepieciešamais atbalsts viņu sociālajai iekļaušanai” ir veikts 2007. gadā ar mērķi noskaidrot un novērtēt vientuļo vecāku, kuri audzina bērnus

invalidus iespēju iekļauties darba tirgū, kā arī izpētīt nepieciešamo atbalstu viņu sociālajai integrācijai un līdz ar to dzīves kvalitātes uzlabošanai. (Pomere, 2007) Otrajā pētījumā ģimenes dzīves kvalitātes jomā „Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem”, kurš tika veikts 2002. gadā, apskatīti jautājumi par sociālās atstumtības riska faktoriem trūcīgo bērnu ģimenēs, bērnu kopšanas pabalstiem, to efektivitāti, sociālo pakalpojumu efektivitāti un resursu izmantošanas optimizācijas iespējām iedzīvotāju integrācijas nodrošināšanā, kā arī veselības aprūpes pakalpojumu groza stāvokļa izvērtējumu. Galvenie mērķi bija noskaidrot trūcīgo ģimeņu bērnu sociālās atstumtības riska faktorus, kā arī sniegt ieteikumus atstumtības riska faktoru samazināšanai, lai uzlabotu trūcīgo ģimeņu bērnu situāciju. (Labklājības..., 2002)

No iepriekš aplūkotajiem Latvijā veiktajiem pētījumiem var secināt, ka ģimenes dzīves kvalitātes izpēte Latvijā ir salīdzinoši jauna pētniecības joma un ir nepieciešams sniegt konceptuālu ģimenes dzīves kvalitātes skaidrojumu, kas pavērtu iespējas pētniekiem arī Latvijā aktīvāk pievērsties šīs jomas izpētei, jo uz ģimenes dzīves kvalitātes novērtēšanu orientētiem pētījumiem ir ne tikai informējoša, bet arī praktiska nozīme, kas vērsta uz attiecīgās mērķa grupas labklājības līmeņa celšanu. Pievērsoties ģimeņu dzīves kvalitātes pētniecībai, ir iespējams apzināt ģimeņu vajadzības, kā arī šo vajadzību apmierināšanas īpatnības, kas savukārt ir nepieciešams jaunu politikas vadlīniju stratēģisko virzienu izstrādei, kas vērsti uz ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanu.

4.2. Pētījuma metodoloģijas apraksts

Laika posmā no 2010. gada janvāra līdz 2011. gada aprīlim tika īstenots kvantitatīvs pētījums ar mērķi izpētīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti un to ietekmējošos faktorus, akcentējot sociālās politikas lomu dzīves kvalitātes nodrošināšanā.

Pētījumā tika iekļautas ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti. Pēc Floulera (Flowler), pētījumos, kuros nepieciešamā informācija ir vairāk specifiska, piemēram, orientēta uz māsaimniecības izpēti, pētniekam ir tiesības intervēt vienu māsaimniecības locekli, kuram ir zināšanas par pētāmo jautājumu. (Flowler, 1993,24)

Sakarā ar to, ka gan dzīves kvalitātes, gan māsaimniecības izpēte ir saistīta ar ģimeņu dzīves specifiku, autore savā pētījumā ir pielietojusi Floida Floulera (Floyd J.

Flowler) respondentu atlases pieeju - datu iegūšanas procesā kā respondents tika izvēlēts ģimenes pilngadīgais loceklis, kurš uzskatīja, ka ir zinošs atbildēt uz jautājumiem, kuri skar ģimenes dzīves kvalitātes jomas. Aptaujas laikā tika pieļauti arī daži izņēmumi, kad uz jautājumiem vēlējās atbildēt abi bērna vecāki. Tādos gadījumos tika lūgts abiem vecākiem diskusiju rezultātā vienoties par ģimenei atbilstošāko atbilžu variantu izvēli. Pavisam aptaujā piedalījās 247 mātes, 11 vecāsmātes, 15 tēvi un viens cits ģimenes loceklis – bērna tante. Gandrīz visas strukturētās intervijas notika pie respondentiem mājās ar atsevišķiem izņēmumiem, kad, ņemot vērā respondentu lūgumu, intervija tika novadīta, piemēram, pie respondenta dzīvojamās mājas durvīm, parkā vai kafejnīcā. Visus respondentus aptaujāja pētījuma autore.

Katrs pētījums ir orientēts uz kādu noteiktu ticamības pakāpi, ko raksturo pētnieka izvirzītais mērķis un pētījuma bāzi raksturojošo pazīmju daudzveidīgums. Pētījums par bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti ir orientēts nevis uz statistiski nozīmīgu datu salīdzināšanu, bet gan uz kopējo tendenču izdalīšanu, kas liecinātu par konkrētās mērķa grupas dzīves kvalitāti Latvijā un to ietekmējošajiem faktoriem, kā arī kopējo tendenču atspoguļošanu par sociālās politikas lomu ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanā. Veidojot pētījuma izlasi, uzmanība tika pievērsta tikai vienai pētījuma bāzi raksturojošai pazīmei - ģimeņu dzīvesvietai, kā rezultātā tika izvēlēts konkrētajam pētījumam atbilstošākais izlases veids. Savukārt pētījuma uzdevumi paredz izpētīt bērnu ar invaliditāti ģimeņu objektīvos dzīves apstākļus un subjektīvo apmierinātību ar dzīves kvalitātes jomām, konkrētais uzdevums uzliek par pienākumu pievērsties ļoti detalizētai ģimeņu dzīves kvalitātes jomu analīzei. Veicamā pētījuma rezultāti orientēti uz kopīgo tendenču izdalīšanu un priekšstata sniegšanu par konkrēto problemātiku. Izlases kopuma apjoma 'n' aprēķināšanai izmantota īsti nejaušās izlases veidam atbilstoša formula (sk. 3. pielikumu), pēc kuras tika aprēķināts izlases kopums, kurš paredz 257 pētījumā iekļaujamās vienības (sk.3.pielikumu). Izlases apjoms tika veidots atbilstoši 6 % izlases kļūdai, kas ir pieļaujams pētījumos, kuri nepretendē uz statistiski nozīmīgu datu salīdzināšanu (Ядов, 2007). Pēc Jadova, paaugstināta datu ticamība pieļauj izlases kļūdu līdz 3%, parastā datu ticamība pieļauj izlases kļūdu no 3 – 10%, pietuvinātā datu ticamība pieļauj izlases kļūdu no 10 – 20%, orientējošā datu ticamība – no 20 – 40%, bet aptuvenā datu ticamība pieļauj izlases kļūdu vairāk nekā 40% (Ядов, 2007,98). Līdz ar to var secināt, ka pētījumos, kuri ir orientēti nevis uz statistisko datu salīdzināšanu un analīzi, bet uz kopīgo tendenču izdalīšanu, kuras raksturo pētāmo problēmu, socioloģiskos pētījumos ir pieļaujama izlases kļūda robežās no 3 – 10%.

Pētījuma izlase – varbūtīgā stratificētā proporcionālā izlase, kuras stratu grupējuma pamatā izmantots statistiskais reģionālais iedalījums. Izlases strati tika veidoti atbilstoši reģionālajam iedalījumam un proporciopnāli ģenerālkopai. Izlases stratu atbilstību ģenerālkopai skatīt 4.1. tabulā.

Stratificētā proporcionālā izlase tika izvēlēta, lai būtu iespējams pētījumā iegūtos datus salīdzināt reģionālajā kontekstā. Pētījuma izlase veidota proporcionāli ģenerālkopai, kas uz 2010. gada janvāri sastādīja 7009 ģimenes, kurām piešķirta piemaksa pie valsts ģimenes pabalsta par bērnu invalīdu (Piemaksa pie ģimenes...,2010).

4.1.tabula

Pētījumā iekļautās stratu izlases apjoma raksturojums

	Ģimeņu skaits, kurās aug bērni ar piešķirtu invaliditāti uz 01.01.2010.	Stratu proportionāl ās izlases apjoms ar 6% kļūdu	Aptaujāto ģimeņu skaits	Izlases svara aprēķins
Vidzemes reģions	938	35	39	0,9
Rīgas reģions	1180	43	43	1
Rīga	1593	58	58	1
Zemgales reģions	985	36	46	0,8
Latgales reģions	1215	45	45	1
Kurzemes reģions	1098	40	41	0,98
Kopā	7009	257	272	

Sakarā ar to, ka datu vākšanas process bija sarežģīts un neprognozējams (ģimenes, kuras tika uzaicinātas intervijai, bieži vien atteicās pēdējā brīdī vai sarunātajā vietā respondenti neieradās), vienmēr tika uzrunāts vairāk ģimeņu, nekā tas bija nepieciešams respondentu kopas veidošanai, kā rezultātā no atsevišķiem reģioniem tika iegūtas vairāk intervijas, nekā bija plānots iepriekš. Izlases svars tika aprēķināts tiem rezultātiem, kuri interpretēti visas Latvijas kontekstā, jo faktiskās izlases rezultātā visiem izlasē iekļautajiem reģioniem nav vienāds svars, tomēr, ņemot vērā izlases apjoma kļūdas lielumu, reģionālajām svara atšķirībām nav būtiskas nozīmes. Veicot aprēķinus sadalījumā pa reģioniem, izlases svars netika rēķināts.

Varbūtīgās izlases pamatprincips ir tāds, ka izlase ir reprezentatīva pret iedzīvotājiem, no kuriem tā ir atlasīta tādā gadījumā, ja visiem ģenerālkopas elementiem ir vienādas iespējas būt iekļautiem izlasē. (Babbie, 1973,78) Līdz ar to, lai visām reģionālajām vienībām būtu vienādas iespējas būt pārstāvētām pētījumā, tika izlemts, ka

tiks reprezentēta katra otrā reģionālā vienība. Katra reģiona administratīvā vienība (novads vai pilsēta) tika atlasīta, izmantojot mehānisko atlases principu – pēc iepriekš sastādīta saraksta, pētījumam tika izvēlēta katra otrā administratīvā vienība. (Socioloģisko pētījumu... 1981,191) Pēc aptaujā iekļaujamo administratīvo vienību atlases tika uzrunāti atlasīto novadu/pilsētu pašvaldību sociālie dienesti un vairākas invalīdu biedrības ar lūgumu sazināties ar pašvaldības teritorijā esošajām ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti un piedāvāt iesaistīties pētījumā. Ar nožēlu jāsecina, ka ne visas uzrunātās pašvaldības bija atsaucīgas, kas lielā mērā serežģīja datu vākšanas procesu. Aptaujā iekļautās ģimenes tika atlasītas pēc pieejamības principa. Sakarā ar to, ka pētījuma analīze ir orientēta ne tikai uz ģimeņu dzīves kvalitātes atspoguļojumu, bet arī bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas ietekmes raksturojumu uz ģimeņu dzīves kvalitātes jomām, ir nepieciešams sniegt pētījumā iekļautās izlases raksturojumu bērniem nepieciešamā aprūpes veida kontekstā (Sk. 4.2. tabulu).

4.2. tabula

Pētījumā iekļautās izlases raksturojums pēc bērnu aprūpes veida

	Bērns ir pilnībā aprūpējams	Bērns ir pieskatāms	Bērnam ir vai nav jāpalīdz	Kopā
Vidzemes reģions	17	12	10	39
Rīgas reģions	17	9	17	43
Rīga	32	10	16	58
Zemgales reģions	15	20	11	46
Latgales reģions	15	17	13	45
Kurzemes reģions	15	14	12	41
Pavisam	111	82	79	272

Pamatojoties uz normatīvo aktu analīzi un medicīnisko literatūru, bērnu funkcionālos traucējumus var iedalīt atbilstoši diagnozei, kas raksturojas ar garīga rakstura, fiziska rakstura un fiziska plus garīga (kombinēta) rakstura funkcionāliem traucējumiem. (Noteikumi par....., 2010) Atbilstoši funkcionālo traucējumu specifikai, tika izdalīts bērnam nepieciešamā aprūpes veida iedalījums – bērnam ir nepieciešama pilnīga aprūpe, pieskatīšana vai bērnam ir vai nav jāpalīdz.

Pētījumā izmantotā metode – strukturētās intervijas. Izvēlēta metode veiktajam pētījumam tika izmantota tādēļ, ka

- tā paredz uzdot visiem aptaujājamajiem vienādus jautājumus, kas ir svarīgi kvantitatīvu datu apkopošanas jomā,
- tā paver iespēju izskaidrot respondentam neskaidrus jautājumus,
- ļauj kontrolēt aptaujas anketas aizpildīšanas kvalitāti,
- ļauj izlasē iekļaut tādus respondentus, kuri nebūtu sasniedzami ne ar interneta, ne telefona starpniecību.

Pētījuma instrumentārijs – aptaujas lapa - tika strukturēta divās daļās, kas ietver starptautiskās ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes institūcijas - Bīčas centra (Beach centre) izstrādāto dzīves kvalitātes izpētes skalu un, pamatojoties uz teorētiskā materiāla analīzi, autore izstrādātos ģimenes dzīves kvalitātes izpētes indikatorus, kuri strukturēti atbilstoši ģimeņu dzīves kvalitātes jomām. Instrumentārijā tika iekļauti gan slēpta, gan atvērta tipa jautājumi. Atvērtie jautājumi tika iekļauti ar mērķi atklāt bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti, jo ar bērnu īpašo vajadzību apmierināšanu saistītā ietekme uz ģimeņu dzīves kvalitāti var būt ļoti individuāla un katrai ģimenei specifiska (Sk.4.pielikumu).

4.2.tabula

Ģimeņu dzīves kvalitātes izpētei izmantoto indikatoru raksturojums.

Materiālās labklājības joma	Sociālās labklājības joma	Fiziskās labklājības joma	Emocionālās labklājības joma
• Ģimeņu ienākumi • Ekonomiskā drošība • Nodarbinātība • Pašvaldības sniegtais materiālais atbalsts • Iespējas apmierināt ģimenes vajadzības	• Sociālie kontakti • Kultūras pasākumu apmeklētība • Iesaistīšanās dažādu organizāciju darbībā • Iesaistīšanās dažādās sporta/izglītojošās/sevi pilveidojošās aktivitātēs • Pašvaldības atbalsts sociālās labklājības nodrošināšanā • Pašrealizācijas iespēja	• Mājoklis • Izglītība • Veselības aprūpe • Pašvaldības atbalsts fiziskās labklājības nodrošināšanas jomā • Tehniskā aprīkojuma nodrošinājums bērna īpašo vajadzību apmierināšanai • Transporta pieejamība • Brīvais laiks, atpūta	• Emocionālā spriedze • Pašvaldības atbalsts emocionālās spriedzes mazināšanas jomā • Sabiedrības attieksme

Aptaujas rezultātā iegūto datu apstrāde veikta ar SPSS programmas palīdzību, bet grafiskajam datu atspoguļojumam izmantota Excel datu apstrādes programma. Ar hīkvadrāta (X^2) testa palīdzību tika izvērtēts procentuāli statistiskais būtiskums starp mainīgajiem, galvenokārt starp īpašās vajadzības raksturojošajiem mainīgajiem, lai izvērtētu īpašo vajadzību ietekmi uz dzīves kvalitātes jomām, par būtiskām atšķirībām starp mainīgajiem liecina p vērtība, kas ir mazāka par 0,05 ($p < 0,05$). Iedziļinoties ģimeņu dzīves kvalitātes izpētē, ir svarīgi pievērsties arī dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīzei. Izmantojot SPSS programmas sniegtās iespējas, darbā veikta faktoru analīze, kas balstīta uz Bīčas centra (Beach centre) izstrādāto ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes skalu (sk.4. pielikumu), kura ietver visas ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošās jomas un atbilst pētījumā ietvertajiem ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes indikatoriem. Faktoru analīze veikta pēc galveno komponentu metodes, kuras rezultātā ir iespējams izvērtēt atsevišķu faktoru ietekmi uz dzīves kvalitātes jomām. Faktoru ietekmes analīze veikta, balstoties uz procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma pārbaudi. (Sk.5.pielikumu (a))

Lai atspoguļotu faktoru ietekmi uz bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes novērtējumu, pētījuma rezultātu analīzē tika izmantots daudzdimensiālais lineārās un binārais loģiskās regresijas modelis. Pavisam tika izmantoti trīs faktoru ietekmes uz dzīves kvalitātes novērtēšanu modeļi, kas iekļauj:

- bināro loģiskās regresijas modeli starp apmierinošu ģimeņu dzīves kvalitātes vērtējumu un visiem pārējiem vērtējumiem, kas atspoguļo proporciju starp faktoriem un varbūtību, ka tie ietekmēs apmierinošu dzīves kvalitātes vērtējumu;
- bināro loģiskās regresijas modeli starp labu un ļoti labu ģimeņu dzīves kvalitātes vērtējumu un sliktu vai ļoti sliktu ģimeņu dzīves kvalitātes vērtējumu, kas atspoguļo proporciju starp faktoriem un varbūtību, ka tie ietekmēs labu un ļoti labu vai sliktu un ļoti sliktu dzīves kvalitātes vērtējumu;
- daudzdimensiālās regresijas modeli, kurš atspoguļo to, kuri no faktoriem ir statistiski būtiski un cik lielā mērā ietekmē dzīves kvalitātes vērtējumu.

Binārā loģistiskās regresijas aprēķinos tika izmantots regresijas aprēķinu vienādojums (Sk.5.pielikumu (b)), kā arī formula, kura atspoguļo proporciju starp reālo notikuma norisi un varbūtību, ka notikums notiks (Sk.5.pielikumu (c)). Lai pārliecinātos par modeļa interpretācijas iespējām, tika aprēķināts modeļa kvalitātes rādītājs R^2 , kas ir mazāks par 0.05. Modelis atspoguļo 63% un 81% paredzēšanas sakritību.

Daudzdimensiālais lineārās regresijas modelis aprēķināts pēc regresijas vienādojuma. (Sk.5.pielikumu (d))

Daudzdimensiālā lineārās regresijas modeļa pamatotību apliecina veiktā pārbaude ar Kolmogorova-Smirnova testa palīdzību (Sk.6.pielikumu), kas atspoguļo starpību starp izveidotajiem pieciem modeļiem un reālajiem datiem, kas atspoguļo to, ka vērtības nav izkļaidētas un vērtību atlikumi sadalīti pēc normāliem likumiem, kas liecina par to, ka izveidotais modelis atbilst normālam sadalījumam. Arī Homoskedarticitātes prasība ir izpildīta, kas liecina par abu veidu moduļu interpretācijas iespējamību (Sk.7.pielikumu).

Lai atspoguļotu ģimeņu dzīves kvalitāti daudzveidīgo jomu kontekstā, aptaujā iegūto datu analīze tiks strukturēta četrās nodaļās (veidotas atbilstoši dzīves kvalitātes četrām jomām), kuras ietvers vispirms ģimeņu dzīves kvalitātes raksturojumu iepriekš aplūkoto indikatoru kontekstā, tad sekos uz iepriekš atspoguļoto faktoru pamata veidota dzīves kvalitātes jomu analīze, kura atspoguļos ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru ietekmi uz dzīves kvalitātes jomām.

Pētījuma bāzes raksturojums

Pētījumā iegūtie rezultāti tika analizēti ģimeņu dzīvesvietas, struktūras, bērnu īpašajām vajadzībām atbilstošā aprūpes veida un augstākā izglītības līmeņa starp ģimeņu pilngadīgajiem locekļiem griezumā. Pētījumā tika iekļautas 272 ģimenes no visiem Latvijas reģioniem. No tām, atbilstoši izlasei, pētījumā no Vidzemes reģiona tika iekļauti 14% aptaujāto ģimeņu, 16% no Rīgas reģiona, 18% no Zemgales reģiona, 16% no Latgales un 15% ģimeņu no Kurzemes reģiona, kā arī 21% ģimenes no Rīgas. Pētījumā piedalījās gan nukleāras un nepilnas, gan arī paplašinātas ģimenes, jo pētījuma mērķis bija virzīts uz ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti neatkarīgi no tās struktūras. Tomēr, kā atspoguļo pētījums, atsevišķās dzīves jomās ģimeņu dzīves kvalitāte var būtiski atšķirties ģimeņu struktūras ietvaros. Tāpēc, veicot pētījumā iegūtās informācijas analīzi, atsevišķās dzīves jomās tā tiks atspoguļota ģimeņu struktūras griezumā. Visvairāk aptaujātas ir nukleāras ģimenes, kas sastāda 57 %, nepilnas ģimenes ir 22 % un paplašinātas ģimenes - 21 %.

Sakarā ar to, ka pētījums ir orientēts tikai uz to ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, kurās aug bērni ar invaliditāti, ģimeņu raksturojumā ir nepieciešams atspoguļot arī bērnu īpašo vajadzību specifiku, jo no tās ir atkarīgs bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamais aprūpes veids. Pētījumā tika iekļauti 39 % ģimeņu, kurās

aug bērns ar fiziskiem traucējumiem, kas saistās ar dažādām funkcionālām, kā arī sevis aprūpes grūtībām, savukārt 22 % ģimeņu bērnu īpašās vajadzības saistās ar psihiskiem traucējumiem, kas atspoguļojas ne tik daudz caur funkcionāliem ierobežojumiem, kā caur grūtībām orientēties laikā un telpā, arī laika izjūtas trūkumu, koncentrēšanās grūtībām, kā arī pienākuma un atbildības izjūtas trūkumu. 39 % ģimeņu bērna īpašās vajadzības raksturojas gan ar fizisko, gan psihisko spēju ierobežojumiem, kas saistās ar iepriekš raksturotajiem traucējumiem kombinētā veidā. Bērni, kuriem ir gan fizisko, gan psihisko spēju ierobežojumi bieži vien nespēj ne sevi apkopt, ne pilnvērtīgi funkcionēt.

Bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamais aprūpes veids ir viens no ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošiem faktoriem. Piemēram, bērnam, kuram ir psihisko spēju ierobežojums, iespējams, ir nepieciešama tikai pieskatīšana, savukārt bērnam, kuram ir fizisko vai psihisko un fizisko spēju ierobežojums, bieži vien ir nepieciešama pilnīga aprūpe, kas iekļauj absolūtu bērna eksistences atkarību no personas, kas viņu kopj. Ir sastopami arī tādi funkcionālie traucējumi, piemēram, redzes problēmas vai vāji psihiskie traucējumi, kas aprobežojas ar nepieciešamību bērnam palīdzēt mācībās, apgērbties un palīdzību citās sadzīviskās lietās. Aptaujāto ģimeņu skaitā ietilpst 41 % ģimenes, kuru bērni ir pilnībā aprūpējami, mazliet mazāk – 30 % ģimeņu bērniem ir nepieciešama pieskatīšana, jo tos nevar mājās atstāt vienus, kā arī nevar uzticēt patstāvīgi veikt ikdienišķus pienākumus, savukārt 25% ģimeņu bērniem ir jāpalīdz tikt galā ar mācībām un sadzīviskām lietām. 4 % ģimenēm nav nepieciešams bērns ar invaliditāti ne pieskatīt, ne aprūpēt, ne arī tam ir jāpalīdz, jo bērns ar visu tiek galā pats. (Sk. 8.pielikumu (a)) Sakarā ar to, ka šo respondentu grupu veido tikai 4% no visām aptaujātajām ģimenēm, datu procentuālajai apstrādei šī respondentu grupa tika apvienota ģimenēm, kuru bērniem ir jāpalīdz, izveidojot jaunu mainīgo, kurš ietver ģimenes, kuru bērniem ir vai nav jāpalīdz un veido 29% no aptaujātajām ģimenēm.(Sk. 8.pielikumu (b))

Autore ar darba palīdzību vēlējās noskaidrot ģimeņu locekļu izglītības līmeņa un ģimeņu dzīves kvalitātes savstarpējo saikni, tāpēc pētījumā bija nepieciešams noskaidrot arī ģimeņu locekļu izglītību. Lielākajam skaitam – 36% - aptaujāto ģimeņu pilngadīgo locekļu vidū augstākais izglītības līmenis ir vidējā profesionālā izglītība, kas saistās ar aroda apgūšanu un iespēju strādāt konkrētā profesionālajā sfērā. Savukārt otro grupu pēc lieluma veido ģimenes, kurās kādam no pilngadīgajiem ģimenes locekļiem ir augstākā izglītība – 27%, kas liecina par to, ka tie ģimenes locekļi, kuri ir uzsākuši studijas augstākās izglītības ieguvei, ir centušies tās arī pabeigt un tikai 5% no aptaujātajām

ģimenēm ir atzinušas, ka dažādu iemeslu dēļ tas nav izdevies, tādēļ ir jāsamierinās ar nepabeigtu augstāko izglītību.

Salīdzinoši lielu grupu aptaujāto skaita ziņā – 19% - veido ģimenes, kurās kā augstākais izglītības līmenis starp ģimenes pilngadīgajām personām tika minēta vidējā izglītība. Pamatizglītība vai nepabeigta vidējā izglītība kā augstākais izglītības līmenis starp pilngadīgajiem ģimenes locekļiem ir 14% aptaujāto ģimeņu. (Sk.9.pielikumu (a)) Nākamajā nodaļā tiks analizēta bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāte Latvijā.

4.3. Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes raksturojums

Atsaucoties uz Pjēra Burdjē teorētiskajām atziņām, kā viens no dzīves kvalitāti ietekmējošajiem faktoriem ir indivīda rīcībā esošie resursi un prasme tos izmantot, lai tiktu radīti nepieciešamie priekšnosacījumi dzīves kvalitātes nodrošināšanai. (Bourdieu et.al., 1996) Minēto nosacījumu var attiecināt arī uz ģimeņu dzīves kvalitāti, jo ģimene sastāv no indivīdu kopuma, kuri veido savu ģimenes dzīves kvalitāti atbilstoši savām iespējām un vēlmēm. Tāpēc pētījuma analīzes sākumā tiks sniegts ģimeņu materiālā nodrošinājuma raksturojums, kam sekos pārējās ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošās jomas. Pētījuma analīzes nodaļas strukturētas atbilstoši dzīves kvalitātes jomām.

4.3.1. Dzīves kvalitāte materiālās labklājības jomā

Par ģimeņu dzīves kvalitāti bieži vien ir pieņemts spriest pēc to raksturojošajiem objektīvajiem dzīves apstākļu rādītājiem, tomēr, atsaucoties uz teorētiskajā daļā aplūkoto, nav korekti vilkt paralēles starp objektīvajiem dzīves apstākļiem un subjektīvo apmierinātību. Minētais fakts galvenokārt ir saistīts ar to, ka ne vienmēr slikti dzīves apstākļi ir par pamatu zemam subjektīvajam dzīves apstākļu vērtējumam.

Ģimeņu materiālo labklājību raksturojošie dzīves apstākļi lielā mērā saistās ar ģimeņu ienākumiem (ģimeņu ienākumi – kopējie, no visiem ienākumu avotiem gūtie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī), kas raksturo konkrētās mērķa grupas finansiālo stāvokli. Pētījumā iesaistīto ģimeņu ienākumi tika aprēķināti kvartilēs, kā rezultātā tika izdalītas četras ienākumu grupas. Sakarā ar to, ka statistiskajos ienākumu aprēķinos tika konstatēta novirze – visbiežāk sastopamākā ģimeņu ikmēneša ienākumu

summa ir 100 lati (moda), kura sakrīt ar mediānu, kas raksturo to, ka 100 lati ir ienākumi, kas sadala ienākumu ranžēto rindu divās vienādās daļās, taču ir vērojama atšķirība starp vidējo aritmētisko vērtību, kuru veido ģimeņu vidējie ikmēneša ienākumi. (sk.4.3.tab.) Doto novirzi var skaidrot ar kvartiļu novirzes robežu, aiz kuras atrodas četras lielākās ienākumu vērtības (sk. 10. pielikumu). Bet tā kā šo vērtību ir maz, var atļauties tās pievienot ceturtajai kvartilei, kura iekļauj ienākumus virs 150 latiem.

4.3. tabula

Ģimeņu ienākumu statistiskie rādītāji uz vienu ģimenes locekli

Vidējais aritmētiskais		Ls 115
Mediāna		Ls 100
Moda		Ls 100
Standarta novirze		Ls 71
Minimālā vērtība		Ls 23
Maksimālā vērtība		Ls 750
Kvartiles:		
Pirmā kvartile	25 %	Līdz Ls 68
Otrā kvartile	50%	Līdz Ls 100
Trešā kvartile	75%	Līdz Ls 150
Ceturtā kvartile	100%	> Ls 150

Kā atspoguļo veiktie aprēķini, vidējie ienākumi uz ģimenes locekli mēnesī ir 115 lati, savukārt ģimeņu ienākumu minimālā vērtība ir 23 lati mēnesī, bet maksimālā – 750 lati mēnesī uz vienu ģimenes locekli. Aprēķinot ienākumus kvartilēs, ir iespējams izdalīt četras grupas, kuras strukturētas aptuveni 25% robežās. Ienākumu intervālu procentuālās robežas (ienākumu skaitliskais biežums konkrētajā intervālā) statistiski aprēķinātas izmantojot 50 latu lielu ienākumu intervālu. (Sk 11. pielikumu) Sakarā ar to, ka statistiski aprēķinātajās kvartiļu grupās (Sk.4.3. tabula) ienākumi tiek procentuāli grupēti, neņemot vērā faktu, ka attiecīgā apjoma ienākumi vienā kvartiļu grupā var būt raksturīgi lielākam skaitam ģimeņu, nekā citā kvartiļu grupā, praktiskajos aprēķinos ir iespējamās nelielas procentuālās novirzes. (Sk. 10.pielikumu) Piemēram, pēc aptaujāto ģimeņu ienākumu aprēķiniem, var secināt, ka lielāko grupu, kas sastāda 27%, veido ģimenes ar ienākumiem uz vienu ģimenes locekli no 101 – 150 latiem mēnesī (sk 4.4. tab.), savukārt vismazāko (21%) veido ģimenes ar ienākumiem virs 150 latiem mēnesī.

Ģimenes, kuru ikmēneša ienākumi nepārsniedz 68 latus, sastāda 25 %, kā arī mazliet vairāk – 26% veido ģimenes, kuru ienākumi nepārsniedz 100 latus mēnesī. No aptaujātajām 272 ģimenēm, divas ģimenes nevēlējās atklāt savus ienākumus, tādēļ ienākumu aprēķinu kopu veido 270 ģimenes (n=270).

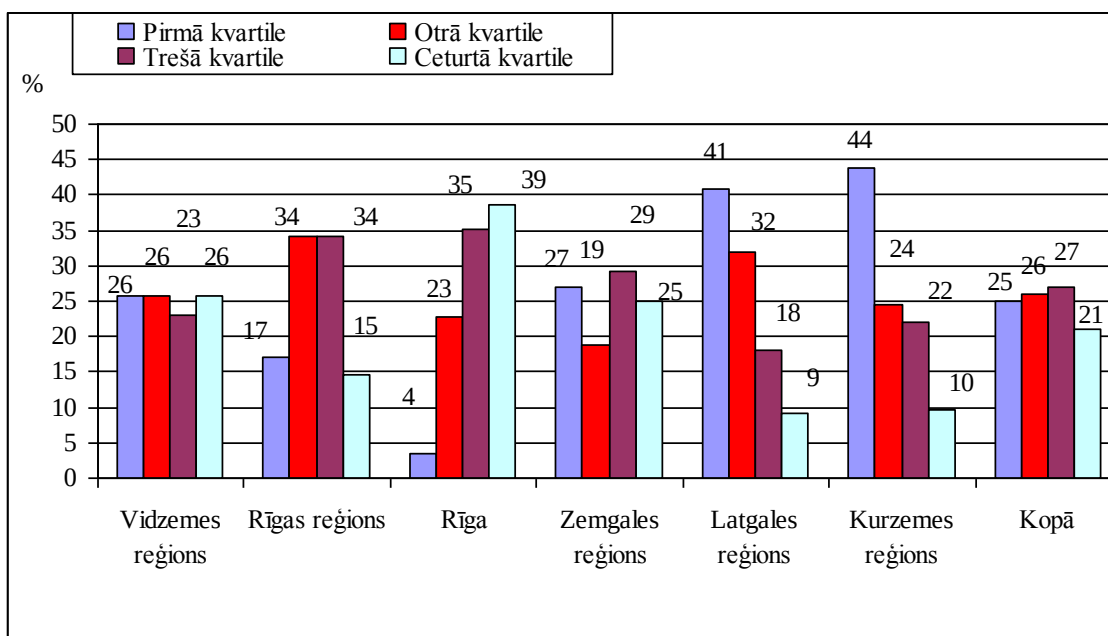
Savukārt mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecību locekli mēnesī 2009. gadā bija 213,42 lati. (Mājsaimniecību...2009) Līdz ar to var secināt, ka vairāk nekā 70% aptaujāto ģimeņu ienākumi ir zemāki, nekā vidējie ienākumi uz vienu mājsaimniecību locekli valstī, kas liecina par to, ka ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, ir ierobežotas iespējas piekļūt nepieciešamajiem finansiālajiem resursiem, kas nepieciešami dzīves kvalitātes nodrošināšanai.

4.4. tabula

Ģimeņu ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī (%), n=270

	Ikmēneša ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī (Ls)			
	No 23 – 68 (pirmā kvartile)	No 69 - 100 (otrā kvartile)	No 101 – 150 (trešā kvartile)	Virs 150 (ceturtā kvartile)
Ģimeņu īpatsvars %	25	26	27	21

Turpmākajā darba daļā tiks veikta analīze, kas balstīta uz ģimeņu ienākumiem, izmantojot ienākumu kvartiļu grupējumu. Analizējot ģimeņu ienākumus reģionālajā griezumā (sk.4.1.att.), jāsecina, ka ģimeņu ienākumi, kuri ir atbilstoši ceturtajai kvartilei, kas liecina par visaugstākajiem ikmēneša ienākumiem uz vienu ģimenes locekli, ir Rīgā dzīvojošajām ģimenēm, ko var izskaidrot ar nodarbinātības iespējām galvaspilsētā, kā arī lielākām darba algām un lielākām iespējām Rīgas pašvaldībai sniegt materiālu atbalstu ģimenēm. Zemgale un Vidzeme ir reģioni ar salīdzinoši līdzīgu ģimeņu ikmēneša ienākumu struktūru - gan Zemgalē, gan Vidzemē ir vienādi liels skaits ģimeņu, kuru ienākumi ir atbilstoši pirmajai un ceturtajai kvartilei. Kā atspoguļo pētījums, no visām Zemgales un Vidzemes reģionā aptaujātajām ģimenēm, ceturtajai daļai ikmēneša ienākumi ir atbilstoši ceturtajai kvartilei un apmēram tikpat liels skaits ģimeņu, ikmēneša ienākumi uz ģimenes locekli ir atbilstoši pirmajai kvartilei.

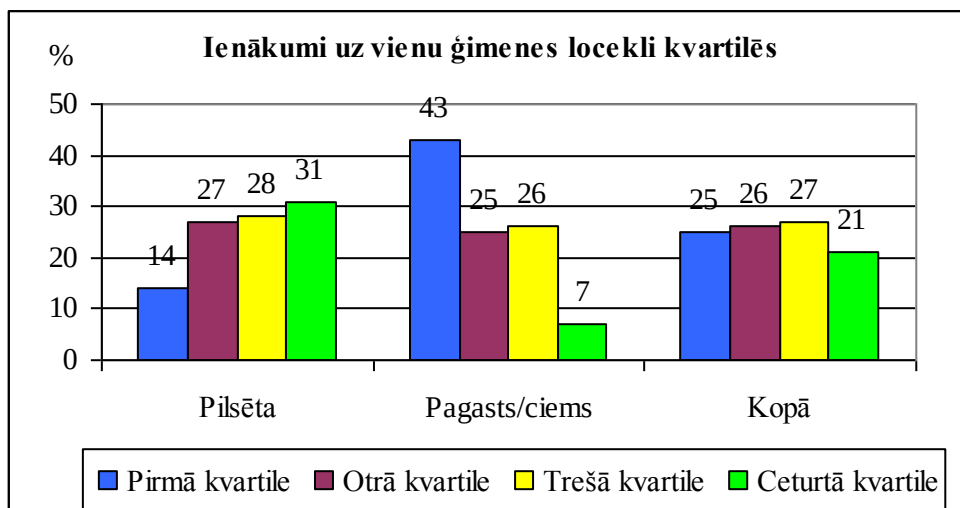
4.1. att. Ģimeņu ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī reģionu griezumā (%), n=270

Latgales un Kurzemes reģionos dzīvo ģimenes ar viszemākajiem ikmēneša ienākumiem. Gandrīz pusei no visām Latgales un Kurzemes reģionā aptaujātajām ģimenēm ikmēneša ienākumi atbilst pirmajai kvartilei. Šajos reģionos dzīvo vismazākais skaits ģimeņu ar ienākumiem, kuri atbilst ceturtajai kvartilei. Savukārt lielākajai daļai aptaujāto Rīgas reģionā dzīvojošo ģimeņu ikmēneša ienākumi atbilst otrajai kvartilei. Rīgas reģions ir otrais reģions aiz Rīgas, kurā ir salīdzinoši mazs skaits ģimeņu ar ienākumiem, kuri atbilst pirmajai kvartilei. (Sk.4.1.att.)

Visai būtiskas atšķirības ģimeņu ikmēneša ienākumu struktūrā ir vērojamas arī starp pilsētā un pagastos vai ciematos dzīvojošām ģimenēm. (Sk.4.2. att.) Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, pilsētu teritorijā dzīvojošām ģimenēm ir lielāki ikmēneša ienākumi uz ģimenes locekli, nekā pagastu vai ciematu teritorijā dzīvojošām ģimenēm. 43% pagastos un ciematos dzīvojošo ģimeņu ikmēneša ienākumi atbilst pirmajai kvartilei, savukārt trešajai un ceturtajai kvartilei atbilstoši ienākumi ir 33% ģimeņu. Turpretim 59% pilsētās dzīvojošo ģimeņu ikmēneša ienākumi ir atbilstīgi trešajai un ceturtajai kvartilei, bet ienākumi, kas ir atbilstīgi pirmajai kvartilei ir 14% ģimeņu. Ienākumi, kuri ir atbilstīgi ceturtajai kvartilei ir raksturīgi galvenokārt pilsētās dzīvojošām ģimenēm. Aprēķinot hī kvadrāta testu var secināt, ka dzīvesvietai ir ietekme uz ģimeņu ikmēneša ienākumiem, jo p-vērtība ir 0,0001. Pētījuma rezultāti liecina par to, ka pilsētās dzīvojošo ģimeņu ikmēneša ienākumi ir salīdzinoši lielāki un pašvaldībai ir vieglāk atbalstīt trūcīgo statusu ieguvušās ģimenes, jo to ir ievērojami mazāk, nekā pagastu vai

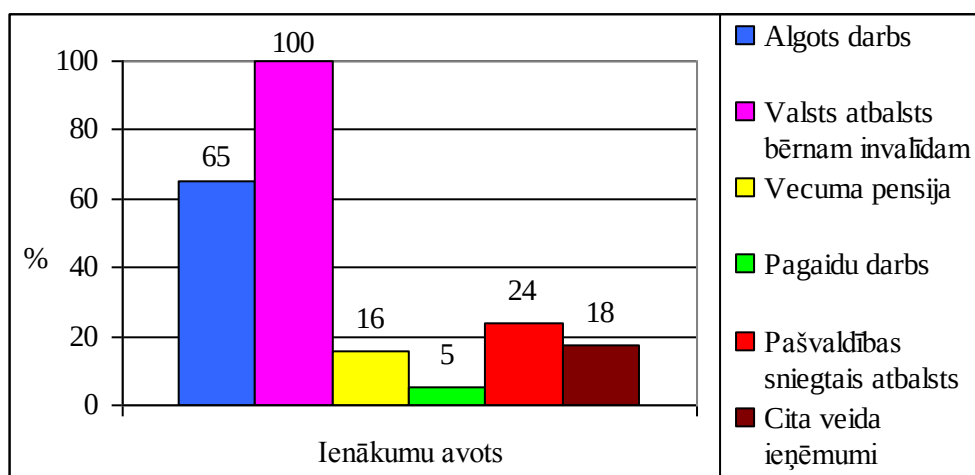

ciematu pašvaldībām, kas savukārt paver iespējas pilsētu pašvaldībām atbalstīt arī maznodrošinātas ģimenes. Tas savukārt liecina par to, ka, veidojot ģimeņu atbalsta politiku, būtu jāņem vērā ikmēneša ienākumu struktūru pilsētās un pagastos vai ciematos dzīvojošām ģimenēm.

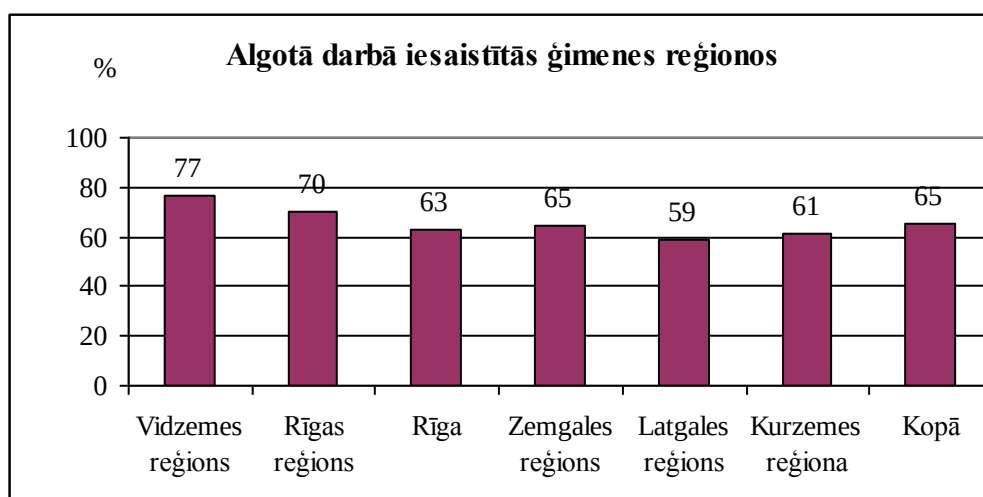
4.2. att. Ģimeņu ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī dzīvesvietas griezumā (%), n=270

Ģimeņu ienākumi ir dzīves apstākļu rādītājs, kurš liecina par ģimeņu iespējām apmierināt ģimenes vajadzības, tādējādi nodrošinot savām vajadzībām atbilstošu dzīves kvalitāti. Savukārt ienākumus ir iespējams gūt tikai tādā gadījumā, ja ir pieejams ienākumu gūšanas avots. Turklāt ienākumu avots nav tikai algots darbs, tas var būt arī sociālās politikas paredzēts finansiāls atbalsts, kā arī pagaidu darbs vai, piemēram, tēva maksāti uzturlīdzekļi bērnam. Visas aptaujātās ģimenes saņem piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu (sk.4.3.att.), kas ģimenēm ir viens no ienākumu avotiem, savukārt apmēram divām trešdaļām ģimeņu ienākumu avots ir algots darbs. Paplašinātās ģimenes pie saviem ikmēneša ienākuma avotiem pieskaita arī savu vecvecāku pensijas. Vismazāk izmantotais ienākumu avots starp aptaujātajām ģimenēm ir pagaidu darbs, savukārt pašvaldības sniegto finansiālo atbalstu kā ienākumu avotu izmanto gandrīz ceturtdaļa aptaujāto ģimeņu.

4.3. att. Ģimenes ienākumu avots (%)

Sakarā ar to, ka algots darbs ir visstabilākais ienākumu avots, kurš ir ienākumu gūšanas pamatavots un nodrošina finansiālās iespējas apmierināt vajadzības, ir nepieciešams raksturot ģimeņu nodarbinātību reģionos. (Sk.4.4.att.) Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, visvairāk aptaujāto ģimeņu vidū algota darba attiecībās ir iesaistītas Vidzemes un Rīgas reģionos dzīvojošās ģimenes, bet vismazāk - Latgales un Kurzemes reģionos. Zemgales reģionā un Rīgas pilsētā ir līdzīgs algotā darbā iesaistīto skaits.

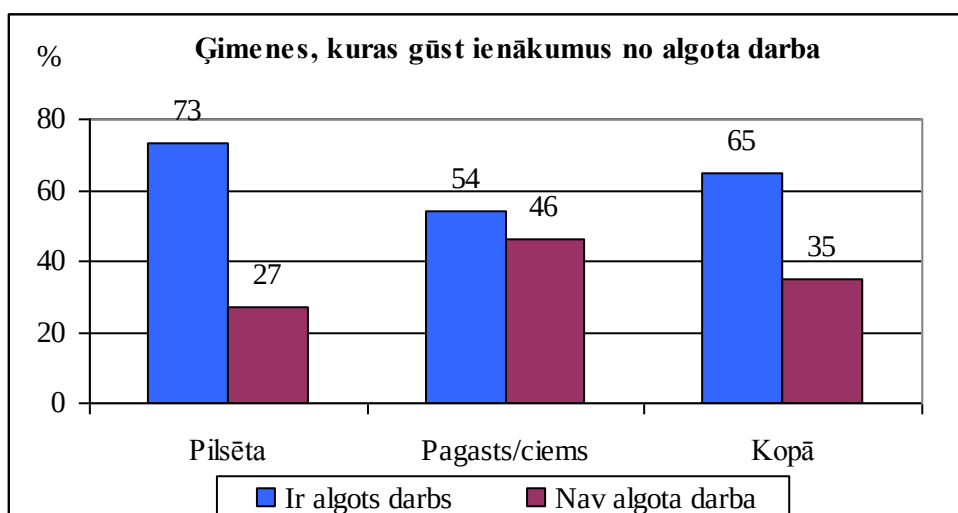
4.4.att. Ģimeņu nodarbinātība reģionos (%)

No visām aptaujātajām algotā darbā iesaistītām ģimenēm, vislielāko skaitu veido Rīgā dzīvojošās ģimenes, savukārt vismazāko – Kurzemes un Latgales reģionos dzīvojošās ģimenes, kas liecina par nodarbinātības iespēju vai ģimenēm sniegtā atbalsta trūkumu Kurzemes un Latgales reģionos (Sk. 4.4. tabulu).

Algotā darbā iesaistīto ģimeņu sadalījums pa reģioniem (%), n=178

Vidzemes reģions	Rīgas reģions	Rīga	Zemgales reģions	Latgales reģions	Kurzemes reģions
17	17	20	17	15	14

Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, pilsētās dzīvojošām ģimenēm ir lielākas algota darba iespējas, nekā pagastos vai ciematos dzīvojošām ģimenēm. (Sk. 4.5.att.) Ienākumus no algota darba gūst 73% pilsētās un 54% pagastos vai ciematos dzīvojošās ģimenes. Pētījuma rezultāti liecina par to, ka pagastos vai ciematos dzīvojošajām ģimenēm būtu nepieciešami uz nodarbinātības veicināšanu orientēti sociālās politikas pasākumi, jo šīm ģimenēm bieži vien ir ierobežotas iespējas izmantot piedāvātās nodarbinātības iespējas transporta pieejamības, bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas atbalsta vai nepieciešamo prasmju trūkuma dēļ. Pasākumi, kuri ir atbilstoši trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes atbalstam, nespēj sniegt atbalstu šīm ģimenēm ilgtermiņā.

4.5.att. Ģimeņu nodarbinātība dzīvesvietas griezumā (%) n=272

Ģimeņu materiālo labklājību lielā mērā ietekmē iegūtā izglītība, jo, atsaucoties uz Burdjē teorētiskajām atziņām, izglītība ir resurss, kurš paver iespējas uzlabot dzīves kvalitāti. (Bourdieu, 1996) Lai varētu analizēt izglītības ietekmi uz nodarbinātību un ģimeņu ikmēneša ienākumiem, ir nepieciešams pievērsties bērnu vecāku nodarbinātības un izglītības savstarpējo sakarību analīzei. Analīze veikta mātēm un tēviem atsevišķi, jo bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti specifika ir saistīta ar vecāku

ierobežotām nodarbinātības iespējām, kas lielā mērā saistīta ar bērnu īpašo vajadzību apmierināšanu. Piemēram, mātes, kurām ir augstākā vai vidējā profesionālā izglītība, bieži vien ir spiestas atteikties no algota darba, nevis nodarbinātības iespēju trūkuma, bet bērna īpašo vajadzību apmierināšanas dēļ. Tāpēc izglītības un nodarbinātības savstarpējās saistības analīze atspoguļo tikai tendenci, kas raksturīga izglītības ietekmei uz nodarbinātības iespēju izmantošanu.

Kā atspoguļo pētījums, jo augstāks ir izglītības līmenis, jo lielākas ir nodarbinātības iespējas abiem bērna vecākiem. (Sk. 17.pielikumu (e)) Algota darba attiecībās ir iesaistīti 87% no visiem augstāko izglītību ieguvušiem tēviem, kā arī 69% no visām, augstāko izglītību ieguvušām mātēm. Vislielākais nodarbinātības trūkums ir ģimenēs, kurās bērna vecākiem ir vidējā vai pamatizglītība. Tomēr salīdzinoši liels skaits - 67% no visiem, vidējo izglītību ieguvušiem tēviem un 45% no visiem, pamata izglītību ieguvušajiem tēviem, ir iesaistīti algota darba attiecībās, kas saistās ar fiziska rakstura darbu, kuram nav nepieciešama speciāla izglītība, savukārt tikai 28% no visām, vidējo izglītību ieguvušajām mātēm un 16% no visām, pamatizglītību ieguvušajām mātēm, ir iesaistītas algota darba attiecībās. Bieži vien, lai atrastu savām interesēm atbilstošu algotu darbu, ir nepieciešama profesijai atbilstoša vidējā profesionālā izglītība, par ko liecina 50% algotā darbā iesaistītās mātes un 68% tēvi ar vidējo profesionālo izglītību.

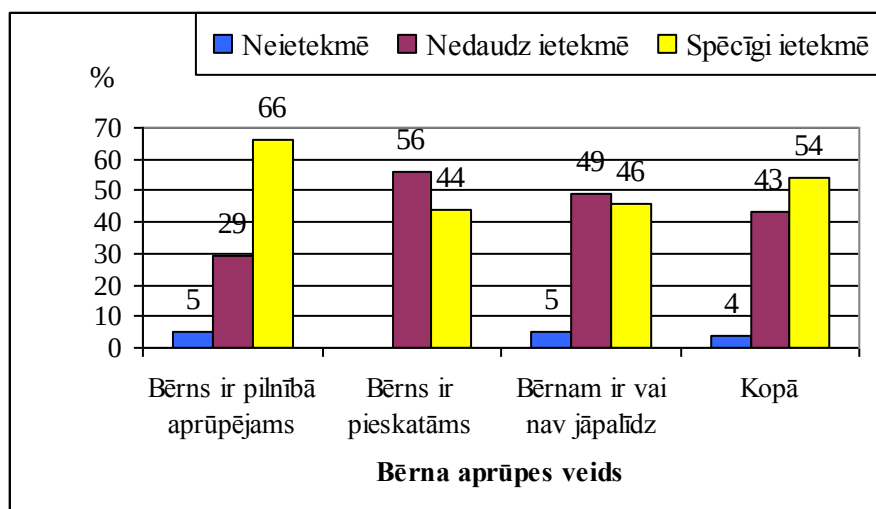
Iegūtie rezultāti liecina, ka atbilstošai izglītībai ir liela loma nodarbinātības iespēju izmantošanas jomā. Kā atspoguļo pētījums, ģimenēm, kuru ikmēneša ienākumi ir atbilstoši ceturtajai kvartilei, pusi no tām veido ģimenes, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir augstākā izglītība, savukārt ģimenēm, kuru ienākumi ir viszemākie, atbilstoši pirmajai kvartilei, veido ģimenes, kurās augstākais izglītības līmenis ir pamatizglītība vai vidējā izglītība. (Sk.21. pielikumu (b)) Kā jau iepriekš darbā tika minēts, iegūtie rezultāti neatspoguļo absolūtu izglītības ietekmi uz nodarbinātību un ģimeņu ienākumiem, bet gan atspoguļo tikai izglītības ietekmes tendenci, jo gan nodarbinātību, gan ģimeņu konkrēto ienākumu lielumu ietekmējošie faktori var būt visdažādākie un izglītība kā viens no tiem.

Bērnu ar invaliditāti ģimeņu iesaistīšanos darba tirgū kavē ne tikai neatbilstoša izglītība, bet arī bērna īpašo vajadzību apmierināšanai veltītās pūles un laiks. Iesaistīties algota darba attiecībās visbiežāk grūtības sagādā mātēm, jo bieži vien ir nepieciešams darba laiku pieskaņot bērna īpašo vajadzību apmierināšanai, vai arī pēc ilga starplaika ir grūti atgriezties darba tirgū. Tāpēc, veicot ģimeņu dzīves kvalitātes izpēti, ir svarīgi

aplūkot bērna īpašo vajadzību ietekmi uz nodarbinātības iespējām mātēm bērna īpašo vajadzību apmierināšanai atbilstošā aprūpes veida un reģionu griezumā.

Kā atspoguļo pētījums, visspēcīgāk bērnu īpašās vajadzības ietekmē nodarbinātību tām mātēm, kuru bērniem ir nepieciešama pilnīga aprūpe. (sk.4.6.att.) Pilnībā aprūpējamu bērnu mātes uzskata, ka ir ļoti grūti iesaistīties darba tirgū, jo algots darbs nav savienojams ar bērna aprūpi, kā arī bērna ilgstošas aprūpes dēļ ir zudušas darba iemaņas un pieredze. Līdzīgi uzskata arī 44% mātes, kuru bērni ir pieskatāmi. Kā vēl viens nodarbinātību kavējošs faktors tika minēts darba devēju neiejūtīgā attieksme pret darba ņēmēju, uzzinot, ka viņa bērnam ir invaliditāte. Savukārt bērnu īpašo vajadzību apmierināšana nedaudz ir ietekmējusi nodarbinātību vairāk kā pusei pieskatāmu bērnu mātēm. Neliela ietekme izpaužas caur pārkvalificēšanos, profesijas maiņu, kā arī darba meklējumiem ilgāku laika periodu. No iegūtās informācijas var secināt, ka bērnu īpašo vajadzību apmierināšana ir nodarbinātību ietekmējošs faktors mātēm, ko pamato arī hī-kvadrāta tests, jo aprēķinātā p-vērtība ir 0,01.

Analizējot bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz nodarbinātību mātēm reģionālajā griezumā (sk.12.pielikumu (a)), jāsecina, ka bērnu īpašo vajadzību apmierināšana spēcīgi ir ietekmējusi viņu iekļaušanos darba tirgū Rīgas pilsētā, par ko liecina 77% no aptaujātajām mātēm. Arī 58% Rīgas reģionā un 59% Vidzemes reģionos dzīvojošās mātes uzskata, ka bērnu īpašo vajadzību apmierināšana ir spēcīgi ietekmējusi viņu iesaistīšanos darba tirgū. Savukārt 50% no aptaujātajām Latgales un Vidzemes reģionos dzīvojošajām mātēm uzskata, ka bērna īpašo vajadzību apmierināšana nav ietekmējusi viņu iekļaušanos darba tirgū.

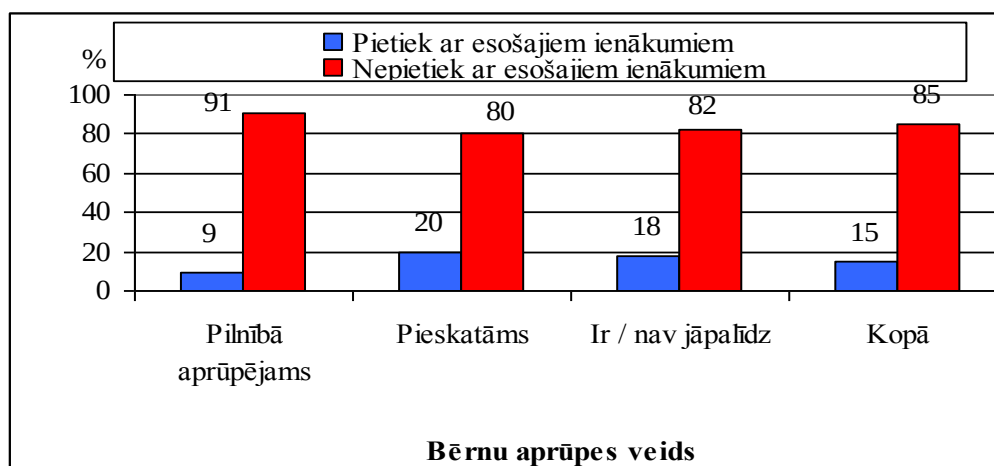
4.6. att. Bērna īpašo vajadzību ietekme uz nodarbinātību mātēm(%)

Ne vienmēr ģimenēm ar tām pieejamajiem ienākumiem pietiek, lai apmierinātu savas ģimenes vajadzības, turklāt bērnu īpašo vajadzību apmierināšana bieži vien saistās ar papildus finansiālo līdzekļu nepieciešamību. Lai atspoguļotu ģimeņu rīcībā esošo ienākumu pietiekamību, ir nepieciešams tos analizēt ģimeņu ienākumu līmeņa griezumā. Gandrīz visas ģimenes, kuru ienākumi ir atbilstoši pirmajai kvartilei, apliecina, ka esošie līdzekļi nav pietiekoši, lai apmierinātu ģimenes vajadzības, tāpat uzskata arī 90% no visām aptaujātajām ģimenēm, kuru ienākumi ir atbilstoši otrajai kvartilei. Trešajai daļai no visām ģimenēm, kuru ienākumi uz ģimenes locekli ir atbilstoši ceturtajai kvartilei, pietiek ar esošajiem ikmēneša ienākumiem. (Sk.12.pielikumu (b))

Pietiekamību ar ģimeņu rīcībā esošajiem ikmēneša ienākumiem ietekmē arī bērnu aprūpes veids, kas saistās ar īpašo vajadzību apmierināšanas specifiku. Kā atspoguļo pētījums, ģimenēm, kurās bērni ir pilnībā aprūpējami, vairāk nekā citām ģimenēm nepietiek ar esošajiem ikmēneša ienākumiem, kas saistās ar to, ka šīm ģimenēm ir lielāki izdevumi, nekā ģimenēm, kurās aug pieskatāmi bērni, vai tādi bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz. (Sk.4.7.att.) Ģimenes, kuras audzina pilnīgi kopjamus bērnus, izteica nepieciešamību pēc bērnam atbilstošas fizioterapijas, jo valsts apmaksātā fizioterapija nav pietiekoša bērna veselības stāvokļa uzlabošanai, savukārt papildus terapija izmaksā pat vairākus desmitus latus par vienu seansu. Ģimenes vēlas savus bērnus aizvest arī pie speciālistiem ārpus Latvijas.

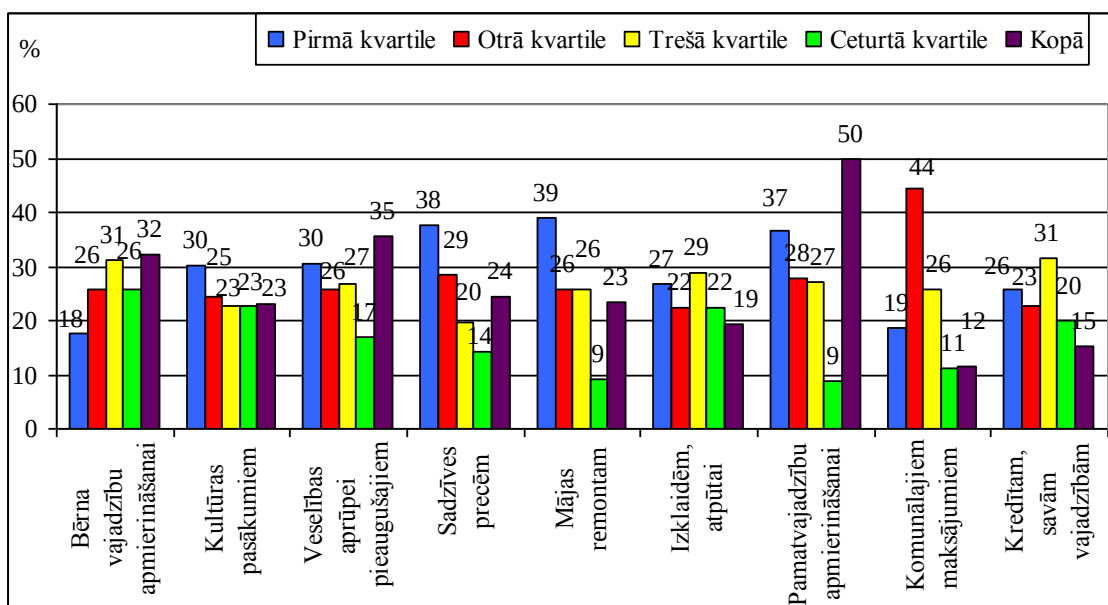
Analizējot ģimeņu pietiekamību ar ikmēneša ienākumiem, ņemot vērā bērniem nepieciešamo aprūpes veidu, var secināt, ka ģimenēm, kurās aug pilnībā aprūpējami bērni, ikmēneša ienākumi nav pietiekoši pat tad, ja tie atbilst trešajai un ceturtajai kvartilei, kas liecina par to, ka ģimenēm, kurās aug pilnīgi pieskatāmi bērni, ir nepieciešami papildus līdzekļi bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai, ko pamato arī aprēķinātais hī kvadrāta tests, jo p-vērtība ir 0,04. Savukārt ģimenēm, kurās aug pieskatāmi bērni un bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz, ikmēneša ienākumi nav pietiekami visās ienākumu grupās un hī kvadrāta tests neuzrāda būtisku īpašo vajadzību ietekmi uz pietiekamību ar ikmēneša ienākumiem. (Sk. 12.pielikumu (c))

Kā atspoguļo hī kvadrāta testa aprēķini, pietiekamību ar ikmēneša ienākumiem neietekmē ģimeņu struktūra, jo p-vērtība ir 0,13. Tas liecina par to, ka katrai ģimenei ir savas vajadzības, kuras ir jāapmierina ģimenes ietvaros neatkarīgi no tās struktūras.

4.7. att. Ikmēneša ienākumu pietiekamība bērnu aprūpes veida kontekstā (%)

Ģimenes saskaras ar finansiālo līdzekļu trūkumu neatkarīgi no to ienākumiem visās dzīves jomās, tomēr, kā atspoguļo pētījums, ir iespējams izdalīt jomas, kurās apmierināt savas vajadzības ir grūtāk ģimenēm ar atšķirīgiem ienākumiem, piemēram, ģimenēm ar viszemākajiem ikmēneša ienākumiem finansiālo līdzekļu trūkums ir vērojams tieši pamatvajadzību apmierināšanas jomā, kas ietver uzturu, apģērbu un apavus, kā arī veselības aprūpei pieaugušajiem ģimenes locekļiem, mājokļa remontam un sadzīves preču iegādei, tai skaitā elektroprecēm, mēbelēm, kā arī kultūras pasākumiem. (Sk.4.8.att.) Savukārt ģimenēm, kuru ienākumi ir atbilstoši otrajai vai trešajai kvartilei, finansiālo līdzekļu nav pietiekoši galvenokārt tam, lai nomaksātu komunālos maksājumus. Arī ģimenēm, kurās ikmēneša ienākumi uz ģimenes locekli ir atbilstoši ceturtajai kvartilei, ir vērojams finansiālo līdzekļu trūkums, kas ir skaidrojams ar to, ka ģimenēm ar atšķirīgiem ienākumiem ir atšķirīgas vajadzības. Piemēram, ģimenes, kurām ir viszemākie ienākumi, neizjūt tik lielu finansiālo līdzekļu trūkumu bērnu vajadzību apmierināšanai kā ģimenes ar lielākiem ienākumiem, jo, iespējams, ka šīs ģimenes samierinās ar to, ko sniedz valsts bērniem veselības aprūpes jomā līdz astoņpadsmit gadu vecumam bez maksas, savukārt ģimenes, kurām ir lielākas finansiālās iespējas uzlabot savus dzīves apstākļus, kā arī uzlabot savu bērnu veselības aprūpi, apzinoties, kādas iespējas sniedz finansiālie līdzekļi, tiecās pēc iespējas augstākas dzīves kvalitātes ne tikai bērnu vajadzību apmierināšanas jomā. Piemēram, ja ģimene ir apmeklējusi veselības aprūpes speciālistus ārzemēs vienu reizi, ļoti iespējams, ka ģimene izvirzīs par savu vajadzību šo apmeklējumu atkārtot.

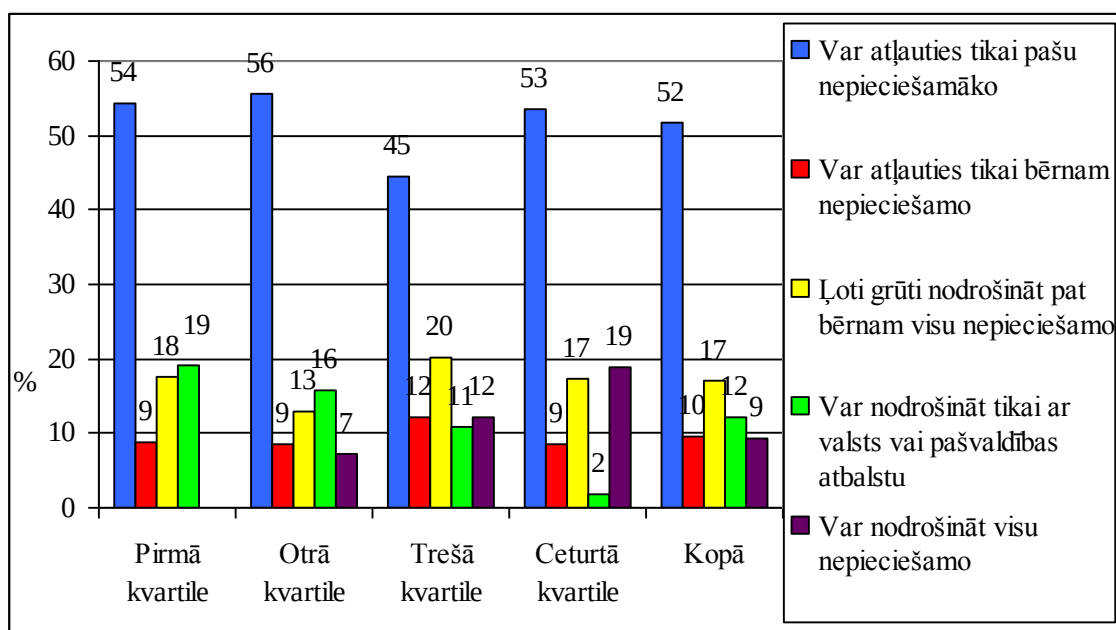

4.8.att. Ikdienu dzīves jomas, kurās ģimenēm nepietiek ar rīcībā esošajiem ienākumiem (%), n=231 (visas ģimenes, kurām nepietiek ar ikmēneša ienākumiem)

Ar finansiālām grūtībām veselības aprūpes jomā saskaras vairāk kā 90% aptaujāto ģimeņu. Piemēram, 98% Rīgā dzīvojošās ģimenes uzskata, ka viņas nav spējīgas nodrošināt savas ģimenes locekļiem visus nepieciešamo veselības aprūpes pakalpojumus.

Kā atspoguļo pētījums, neliels skaits ģimeņu, kuras var sev nodrošināt visu nepieciešamo veselības aprūpi ir pārsvarā ar ikmēneša ienākumiem uz ģimenes locekli, kas raksturīgi trešajai un ceturtajai kvartilei. (sk.4.9.att.) Savukārt valsts un pašvaldības atbalsts veselības aprūpes jomā visnozīmīgākais ir ģimenēm ar ikmēneša ienākumiem, kas raksturīgi pirmajai un otrajai kvartilei. Kā atspoguļo pētījums, ģimenes, neatkarīgi no to ikmēneša ienākumiem, saskaras ar grūtībām bērnu veselības aprūpes nodrošināšanas jomā, jo bērniem ar invaliditāti ir nepieciešami papildus veselības aprūpes pakalpojumi, kuri neietilpst valsts apmaksāto pakalpojumu klāstā. Tāpat arī lielākā daļa aptaujāto ģimeņu, neatkarīgi no to ienākumiem, var atļauties tikai pašus nepieciešamākos veselības aprūpes pakalpojumus, kas liecina par to, ka ģimenes ārstējās galvenokārt tad, kad tas jau ir galēji nepieciešams, neveicot profilaktiskus veselības aprūpes pasākumus, kā rezultātā pasliktinās viņu veselība. Lielākās finansiālās grūtības veselības aprūpes jomā saistās ar zobārsta apmeklējumiem, īpaši pagastos vai ciematos dzīvojošajām ģimenēm. Liela daļa ģimenes izmanto zobārsta sniegtos pakalpojumus tikai galējas nepieciešamības gadījumos.

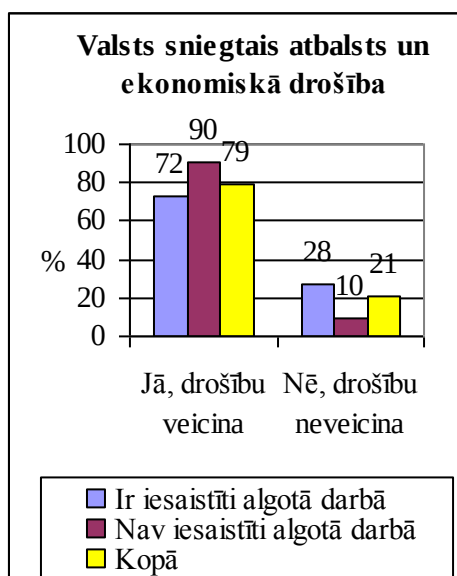

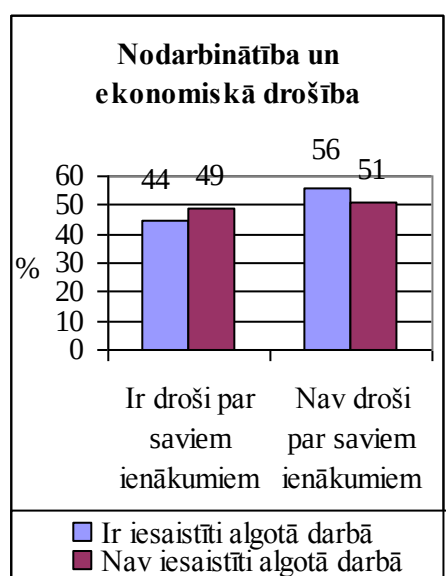
4.9.att. Ģimeņu finansiālās iespējas saņemt nepieciešamo veselības aprūpi (%)

Kopumā var secināt, ka ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, bieži vien ir pakļautas finansiālām grūtībām, arī algotā darbā nopelnītie līdzekļi ne vienmēr ir pietiekoši, lai apmierinātu visas ģimeņu vajadzības. Lai atbalstītu ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, valsts sociālās politikas ietvaros ir paredzējusi ģimenēm dažāda veida iespējas saņemt nepieciešamo atbalstu, arī materiālās labklājības jomā. Piemēram, lai veicinātu ekonomisko drošību, tādā veidā atbalstot ģimenes finansiāli, valsts izmaksā ģimenēm piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta 75 lati mēnesī, kā arī kopjamiem bērniem ģimenes saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu 150 latu apmērā. Kaut arī valsts sniegtais materiālais atbalsts nav liels, tomēr tas veicina ģimenēm zināmu drošību materiālā nodrošinājuma jomā, galvenokārt ģimenēm, kuras nav iesaistītas algota darba attiecībās. (Sk. 4.10.att.) Kā atspoguļo pētījums, nav lielu atšķirību ekonomiskās drošības jomā starp ģimenēm, kuras ir iesaistījušās algotā darbā un tām, kuras - nav (sk.4.11.att.). Vairāk kā puse, gan ekonomiski aktīvo, gan neaktīvo ģimeņu nav drošas par saviem ikmēneša ienākumiem, kas skaidrojams ar to, ka algots darbs ģimenēm tikai daļēji sniedz ekonomisko drošību, kas liecina par nestabilo ekonomisko situāciju valstī.

Valsts nestabilā ekonomiskā situācija ir radījusi apstākļus, kuru dēļ ģimenes ir spiestas paļauties uz valsts sniegto materiālo atbalstu kā savas ekonomiskās drošības veicinātāju, par to liecina fakts, ka nav vērā ņemamu atšķirību starp ekonomiski aktīvo un neaktīvo ģimeņu viedokļiem saistībā ar valsts sniegto atbalstu kā ekonomiskās drošības veicinātāju.

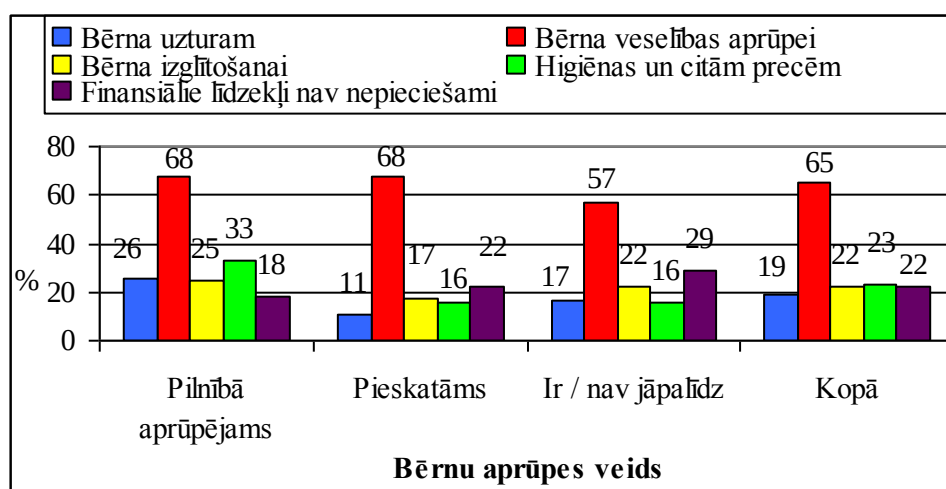
4.10.att. Valsts sniegtais materiālais sniedz atbalsts kā ekonomiskās drošības veicinātājs, (%)

4.11.att. Ekonomiskā drošība, ko ikmēneša ienākumi, (%)

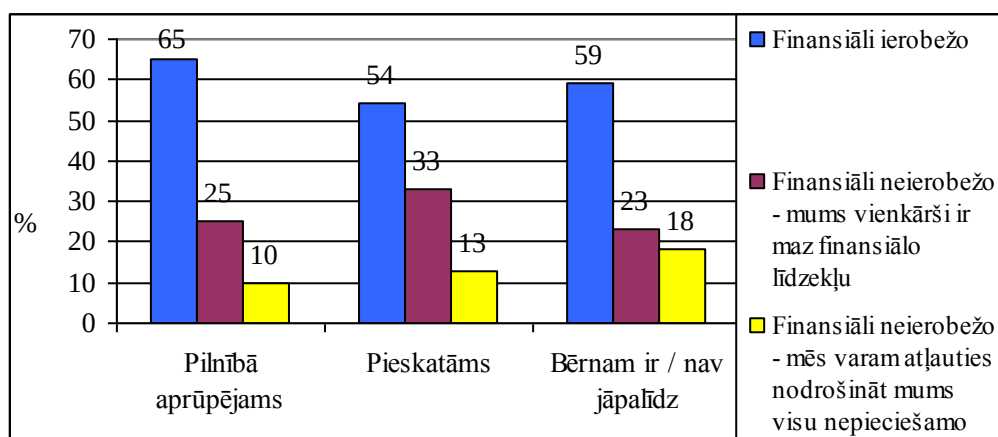
Valsts sniegtais materiālais atbalsts veicina ģimeņu ekonomisko drošību, par ko liecina 79% aptaujāto ģimeņu. Savukārt, lai noskaidrotu, vai bērnu īpašo vajadzību apmierināšana ietekmē ģimenes ekonomisko drošību, ar hi-kvadrāta testa palīdzību tika izvērtēts statistiskais būtiskums starp īpašās vajadzības raksturojošajiem mainīgajiem. Rezultātā tika konstatēts, ka ienākumu drošību neietekmē bērnu īpašo vajadzību apmierināšana, par ko liecina p-vērtība, kas ir lielāka par 0,05. Savukārt, analizējot bērna īpašo vajadzību ietekmi uz drošību, ko sniedz valsts materiālais atbalsts, var secināt, ka ir statistiski būtiskas atšķirības starp bērnu īpašās vajadzības raksturojošajiem mainīgajiem. Par to liecina p-vērtība, kas ir 0,001. Analizējot starpību starp rādītājiem, var secināt, ka ģimenēm, kurās aug pilnībā kopjams vai pieskatāms bērns, valsts sniegtais atbalsts ir būtiskāks un vairāk veicina ģimeņu drošību, nekā ģimenēm, kurās ir bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz. No dotā var secināt, ka valsts sniegtais materiālais atbalsts patiešām veicina to ģimeņu ekonomisko drošību, kuru bērniem ir nepieciešama pastāvīga aprūpe un uzmanība, šīm ģimenēm bieži vien ir nepieciešams papildus laiks, finansiālie līdzekļi, kā arī neizsīkstoša enerģija savu bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai, kā rezultātā šo bērnu vecākiem ir ierobežotas nodarbinātības un līdz ar to arī finansiālās iespējas, lai apmierinātu savas ģimenes vajadzības.

Kā atspoguļo pētījums, ģimenēm, kurās aug pilnībā aprūpējami bērni, finansiālie līdzekļi bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai ir nepieciešami galvenokārt bērna veselības aprūpei, kā arī bērnam nepieciešamajām higiēnas precēm un uzturam, savukārt ģimenēm, kurās aug pieskatāmi bērni un bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz, finansiālie līdzekļi galvenokārt ir nepieciešami bērna veselībai, tomēr šīm ģimenēm biežāk, nekā ģimenēm, kurās aug pilnībā aprūpējami bērni vispār nav nepieciešami finansiālie līdzekļi bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai. (Sk. 4.12.att.)

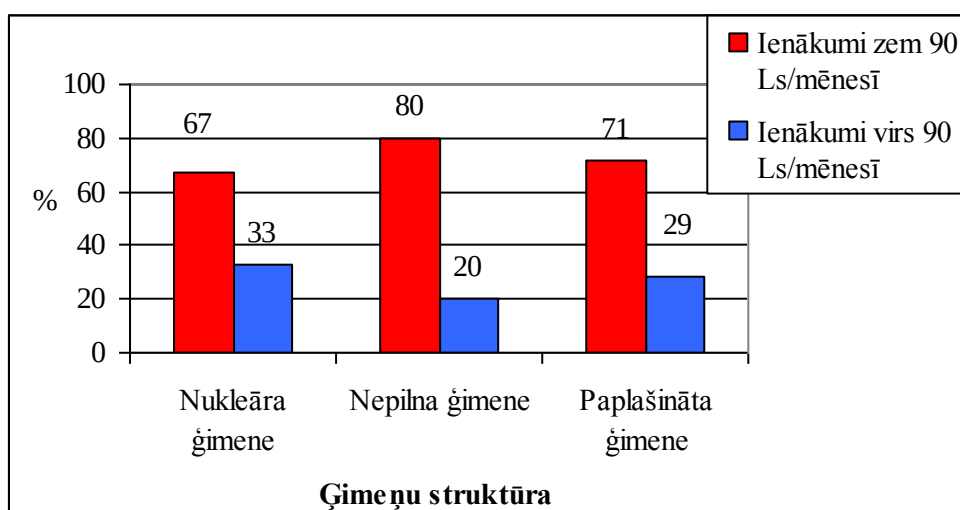
4.12. att. Finansiālo līdzekļu nepieciešamība bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā, (%)

Bērnu īpašo vajadzību apmierināšana ģimenes finansiāli ierobežo neatkarīgi no bērnam nepieciešamā aprūpes veida, kas liecina par valsts sniegtā materiālā atbalsta nepieciešamību. (Sk.4.13.att.) Visvairāk bērnu īpašo vajadzību apmierināšana finansiāli ierobežo ģimenes, kurās aug pilnībā aprūpējams bērns un, kā atspoguļo pētījums, ir arī tādas ģimenes, kuras bērnu īpašo vajadzību apmierināšana finansiāli neierobežo, jo ģimenēm ir vienkārši maz finansiālo līdzekļu un bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai netiek tērēti tik daudz līdzekļi, lai tie ģimeni finansiāli ierobežotu, vai arī ģimenes var atļauties visu, kas tām ir nepieciešams. Tas liecina par to, ka, veidojot sociālo politiku ģimeņu atbalstam, kurās aug bērni ar invaliditāti, būtu jāizvērtē un jāņem vērā gan bērnu īpašo vajadzību specifiku, gan tai nepieciešamo aprūpes veidu, un atbilstoši tam būtu jāsniedz materiālais atbalsts.

4.13. att. Bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamo finansiālo līdzekļu ietekme uz ģimeņu finansiālo nodrošinājumu bērniem nepieciešamā aprūpes veida griezumā, (%)

Lai būtu iespējams analizēt ģimeņu materiālo nodrošinātību pašvaldību sniegtā atbalsta griezumā, ir nepieciešams ienākumus atspoguļot 90 latu intervālā, kas liecina par ģimeņu ienākumu atbilstību trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes statusa iegūšanai. Ģimeņu materiālo labklājību ietekmē arī tās struktūra. Kā atspoguļo pētījums, 80% aptaujāto nepilno ģimeņu ienākumi ir zem 90 latiem mēnesī uz ģimenes locekli, kas liecina par to, ka šo ģimeņu ienākumi ir atbilstoši trūcīgas ģimenes statusa saņemšanai un nepilnas ģimenes biežāk, nekā nukleāras vai paplašinātas ģimenes, saskaras ar finansiāla rakstura grūtībām. Salīdzinoši labāka finansiālā situācija ir nukleārām un paplašinātām ģimenēm. (Sk. 4.14.att.)

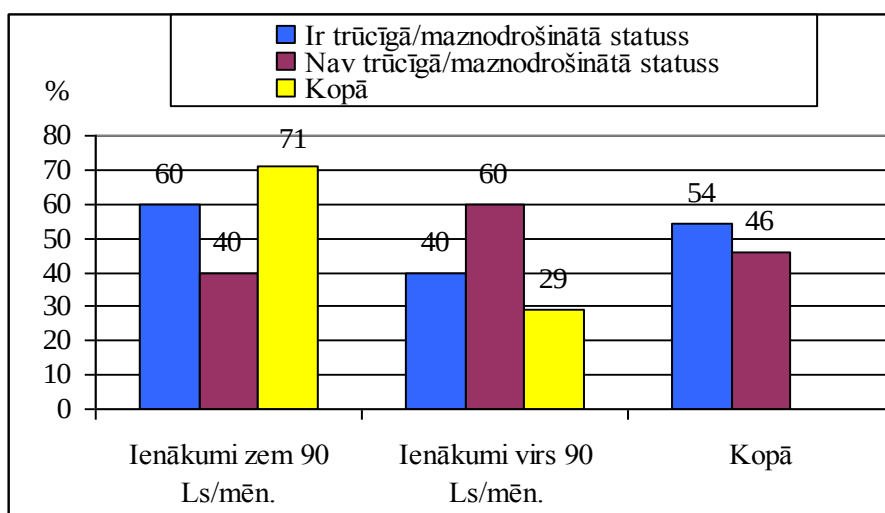

4.14.att. Ģimeņu ikmēneša ienākumi uz ģimenes locekli ģimenes struktūras griezumā (%)

Ikmēneša ienākumi, kuri ir zem 90 latiem mēnesī uz ģimenes locekli, liecina par

ģimeņu iespējām saņemt pašvaldības materiālu atbalstu paralēli valsts sniegtajam atbalstam. Atšķirība starp valsts un pašvaldības sniegto atbalstu ir tikai tāda, ka valsts atbalsts ir paredzēts visiem konkrētās mērķa grupas pārstāvjiem, bet atbalstu no pašvaldības var saņemt galvenokārt tikai tie, kuri ir ieguvuši trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes statusu (statusa iegūšanas kritērijus un kārtību sk.3.2. nodaļā). Tāpēc ir nepieciešams noskaidrot, cik no aptaujātajām ģimenēm ir ieguvušas trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes statusu, lai varētu pretendēt uz pašvaldības sniegto atbalstu. Atsaucoties uz 3.2. nodaļu, visām pašvaldībām obligātā kārtā savu finansiālo iespēju robežās ir jāsniedz atbalsts visām trūcīgu statusu ieguvušām ģimenēm un tikai pēc tam, ja pašvaldības finansiālais stāvoklis atļauj, maznodrošināto statusu ieguvušām ģimenēm.

Nedaudz vairāk kā puse no visām aptaujātajām ģimenēm (sk. 4.15.att.), kuru tīrie (ienākumi bez GMI pabalsta un piemaksas par bērnu invalīdu, kā arī bērna invalīda kopšanas pabalstu) ienākumi ir zem 90 latiem mēnesī, ir ieguvušas trūcīgas ģimenes statusu, savukārt 47% ģimeņu pašvaldības dažādu iemeslu dēļ statusa piešķiršanu ir atteikušas vai arī ģimenes nemaz nezina, ka viņu ienākumi ir atbilstoši trūcīgas ģimenes statusa saņemšanai un nav griezušās pašvaldības sociālajā dienestā ar lūgumu par statusa piešķiršanu. Pavisam 37% ģimeņu ir ieguvušas trūcīgas ģimenes statusu. Savukārt maznodrošinātas ģimenes statusu ir ieguvuši 19% no visām aptaujātajām ģimenēm, kuru ikmēneša ienākumi ir virs 90 latiem mēnesī, kas kopā sastāda 6% no visām aptaujātajām ģimenēm, kas arī dod tiesības ģimenēm saņemt noteikta veida pašvaldības atbalstu.

4.15. att. Trūcīgas/maznodrošinātas ģimenes statuss ienākumu griezumā (%), n=270

Statusa piešķiršanas atteikuma iemesli tika minēti ļoti daudzveidīgi, piemēram, ka ģimenes īpašumā ir mežs, mazdārziņš vai mājoklis, tika minēts arī piemērs, ka viens no ģimenes locekļiem nav bezdarbnieks, jo uz viņu ir reģistrēta zemnieku saimniecība, kura ziemas periodā peļņu nenes, tomēr šis ģimenes loceklis nav bezdarbnieks, kā arī ikmēneša ienākumi ir par lielu un tie neatbilst trūcīgas ģimenes statusa piešķiršanai. Pēdējā atteikuma iemesla gadījumā respondentiem tika jautāts, lai nosauc deklarācijā uzrādītos un par ikmēneša ienākumiem uzskatītos līdzekļus, kā rezultātā tika konstatēts, ka deklarētajos ienākumos tiek ieskaitīti arī piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, kā arī bērna invalīda kopšanas pabalsts, kas ir pretlikumīgi saistībā ar Sociālo pakalpojumu un palīdzības likuma 5.pantā norādītajiem par ienākumiem uzskatāmajiem līdzekļiem. Tas liecina par to, ka Latvijā ir pašvaldības, kuras rīkojas pretlikumīgi, kas savukārt liedz ģimenēm saņemt likumā noteikto sociālo palīdzību.

Uzsākot pašvaldību sniegtā materiālā atbalsta analīzi, vispirms ir nepieciešams sniegt attiecību raksturojumu starp ģimenēm, kuru ikmēneša ienākumi atbilst trūcīgā statusa piešķiršanai un pašvaldību piešķirtā statusa skaitu.

4.6. tabula

Trūcīgā statusa piešķiršanai atbilstoši ienākumi un piešķirtais statuss reģionos (%)

	Vidzemes reģions	Rīgas reģions	Rīga	Zemgales reģions	Latgales reģions	Kurzemes reģions	Kopā
Ienākumi zem 90 Ls/mēnesī	72	76	54	67	86	76	71
Trūcīgā statuss	36	47	46	31	45	54	42

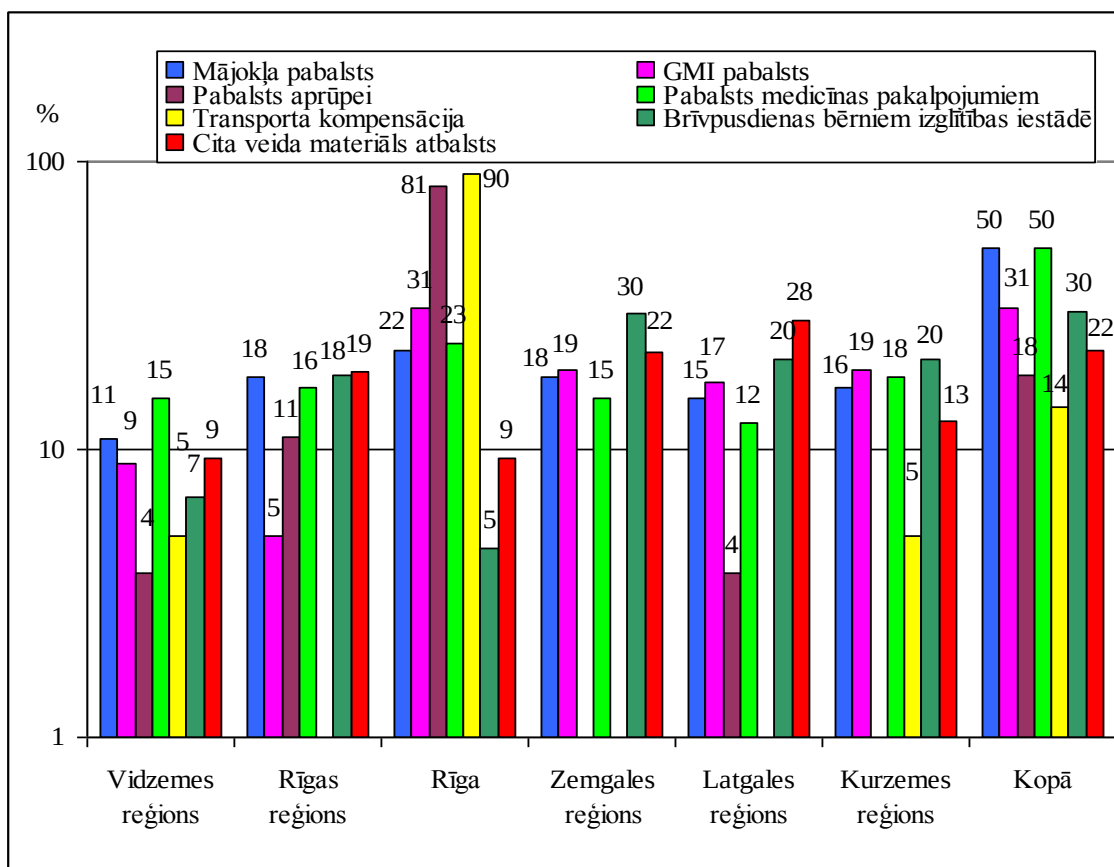
Kā atspoguļo pētījums, lielākajai daļai ģimeņu (vairāk kā pusei) visos Latvijas reģionos ienākumi ir zemāki par 90 latiem mēnesī uz ģimenes locekli (sk.4.6.tab.), kas raksturo bērnu ar invaliditāti ģimeņu ienākumu līmeni Latvijā un liecina par to, ka šīm ģimenēm teorētiski pienākas trūcīgas ģimenes statuss un līdz ar to arī pašvaldības materiālais atbalsts. Tomēr saistībā ar normatīvajos aktos ietvertajiem kritērijiem statusa piešķiršanai, atbalsta saņēmēju skaits var būtiski samazināties, kas arī atspoguļojas pētījuma rezultātos par reāli piešķirto statusa skaitu ģimenēm reģionos. Visvairāk ģimeņu, kuru ienākumi atbilst trūcīgā statusa saņemšanai ir Latgales reģionā - 86% ģimeņu no visām Latgales reģionā aptaujātajām ģimenēm, savukārt trūcīgā statuss ir piešķirts tikai 45% šo ģimeņu. Arī Kurzemes un Rīgas reģionā dzīvo liels skaits

ģimeņu, kuru ienākumi ir zem 90 latiem mēnesī – 76% no visām šajos reģionos aptaujātajām ģimenēm. Savukārt Rīgas reģionā trūcīgā statuss ir piešķirts 47% šo ģimeņu, bet Kurzemes reģionā – 54% ģimeņu. Tieši pusei ģimeņu no tām, kurām ienākumi atbilst statusa saņemšanai ir piešķirts trūcīgas ģimenes statuss Vidzemes reģionā. Arī Zemgales reģionā statusu ir saņēmušas mazāk kā puse ģimeņu, kurām ienākumi atbilst statusa saņemšanai. Tas liecina par to, ka ģimenēm, kuru ienākumi atbilst trūcīgas ģimenes statusa saņemšanai, ir sarežģīti iegūt šo statusu un līdz ar to arī pašvaldības sniegto atbalstu. Tam par iemeslu kalpo ne tikai ģimeņu neatbilstība izvirzītajiem kritērijiem statusa piešķiršanai, bet arī sociālo dienestu darbinieku nelaipnā un neatsaucīgā attieksme, ar kuru saskaroties, ģimenēm zūd vēlēšanās griezties sociālajā dienestā pēc nepieciešamā atbalsta. No tām ģimenēm, kuru ienākumi atbilst trūcīgas ģimenes statusa piešķiršanai, visvairāk šis statuss ir piešķirts Rīgas pilsētā.

Atbilstoši iegūtajam statusam, ģimenes var pretendēt uz pašvaldības sniegto atbalstu, kas paredzēts pašvaldības teritorijā dzīvojošām trūcīgām vai maznodrošinātām ģimenēm. No visām aptaujātajām ģimenēm, kurām ir piešķirts trūcīgas ģimenes statuss, materiālu atbalstu no pašvaldības saņem 97% šo ģimeņu un 22% ģimeņu, kurām ir piešķirts maznodrošinātas ģimenes statuss. (Sk. 12. pielikumu (d)) Tādējādi var secināt, ka statusa iegūšana ģimenēm patiešām nodrošina materiāla atbalsta saņemšanu no pašvaldības, savukārt statusa atteikuma gadījumā ģimenēm tiek liegts arī materiāls atbalsts.

Pašvaldības sniegtais materiālais atbalsts ir daudzveidīgs un ietver vairākus pabalsta veidus, piemēram, mājokļa pabalstu, garantētā minimālā ienākuma pabalstu, pabalstu bērna invalīda aprūpei, pabalstu medicīnas pakalpojumiem, transporta kompensāciju bērnam invalīdam, ja pašvaldībai nav iespējams bērnam nodrošināt transportu, brīvpusdienas bērnam izglītības iestādē, kā arī pašvaldības var noteikt cita veida atbalstus savu finansiālo iespēju robežās. Biežāk saņemtie materiālā atbalsta veidi, ko saņem ģimenes visos Latvijas reģionos, ir mājokļa pabalsts, GMI pabalsts, pabalsts medicīnas pakalpojumiem un brīvpusdienas, kā arī cita veida materiāls atbalsts, piemēram, pabalsts bērnam ar invaliditāti Ziemassvētkos vai vienreizējs pabalsts kādu svarīgu pasākumu īstenošanai. (Sk.4.16.att.) Pašvaldību sniegtā transporta kompensācija un pabalsts aprūpei ir materiālā atbalsta veidi, kuri ir nepieciešami tieši ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti. Pabalsts aprūpei, kā materiālais atbalsts, netiek sniegts Kurzemes un Zemgales reģionos dzīvojošajām ģimenēm. Savukārt transporta kompensācija tiek maksāta galvenokārt Rīgas pilsētā un Kurzemes, kā arī Vidzemes

reģionos dzīvojošajām ģimenēm. Iespējams, ka pārējās pašvaldības savā teritorijā dzīvojošās ģimenes ar bērniem invalīdiem atbalsta ar nepieciešamā transporta pakalpojumu pieejamību. Pārējos pabalsta veidus sniedz visu aptaujāto reģionu pašvaldības, tomēr Rīga materiālā atbalsta sniegšanas ziņā ieņem līdera pozīciju starp pārējiem reģioniem, kas liecina par to, ka Rīgas pašvaldībai ir vislielākās materiālā atbalsta sniegšanas iespējas. (Sk.4.16.att.)

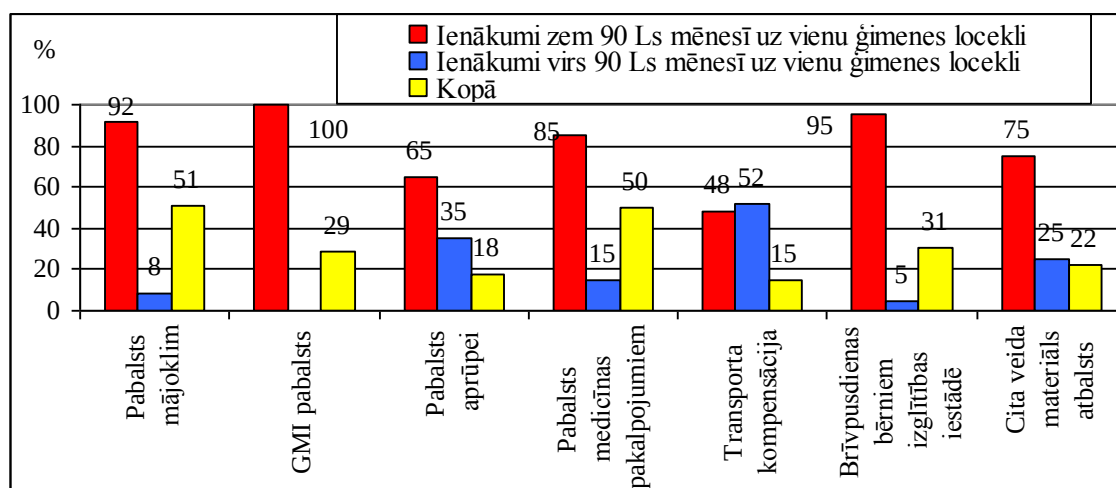

4.16.att. Pašvaldības sniegtā materiālā atbalsta veidi ģimenēm reģionālajā griezumā (%), n=147 (visi, kuri saņem materiālu atbalstu no pašvaldības)

Analizējot pašvaldības sniegto atbalstu, ir svarīgi noskaidrot, ar kādu ikmēneša ienākumu līmeni ir iespējams saņemt no pašvaldības materiālu atbalstu. Kā atspoguļo pētījumā iegūtie dati, ģimenes materiālu atbalstu no pašvaldības saņem gan ar ienākumiem līdz 90 latiem mēnesī, gan virs (Sk. 4.17.att.). Iegūtie rezultāti liecina, ka Latvijas pašvaldībām ir atšķirīgas finansiālās iespējas sniegt ģimenēm materiālu atbalstu, kas nenoliedzami veicina reģionālo nevienlīdzību, jo ir pašvaldības, kuras var atbalstīt tikai trūcīgu statusu ieguvušas ģimenes, bet, piemēram, Rīgas pašvaldība atbalsta arī maznodrošinātas ģimenes, kurām ienākumi ir virs 90 latiem mēnesī. Transporta kompensācija bērnam ar invaliditāti un aprūpes pabalsts tiek sniegts

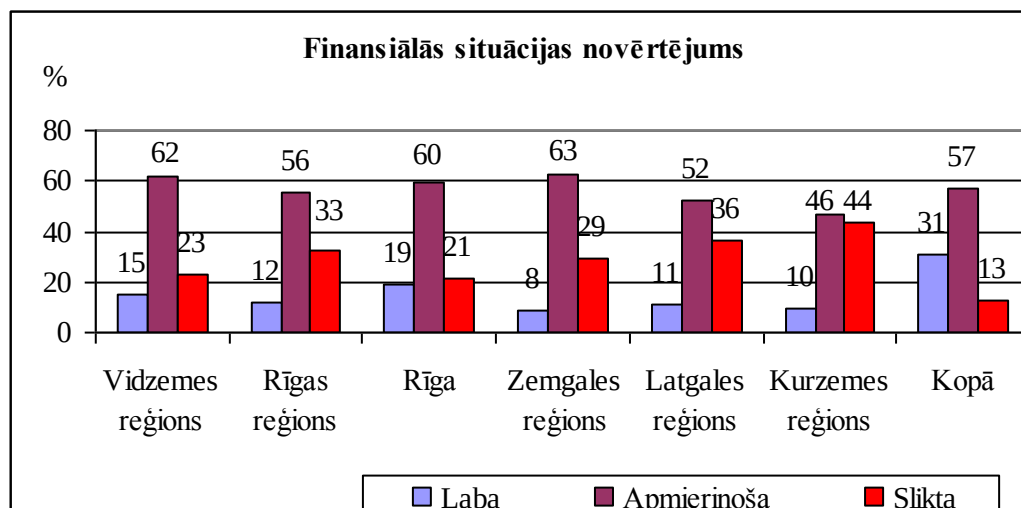
galvenokārt Rīgā dzīvojošām ģimenēm, kurām ienākumi ir ne tikai zem, bet arī virs 90 latiem mēnesī. Savukārt pabalstu mājoklim, brīvpusdienas un pabalstu medicīnas pakalpojumiem saņem galvenokārt ģimenes ar ienākumiem zem 90 latiem mēnesī. Piemēram, no visām ģimenēm, kuras saņem mājokļa pabalstu, 92% ģimeņu ienākumi nepārsniedz 90 latus mēnesī, arī GMI pabalstu un bērniem mācību iestādē tiek nodrošinātas brīvpusdienas galvenokārt tām ģimenēm, kuru ienākumi nepārsniedz 90 latus mēnesī. Var secināt, ka vispirms, pašvaldību iespēju robežās, tiek atbalstītas ģimenes, kuru ienākumi nepārsniedz 90 latus mēnesī un tikai tad, ja pašvaldības finansiālie līdzekļi atļauj, ģimenes, kuru ienākumi ir virs 90 latiem mēnesī.

4.17. att. Pašvaldības sniegtais materiālais atbalsts ģimenēm sadalījumā pēc ienākuma līmeņa (%), n=147 (ģimenes, kuras saņem materiālu atbalstu)

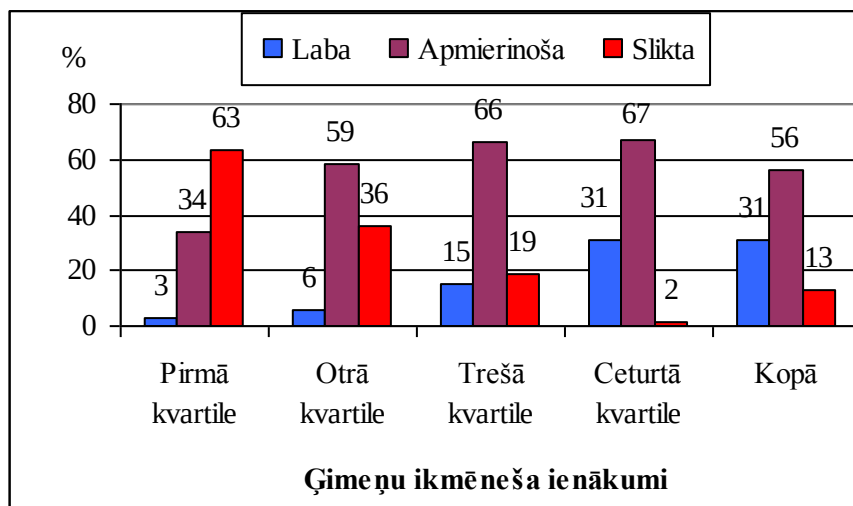
Raksturojot ģimeņu materiālo labklājību kā dzīves kvalitātes dimensiju, ir svarīgi pievērsties ģimeņu finansiālās situācijas novērtējumam. (Sk.4.18.att.) 13% ģimeņu savu ģimenes finansiālo situāciju vērtē labi, savukārt apmierinoši to vērtē mazliet vairāk kā puse aptaujāto ģimeņu. Trešdaļa aptaujāto ģimeņu uzskata, ka finansiālā situācija ir slikta. Tādējādi var secināt, ka lielākā daļa ģimeņu savu finansiālo situāciju vērtē kā apmierinošu, tomēr salīdzinoši liels skaits ģimeņu ar savu finansiālo situāciju nav apmierinātas. Lai rastos priekšstats par to, vai atšķiras ģimeņu finansiālās situācijas novērtējums starp reģioniem, tas tiks analizēts reģionālajā griezumā. Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, Rīgas pilsētā ģimenes ir visapmierinātākās ar savu finansiālo situāciju, kas ir likumsakarīgi, jo Rīgā dzīvojošajām ģimenēm ir visaugstākie ienākumi salīdzinājumā ar visiem pārējiem reģioniem. Otrs reģions, kurā dzīvojošās ģimenes salīdzinoši labi vērtē savu finansiālo situāciju, ir Vidzemes reģions. Savukārt

viszemāk savu finansiālo situāciju vērtē Latgalē, Kurzēmē un Zemgalē dzīvojošās ģimenes. Kurzemes reģionā pārsteidzoši augsts skaits ģimeņu (46%) vērtē savu finansiālo situāciju slikti. Visos reģionos liels skaits ģimeņu savu finansiālo situāciju vērtē apmierinoši, kas liecina par to, ka lielākā daļa ģimeņu kopumā ar savu finansiālo situāciju ir samierinājušās un ir iemācījušās apmierināt vajadzības ar savā rīcībā esošajiem līdzekļiem, un vērtē finansiālo situāciju apmierinoši.

4.18.att. Ģimeņu finansiālās situācijas novērtējums reģionālajā griezumā (%)

Ģimeņu dzīves kvalitātes izpētē ir svarīgi pārliecināties, vai ģimeņu subjektīvais apstākļu novērtējums atbilst ģimeņu objektīvajiem dzīves apstākļiem, lai par to pārliecinātos, ģimeņu finansiālās situācijas novērtējums tiks analizēts arī ienākumu griezumā (Sk.4.19.att.).

4.19.att. Apmierinātība ar ģimenes finansiālo situāciju sadalījumā pēc ienākumu līmeņa (%), n=270

Kā atspoguļo pētījums, ģimeņu finansiālās situācijas novērtējums daļēji atbilst objektīvajiem rādītājiem, jo pētījums atspoguļo tendenci – jo augstāki ģimeņu ienākumi, jo apmierinošāks ir tās vērtējums. 98% ģimenes, kuru ienākumi ir virs 150 latiem mēnesī, savu finansiālo situāciju vērtē kā labu un apmierinošu, līdzīgi savu finansiālo situāciju vērtē arī ģimenes, kuru ienākumi atbilst trešajai kvartilei, tomēr šīs grupas 19% ģimenes nav apmierinātas ar savu finansiālo situāciju. Savukārt vairāk kā puse ģimeņu, kuru ienākumi nepārsniedz 68 latus, savu finansiālo situāciju vērtē kā sliktu, bet 37% kā apmierinošu vai labu.

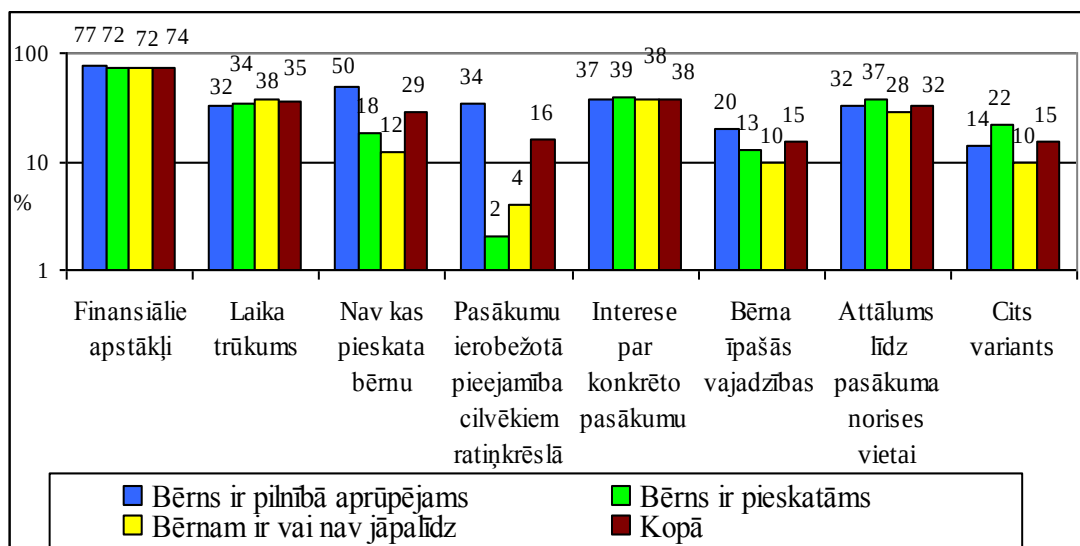
Aplūkojot apmierinātību ar finansiālo situāciju ģimeņu struktūras griezumā, var secināt, ka nav būtisku atšķirību apmierinātības jomā starp nukleārām un paplašinātām ģimenēm, tomēr nepilnas ģimenes biežāk, nekā paplašinātas vai nukleāras ģimenes nav apmierinātas ar savu finansiālo situāciju. (Sk.19.pielikumu (b)) No veiktā pētījuma var secināt, ka ģimeņu materiālo labklājību ietekmē daudzi faktori, kuri bieži vien nav atkarīgi tikai un vienīgi no pašām ģimenēm, bet arī no sociāli ekonomiskās situācijas valstī, kā arī bērnu īpašo vajadzību specifikas un dzīvesvietas.

4.3.2. Dzīves kvalitāte sociālās labklājības jomā

Jebkuras ģimenes dzīves kvalitāti veido ne tikai materiālais nodrošinājums, bet arī ģimenes iespējas pilnveidoties, atpūsties no saspringtās dienas ritma, baudot jauku koncertu vai teātra izrādi, kā arī kontaktēšanās ar draugiem, paziņām un radiem. Nodaļas ietvaros tiks sniegts ģimeņu dzīves kvalitātes raksturojums sociālās labklājības jomā, kas ietver ģimeņu iesaistīšanos sevis pilnveidošanas aktivitātēs, kultūras pasākumu apmeklētību, kā arī ģimeņu sociālo kontaktu raksturojumu. Sociālās labklājības jomas tiks analizētas bērnu īpašajām vajadzībām atbilstošā aprūpes veida, kā arī reģionālajā griezumā, jo, piemēram, kultūras pasākumu apmeklētību, kā arī sociālo kontaktu uzturēšanu ietekmē ne tikai bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamais aprūpes veids, bet arī ģimenēm pieejamie kultūras pasākumi dzīvesvietā.

Kultūras pasākumi ir sociāla aktivitāte, kas ne tikai palīdz integrēties sabiedrībā, bet arī vieno ģimeni un kalpo kā sevis pilnveidojoša un relaksējoša aktivitāte. Bērnu ar

invaliditāti ģimeņu iesaistīšanos kultūras aktivitātēs var ietekmēt daudzi faktori, kas saistās ne tikai ar finansiālajām iespējām, bet arī ar bērna aprūpi, laika trūkumu, kā arī vides pieejamību un transporta trūkumu. Kā atspoguļo pētījums, kultūras pasākumu apmeklētību visvairāk ietekmē finansiālo līdzekļu trūkums, jo ģimenēm, kurām finansiālie līdzekļi ir ierobežoti, vispirms ir nepieciešams apmierināt pamatvajadzības un pēc tam tikai pārējās vajadzības. (Sk.4.20.att.)

4.20.att. Ģimeņu kultūras pasākumu apmeklētību ietekmējošie faktori bērna aprūpes veida kontekstā (%)

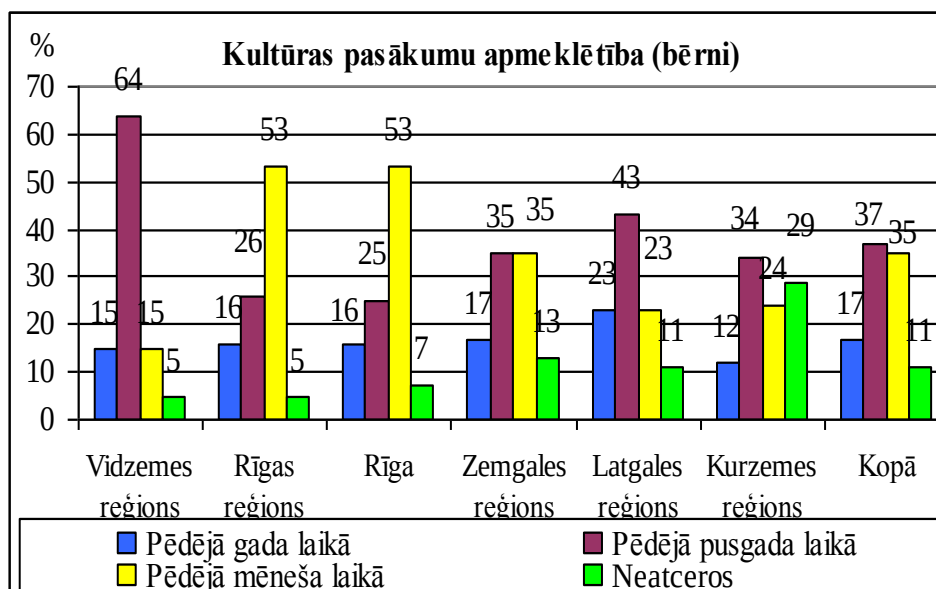
Kā atspoguļo pētījums, visvairāk ģimeņu (58%), kuru pilngadīgie locekļi neatceras, kad pēdējo reizi ir apmeklējuši kādu kultūras pasākumu, ienākumi ir atbilstoši pirmajai kvartilei, savukārt visvairāk ģimeņu, kuru pilngadīgie ģimenes locekļi kādu kultūras pasākumu ir apmeklējuši pēdējā mēneša laikā, ir ar ikmēneša ienākumiem, kuri ir atbilstoši certurtajai kvartilei. (Sk. 14.pielikumu (c)) Kas liecina par to, ka ģimeņu materiālais nodrošinājums ietekmē ģimeņu kultūras pasākumu apmeklētību, tomēr, aplūkojot hī-kvadrāta testa aprēķinus (p -vērtība ir 1,29), var secināt, ka ģimeņu ikmēneša ienākumi nemaz nav kultūras pasākumu apmeklētību būtiski ietekmējošs faktors. Iespējams, ka ģimenēm, kuru rīcībā ir zemāki ikmēneša ienākumi, pilngadīgajiem ģimenes locekļiem nemaz nav vēlšanās apmeklēt kultūras pasākumus.

Savukārt pusei no aptaujātajām ģimenēm, kuru bērniem ir nepieciešama pastāvīga aprūpe, grūtības apmeklēt interesējošu kultūras pasākumu izraisa bērna aprūpes atbalsta trūkums, jo nav, kas pieskatītu bērnu vecāku prombūtnes laikā, kā arī

nepiemērotā vide cilvēkam ratiņkrēslā, kas izskaidrojams ar to, ka mūsu sabiedrība nav vēl atvērta cilvēkiem ar invaliditāti, kas raksturojas ar vides nepietiekošu piemērotību īpašajām vajadzībām. Kā atspoguļo pētījums, laika trūkums, attālums līdz pasākuma norises vietai, kā arī interese par konkrēto pasākumu ir kultūras pasākumu apmeklētību ietekmējošs faktors ģimenēm neatkarīgi no bērna īpašo vajadzību specifikas. Savukārt bērnu īpašās vajadzības ietekmē ģimeņu iespējas apmeklēt kultūras pasākumus, jo bērniem bieži vien ir grūti ilgstoši nosēdēt un koncentrēties, kā arī liels cilvēku pūlis izraisa trauksmi. Kā cits variants tika minētas grūtības, kas saistās ar transporta trūkumu, kā arī nekas neietekmē kultūras pasākumu apmeklēšanu. No iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti, ir ierobežotas iespējas apmeklēt kultūras pasākumus, ko galvenokārt ietekmē finansiālie apstākļi un bērnu, kuriem nepieciešama pastāvīga aprūpe, aprūpes iespējas.

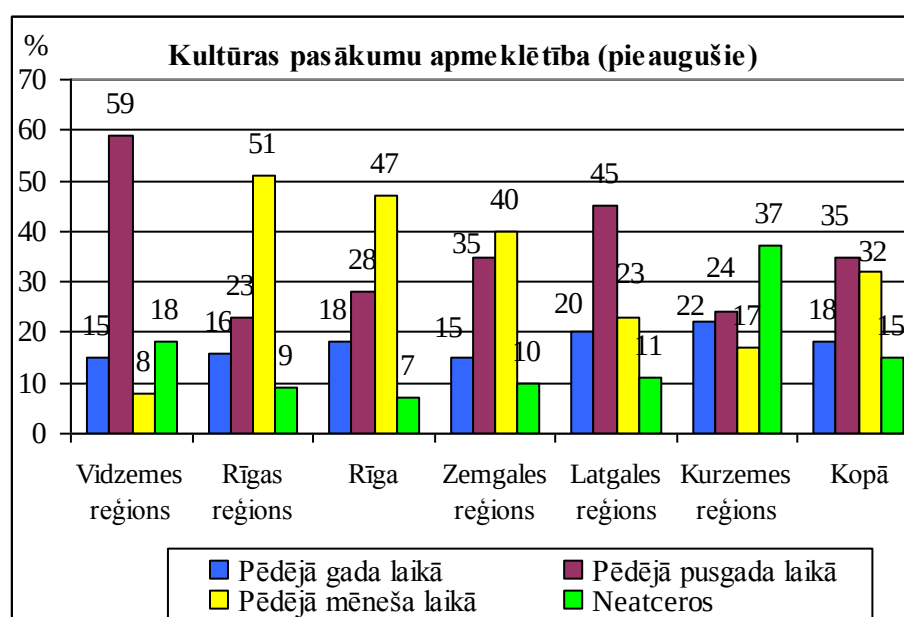
Noskaidrojot, kad pēdējo reizi ir apmeklēts kāds kultūras pasākums, atbildes tika grupētas atsevišķi - bērniem un pieaugušajiem ģimenes locekļiem, jo bērnu vecākiem un ģimenē augošajiem bērniem nav vienādas iespējas apmeklēt kultūras pasākumus. Skolas un bērnudārza vecuma bērni, kuri apmeklē izglītības iestādi, apmeklē ne tikai tos pasākumus, kurus organizē vecāki, bet arī izglītības iestādes organizētos pasākumus. Līdz ar to bērniem ir lielākas iespējas iesaistīties kultūras dzīvē, nekā bērnu vecākiem. Neskatoties uz to, gandrīz trešā daļa Kurzemes reģionā dzīvojošo bērnu vecāki neatceras, kad viņu bērni pēdējo reizi ir apmeklējuši kādu kultūras pasākumu, kas liecina par to, ka kultūras pasākumu apmeklēšana nav šo ģimeņu aktuāla ikdienas aktivitāte. (Sk.4.21.att.)

Visaktīvāk bērni apmeklē kultūras pasākumus Rīgas pilsētā un reģionā, jo pēdējā mēneša laikā kādu kultūras pasākumu ir apmeklējuši vairāk kā puse šajā reģionā dzīvojošo ģimeņu bērni. Savukārt lielākā daļa (79%) Vidzemes reģionā dzīvojošo ģimeņu bērni kādu kultūras pasākumu ir apmeklējuši pēdējā pusgada vai pat pēdējā gada laikā, kas liecina par to, ka Vidzemes reģionā bērni vispasīvāk tiek iesaisti kultūras pasākumos. Arī Zemgales, Latgales un Kurzemes reģionos bērniem ir ierobežotākas iespējas apmeklēt kultūras pasākumus, nekā Rīgas pilsētā un reģionā dzīvoošajiem bērniem, kam par iemeslu var būt gan ģimeņu intereses trūkums savus bērnus iesaistīt kultūras pasākumos, gan ierobežotās finansiālās un piedāvāto kultūras pasākumu apmeklētības iespējas.

4.21.att. Kultūras pasākumu apmeklētība (visiem bērniem, arī bez īpašajām vajadzībām) reģionālajā griezumā (%)

Pieaugušajiem ģimenes locekļiem, lai apmeklētu kultūras pasākumus, ir nepieciešama vēlme tiekties pēc garīgām vērtībām, kā arī pasākumu apmeklēšanai nepieciešamie resursi, piemēram, laiks un finansiālie līdzekļi. Bērnu un pieaugušo ģimenes locekļu iesaistīšanās kultūras aktivitātēs ir līdzīga, jo visgausākā kultūras pasākumu apmeklētība kā bērniem, tāpat arī pieaugušajiem, ir Kurzemes reģionā. (sk.4.20.att.)

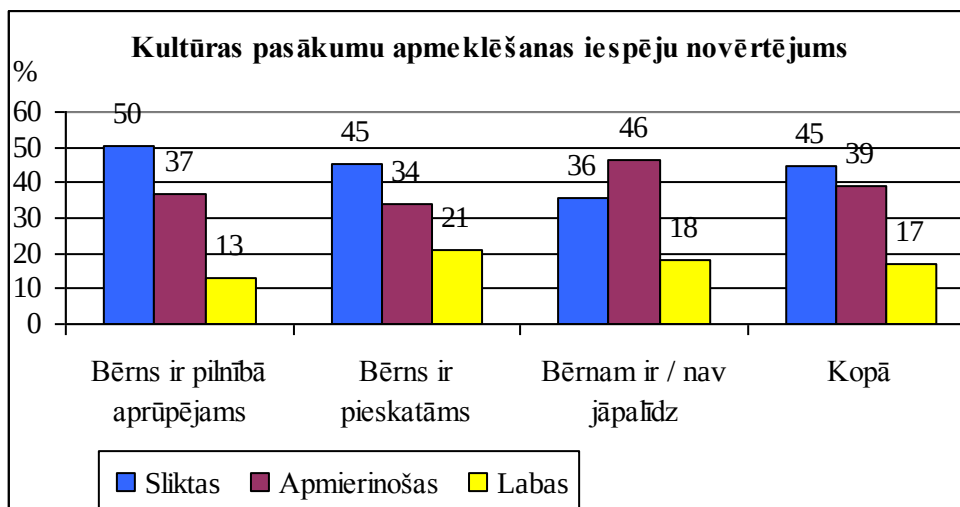
4.22.att. Kultūras pasākumu apmeklētība (pieaugušajiem) reģionos (%)

Vairāk kā trešā daļa Kurzemes reģionā dzīvojošo ģimeņu pieaugušie neatceras,

kad pēdējo reizi ir apmeklējuši kādu kultūras pasākumu. Otrs ir Vidzemes reģions, kurā dzīvojošo ģimeņu pieaugušie pasīvi iesaistās kultūras pasākumos. Savukārt visaktīvākie kultūras pasākumu apmeklētāji ir Rīgas pilsētā un reģionā dzīvojošie. Iegūtie rezultāti liecina, ka bērnu kultūras pasākumu apmeklētību lielā mērā ietekmē bērnu vecāku ieinteresētība un pašu motivācija apmeklēt kultūras pasākumus, kā arī tajos iesaistīt savus bērnus.

Analizējot ģimeņu dzīves kvalitāti sociālās labklājības jomā, ir svarīgi aplūkot bērnu ar invaliditāti kultūras pasākumu apmeklētību, jo īpaši bērniem, kuriem ir nepieciešama pastāvīga aprūpe, apmeklēt kultūras pasākumus ģimenei nereti sagādā grūtības. Visretāk kultūras pasākumus apmeklē bērni, kuri ir pilnībā aprūpējami (sk.13.pielikumu (a)), tomēr tikai 13% no ģimenēm, kurās aug pilnībā aprūpējami bērni, vecāki neatceras, kad viņu bērni ir apmeklējuši kādu kultūras pasākumu, bet pēdējā mēneša vai pusgada laikā kultūras pasākumus ir apmeklējuši 64% bērnu, kuriem nepieciešama pilnīga aprūpe, kas liecina par to, ka, ja ģimenei ir vēlme saviem bērniem kopt un attīstīt garīgās vērtības, atrod iespēju, kā to īstenot. Vībiežāk kultūras pasākumus apmeklē bērni, kuriem ir vai nav nepieciešama palīdzība. Savukārt vecākiem, kuri audzina pilnībā aprūpējamus un pieskatāmus bērnus, ir ļoti ierobežotas iespējas apmeklēt kultūras pasākumus, kā atspoguļo pētījums (sk.13.pielikumu (b)), 17% no ģimenēm, kuras audzina pilnībā aprūpējamus bērnus, neatceras, kad pēdējo reizi ir apmeklējušas kādu kultūras pasākumu, un 22% šo bērnu vecāki kādu kultūras pasākumu ir apmeklējuši pēdējā vai pat divu pēdējo gadu laikā. Tomēr 64% pilnībā aprūpējamo bērnu vecāki ir atraduši iespēju pēdējā mēneša vai pusgada laikā apmeklēt kādu kultūras pasākumu, kas ir izskaidrojams ar to, ka vecāki kultūras pasākumus apmeklē galvenokārt kopā ar aprūpējamo bērnu, kas liecina par to, ka bērnu vecākiem ir vēlme izrauties no grūtās ikdienas, kā arī viņi atrod iespēju baudīt kādu kultūras pasākumu kopā ar saviem bērniem. Kā atspoguļo pētījums, vairāk kā puse no aptaujātajām ģimenēm, kuru bērni ir pilnībā aprūpējami, kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējas novērtē kā sliktas un mazliet vairāk kā trešā daļa ģimeņu - kā apmierinošas. (Sk.4.23.att.) Līdzīgi kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējas novērtē arī ģimenes, kuru bērni ir pieskatāmi. Visaugstāko vērtējumu kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējām sniedz ģimenes, kuru bērniem ir vai nav jāpalīdz, tomēr gandrīz puse šo ģimeņu kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējas vērtē apmierinoši. Aprēķinot procentuālo atšķirību statistisko būtiskumu (p-vērtību), var secināt, ka kultūras pasākumu novērtējumu neietekmē bērnu īpašo vajadzību specifika, jo p-vērtība ir 0,07.

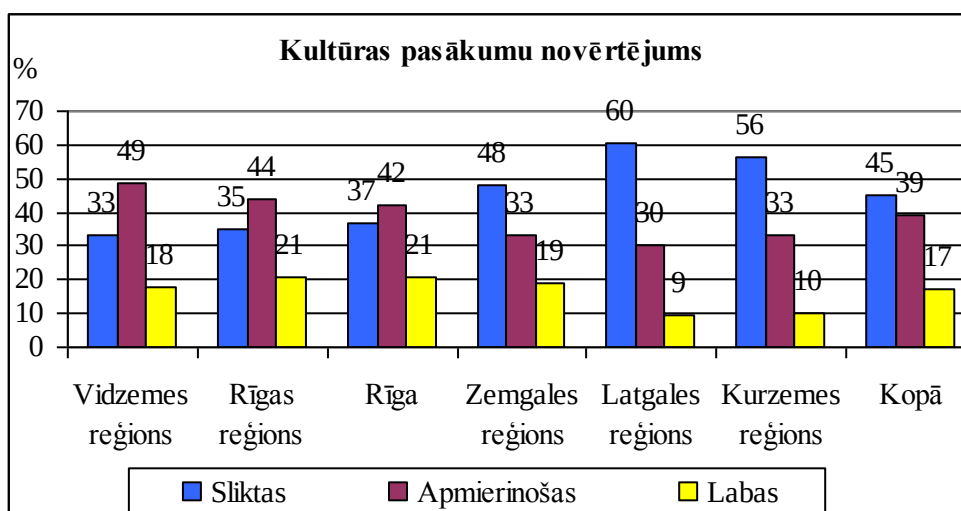
Kas liecina par to, ka kultūras pasākumu apmeklēšanas iespēju izmantošanu lielā mērā ietekmē pašu vecāku ieinteresētība iesaistīties kultūras dzīvē, nevis bērnu īpašās vajadzības un to apmierināšanas iespējas.

4.23.att. Apmierinātība ar kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējām (%)

Analizējot ģimeņu kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējas, ir nepieciešams pievērsties arī apmierinātības ar kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējām raksturojumam reģionālajā griezumā. Vissliktāk kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējas vērtē Latgales un Kurzemes reģionos dzīvojošās ģimenes. (Sk. 4.24. att.) Savukārt vislabāk kultūras pasākumu apmeklētību vērtē Rīgas pilsētā un reģionā dzīvojošās ģimenes. Tomēr visos reģionos vairāk kā trešā daļa ģimeņu kultūras pasākumu apmeklētību vērtē slikti. Kā iemesls sliktam kultūras pasākumu apmeklēšanas iespēju vērtējumam tika minēta nepiemērotā vide bērniem ar invaliditāti, piemērota transporta līdzekļa trūkums, jo bieži vien bez personīgā transporta līdzekļa ir liegtas iespējas visai ģimenei apmeklēt kopīgus kultūras pasākumus, kā arī sabiedrības negatīvā attieksme pret bērniem ar invaliditāti, kas mazina vēlmi 'īziet sabiedrībā' kopā ar bērnu, kuram ir īpašas vajadzības. Ģimenes, kuras ir iesaistītas dažādu organizāciju darbībā, atzinīgāk vērtē iespējas apmeklēt kultūras pasākumus, nekā ģimenes, kuras nav iesaistījušās nevienā organizācijā.

4.24.att. Apmierinātība ar kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējām reģionālajā griezumā, (%)

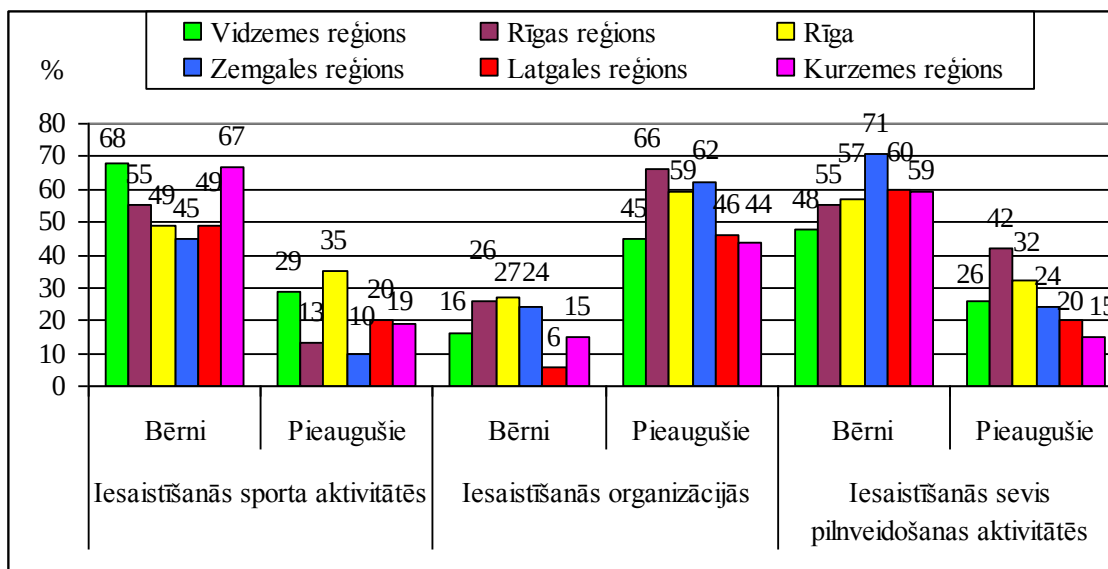
Dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē arī ģimeņu sociālie kontakti. Ģimenes visbiežāk izvēlas tādus sociālos kontaktus, kuri atbilst šo ģimeņu vajadzībām un interesēm, jo daudzveidīgāki ir sociālie kontakti, jo lielākas iespējas ir ģimenēm saņemt atbalstu situācijās, kad tas ir visvairāk nepieciešams. Sociālie kontakti parasti tiek balstīti uz kopienas, radniecības vai formālām attiecībām, kuras galvenokārt veido draugi, paziņas, dažādu organizāciju darbinieki un radi, tomēr ģimenēm ir svarīgi uzturēt kontaktus arī ar citām ģimenēm, kurām ir līdzīgas vajadzības un intereses, kas palīdz rast atbalstu ģimenes vajadzību apmierināšanas jomā. Kā atspoguļo pētījums, ģimenēm, kurās aug aprūpējami bērni, ir nepieciešams atbalsts no citām ģimenēm tāpat kā ģimenēm, kurās aug pieskatāms bērns vai tāds, kuram ir vai nav jāpalīdz. (Sk.15.pielikumu (b)) Tomēr jāsecina, ka ģimenēm, kurās aug pilnībā kopjams bērns, retāk ir nodibināts kontakts ar draugiem un paziņām, nekā ģimenēm, kurās aug pieskatāms, vai tāds bērns, kuram ir vai nav jāpalīdz. Līdz ar to, var secināt, ka sociālie kontakti ģimenēm ir ļoti svarīgs atbalsta un informācijas gūšanas avots, kurš tiek izmantots neatkarīgi no bērnu īpašo vajadzību specifikas.

Bērnu ar invaliditāti ģimenes visvairāk kontaktējas ar draugiem un radiem, savukārt vismazāk veido kontaktus ar kaimiņiem, darba biedriem un citām personām, piemēram, dažādu organizāciju biedriem. (Sk.14.pielikumu (a))

Ģimenes savu sociālo labklājību veido ne tikai ar draugu un radu palīdzību, bet arī caur iesaistīšanos dažādās sevis pilnveidojošās un pašrealizējošās aktivitātēs. Kā atspoguļo pētījums, bērni ir aktīvāk iesaistījušies sporta aktivitātēs, nekā pieaugušie ģimenes locekļi. (4.25.att.) Ģimenes savus bērnus sporta aktivitātēs visaktīvāk ir iesaistījušas

Vidzemes un Kurzemes reģionos – vairāk kā puse no visām Kurzemes un Vidzemes reģionos dzīvojošajām ģimenēm. Vismazāk bērni (mazāk kā puse no attiecīgajos reģionos dzīvojošo ģimeņu bērniem) iesaistīti sporta aktivitātēs ir Rīgas pilsētā, Zemgales un Latgales reģionos. Visaktīvāk iesaistījušies sporta aktivitātēs ir Rīgas pilsētā un Vidzemes reģionā dzīvojošo ģimeņu pilngadīgie ģimenes locekļi. Vispasīvāk pilngadīgie ģimeņu locekļi ir iesaistījušies sporta aktivitātēs Zemgales un Rīgas reģionos. Pilngadīgie ģimenes locekļi aktīvāk ir iesaistījušies dažādu organizāciju darbībā, salīdzinot ar sporta aktivitātēm. Visaktīvāk dažādu organizāciju darbībā ir iesaistījušies pilngadīgie ģimeņu locekļi Rīgas pilsētā, kā arī Zemgales un Rīgas reģionos dzīvojošie, savukārt bērni visaktīvāk iesaistījušies dažādu organizāciju darbībā ir Rīgas pilsētā un Rīgas reģionā, kas liecina par to, ka šajās dzīvesvietās ģimenēm ir radīti labvēlīgi apstākļi, kas veicina vecāku iespējas iesaistīt savus bērnus dažādu organizāciju darbībā, bet vismazāk - Latgales reģionā - tikai 6% no visu Latgales reģionā dzīvojošo ģimeņu bērniem, kas liecina par to, ka šajā reģionā dzīvojošajām ģimenēm nav radīti vajadzībām atbilstoši apstākļi, kas būtu labvēlīgi ģimeņu iespējām nodarbināt savus bērnus.

Visā Latvijas teritorijā tiek īstenotas dažādas profesionālās izaugsmes, kā arī izglītojoša un pašrealizējoša rakstura apmācību programmas. Tāpēc ir svarīgi noskaidrot, cik lielā mērā ģimenes ir izmantojušas piedāvātās iespējas.

4.25. att. Ģimeņu iesaistīšanās sevi pilnveidojošās un pašrealizējošās aktivitātēs reģionos (%)

Kā atspoguļo pētījums, visaktīvāk ģimenes ir iesaistījušas savus bērnus dažādās sevi attīstošās un pilnveidojošās aktivitātēs Zemgales, kā arī Latgales un Kurzemes

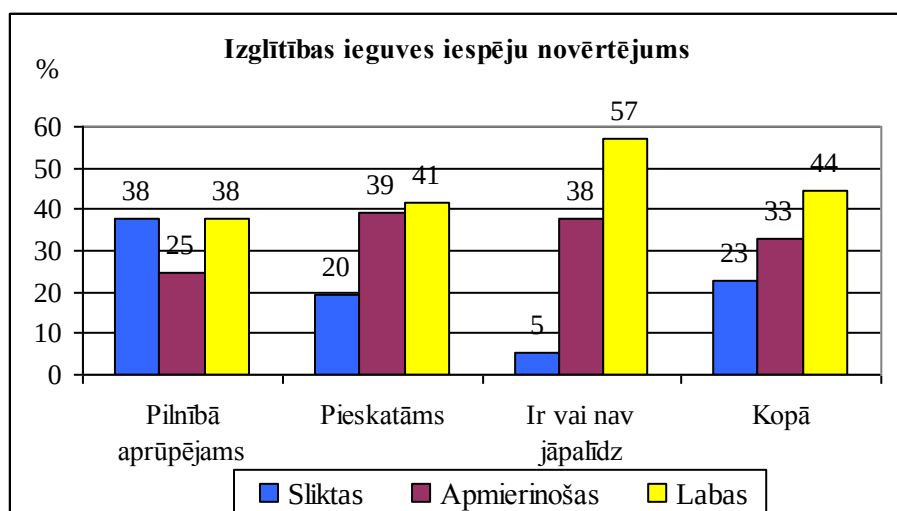
reģionos. Savukārt pasīvāk savus bērnus ir iesaistījušas šāda veida aktivitātēs Vidzemes reģionā dzīvojošās ģimenes, kas liecina par to, ka, iespējams, šajā reģionā ir mazāk pieejamas bērniem interesējošas aktivitātes. Visaktīvāk ģimeņu pilngadīgie locekļi ir iesaistījušies sevis pilnveidošanas aktivitātēs Rīgas reģionā, bet vispasīvāk – Kurzemes reģionā. Tādējādi var secināt, ka Latvijas reģionos nav radītas ģimenēm vienādas iespējas iesaistīt savus bērnus dažādās attīstību veicinošās aktivitātēs, kā arī pašiem vecākiem rast iespēju sevi pilnveidot un pašrealizēt. Ģimeņu sociālo labklājību raksturo arī bērnu īpašajām vajadzībām atbilstošas izglītības pieejamība bērniem, jo bieži vien ģimeņu vajadzību apmierināšana ir pakļauta bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai, kas ne reti saistās ar bērnu izglītības ieguvu.

Kā atspoguļo pētījums, ne visiem bērniem, kuri ir sasnieguši izglītības ieguvi atbilstošu vecumu, ir pieejama mācību iestāde, kurā būtu iespējams iegūt izglītību atbilstoši spējām. (Sk.16.pielikumu (d)) Tam par iemeslu ir ne tikai bērna diagnoze, kas neparedz izglītības ieguvu, bet arī izglītības ieguves pieejamības trūkums dzīvesvietā. Valstī ir noteikts, ka bērni ar invaliditāti var saņemt savām spējām atbilstošu izglītību ar četru izglītības ieguves veidu palīdzību, un ietver mājas apmācību, kas ir paredzēta smagu funkcionālo traucējumu diagnozes gadījumos, kā arī gadījumos, ja bērnam nav pieejams cits izglītības ieguves veids, izglītības ieguvu specializētajās skolās, kas ietver arī internāta iespēju un paredz izglītības ieguvu bērniem ar visdažādākajiem funkciju traucējumiem, kā arī mācības vispārīgizglītojošās skolās pēc iekļaujošās vai parastās programmas. No iepriekšminētā var secināt, ka valsts sociālā politika ir paredzējusi izglītības ieguvu bērniem ar visdažādākajām spējām. Tomēr, kā atspoguļo pētījums, ne visus izglītības ieguves veidus ir izmantojušas aptaujātās ģimenes, kas liecina par to, ka ne visi izglītības ieguves veidi ir pieejami ģimenēm un tiek praktiski realizēti Latvijas reģionos, kas savukārt ierobežo iespējas bērniem iegūt savām spējām atbilstošu izglītību. (Sk.16.pielikumu (e))

Vecākiem bieži vien atbilstošākā izglītības ieguves veida izvēle saviem bērniem ir problemātiska, jo, piemēram, lai bērns, kuram ir nepieciešama pastāvīga aprūpe, spētu iegūt savām spējām atbilstošu izglītību, vecāki bieži vien ir spiesti savu bērnu aizvest prom tālu no mājām un atstāt specializētajā skolā uz nedēļu, citreiz pat ilgāk, un tikai tāpēc, ka konkrētajā dzīvesvietā nav pieejama mājas apmācība vai iekļaujošā izglītība. Kā atspoguļo pētījums, mājas apmācību, kā izglītības ieguves veidu bērniem ar invaliditāti, nav izmantojusi neviena no Kurzemes reģionā aptaujātajām ģimenēm, kā arī neviena no Rīgas un Vidzemes reģionos dzīvojošām ģimenēm, kuru bērni ir pilnībā

aprūpējami, kas liecina par to, ka šajos reģionos ģimenes, kurās aug pilnībā aprūpējami bērni, ir spiestas savus bērnus vest prom no mājām uz specializēto skolu vai, ja tas ir iespējams, izmantot piedāvātās iespējas iekļaujošās un vispārizglītojošās izglītības programmas ietvaros. (Sk.16.pielikumu (e)) Vispusīgu izglītības ieguvu bērniem ar invaliditāti nodrošina Rīgas pilsēta, Zemgales un Latgales reģioni, kas liecina par to, ka bērniem, atbilstoši viņu funkcionālajiem traucējumiem, ir nepieciešami visu četru izglītības ieguves veidu īstenošana. Savukārt pārējos reģionos, kuros šādas iespējas bērniem netiek sniegtas, liecina par to, ka mūsu valstī bieži vien bērnu vecāki ir spiesti izvēlēties nevis atbilstošāko izglītības ieguves veidu saviem bērniem, bet dzīvesvietā pieejamāko, kas ne vienmēr atbilst bērna spējām un ģimenes vajadzībām. Iesaistīšanās izglītības ieguves procesā bērniem, kā arī vecākiem veicina sociālo labklājību, jo bieži vien izglītības iestādes organizē dažādus kultūras pasākumus, iesaista bērnus sevi pilnveidojošās un pašrealizējošās aktivitātēs, kā arī paver ģimenēm iespējas veidot jaunus sociālos kontaktus.

Kopumā izglītības iespējas ģimenes novērtē kā labas un apmierinošas, tomēr 23% aptaujāto ģimeņu ar izglītības iespējām nav apmierinātas, kas liecina par to, ka valstī ir ierobežotas iespējas bērniem ar invaliditāti saņemt savām spējām atbilstošu izglītību. (Sk.4.26.att.) Kā sliktas izglītības iespējas bērniem ar invaliditāti novērtē 38% ģimeņu, kurās bērniem ir nepieciešama pilnīga aprūpe un 20% ģimeņu, kuras audzina pieskatāmus bērnus. Turpretim salīdzinoši labi izglītības iespējas bērniem ar invaliditāti novērtē ģimenes, kuru bērniem ir vai nav jāpalīdz.

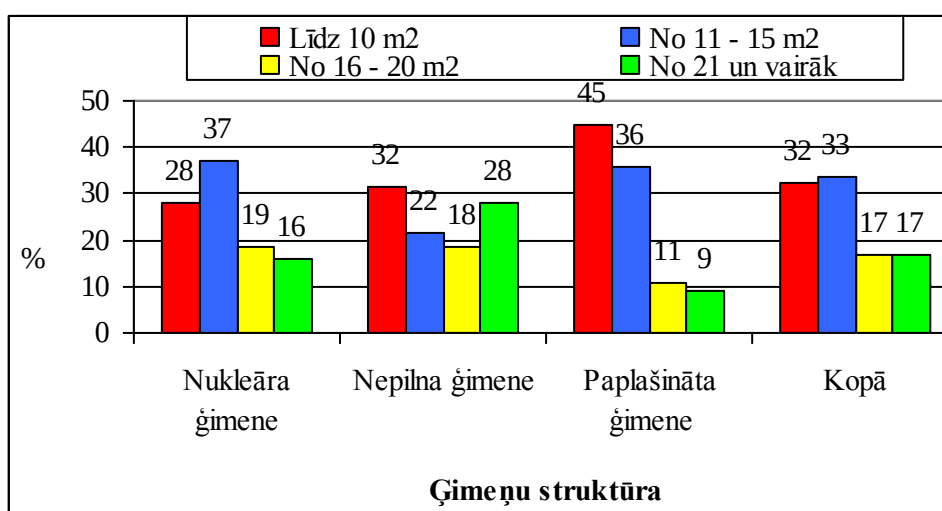
4.26. att. Apmierinātība ar izglītības ieguves iespējām bērniem ar invaliditāti, bērniem nepieciešamā aprūpes veida griezumā, (%)

Salīdzinot izglītības iespēju novērtējumu reģionālajā griezumā, var secināt, ka izglītības iespējas vislabāk novērtē Latgales un Vidzemes reģionos dzīvojošās ģimenes, bet vislielākais skaits ģimeņu, kuras izglītības ieguves iespējas bērniem ar invaliditāti novērtē slikti, dzīvo Rīgas pilsētā un Kurzemes reģionā. (Sk.17.pielikumu (a)) Izsakot savu viedokli par bērniem sniegto izglītību, to bērnu vecāki, kuru bērni iegūst izglītību vispārizglītojošās skolās pēc integrējošās programmas, pieminēja pārējo skolas bērnu (bez invaliditātes) neiejūtīgo attieksmi pret bērniem ar invaliditāti, kā arī skolu vides nepiemērotību bērniem ar funkcionāliem traucējumiem. Savukārt vecāku viedoklis par izglītību specializētajās skolās dalījās – daži vecāki izteica nepatiku atstāt savus bērnus šāda veida skolās pa nakti, jo tas radot psiholoģisku traumu ne tikai bērniem, bet arī vecākiem, kā arī tika pieminēts skolu nelabvēlīgais kontingents, tomēr izskanēja arī cits viedoklis - ir labi, ka bērnus var atstāt skolās uz nedēļu un ilgāk, jo tas ir vienīgais veids, kā vecākiem ir iespēja atpūsties no bērnu aprūpes. Vecāki izteica arī sašutumu par skolotāju neieinteresētību izglītības programmas apguvē, jo neesot vērojams bērnu attīstības progress, tika minēti piemēri, ka skolas neizmanto jaunākās metodes šādu bērnu apmācībā.

4.3.3. Dzīves kvalitāte fiziskās un emocionālās labklājības jomā

Fiziskā labklājība ir kā priekšnosacījums bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanai, jo fiziskā labklājība ietver tādas jomas kā mājokļa, apkārtējās vides piemērotību ģimeņu vajadzībām, kā arī pārvietošanās iespējas un veselības aprūpes pieejamību. Kā atspoguļo pētījums, lielākā daļa ģimeņu dzīvo mājokļos, kuru platība uz vienu ģimenes locekli nav lielāka par 15 m². (Sk 4.27.att.) Savukārt pēc statistikas datiem, 2009. gadā vidējā dzīvojamā platība uz vienu iedzīvotāju bija 27,2 m². (LR Centrālā...,2010) Kas liecina par to, ka ģimenes, kurās aug bērni ar invaliditāti, apdzīvo mājokļus, kuriem ir mazāka platība, nekā vidēji uz iedzīvotāju valstī. Aplūkojot ģimeņu mājokļu platību ģimeņu struktūras griezumā, jāsecina, ka mājokļa platību uz vienu ģimenes locekli ietekmē ģimeņu struktūra, jo mājokļos, kuru platība uz vienu ģimenes locekli nepārsniedz 10 m², dzīvo gandrīz puse aptaujāto paplašināto ģimeņu, kā arī apmēram trešā daļa no aptaujātajām nukleārām un nepilnām ģimenēm. Bieži vien šādas platības mājoklī katram ģimenes loceklim, arī bērnam ar invaliditāti nav savas

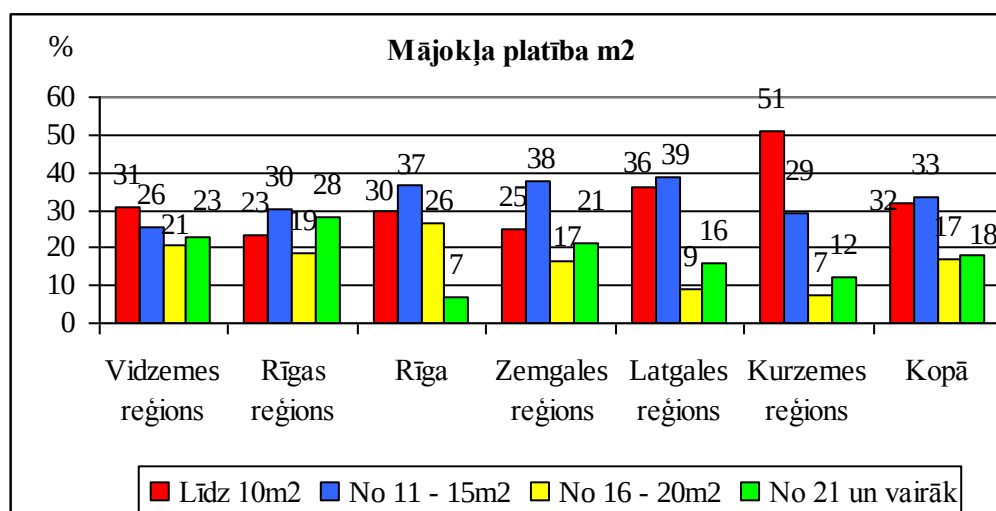
istabas, savukārt mājokļi, kuru platība uz vienu ģimenes locekli ir no 11m² līdz 15 m², paver iespējas ģimenes locekļiem atpūsties, kas ir iespējams vairāk kā trešajai daļai nukleāru un paplašinātu ģimeņu, kā arī 22% nepilnu ģimeņu locekļiem. Mājokļus, kuru platība ir no 16 m² un vairāk uz ģimenes locekli, biežāk apdzīvo nepilnas un nukleāras ģimenes, šādas platības mājoklis spēj nodrošināt ģimenei nepieciešamās mājokļa funkcijas. Mājokļi ar platību virs 16 m² uz ģimenes locekli ir raksturīgi galvenokārt ģimenēm, kuras dzīvo privātmājā.

4.27. att. Mājokļa platība uz vienu ģimenes locekli ģimeņu struktūras griezumā (%)

Aplūkojot ģimeņu mājokļu platību reģionālajā griezumā (Sk. 4.28.att.), jāsecina, ka visos reģionos ir ģimenes, kuras dzīvo mājokļos, kuru platība nav lielāka par 10 m² uz ģimenes locekli, tomēr Kurzemes reģionā šādu ģimeņu ir visvairāk - vairāk kā puse no aptaujātajām ģimenēm reģionā. Lielākajai daļai Latgales reģionā un Rīgas pilsētā dzīvojošo ģimeņu mājokļa platība ir līdz 15 m² uz ģimenes locekli. Mājokļos, kuru platība ir sākot ar 16m² uz ģimenes locekli un vairāk, ģimenes dzīvo visvairāk Rīgas, Zemgales un Vidzemes reģionos. Savukārt Rīgas pilsētā dzīvojošo bērnu ar invaliditāti ģimeņu nelielie mājokļi liecina par ģimeņu ierobežoto materiālo nodrošinājumu, kas saistās ar grūtībām veikt komunālos maksājumus.

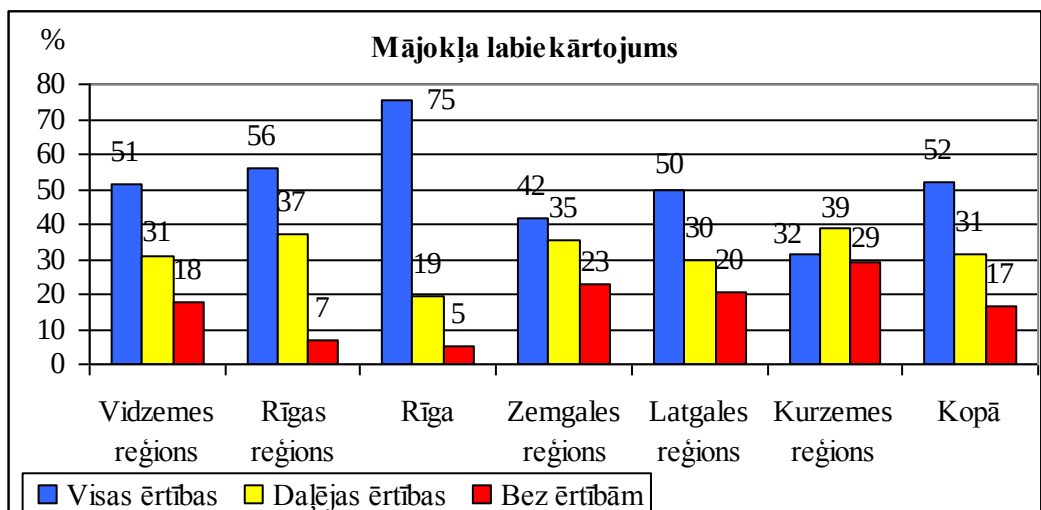
Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē istabu skaits mājoklī, jo bērnam ir nepieciešama sava istaba, kā arī pārējiem ģimenes locekļiem ir nepieciešama telpa, kurā netraucēti atpūsties.

4.28. att. Mājokļa platība uz ģimenes locekli m2 (%)

Kā atspoguļo veiktais pētījums, visvairāk aptaujāto ģimeņu dzīvo divstābu mājokļos, tomēr ir ievērojams skaits ģimeņu, kas dzīvo vienistabas mājokļos, piemēram, Rīgas pilsētā un Rīgas reģionā, kas liecina par to, ka bērnam ar invaliditāti nav savas istabas. (Sk.14.pielikumu (b))

Ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmē arī mājokļa ērtības, īpaši, ja nepieciešams apmierināt pilnībā kopjamu bērnu īpašās vajadzības. Kā atspoguļo pētījums, mājokļos, kuri ir aprīkoti ar visām ērtībām, visvairāk dzīvo ģimenes Rīgas pilsētā un reģionā. Savukārt nedaudz mazāk kā trešā daļa Kurzemes reģionā dzīvojošo ģimeņu dzīvo mājokļos bez ērtībām, kas liecina par to, ka šīm ģimenēm nav piemēroti apstākļi, kas nepieciešami bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai. (Sk.4.29.att.) Šajos mājokļos dzīvo ģimenes bez iespējām nomazgāties dušā vai vannā, mājoklis nav aprīkots ar karsto ūdeni, centrālo apkuri, kā arī tualete bieži vien atrodas ārpus mājokļa. Tādos apstākļos dzīvo arī salīdzinoši liels skaits Latgales un Zemgales reģionā aptaujāto ģimeņu. Ģimenes minēja gadījumus, kad pēc aukstā ūdens ir jāiet pakaļ pat puskilometrs, kā arī ūdens spaiņos ir jānes uz otro stāvu. Tādos apstākļos ģimenēm ir apgrūtinātas iespējas ne tikai izmazgāt veļu, bet arī rūpēties par personīgo higiēnu, kas īpaši svarīgi bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas jomā. Ģimenes sastopas arī ar grūtībām, kas saistītas ar krāsns dūmošanu un kurināmā materiāla pieejamību ierobežotu finansiālo līdzekļu jomā. Visos Latvijas reģionos dzīvo salīdzinoši liels skaits ģimeņu mājokļos, kuri ir aprīkoti ar daļējām ērtībām, kas liecina par to, ka šo ģimeņu mājokļi nav aprīkoti ar centrālo apkuri, kā arī bieži vien mājoklī trūkst karstā ūdens.

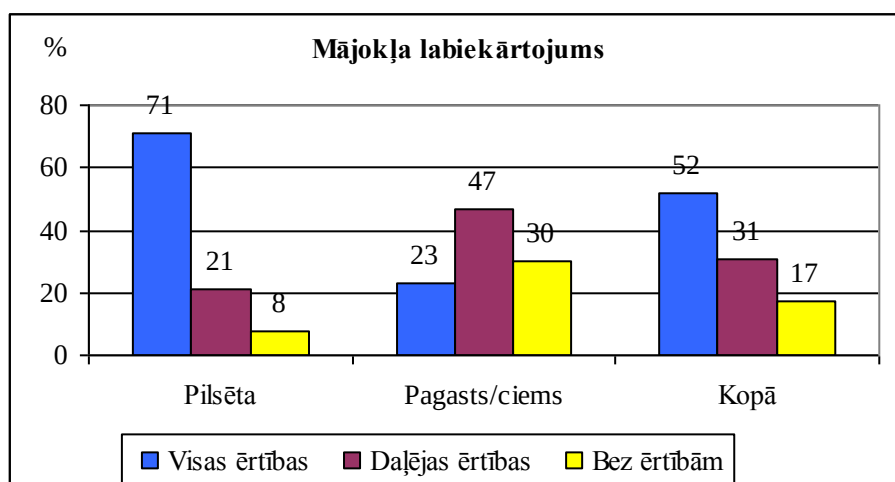

4.29. att. Mājokļu labiekārtojums reģionālajā griezumā (%)

Kā atspoguļo pētījumā iegūtie dati, pilsētu teritorijā dzīvojošajām ģimenēm biežāk nekā pagastu vai ciematu teritorijās dzīvojošajām ģimenēm mājoklis ir labiekārtots un tajā var baudīt visas ērtības. (Sk. 4.30.att.) Tikai 8 % aptaujāto pilsētās dzīvojošo ģimeņu mājokļos nav nekādu ērtību, piemēram, ūdens un tualete ir ārā, kā arī mājoklī nav karstā ūdens un nav iespējams nomazgāties. Ar šāda veida problēmām saskaras 30% no aptaujātajām pagastos vai ciematos dzīvojošajām ģimenēm. Ar daļējām ērtībām aprīkoti mājokļi visbiežāk saistās ar malkas apkuri un karstā ūdens trūkumu, ar ko saskaras gandrīz puse pagastos vai ciematos dzīvojošo ģimeņu un 21% – pilsētu teritorijā dzīvojošās ģimenes.

Pētījuma rezultāti liecina par to, ka pagastos vai ciematos dzīvojošajām ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, būtu nepieciešams atbalsts mājokļa labiekārtošanai, jo, piemēram, pilnīgi kopjamu bērnu aprūpe saistās ar lielu karstā un aukstā ūdens nepieciešamību, kā arī ir nepieciešams mājoklī uzturēt bērna īpašajām vajadzībām atbilstošus higiēnas apstākļus.

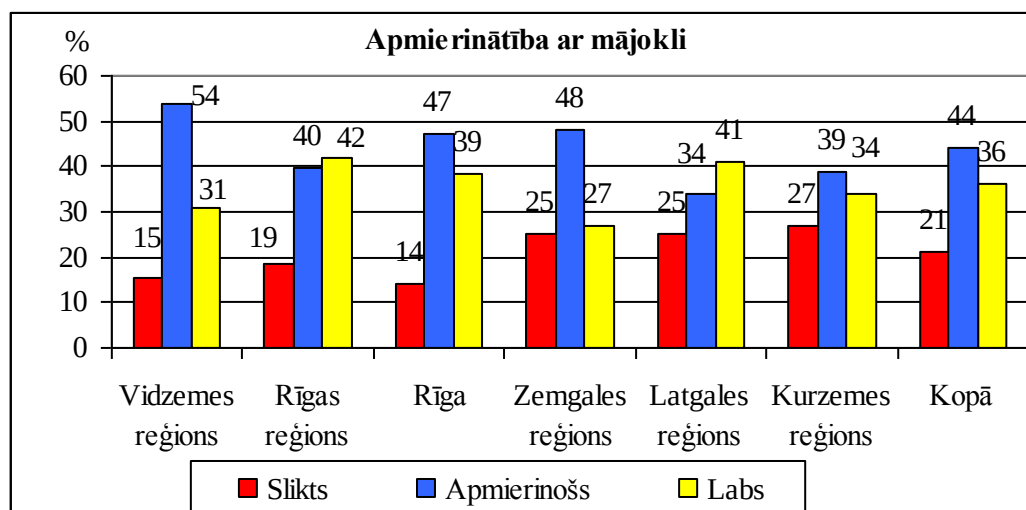

4.30. att. Mājokļu labiekārtojums ģimeņu dzīvesvietas griezumā (%)

Mājokļa ērtības ir cieši saistītas ar iespējām apmierināt bērna īpašās vajadzības, tomēr ne vienmēr mājokļa ērtības var nodrošināt bērna īpašajām vajadzībām atbilstošu vidi, īpaši gadījumos, kad ir jāapmierina pilnīgi kopjamu bērnu īpašās vajadzības. Tādiem bērniem ir nepieciešams mājokļa vidi pielāgot īpašo vajadzību specifikai, kas bieži vien saistās ar mājokļa pārbūvi un īpašu aprīkošanu, lai bērni varētu pārvietoties pa mājokli ratiņkrēslā, kā arī vannas istaba būtu pielāgota bērna mazgāšanai, ne reti ir nepieciešams bērna istabu aprīkot ar speciāliem trenāžieriem un īpaši pielāgotu gultu. Kā atspoguļo pētījums, lielākajai daļai aptaujāto ģimeņu ar bērniem, kuriem nepieciešama mājokļa pielāgošana atbilstoši īpašajām vajadzībām, mājokļi nav pielāgoti. (Sk.17.pielikumu (c)) Kopumā mājokļi nav aprīkoti bērnu īpašajām vajadzībām 72% ģimeņu, kurām tas ir nepieciešams. Vissliktākā situācija ir Latgales reģionā, tur mājoklis nav pielāgots bērnu īpašajām vajadzībām 82% ģimeņu. Arī pārējos reģionos un pat Rīgas pilsētā vairāk kā pusei aptaujāto ģimeņu, kurām nepieciešama mājokļa pielāgošana, tas nav izdarīts, kas liecina par to, ka mūsu valstī netiek pietiekoši risināts jautājums, kas skar mājokļa pielāgošanu bērna īpašajām vajadzībām.

Kā atspoguļo pētījums, lielākā daļa aptaujāto ģimeņu ar savu mājokli kopumā ir apmierinātas un novērtē to apmierinoši vai labi, tomēr ceturtā daļa Latgales, Zemgales un Kurzemes reģionos dzīvojošās ģimenes savus mājokļus novērtē slikti. (Sk. 4.31. att.) Galvenokārt šim vērējumam par iemeslu ir ērtību trūkums, kā arī mājokļa sliktais stāvoklis. Vairākas ģimenes sūdzējās, ka pa mājokli skraida peles, mājoklis ir ļoti auksts, jo to nav iespējams piekurināt, kam par iemeslu ir tas, ka mājoklī visiem logiem ir tikai viena rūts, vai mājas sienās ir spraugas, un arī mājokļa durvis netaisās ciet. Viena ģimene jau trešo zimu ir spiesta dzīvot bez apkures, jo mājoklis nav aprīkots ne

ar krāsni, ne centrālo apkures sistēmu. Vairākas ģimenes saskaras ar grūtībām, kas saistās ar pelējuma sēni mājoklī, ko nav spējušas novērst, savukārt bērni slimo ar astmu. Grūtības sagādā ne tikai karstā, bet arī aukstā ūdens pieejamība, kas vairākām ģimenēm patiešām nav viegli pieejams, jo lauku apvidū, kur nav pieejams centrālais ūdensvads, pie mājas nav ierīkota aka, pēc ūdens ir jāmēro ceļš pie citiem kaimiņiem vai jāmeklē tuvākais avots. Visaugstāko vērtējumu savam mājoklim ir devušas Rīgas pilsētā un reģionā dzīvojošās ģimenes.

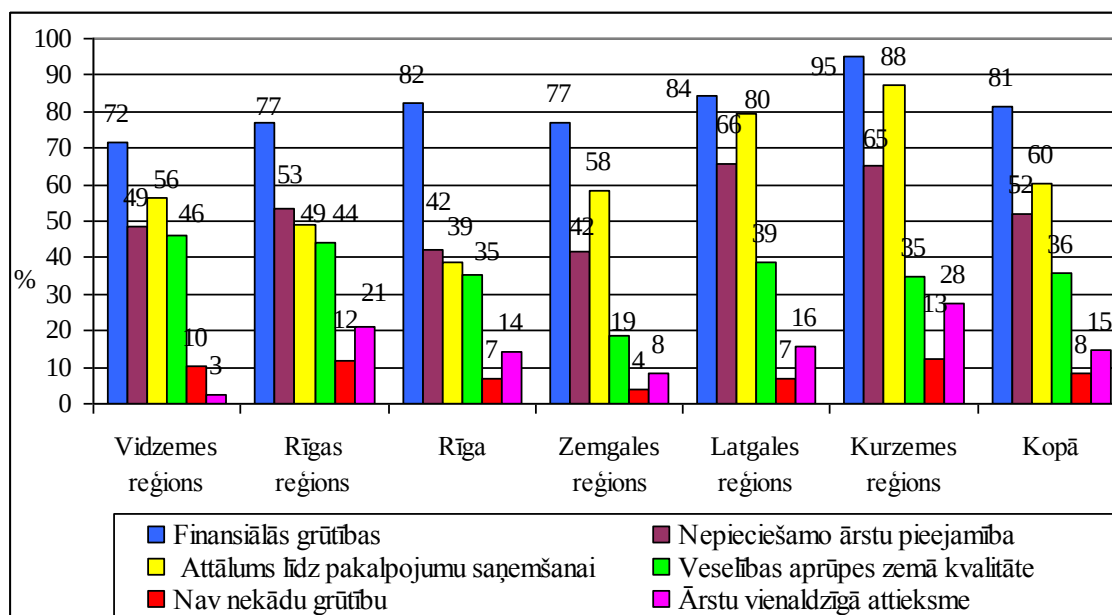

4.31. att. Mājokļa novērtējums reģionos (%)

Veselības aprūpes reformas rezultātā, attālākos reģionu apvidos ģimenēm ir apgrūtināta veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, īpaši, ja ģimenei nav sava personīgā transporta līdzekļa. Kā atspoguļo pētījums, visos reģionos dzīvojošās ģimenes veselības aprūpes jomā saskaras ar visdažādākajām grūtībām, piemēram, finansiālām grūtībām, nepieciešamo speciālu pieejamības trūkumu, mērojamo attālumu līdz veselības pakalpojumu saņemšanai, kā arī veselības aprūpes zemo kvalitāti un ārstu vienaldzīgo attieksmi. (Sk.4.32.att.) Tomēr Latgales un Kurzemes reģionos dzīvojošās ģimenes vairāk kā citos reģionos saskaras ar nepieciešamo speciālistu pieejamības trūkumu, grūtības izraisa arī mērojamais attālums līdz veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas vietai. Ar veselības aprūpes pakalpojumu zemo kvalitāti visvairāk saskaras Rīgas un Vidzemes reģionā dzīvojošās ģimenes.

Kā atspoguļo pētījums, grūtības, ar kurām saskaras ģimenes veselības aprūpes jomā, dažādi ietekmē ģimeņu dzīvi. Piemēram, finansiālās, kā arī citas grūtības izraisa ģimeņu locekļiem stresu, tiek tērēti arī papildu līdzekļi un laiks, lai sameklētu nepieciešamo veselības aprūpes speciālistu. Vairāk kā trešajai daļai aptaujāto ģimeņu,

kuras saskaras ar grūtībām veselības aprūpes jomā, tās pasliktina ģimenes locekļu veselību, īpaši zemā kvalitātē un ārstu vienaldzīgā attieksme. (Sk. 15.pielikumu(a))

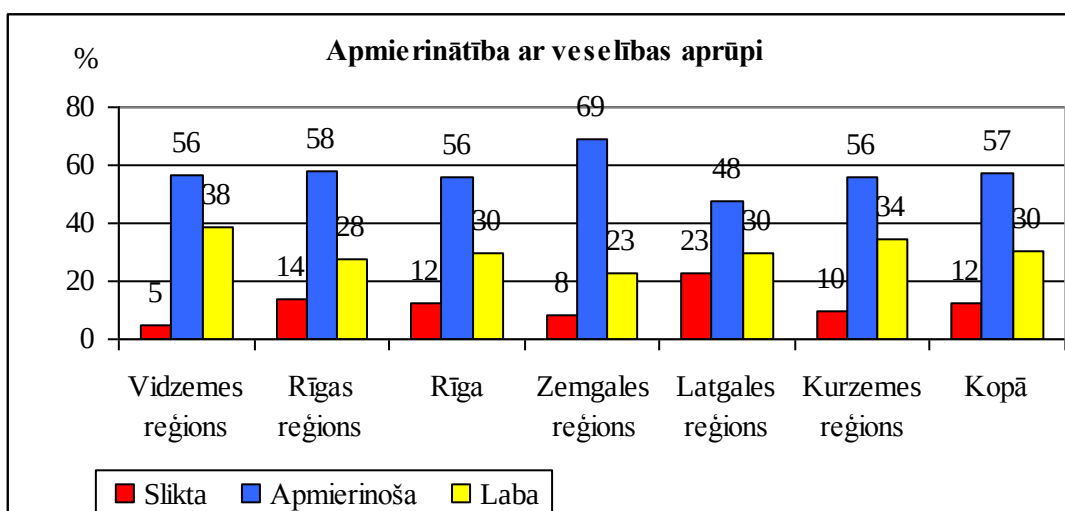

4.32. att. Grūtības veselības aprūpes jomā reģionālajā griezumā(%)

Kā atspoguļo pētījums, tikai 4% aptaujāto ģimeņu saskaras ar pieaugušo ģimenes locekļu veselības problēmām, kuras ietekmē ne tikai bērna īpašo vajadzību apmierināšanas iespējas, bet arī ģimeņu nodarbinātības iespējas.

Kopumā veselības aprūpi ģimenes novērtē apmierinoši, tomēr jāsecina, ka gandrīz ceturtdaļa Latgales reģionā dzīvojošās ģimenes sev pieejamo veselības aprūpi vērtē slikti. (Sk.4.33. att.) Savukārt vairāk kā trešā daļa Kurzemes reģionā dzīvojošās ģimenes sev pieejamo veselības aprūpi novērtē kā labu un tikai 10% ģimeņu to vērtē slikti, kas liecina par to, ka Kurzemes reģionā ir pieejama ģimenēm nepieciešamā veselības aprūpe. Līdzīgs veselības aprūpes vērtējums ir arī Zemgales un Vidzemes reģionos dzīvojošajām ģimenēm.

Kā atspoguļo procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma aprēķini, veselības aprūpes vērtējumu ietekmē bērnu īpašo vajadzību aprūpes veids (p-vērtība ir 0,00044). Būtiskas atšķirības ir vērojamas starp ģimenēm, kuras audzina pilnīgi aprūpējamus bērnus un ģimenēm, kuru bērniem ir vai nav jāpalīdz. Ģimenes, kurās aug pilnīgi kopjami bērni, veselības aprūpi vērtē zemāk, nekā ģimenes, kuru bērniem ir vai nav jāpalīdz, kas liecina par to, ka ģimenēm, kuru bērni ir pilnīgi kopjami, ir nepieciešama augstākas kvalitātes un pieejamības veselības aprūpes pakalpojumu klāsts. (Sk.16. pielikumu (a))

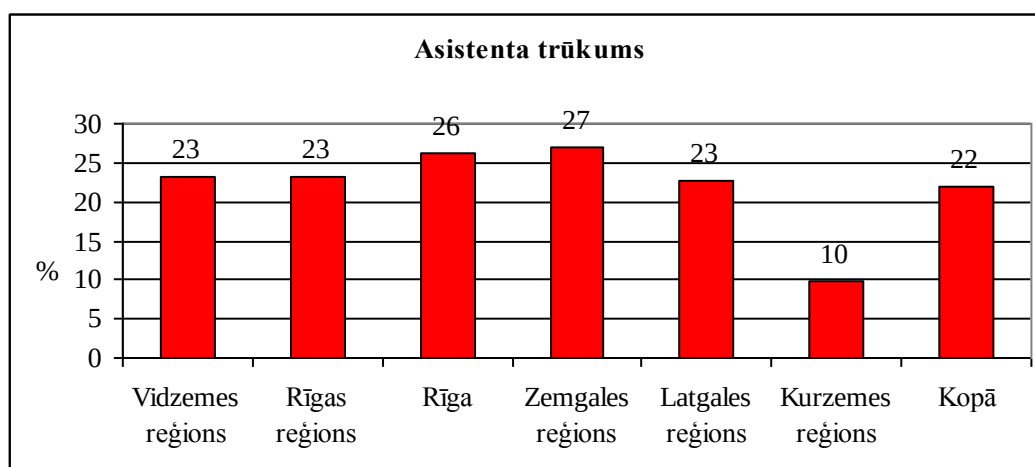
4.33. att. Apmierinātība ar veselības aprūpi (%)

Kā atspoguļo pētījums, ģimeņu fizisko labklājību negatīvi ietekmē alkoholisms, kas bieži vien apdraud ģimeņu locekļus no bērnu tēvu puses, tomēr ir gadījumi, kad alkoholisms piemīt gan bērnu tēviem, gan mātēm. Alkoholisms ne tikai izraisa emocionālu spriedzi ģimenes locekļu starpā, bet arī izraisa fiziskas bailes un trauksmainību neaizsargātāko ģimenes locekļu vidū. Rīgas pilsētā netika konstatēts neviens gadījums, kad ģimenes fizisko labklājību apdraudētu ģimenes locekļu alkoholisms. Visvairāk ģimeņu fizisko labklājību alkoholisms apdraud Latgales reģionā, kā arī nedaudz mazāk Vidzemes un Rīgas reģionos dzīvojošās ģimenes. (Sk. 16.pielikumu (b))

Ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, ļoti svarīga ir apkārtējās vides pieejamība, kas saistās ar vides piemērotību bērnu īpašajām vajadzībām. Bieži vien ģimeņu vajadzību apmierināšana ir atkarīga no tā, vai visiem ģimeņu locekļiem ir iespēja nokļūt tur, kur tas ir nepieciešams, piemēram, iekļūt veselības aprūpes iestādē, kultūras namā vai veikalā. Īpaši aktuāli tas ir ģimenēm, kurās aug pilnībā kopjami bērni, jo no vides pieejamības ir atkarīga ne tikai šo ģimeņu fiziskā, bet arī sociālā un emocionālā labklājība. Visos Latvijas reģionos ir ģimenes, kurām sagādā grūtības vides piemērotība bērnu īpašajām vajadzībām, galvenokārt tās ir saistītas ar pārvietošanās grūtībām bērniem ratiņkrēslos, tomēr priecē fakts, ka lielākā daļa aptaujāto ģimeņu (83%) uzskata, ka apkārtējā vide ir piemērota bērnu īpašajām vajadzībām un tikai 17% ģimeņu uzskata, ka tā nav piemērota. (Sk.13.pielikumu (c)) Visapmierinātākās ģimenes ar vides piemērotību bērnu īpašajām vajadzībām ir Kurzemes reģionā, savukārt visneapmierinātākās ir Rīgas pilsētā un Vidzemes reģionā dzīvojošās ģimenes. Rīgas pilsētā dzīvojošās ģimenes uzsvēra grūtības, kas saistās ar pārvietošanos, izmantojot

sabiedrisko transporta līdzekli bērniem, kuri pārvietojas ratiņkrēslā. Tika minēti piemēri, kad sabiedriskā transporta līdzekļa šoferi piebrauc pie pieturvietas pārāk tālu no ietves, kas padara neiespējamu iekļūšanu sabiedriskajā transporta līdzeklī cilvēkam ratiņkrēslā, arī ratiņkrēsli parasti nav tik labas kvalitātes, lai pārvietotos ar tiem ziemas periodā, jo ietves, kā arī ceļi netiek tīrīti regulāri. Tas savukārt izraisa situāciju, ka to vecāku, kuru bērni, pārvietojas ratiņkrēslos, kā arī pašu bērnu mobilitātes iespējas ir atkarīgas ne tikai no laika apstākļiem, bet arī sabiedrības locekļu atsaucības.

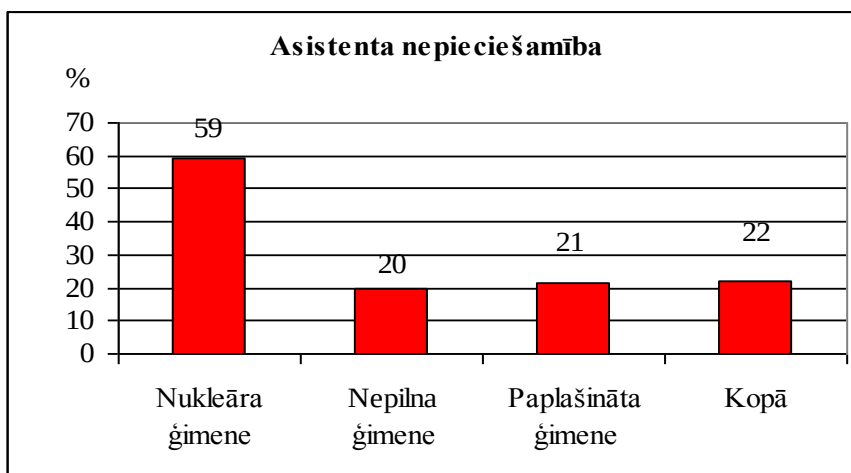
Ģimenes, kuru bērni ir aprūpējami, saskaras ar grūtībām, kuras ir iespējams mazināt ar asistenta pieejamību. Asistents ir persona, kuras kompetencē ietilpst prasmes aprūpēt cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem. (Sk.4.34.att.) Piemēram, asistenta pakalpojumi ļoti noderīgi ir bērniem ar invaliditāti mācību iestādēs, situācijās, kad bērni iegūst izglītību vispārīgizglītojošās mācību iestādēs, kā arī apmeklējot dažādas nodarbības un pārvietojoties ar bērnu ratiņkrēslā, īpaši tad, kad apkārtējā vide nav tam pielāgota. Kā atspoguļo pētījums, ģimenes izjūt asistenta trūkumu visos reģionos līdzīgi, kas liecina par asistentu pieejamības trūkumu visā Latvijas teritorijā. Visvairāk asistenta trūkumu izjūt ģimenes Rīgas pilsētā un Zemgales reģionā. Savukārt vismazāk – Kurzemes reģionā dzīvojošās ģimenes.

4.34. att. Asistenta trūkums bērniem ar invaliditāti reģionālajā griezumā(%)

Analizējot tādu ģimeņu fizisko labklājību, kurās aug bērni ar invaliditāti, ir ļoti svarīgi to analizēt ne tikai reģionālajā, bet arī ģimenes struktūras griezumā. Bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas jomā vislielāko atbalsta trūkumu izjūt nukleāras ģimenes, savukārt mazāk to izjūt nepilnas un paplašinātas ģimenes. (Sk.4.35.att.) Nepilnas ģimenes izjūt mazāku nepieciešamību pēc asistenta, nekā nukleāras ģimenes. Kā

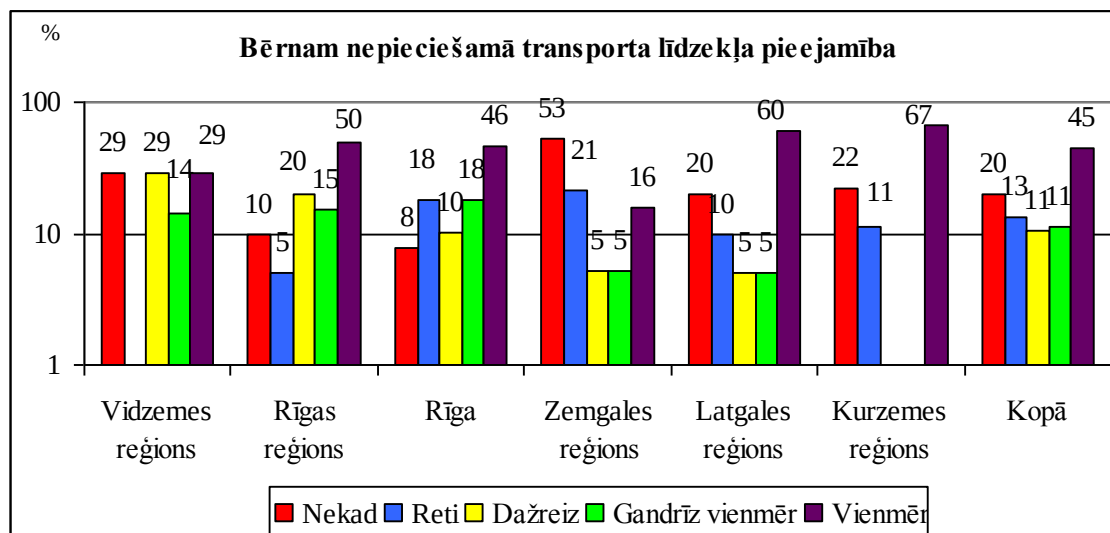
apliecina pašas ģimenes, viņas ir pieradušas pie visām grūtībām un tiek galā ar ikdienas pienākumiem, kā arī liela daļa mātes, kuras pašas aprūpē savus bērnus, uzskata, ka neviens cits to neizdarītu labāk par viņām.

4.35. att. Asistenta nepieciešamība bērniem ar invaliditāti ģimenes struktūras griezumā(%)

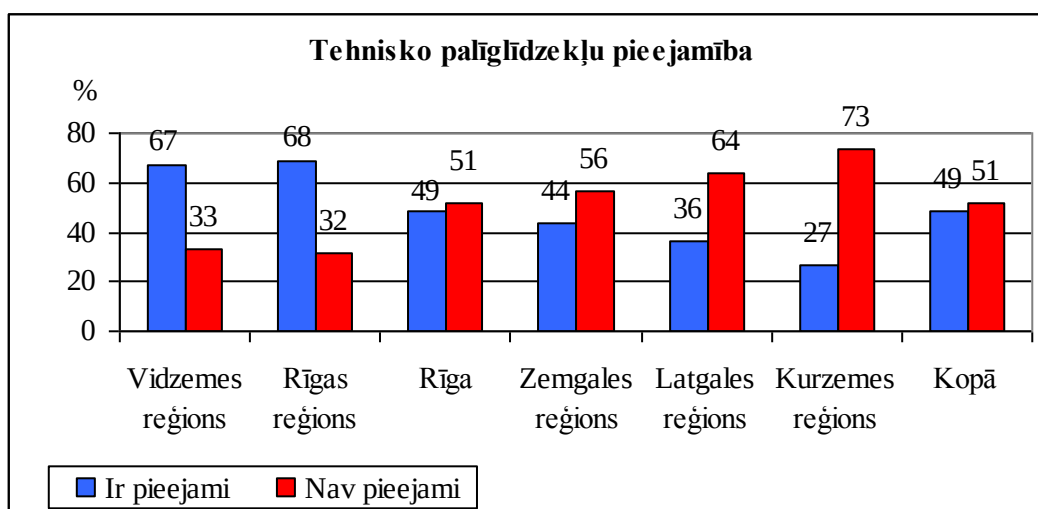
Lielākās grūtības, ar kurām saskaras ģimenes fiziskās labklājības jomā, ir transporta līdzekļa pieejamība tad, kad tas ir nepieciešams, jo bieži vien bez sava transporta līdzekļa ir liegtas iespējas pārvietoties bērnam ratiņkrēslā, kā arī ir ierobežotas nodarbinātības iespējas bērnu vecākiem, īpaši attālākos reģionu apvidos, kas savukārt pasliktina ģimeņu dzīves kvalitāti. Tomēr, kā vienu no personīgā transporta līdzekļa iegādes šķēršļiem ir jāmin auto vadīšanas apliecības trūkumu bērna vecākiem, kā arī nepietiekošus finansiālos resursus auto iegādei. Ne vienmēr ģimenes var paļauties arī uz pašvaldību sociālo dienestu sniegto atbalstu piemērota transporta līdzekļa pieejamības jomā. Reti vai nekad nav pieejams bērna īpašajām vajadzībām atbilstošs transporta līdzeklis tad, kad tas ir visvairāk nepieciešams 74% Zemgales reģionā dzīvojošajām ģimenēm, arī pārējos reģionos ģimenes saskaras ar šo problēmu, tomēr mazāk. Savukārt 20% aptaujāto ģimeņu nekad nav pieejams bērnam atbilstošs transporta līdzeklis tad, kad tas visvairāk ir nepieciešams, kas liecina par to, ka šīm ģimenēm arī pašvaldības nespēj sniegt nepieciešamo atbalstu atbilstoša transporta līdzekļa pieejamības jomā. Kurzemes, Rīgas un Latgales reģionos, kā arī Rīgas pilsētā vairāk kā pusei ģimeņu piemērots transporta līdzeklis ir pieejams vienmēr vai gandrīz vienmēr. Vidzemes reģionā piemērots transporta līdzeklis nav pieejams 29% ģimeņu un tikpat – ir pieejams tikai dažreiz, kas liecina par to, ka paļauties uz to, ka transporta līdzeklis būs pieejams tieši tad, kad tas ir nepieciešams, nevar. (Sk.4.36.att.) Galvenās

grūtības, kuras izraisa bērna īpašajām vajadzībām atbilstoša transporta līdzekļa trūkums, ir ierobežotās iespējas nokļūt tur, kur bērnam ir nepieciešams, jo ne visā Latvijas teritorijā ir pieejams sabiedriskais transports tad, kad tas visvairāk ir nepieciešams, kā arī bieži vien ir apgrūtināta bērnu ar invaliditāti pārvietošanās tajos. Kopumā 45% aptaujāto ģimeņu ir pieejams vienmēr bērnam atbilstošs transporta līdzeklis, lai nokļūtu tur, kur tas nepieciešams.

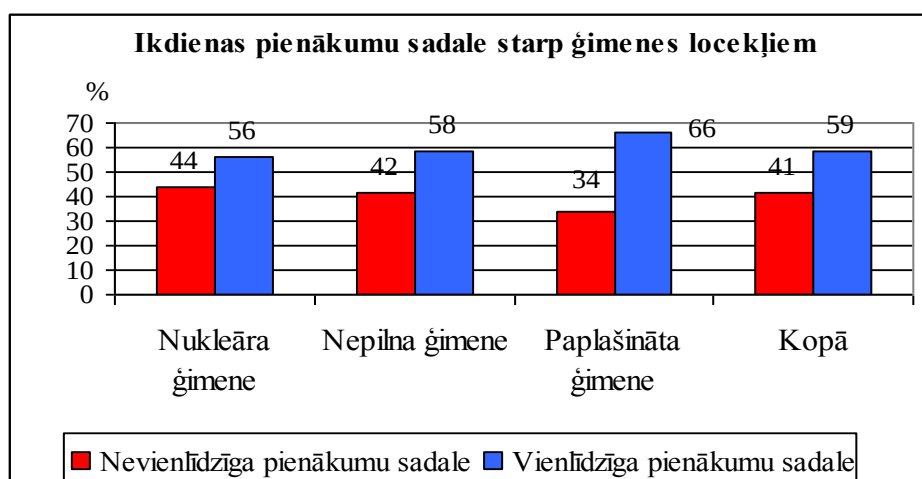
4.36. att. Bērnā ar invaliditāti nepieciešamā transporta līdzekļa pieejamība reģionālajā griezumā (%)

Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti fiziskās labklājības jomā lielā mērā ietekmē tehnisko palīglīdzekļu pieejamība, kas raksturojas ar bērna īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamo ratiņkrēslu, staiguli, ortozes, specializēto krēslu un galdu, kā arī vertikalizatoru, specializēto tualetes krēslu u.c. Kā atspoguļo pētījums, vislielākais tehnisko palīglīdzekļu pieejamības trūkums ir Kurzemes un Latgales reģionos dzīvojošajām ģimenēm. (Sk.4.37.att.) Tehnisko palīglīdzekļu trūkums bērniem ar invaliditāti saistās ar liegtajām iespējām pārvietoties, kā arī esošie palīglīdzekļi ne vienmēr atbilst bērnu īpašajām vajadzībām, piemēram, ortozes, kā arī ratiņkrēsls ir par mazu vai sliktas kvalitātes. Arī vairāk kā puse no aptaujātajām ģimenēm, kuru bērniem ir nepieciešami tehniskie palīglīdzekļi, Rīgas pilsētā un Zemgales reģionā saskaras ar nepieciešamo palīglīdzekļu trūkumu. Vismazāk ģimeņu saskaras ar bērniem nepieciešamo tehnisko palīglīdzekļu trūkumu Rīgas un Vidzemes reģionos. Iegūtie rezultāti liecina, ka visā Latvijā ģimenes saskaras ar tehnisko palīglīdzekļu pieejamības trūkumu, kas liecina par sociālās politikas īstenošanas nepilnībām.

4.37. att. Tehnisko palīgīdzekļu pieejamība reģionālajā griezumā (%), n=105 (ģimenes, kurām nepieciešami tehniskie palīgīdzekļi)

Ģimeņu fizisko labklājību raksturo arī ikdienas pienākumu sadale starp ģimenes locekļiem. (Sk.4.38. att.) Bērnu ar invaliditāti aprūpe saistās ar lielu fizisko slodzi galvenokārt vienam no bērna vecākiem, kurš ir uzņēmies aprūpes pienākumus, savukārt, lai atslogotu grūto ikdienu, ir nepieciešams atbalsts no visiem ģimenes locekļiem. Vislielāko atbalstu, kas saistās ar vienlīdzīgu ikdienas pienākumu sadali starp ģimenes locekļiem, ikdienas pienākumu pildīšanā saņem paplašinātu ģimeņu locekļi, kā arī vairāk kā puse aptaujāto nukleāro un nepilno ģimeņu locekļi vienlīdzīgi sadala ikdienas pienākumus, lai atslogotu viens otram grūto ikdienu. Tomēr ir salīdzinoši daudz ģimeņu, kurās ikdienas pienākumi nav vienlīdzīgi sadalīti, kā rezultātā grūtākie ikdienas darbi ir jāpaveic vienam no ģimenes locekļiem, visbiežāk - mātēm.

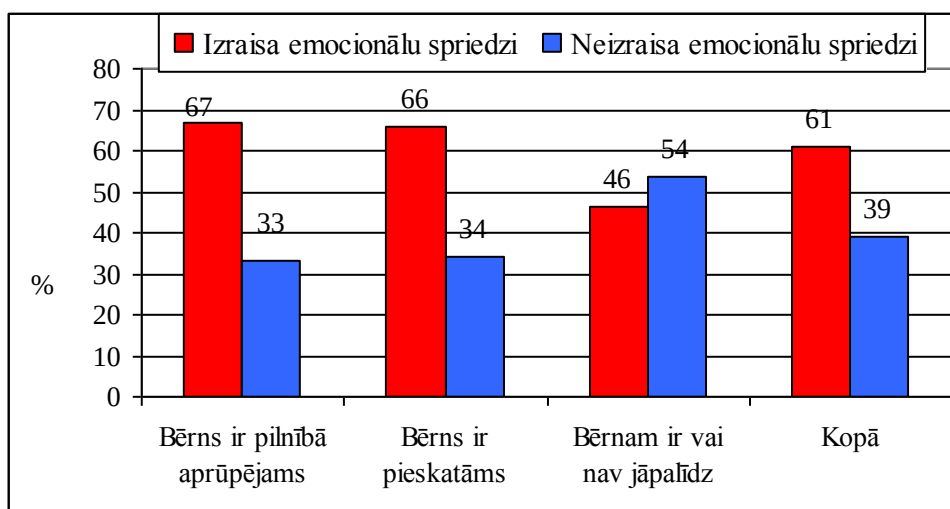

4.38. att. Ikdienas pienākumu sadale ģimeņu struktūras griezumā (%)

Ģimeņu dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē ģimeņu emocionālā labklājība, kas raksturojas ar ģimenes locekļu emocionālo stāvokli un iespējām to uzlabot. Kā atspoguļo veiktais pētījums, puse aptaujāto ģimeņu izjūt emocionālu spriedzi. (Sk.17.pielikumu (b)) Visos reģionos dzīvojošās ģimenes izjūt emocionālu spriedzi, tomēr Vidzemes reģionā šo ģimeņu ir visvairāk. Vairāk kā puse aptaujāto ģimeņu Kurzemes, Latgales un Rīgas reģionā izjūt emocionālu spriedzi, kas ne tikai pasliktina ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, bet arī izraisa nervu stresu. Vismazāk emocionālo spriedzi izjūt Rīgas pilsētā dzīvojošās ģimenes.

Aplūkojot ģimeņu emocionālo spriedzi ģimeņu struktūras griezumā, var secināt, ka ģimenes izjūt emocionālu spriedzi neatkarīgi no ģimenes struktūras.(Sk.16.pielikumu (c)) Nedaudz vairāk emocionālai spriedzei ir pakļautas nukleāras ģimenes, salīdzinot ar paplašinātām un nepilnām ģimenēm. Tomēr, kā atspoguļo hī kvadrāta testa aprēķini, nav būtisku atšķirību starp ģimeņu struktūru raksturojošajiem mainīgajiem, jo p-vērtība ir 0,92. Ģimenēs, kurās aug bērns ar invaliditāti, bieži vien emocionālā spriedze veidojas saistībā ar īpašo vajadzību apmierināšanu. Vairāk kā puse ģimeņu, kurās aug aprūpējams un arī pieskatāms bērns, izjūt emocionālu spriedzi un tikai nedaudz mazāk - ģimenes ar bērniem, kuriem ir vai nav jāpalīdz, kas liecina par to, ka ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti ir nepieciešami dažādi, emocionālo spriedzi mazinoši pasākumi. (Sk.4.39. att.) Kā atspoguļo hī kvadrāta testa aprēķini, ģimenes, kurās aug pilnībā kopjami un pieskatāmi bērni, ir vairāk pakļautas emocionālai spriedzei, nekā ģimenes, kurās aug bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz, jo p-vērtība ir 0,007.

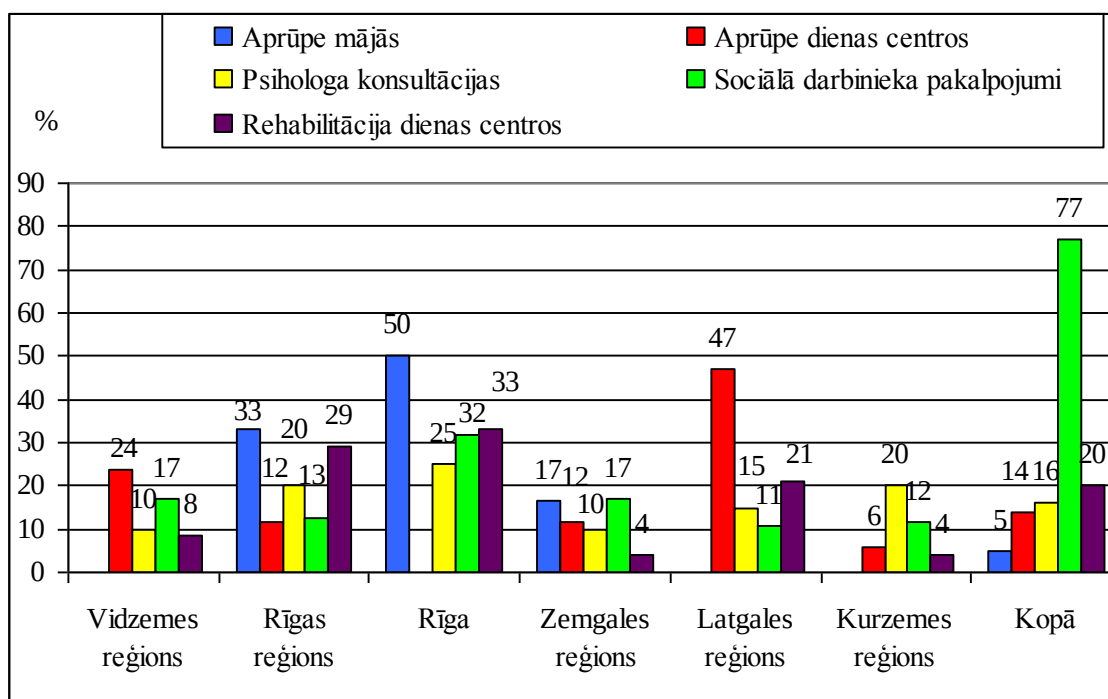
4.39. att. Emocionālā spriedze, ko izraisa bērnu īpašo vajadzību apmierināšana (%)

Emocionālās spriedzes mazināšanā lielu lomu ieņem gan draugi un radi, gan nozares profesionāļi, kuru pienākums ir sniegt emocionālu atbalstu tiem, kam tas ir nepieciešams. Piemēram, ģimenēm, kurām ir ciešs savstarpējs kontakts ģimenes lokā, iespējams, nemaz nav nepieciešams griezties pēc palīdzības pie sociālā dienesta psihologa vai medicīnas iestādes profesionāļiem, lai mazinātu emocionālo spriedzi. Savukārt ģimenēm, kuras nevēlas apgrūtināt piederīgos vai draugus ar savām problēmām, vai arī, iespējams, tām nav tādu tuvu cilvēku, kuriem varētu uzticēt problēmas, ir lietderīgi izmantot profesionāļu pakalpojumus emocionālās spriedzes mazināšanai, īpaši tad, ja sociālais dienests to nodrošina bez maksas.

Kā atspoguļo pētījums, lielākā daļa aptaujāto ģimeņu emocionālās spriedzes mazināšanai izmanto savus draugus, radus, kaimiņus, kā arī savas ģimenes locekļus, bet tikai neliela daļa aptaujāto ģimeņu (16%) pēc palīdzības ir griezušies pie profesionāļiem. (Sk.4.40. att.)

Profesionāļu sniegtie pakalpojumi ir pieejami gan dažādu invalīdu biedrību, gan sociālo dienestu vai veselības aprūpes iestāžu ietvaros. Kā atspoguļo pētījums, visos Latvijas reģionos tiek piedāvāts un izmantots (pēdējā gada laikā) psihologa konsultāciju pakalpojums, savukārt Rīgas pilsētā dzīvojošās ģimenes biežāk, nekā citos reģionos dzīvojošās ģimenes izmanto profesionāļu piedāvātos pakalpojumus emocionālās spriedzes mazināšanai, bet Vidzemes un Zemgales reģionos ģimenes salīdzinoši retāk izmanto profesionāļu piedāvāto atbalstu.

Pašvaldības ģimenēm sniedz atbalstu ne tikai emocionālās spriedzes mazināšanas jomā, bet arī tiek piedāvāti sociālo darbinieku pakalpojumi, ko ģimenes aktīvi izmanto. Visretāk tiek izmantots aprūpes mājās pakalpojums – to pēdējā gada laikā ir izmantojuši tikai 5% no aptaujātajām ģimenēm, savukārt šo pakalpojumu nav izmantojusi neviena no Kurzemes, Latgales un Vidzemes reģionos dzīvojošajām ģimenēm, kas liecina par to, ka šajos reģionos aprūpes mājās pakalpojums netiek piedāvāts, vai arī ģimenēm trūkst nepieciešamās informācijas par konkrētā pakalpojuma saņemšanas iespējām. Aprūpi dienas centros pēdējā gada laikā ir izmantojuši 14% aptaujāto ģimeņu, no kurām visvairāk šo pakalpojumu ir izmantojušas Latgales reģionā dzīvojošās ģimenes. Arī rehabilitācija dienas centros tiek praktizēta visos Latvijas reģionos, tomēr ģimenes šo pakalpojuma veidu izmanto pasīvi – tikai 20% no aptaujātajām ģimenēm. Visvairāk šo pakalpojuma veidu ir izmantojušas ģimenes Rīgas pilsētā, bet vismazāk – Zemgales un Kurzemes reģionos.

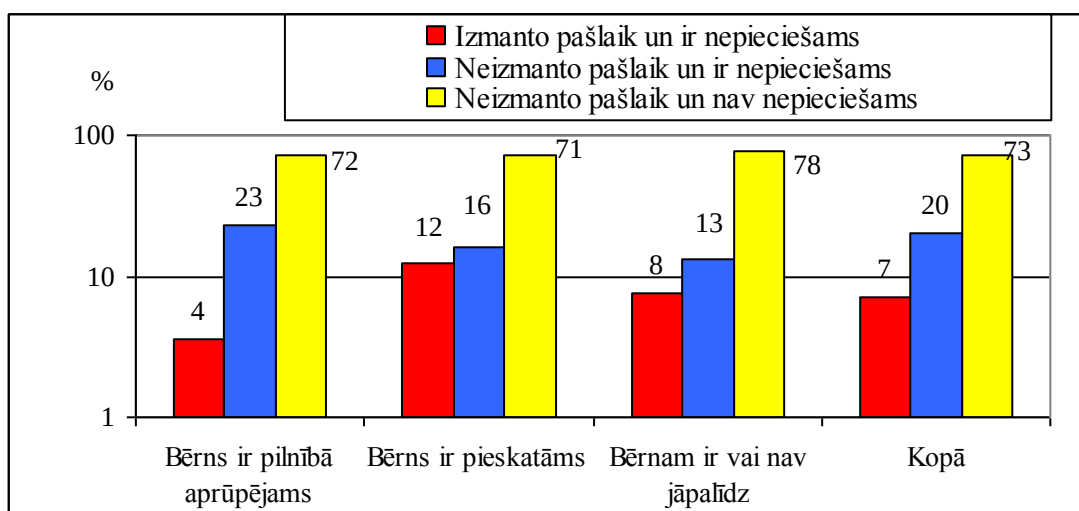

4.40. att. Pašvaldību atbalsts sociālo pakalpojumu jomā ģimenēm reģionālajā griezumā (%), n=123 (ģimenes, kuras izmanto pašvaldību piedāvātos sociālos pakalpojumus)

Emocionālās spriedzes mazināšanai pēc palīdzības pie psihologa sociālajā dienestā uz aptaujas brīdi bija griezušies tikai 7% no visām aptaujātajām ģimenēm. (Sk.17.pielikumu (d)) Tās ģimenes, kuras apmeklē sociālā dienesta psihologu, uzskata, ka tas ir nepieciešams, savukārt mazliet mazāk kā trešā daļa aptaujāto ģimeņu labprāt izmantotu psihologa pakalpojumus, ja tas būtu pieejams bez maksas. (Sk.4.41. att.) Līdz ar to var secināt, ka ne visas pašvaldības piedāvā savā teritorijā dzīvojošajiem iedzīvotājiem psihologa konsultāciju pakalpojumu, vai arī - ne visas ģimenes ir informētas par sociālo dienestu sniegtajiem pakalpojumiem ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti.

Lielākā daļa aptaujāto ģimeņu neizmanto sociālā dienesta piedāvātos psihologa pakalpojumus un neuzskata, ka tas būtu nepieciešams, kas liecina par to, ka ne visām ģimenēm ir pieņemami dalīties ar citiem cilvēkiem savos pārdzīvojumos, vai arī emocionālās spriedzes mazināšanai izmanto savus draugus un radus.

Sociālā dienesta piedāvāto psihologa pakalpojumu izmantošanas jomā nav būtisku procentuālo atšķirību starp bērnu aprūpes veidiem par ko liecina hī kvadrāta testa aprēķini, jo p-vērtība ir 0,12. Ģimenes, kurās aug pieskatāmi bērni, mazliet vairāk izmanto psihologa pakalpojumus, nekā ģimenes, kurās aug pilnīgi kopjami bērni un bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz, kas liecina par to, ka ģimenēm, kurās bērniem ir psihiskas dabas traucējumi, biežāk pēc palīdzības griežas pie speciālistiem.

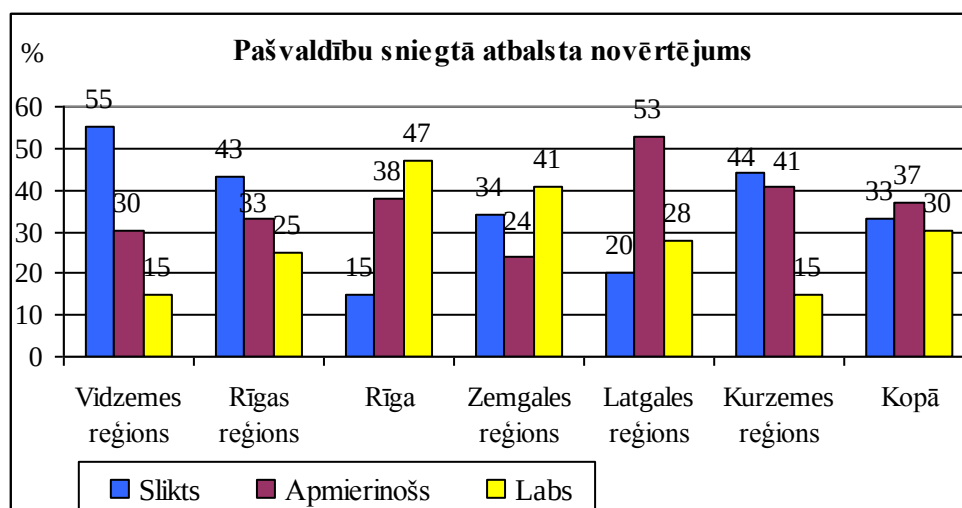
4.41. att. Sociālā dienesta piedāvāto psihologa pakalpojumu izmantošana (%)

Ģimenes pašvaldību sniegto atbalstu vērtē ļoti atšķirīgi. Vislabāk atbalstu vērtē Rīgā dzīvojošās ģimenes, savukārt vissliktāk – Vidzemes reģionā dzīvojošās ģimenes, arī nedaudz mazāk kā puse aptaujāto Kurzemes un Rīgas reģionos dzīvojošo ģimeņu pašvaldību sniegto atbalstu vērtē slikti, kas liecina par to, ka šajos reģionos dzīvojošās ģimenes ir saskārušās ar neveiksmīgu atbalsta saņemšanas pieredzi (Sk.4.42. att.)

Ģimenes, raksturojot savu pieredzi, kas saistīta ar atbalsta saņemšanu no pašvaldības sociālā dienesta, minēja gan pozitīvu attieksmi no sociālo darbinieku puses, gan negatīvu. Visvairāk negatīvu pieredzi ģimenes ir guvušas caur sociālo darbinieku neiejūtīgu, negodīgu un pat pazemojošu attieksmi. Ģimenes, galvenokārt pagastu vai ciematu teritorijā, minēja gadījumus, kad sociālie darbinieki materiālu atbalstu sniedz nevis ģimenēm, kurām tas tiešām ir nepieciešams, bet saviem draugiem un paziņām. Turklāt, kā apgalvoja ģimenes, sociālie darbinieki vienmēr atrodot iemeslus, lai atbalsta saņemšanu atteiktu.

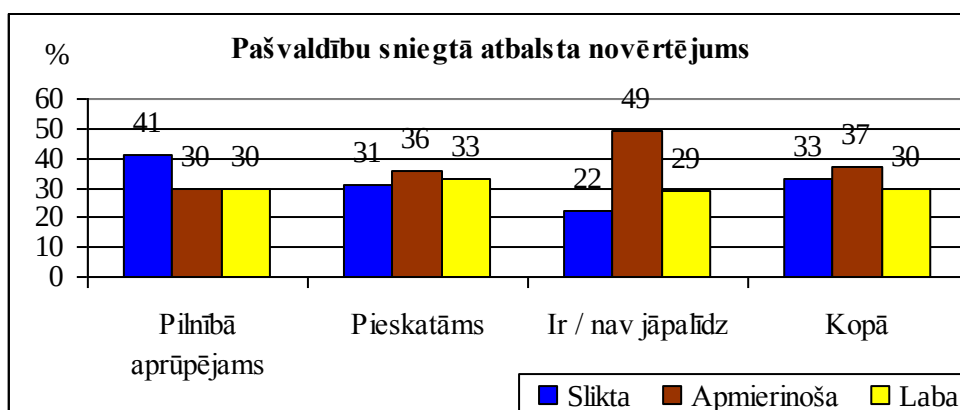
Ģimenes atzina, ka trūkst informācijas par pašvaldību sniegtā atbalsta veidiem, kā arī šī atbalsta saņemšanas nosacījumiem. Tas galvenokārt ir saistīts ar to, ka ģimenēm bieži vien nav pieejams internets un vienīgais informācijas gūšanas avots par pašvaldības sniegto atbalstu šīm ģimenēm ir sociālais dienests. Tomēr, kā atspoguļo pētījuma rezultāti, ne vienmēr sociālajā dienestā tiek sniegta precīza informācija par sociālās palīdzības saņemšanas nosacījumiem. Tika izteiktas piezīmes arī par sociālo darbinieku konfidencialitātes principa neievērošanu, tomēr jāsecina, ka 67 % ģimeņu novērtē pašvaldību sniegto atbalstu labi un apmierinoši, kas liecina par to, ka pašvaldību sociālie dienesti, savu resursu ietvaros, kopumā cenšas sniegt ģimenēm nepieciešamo

atbalstu. Ģimenes īpaši atzinīgi vērtē atbalstu, kas saistīts ar sociālo palīdzību trūcīgām ģimenēm.

4.42. att. Apmierinātība ar pašvaldības sniegto atbalstu reģionālajā griezumā (%), n=243 (ģimenes, kurām ir pieredze pašvaldību sniegtā atbalsta jomā)

Analizējot ģimeņu apmierinātību ar pašvaldību sniegto atbalstu, ņemot vērā bērnam nepieciešamo aprūpes veidu, jāsecina, ka vissliktāk pašvaldību atbalstu vērtē ģimenes, kurās aug pilnībā aprūpējami bērni, kas saistās ar to, ka šīm ģimenēm visvairāk trūkst atbalsta bērna īpašo vajadzību kompensēšanas jomā, nekā citām ģimenēm. Ģimenēm būtu nepieciešami dienas centri, kuros bērni ar invaliditāti varētu pavadīt no skolas brīvo laiku, kamēr vecāki ir nodarbināti, kā arī aprūpes mājās vai asistenta pakalpojumi. Ģimenes minēja arī apgrūtināto transporta pieejamību bērniem ar invaliditāti, jo vairākās pašvaldībās, lai saņemtu īpašajām vajadzībām piemērotu transporta līdzekli, ir jāpiesakās vairākus mēnešus iepriekš, bet šo mēnešu laikā daudz kas var mainīties, piemēram, bērns var saslimt, vai izmainīties ārsta vizītes laiks, kas savukārt bieži vien izraisa negatīvu attieksmi no sociālo dienestu darbinieku puses un nevajadzīgu emocionālo spriedzi bērna vecākiem. (Sk. 4.43.att.)

4.43. att. Apmierinātība ar pašvaldības sniegto atbalstu bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%), n=243 (ģimenes, kurām ir pieredze sniegtā atbalsta jomā)

Lielākajai daļai ģimeņu, dzīves kvalitātes uzlabošanai ir nepieciešams vairāk finansiālo līdzekļu, kā arī līdzcilvēku sapratne un pozitīva sabiedrības attieksme pret cilvēkiem ar invaliditāti, kas liecina par to, ka mūsu sabiedrība vēl tikai mācās sadzīvot ar ‘citādo’ un uztvert šos cilvēkus kā sev līdzīgus. (Sk. 9.pielikumu (b)) Interesanti, ka tieši ģimenes, kurās aug pieskatāms bērns, saskaras ar sabiedrības negatīvo attieksmi visvairāk. Savukārt asistenta trūkumu izjūt 39% ģimeņu. Finansiālo līdzekļu trūkumu izjūt visas ģimenes, tomēr visvairāk tās ģimenes, kuru bērniem ir vai nav jāpalīdz. Arī personīgā transporta līdzekļa trūkumu visvairāk izjūt ģimenes, kurās aug pieskatāms, un nevis pilnībā aprūpējams bērns. Tas savukārt liecina par to, ka ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmē ne vien bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas specifika, bet arī pašu ģimeņu radītās iespējas apmierināt savas vajadzības, kā arī sabiedrības sniegtais atbalsts.

Analizējot bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti, ir ļoti svarīgi aplūkot arī dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīzi, kas tiks aplūkots nākamajā apakšnodaļā.

4.4. Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti un tās vērtējumu ietekmējošie faktori

Analizējot ģimeņu dzīves kvalitāti un to ietekmējošos faktoros, ir nepieciešams sniegt dzīves kvalitāti veidojošo jomu savstarpējās ietekmes analīzi. Lai būtu iespējams analizēt ģimeņu dzīves kvalitāti to ietekmējošo faktoru griezumā, vispirms ir nepieciešams sniegt faktoru analīzes rezultātā izdalīto faktoru raksturojumu, kam sekos faktoru ietekmes analīze dzīves kvalitāti veidojošo jomu kontekstā. Ģimeņu dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē materiālais nodrošinājums, kas izpaužas caur ģimenēm

pieejamo finansiālo resursu atbilstību ģimeņu vajadzību apmierināšanai. Faktoru analīzes rezultātā tika izdalīti divi faktori, kuri raksturo ģimeņu materiālo nodrošinātību (izdalīto faktoru statistisko pamatojumu skatīt.18.pielikumā):

- pirmais faktors - ģimenes visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums;
- otrais faktors - ģimenes pamatvajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums.

Ģimenes visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums raksturo ģimeņu finansiālos resursus, kuri ir pietiekoši ne tikai ģimenes pamatvajadzību, bet arī sociālo un garīgo vajadzību apmierināšanai, jo ģimenes var atļauties apmeklēt kultūras pasākumus, aizbraukt apciemot savus draugus, rūpēties par visu ģimenes locekļu veselību, kā arī pašas uzskata, ka ir pietiekoši finansiāli nodrošinātas. Savukārt ģimenes pamatvajadzību apmierināšanai atbilstošs finansiālais nodrošinājums raksturo ģimeņu finansiālos resursus, kuri spēj nodrošināt galvenokārt ģimeņu pamatvajadzību apmierināšanu, kas iekļauj pārtiku, apģērbu, apavus un mājokli. Faktoru analīzes rezultātā izdalītie faktori sniegs iespēju izvērtēt ģimeņu materiālās nodrošinātības ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti visās to veidojošās jomās.

Kā atspoguļo faktoru analīze, ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmē tādi faktori kā materiālais nodrošinājums, apstākļi, kas nodrošina fizisko labklājību, ģimeņu locekļu tuvība un saliedētība, kā arī sociālie kontakti. Lai būtu iespējams analizēt sociālo kontaktu ietekmi uz dažādām dzīves kvalitātes jomām, faktoru analīzes rezultātā tika izdalīti trīs faktori, kas raksturo ģimeņu sociālos kontaktus (izdalīto faktoru statistisko pamatojumu skatīt 19.pielikumā):

- pirmais faktors - uz kopienas attiecībām balstīti sociālie kontakti, kas iekļauj draugus, ģimenei kopīgas paziņas, kaimiņus un darba kolēģus;
- otrais faktors - uz formālām attiecībām balstīti sociālie kontakti, kas iekļauj ģimenes locekļu iekļaušanos dažādās interešu sfērās, kontakts ar dažādām, ģimenes dzīvei nepieciešamām institūcijām, kā arī ģimenei nepieciešamo informācijas pieejamību;
- trešais faktors – uz radniecību balstīti sociālie kontakti, kas iekļauj galvenokārt komunicēšanos savu radu lokā.

Ģimeņu sociālos kontaktus raksturojošie faktori atspoguļo ne tikai sociālos kontaktus veidojošo attiecību specifiku, bet arī izskaidro ģimenēm nepieciešamās informācijas

iegūšanas veidus, kas savukārt lielā mērā ietekmē ģimeņu dzīves kvalitāti. Piemēram, ģimenēm, kuru sociālie kontakti balstīti uz formālām attiecībām, ir lielākas iespējas saņemt nepieciešamo informāciju pašvaldības un valsts sniegtā atbalsta jomā, nekā ģimenēm, kuru sociālie kontakti balstās uz radniecību vai kopienas attiecībām.

Fiziskā labklājība lielā mērā raksturojas ar vidi, kuras ietvaros tiek veidota ģimeņu dzīves kvalitāte, un kura ietekmē arī citas dzīves kvalitātes jomas, savukārt vidi raksturo apstākļi, caur kuriem tiek apmierinātas vajadzības. Tādēļ faktoru analīzes rezultātā tika izdalīti divi faktori, kuri atspoguļo ģimeņu vajadzību apmierināšanai nepieciešamos apstākļus (izdalīto faktoru statistisko pamatojumu skatīt 20.pielikumā):

- pirmais faktors – pamatvajadzību apmierināšanai atbilstoši apstākļi;
- otrais faktors – atpūtai un pašrealizācijai atbilstoši apstākļi.

Pirmais faktors atspoguļo mājas un kopienas vidi, kuru raksturo apstākļi, kas nepieciešami, lai ģimenes spētu apmierināt savas pamatvajadzības un ietver drošu, siltu un gaišu mājokli, kā arī veselīgu uzturu un drošu apkārtni. Savukārt otrais faktors raksturo apstākļus, kas nodrošina ne tikai pamatvajadzībām atbilstošu vidi, bet arī atpūtai un pašrealizācijai, ko raksturo atbilstošs mājoklis, kā arī ģimenes locekļu brīvais laiks pašrealizācijai.

Savukārt ģimeņu emocionālo labklājību lielā mērā raksturo ģimeņu emocionālā tuvība un saliedētība. Līdz ar to ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīze emocionālās labklājības jomā tiks sniegta, balstoties uz diviem faktoriem (izdalīto faktoru statistisko pamatojumu sk.21.pielikumā (a)):

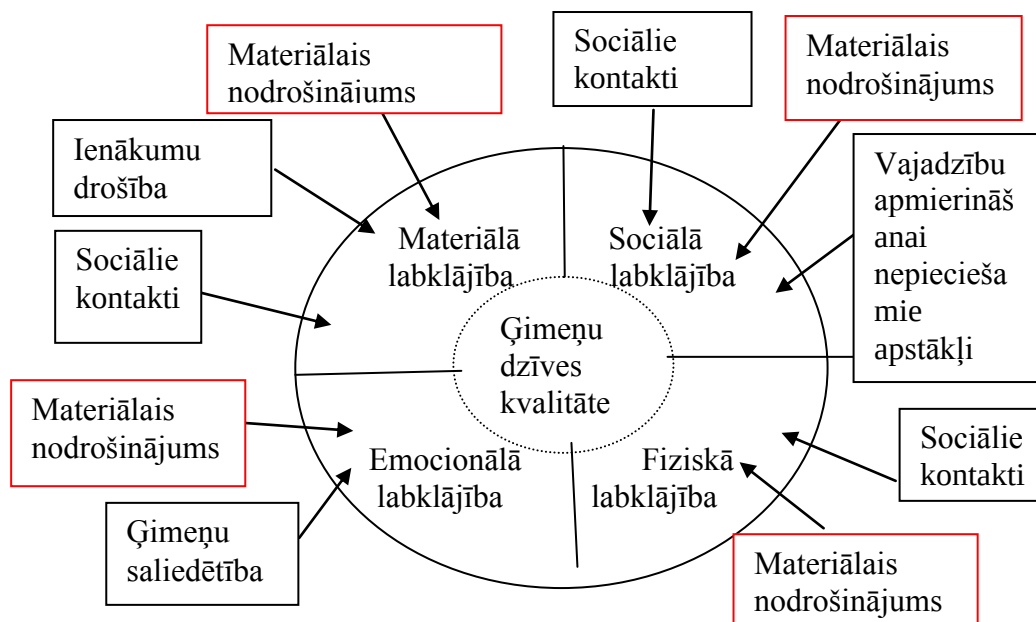
- pirmais faktors – ģimenes locekļu emocionālā tuvība,
- otrais faktors – ģimenes locekļu saliedētība.

Emocionālo labklājību raksturojošais pirmais faktors atspoguļo ģimeņu emocionālo tuvību, kas raksturojas ar savstarpēja atbalsta sniegšanu, rūpēm vienam par otru, kā arī ar savstarpēju atklātību starp ģimenes locekļiem. Otrs faktors atspoguļo ģimeņu saliedētību, kas raksturojas ar ģimenes locekļiem kopīgu draugu sniegto atbalstu, kopīgi apmeklētiem pasākumiem, kopīgi pavadītu laiku.

Nodaļas turpinājumā – ģimeņu dzīves kvalitātes analīze, kuras pamatā izmantoti faktoru analīzes rezultātā izdalītie faktori.

Kā atspoguļo pētījums, bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmē tādi faktori kā materiālais nodrošinājums, sociālie kontakti, ģimeņu saliedētība, ienākumu drošība, kā arī vajadzību apmierināšanai nepieciešamie apstākļi (Sk.4.44.att.).

4.44. att. Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošie faktori
Avots: autore veidots attēls

Ģimeņu **materiālo labklājību** ietekmē *materiālais nodrošinājums*, ko raksturo ne vien ģimeņu iespējas apmierināt savas vajadzības, bet arī ienākumu drošība, ko nodrošina algots darbs, kā arī valsts un pašvaldības sniegtais materiālais atbalsts. Pētījuma mērķa grupas vajadzības saistās ar ģimenes pamatvajadzību, sociālo, garīgo, kā arī bērna īpašo vajadzību apmierināšanu, kas bieži vien izraisa papildus materiālā nodrošinājuma nepieciešamību. Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, papildus izdevumi, kas nepieciešami bērna īpašo vajadzību apmierināšanai, visvairāk ietekmē ģimeņu iespējas nopirkt nepieciešamās sadzīves preces, kā arī apmeklēt maksas kultūras pasākumus un apciemot radus un draugus. Būtiska materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu finansiālo ierobežotību bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas dēļ ir vērojama tikai kultūras pasākumu apmeklētības jomā. (Sk.22.pielikumu(a)) Tas savukārt liecina par to, ka ģimenes ierobežotu finansiālo līdzekļu apstākļos, pirmkārt, atsakās no maksas kultūras pasākumu apmeklēšanas. Savukārt otrs materiālo labklājību raksturojošais indikators ir ģimeņu ienākumu drošība. Jo augstāks ir materiālais nodrošinājums, jo nedrošākas jūtas ģimenes par saviem ienākumiem, kas izskaidrojams galvenokārt ar to, ka augstāks materiālais nodrošinājums ir raksturīgs ģimenēm, kurām ir labi atalgots darbs un nav drošības, ka šo darbu ekonomiskās krīzes rezultātā nezaudēs. Turpretim zemāks materiālais nodrošinājums saistās ar lielāku ienākumu drošību. (Sk.22.pielikumu (b))

Ģimeņu materiālo labklājību ietekmē arī *sociālie kontakti*, piemēram, nodarbinātības un sociālās palīdzības jomā. Procentuālo atšķirību būtiskuma aprēķini liecina par to, ka sociālajiem kontaktiem ir liela ietekme uz ģimeņu nodarbinātību. Ģimeņu iespējas iesaistīties algota darba attiecībās ir lielākas, ja ģimenes izmanto ne tikai uz radniecības un kopienas, bet arī formālām attiecībām balstītus sociālos kontaktus. Savukārt vismazākās iespējas iesaistīties algota darba attiecībās ir ģimenēm, kuru sociālie kontakti galvenokārt tiek balstīti uz kopienas attiecībām. (Sk. 23. pielikumu (a))

Materiālo labklājību lielā mērā ietekmē ģimeņu iespējas saņemt materiālu atbalstu no pašvaldībām, ko ietekmē ģimeņu sociālie kontakti. Kā atspoguļo pētījums, trūcīgas ģimenes statusa iegūšanas iespējas lielākas ir ģimenēm, kuru sociālie kontakti ir balstīti galvenokārt uz radnieciskām attiecībām, kas liecina par to, ka trūcīgā statuss saistās ar ģimeņu paaudžu pieredzi. Izvērtējot trūcīgas ģimenes statusu ieguvušu ģimeņu un sociālā dienesta sniegtā materiālā atbalsta attiecību, var secināt, ka ģimenes, kuru sociālie kontakti aptver ne tikai uz radniecību un kopienu balstītas attiecības, bet arī iesaistās formālus kontaktus veidojošās attiecībās, ir lielākas iespējas saņemt no sociālā dienesta materiālo atbalstu, kas raksturo nepieciešamās informācijas pieejamību. Savukārt ģimenēm, kuru sociālie kontakti tiek balstīti galvenokārt uz radniecības un kopienas attiecībām, ir mazākas iespējas saņemt pašvaldības sociālā dienesta sniegto atbalstu, kas liecina par ierobežotu informācijas pieejamību, kas saistīta ar sociālā dienesta sniegtā materiālā atbalsta veidiem. (Sk. 23. pielikumu (b))

Sociālo labklājību visuzskatāmāk raksturo aktivitātes, caur kurām tiek veidoti sociālie kontakti, piemēram, iesaistīšanās dažādās sevis pilnveidošanas un pašrealizācijas aktivitātēs, kā arī kultūras pasākumu apmeklētība un iespējas saņemt nepieciešamo atbalstu. Savukārt ģimeņu sociālo labklājību ietekmē tādi faktori kā materiālais nodrošinājums, sociālie kontakti, ikdienas dzīves apstākļi, kas nodrošina fizisko labklājību, kā arī ģimeņu saliedētība un vienotība. Ģimeņu iesaistīšanos kultūras pasākumos lielā mērā ietekmē tas, kādus sociālos kontaktus ģimenes izmanto savā ikdienā. Kā atspoguļo pētījums, ja ģimeņu *sociālie kontakti* ir balstīti ne tikai uz radnieciskām un kopienas, bet arī uz formālām attiecībām, ģimenes aktīvāk iesaistās dažādos kultūras pasākumos, kā arī daudz aktīvāk šāda veida pasākumos iesaista savus bērnus. (Sk.24.pielikumu (a)) No veiktajiem aprēķiniem var secināt, ka, jo daudzveidīgāki ir ģimeņu sociālie kontakti, jo biežāk ģimenes apmeklē kultūras pasākumus, kā arī uz radniecības un kopienas attiecībām balstīti sociālie kontakti

neveicina ģimeņu iesaistīšanos kultūras pasākumos. Arī ģimeņu iesaistīšanos dažādu organizāciju darbībā, kā arī sevi pilnveidojošās un sporta aktivitātēs lielā mērā ietekmē sociālie kontakti. (Sk. 24.pielikumu (b)) Ģimeņu sociālie kontakti, kas balstās gan uz radniecības un kopienas, gan arī uz formālām attiecībām, veicina ģimeņu iesaistīšanos dažāda veida aktivitātēs, kuras ir orientētas uz ģimeņu sociālās labklājības celšanu, kas savukārt uzlabo ģimeņu dzīves kvalitāti. Kā atspoguļo pētījums, uz formālām attiecībām balstīti sociālie kontakti veicina ne tikai pieaugušo ģimenes locekļu, bet arī bērnu iesaistīšanos dažādās aktivitātēs.

Sociālie kontakti ietekmē arī ģimeņu iespējas saņemt drauga atbalstu tad, kad tas ir visvairāk nepieciešams. Piemēram, ģimenēm, kuru sociālie kontakti balstās tikai uz radnieciskām vai kopienas attiecībām, ir mazākas iespējas iegūt draugus, kuri sniegtu ģimenes vajadzībām atbilstošu atbalstu tad, kad tas ir visvairāk nepieciešams. (Sk. 25.pielikumu (a))

Ģimeņu sociālo labklājību lielā mērā ietekmē arī *materiālais nodrošinājums*. Materiālais nodrošinājums sociālo labklājību teorētiski var gan ierobežot, gan veicināt. Izvērtējot grūtības, ar kurām saskaras ģimenes apmeklējot kultūras pasākumus, var secināt, ka materiālais nodrošinājums ietekmē to kultūras pasākumu apmeklētību līdz kuriem ir mērojams attālums, kā arī to kultūras pasākumu apmeklētību, kuri ir par maksu. Ģimenes minēja vēlmi apmeklēt kopā ar bērniem cirku, bet finansiālu apsvērumu dēļ, nevar to atļauties. Tomēr, veicot procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma aprēķinus, var secināt, ka ne bērnu, ne viņu vecāku kultūras pasākumu apmeklētību būtiski neietekmē materiālais nodrošinājums, kas liecina par to, ka kultūras pasākumu apmeklētību vairāk ietekmē pašu ģimenes locekļu motivācija, nekā finansiālās iespējas. (Sk. 25.pielikumu (b)) Tādējādi var secināt, ka, ja ģimenei ir vēlme apmeklēt kultūras pasākumus, tad var rast iespēju tos apmeklēt atbilstoši savam materiālajam nodrošinājumam. Kā atspoguļo pētījums, materiālais nodrošinājums ietekmē interesi par kultūras pasākumiem, kas liecina par to, ka ģimenēm, kurām ir ierobežoti finansiālie resursi, ne vienmēr ir iespēja nokļūt uz kultūras pasākumiem, kuri atrodas ārpus dzīvesvietas, kā arī uz tiem, kurus labprāt vēlētos apmeklēt, kā rezultātā zūd interese par kultūras pasākumiem. (Sk.26.pielikumu (a))

Ar sociālo kontaktu palīdzību ģimenes var uzlabot savu dzīves kvalitāti situācijās, kad rodas nepieciešamība pēc dažāda veida atbalsta vai informācijas, kas ne vienmēr ir pieejama pašai ģimenei. Jo plašāki ir ģimenes sociālie kontakti, jo ģimenēm ir lielāka iespēja saņemt nepieciešamo atbalstu un informāciju tad, kad tā ir visvairāk

vajadzīga. Tomēr, lai sociālie kontakti veidotos, ir nepieciešams tos uzturēt, kam ne reti ir vajadzīgi finansiālie līdzekļi. Materiālajam nodrošinājumam nav būtiskas ietekmes uz ģimeņu sociālo kontaktu veidošanu (Sk.26.pielikumu (b)), izņemot kontaktus ar kaimiņiem. Interesanti, ka tieši kontaktu veidošanu ar kaimiņiem būtiski ietekmē materiālais nodrošinājums, ko pamato procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma aprēķini. No iepriekšminētā var secināt, ka ģimenes, kuras vēlas uzturēt kontaktu ar citām ģimenēm, draugiem vai paziņām, to īsteno neatkarīgi no materiālā nodrošinājuma, bet attiecībā uz draudzību ar kaimiņiem ir būtisks ģimenes materiālais nodrošinājums. (Sk.27.pielikumu (a)).

Ģimenes, kuras ir komunikablas un vēlas uzturēt kontaktus ar draugiem, darba kolēģiem un citām personām, netiek ierobežotas materiālā nodrošinājuma dēļ. Pētījumā veikto aprēķinu rezultātā tika konstatēts, ka materiālais nodrošinājums ietekmē pieaugušo ģimenes locekļu iespējas iesaistīties sporta aktivitātēs, kā arī organizāciju darbībā, savukārt iesaistīšanos cita veida aktivitātēs, piemēram, dažādās sevis pilnveidošanas nodarbībās, būtiski neietekmē materiālais nodrošinājums. Tāpat materiālais nodrošinājums būtiski neierobežo bērnu iesaistīšanos dažādās aktivitātēs. (Sk. 27.pielikumu (b)) Iespējams secināt, ka gan bērniem, gan pieaugušajiem tiek sniegtas iespējas sevi pilnveidot un attīstīt, būtiski neietekmējot ģimenes budžetu.

Kā atspoguļo pētījumā veiktie procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma aprēķini, ģimeņu sociālo labklājību ietekmē apstākļi, kas nodrošina vajadzību apmierināšanu. Piemēram, *ikdienas dzīves apstākļi*, kuri galvenokārt ir atbilstoši pamatvajadzību apmierināšanai, vairāk veicina kontaktu veidošanu ar citām ģimenēm, nekā ikdienas dzīves apstākļi, kuri ir atbilstoši ne tikai pamatvajadzību apmierināšanai, bet arī atpūtai un pašrealizācijai. (Sk.28. pielikumu (a)) Šī tendence var tikt skaidrota ar to, ka ģimenes, kurām ikdienas apstākļi ir atbilstoši gan atpūtai, gan pašrealizācijai, iespējams mazāk kontaktējas ar citām ģimenēm, jo ir brīvais laiks un labvēlīgi apstākļi, kas veicina cita veida sociālo kontaktu veidošanu, piemēram, iesaistīties dažādās sevi pilnveidojošās aktivitātēs. *Ikdienas dzīves apstākļi*, kuri atbilstoši ne tikai pamatvajadzību apmierināšanai, bet arī ģimenes locekļu atpūtai un pašrealizācijai, veicina ģimeņu iespējas saņemt draugu atbalstu brīžos, kad tas ir visvairāk nepieciešams. (Sk. 28. pielikumu (b)) Līdz ar to var secināt, ka ikdienas dzīves apstākļi var veicināt un arī ierobežot ģimeņu iespējas veidot savas ģimenes vajadzībām atbilstošus sociālos kontaktus, kas ir izskaidrojams galvenokārt ar to, ka sociālo

kontakta veidošanai ir nepieciešams brīvais laiks, piemērots mājoklis draugu uzņemšanai, kā arī piemēroti apstākļi ģimenes locekļu atpūtai.

Kā atspoguļo pētījums, ģimeņu sociālo labklājību neietekmē *ģimenes saliedētība un emocionālā tuvība*. Ne kultūras pasākumu apmeklēšanu, ne iesaistīšanos sporta vai sevis pilnveidošanas aktivitātēs, neietekmē ģimenes emocionālā tuvība vai saliedētība, kā arī kontaktu dibināšanu ar citām ģimenēm vai draugiem un paziņām.

Kā atspoguļo pētījums, *materiālais nodrošinājums* būtiski ietekmē ģimeņu **emocionālo labklājību**, jo tieši ģimeņu vajadzību apmierināšanai nepietiekošs materiālais nodrošinājums ir viens no galvenajiem emocionālās spriedzes cēloņiem. Kā atspoguļo pētījumā veiktie aprēķini, ģimenēs, kurās materiālais nodrošinājums ir pietiekošs, lai apmierinātu ne tikai pamatvajadzības, bet arī visas pārējās ģimeņu vajadzības, ir mazāks emocionālās spriedzes risks. (Sk.29. pielikums (a)) Ņemot vērā to, ka emocionālās spriedzes mazināšanā liela loma ir emocionālā atbalsta sniedzējiem, iespējams, ka materiālais nodrošinājums ietekmē emocionālā atbalsta sniedzēju izvēli. Tomēr, kā atspoguļo pētījums, materiālais nodrošinājums neietekmē emocionālā atbalsta sniedzēju izvēli, kas liecina par to, ka emocionālā atbalsta sniedzēji ģimenēm ir pieejami neatkarīgi no to materiālā nodrošinājuma. (Sk.29.pielikumu(b))

Ģimeņu emocionālo labklājību ietekmē arī ģimeņu saliedētība, kā atspoguļo veiktie aprēķini, nesaliedētām ģimenēm biežāk nav draugu, kas sniegtu nepieciešamo atbalstu tad, kad tas ir nepieciešams, nekā saliedētām ģimenēm. (Sk.29.pielikumu (c)) Veikto aprēķinu rezultātā, tika konstatēts, ka ģimeņu emocionālo labklājību būtiski neietekmē ne *ikdienas dzīves apstākļi*, ne izmantoto *sociālo kontaktu* veids.

Ģimeņu **fizisko labklājību** lielā mērā ietekmē *materiālais nodrošinājums*. Materiālais nodrošinājums ietekmē ne tikai ģimeņu iespējas iegūt savu vajadzību apmierināšanai nepieciešamos resursus, bet arī lielā mērā ietekmē ģimeņu vajadzību apmierināšanai nepieciešamos apstākļus. Kā atspoguļo pētījumā veiktie aprēķini, materiālais nodrošinājums ietekmē ģimeņu iespējas labiekārtot savu mājokli - jo augstāks ir materiālais nodrošinājums, jo lielākas iespējas labiekārtot savu mājokli. Materiālais nodrošinājums, kas ir atbilstošs galvenokārt ģimenes pamatvajadzību apmierināšanai, nav pietiekošs, lai ģimenes spētu savu mājokli labiekārtot ar visām ērtībām.

Materiālais nodrošinājums visvairāk ietekmē ģimeņu iespējas dzīvot labiekārtotā mājoklī ar visām ērtībām, ko pamato procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma aprēķini (Sk. 30. pielikumu (a)).

Kā atspoguļo pētījums, materiālais nodrošinājums visbūtiskāk ietekmē ģimeņu iespējas veikt savā mājoklī kosmētisko remontu, kā arī aprīkot savu mājokli ar nepieciešamajām ērtībām, piemēram, tualeti, vannas istabu un iespējām izmazgāt veļu, kā arī, dzīvojot vecā mājoklī, kurš atrodas avārijas stāvoklī, to nomainīt pret labāku (Sk. 30. pielikumu (b)). No aplūkotā var secināt, ka ģimenēm, kuru ienākumi pietiek galvenokārt tikai pamatvajadzību apmierināšanai, sagādā grūtības uzlabot savu ģimenes dzīves kvalitāti mājokļa labiekārtošanas jomā.

Analizējot bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti, ir svarīgi noskaidrot materiālā nodrošinājuma ietekmi uz ģimeņu iespējām aprīkot mājokli atbilstoši bērna īpašajām vajadzībām. Kā atspoguļo veiktie aprēķini, nav būtisku procentuālo atšķirību starp faktoriem, kas liecina par to, ka tās ģimenes, kurām patiešām ir nepieciešams savu mājokli aprīkot atbilstoši bērna īpašajām vajadzībām, spēj to izdarīt bez lielu finansiālo resursu ieguldījumu, kā arī šim nolūkam saņemt pašvaldības atbalstu, vai arī samierinās ar esošo situāciju tādu, kāda tā ir. (Sk.31.pielikumu (a))

Sakarā ar to, ka bieži vien bērnu ar invaliditāti ģimenes ir pakļautas veselības aprūpes pieejamības grūtībām, ir nepieciešams aplūkot vai materiālais nodrošinājums ietekmē tādas grūtības veselības aprūpes jomā, kā, piemēram, attālums līdz veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanai, ārstu profesionalitāte, kā arī nepieciešamo speciālistu pieejamība. Kā atspoguļo pētījums, jo augstāks ir ģimeņu materiālais nodrošinājums, jo mazāk ģimenes saskaras ar finansiālām grūtībām apmeklēt nepieciešamo speciālistu, kā arī materiālais nodrošinājums lielā mērā ietekmē ārstu pieejamību. Materiālais nodrošinājums ietekmē nepieciešamo ārstu pieejamību gan speciālistu, gan attāluma jomā. Materiālā nodrošinājuma ietekme uz cita veida grūtībām veselības aprūpes jomā, piemēram, ārstu profesionalitāti vai ārstu nevērīgu attieksmi, ir statistiski nebūtiskas. (Sk.31.pielikumu(b))

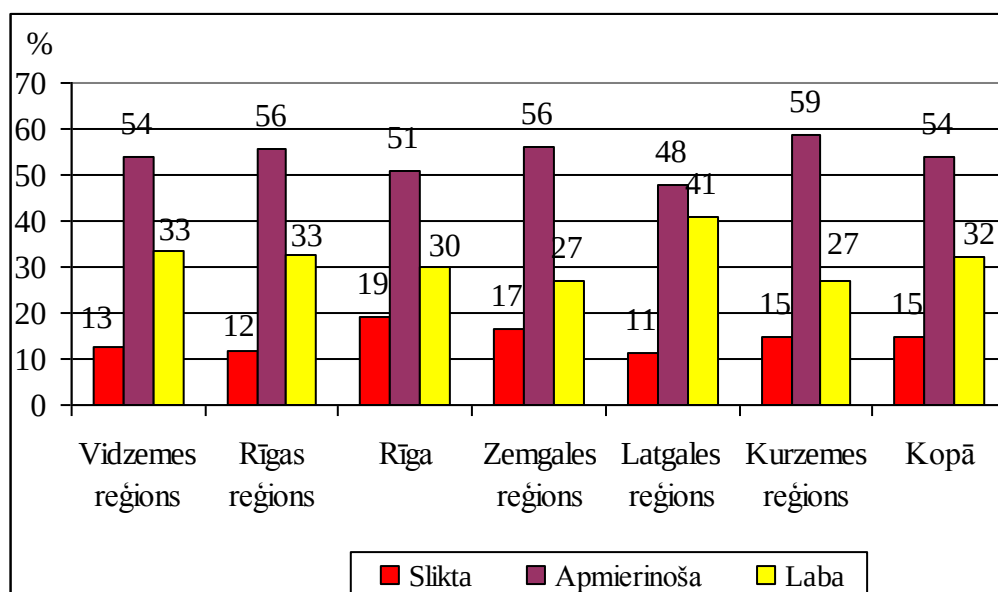
Arī palīgīdzekļu pieejamību neietekmē materiālais nodrošinājums, kas ir izskaidrojams galvenokārt ar to, ka ģimenes bērnam ar invaliditāti nepieciešamos palīgīdzekļus saņem ar valsts atbalstu, savukārt, ja ģimenēm kaut kas no nepieciešamā nav pieejams, materiālais nodrošinājums nav tik augsts, lai varētu to iegādāt par saviem līdzekļiem. (Sk.32.pielikumu (a))

Izvērtējot materiālā nodrošinājuma ietekmi uz ģimeņu fizisko labklājību, var secināt, ka ne visas grūtības, kas saistās ar dzīves kvalitātes nodrošināšanu var atrisināt ar pietiekošu materiālo nodrošinājumu, tomēr tas sniedz iespējas ģimenēm izveidot atbilstošus apstākļus ģimenes vajadzību apmierināšanai.

Fizisko labklājību ietekmē arī ģimeņu *sociālie kontakti*, jo bieži vien ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, ir nepieciešams draugu un radu atbalsts pat vairāk, nekā materiālais nodrošinājums. Piemēram, palīglīdzekļu pieejamību lielā mērā ietekmē ģimeņu sociālie kontakti. Kā atspoguļo pētījumā veiktie aprēķini, ģimenēm, kuru sociālie kontakti balstās ne tikai uz kopienas un radniecības attiecībām, bet arī uz formālām attiecībām, ir lielāka tehnisko palīglīdzekļu pieejamība, kas liecina par to, ka uz formālām attiecībām balstīti sociālie kontakti ir nepieciešami bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai. (Sk.32.pielikumu (b))

No veiktās ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošo faktoru analīzes var secināt, ka ģimeņu dzīves kvalitāte ir daudzdimensiāla, kuru ietekmē gan sabiedrības izveidotie nosacījumi, piemēram, valsts un pašvaldību atbalsts ģimenēm, gan pašu ģimeņu ieinteresētība uzlabot savu dzīves kvalitāti, kā arī socializācijas procesā gūtā pieredze dzīves kvalitātes jomā. Piemēram, ģimenes, kuru socializācijas procesā gūtā pieredze dzīves apstākļu jomā saistās ar piedzīvotām grūtībām, bieži vien pie šīm grūtībām ir pieradušas un citādākus dzīves apstākļus nemaz nevar iedomāties. Ģimeņu dzīves kvalitātes izpētes rezultātā veikto secinājumu pamato ģimeņu subjektīvais dzīves kvalitātes novērtējums. (Sk. 4.45.att.)

Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, visos Latvijas reģionos vairāk kā puse aptaujāto ģimeņu novērtē savas ģimenes dzīves kvalitāti kā apmierinošu un labu. Piemēram, Kurzemes reģionā, kur gandrīz trešā daļa aptaujāto ģimeņu dzīvo mājokļos bez ērtībām, 86% ģimeņu savu dzīves kvalitāti vērtē kā labu un apmierinošu. Neskatoties uz to, ka Latgales reģionā dzīvojošajām ģimenēm dzīves apstākļu jomā ir vieni no zemākajiem rādītājiem, subjektīvā apmierinātība ar dzīves kvalitāti ir pat augstāka, nekā Rīgas pilsētā dzīvojošajām ģimenēm. Pavisam kopā tikai 15% aptaujāto ģimeņu savu dzīves kvalitāti vērtē slikti, kas liecina par to, ka lielākā daļa ģimeņu ir radījušas savām vajadzībām atbilstošus dzīves apstākļus un objektīvo dzīves apstākļu izpēte neatspoguļo ģimeņu subjektīvo dzīves kvalitāti, jo katras ģimenes izpratne par labu dzīves kvalitāti ir ļoti atšķirīga, arī dzīves apstākļi, pat, ja tie šķiet slikti, var būt atbilstoši ģimeņu vajadzību apmierināšanai.

4.45. att. Ģimeņu subjektīvais dzīves kvalitātes novērtējums reģionālajā griezumā(%)

Savukārt, aplūkojot ģimeņu subjektīvo dzīves kvalitātes novērtējumu bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā, var secināt, ka tas būtiski neatšķiras starp ģimenēm, kurās aug bērni ar atšķirīgu īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamo aprūpes veidu. (Sk.28.pielikumu (c)) Doto secinājumu pamato arī hī-kvadrāta testa aprēķini, jo p-vērtība ir (0,59), kas ir lielāka nekā 0,05. Ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošie faktori ietekmē ne tikai dzīves kvalitāti, bet arī dzīves kvalitātes vērtējumu.

Kā atspoguļo ietekmes analīzes daudzdimensiālās lineārās regresijas modelis, visbūtiskākie faktori, kuri ietekmē bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitātes vērtējumu, ir

- visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums;
- pamatvajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums;
- relaksācijai un pašrealizācijai atbilstoši apstākļi;
- uz formālām attiecībām balstīti sociālie kontakti;
- emocionālā tuvība (Sk. 33. pielikumu).

Visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums 2,5 reizes palielina iespēju, ka ģimenes savas dzīves kvalitāti novērtēs labi vai ļoti labi. Savukārt pamatvajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums 2,4 reizes palielina iespēju, ka ģimeņu dzīves kvalitāte tiks novērtēta slikti vai ļoti slikti. Uz formālām attiecībām balstīti sociālie kontakti 2,1 reizi palielina iespēju, ka ģimeņu dzīves kvalitāte tiks novērtēta labi vai ļoti labi. (Sk.34.pielikumu (a)) Kā atspoguļo veiktā regresijas analīze, faktors, kas raksturo ģimeņu relaksācijai un pašrealizācijai atbilstošos

apstākļus, labu vai ļoti labu dzīves kvalitātes vērtējuma iespējamību palielina par divām reizēm. Savukārt ģimeņu dzīves kvalitātes vērtējumu neietekmē tādi faktori kā uz kopienas un radniecības attiecībām balstīti sociālie kontakti, kā arī ģimeņu saliedētības un pamatvajadzību apmierināšanai atbilstošu apstākļu faktors. Savukārt dzīves kvalitātes apmierinošu vērtējumu būtiski ietekmē tikai viens - visu vajadzību apmierināšanai atbilstošais materiālais nodrošinājuma faktors. (Sk. 34.pielikumu (b)) Kas liecina par to, ka ģimenes, kuru materiālais nodrošinājums ļauj pilnvērtīgi apmierināt ģimenes vajadzības, tiecas novērtēt ģimenes dzīves kvalitāti apmierinoši. Kā atspoguļo veiktā analīze, ja ģimeņu materiālais nodrošinājums ir atbilstošs ne tikai ģimeņu pamatvajadzību, bet arī uz pārējo vajadzību apmierināšanai, tad varbūtība, ka, šī faktora ietekmē, ģimenes savas dzīves kvalitātei sniegs apmierinošu vērtējumu ir sešpadsmit reizes lielāka, nekā pārējo faktoru ietekmei.

Apkopojot empīriskajā daļā iegūtos rezultātus, ir iespējams izveidot bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti raksturojošo būtiskāko dzīves apstākļu vērtējuma starpreģionālo atšķirību shematisku atspoguļojumu. (Sk. 4.46.att.)

Aplūkotais dzīves apstākļu vērtējuma salīdzinājums atspoguļo reģionālo nevienlīdzību ģimeņu dzīves kvalitātes nodrošināšanas jomā, kas būtu jāņem vērā izstrādājot ģimeņu atbalsta politiku. Kā atspoguļo pētījums, vissliktākā materiālā situācija ir ģimenēm Kurzemes un Latgales reģionos, savukārt vislabākā situācija ir Rīgas pilsētā. Attēlā neatspoguļotie reģioni konkrētās dzīves kvalitātes jomās liecina par to, ka šajos reģionos aplūkotais dzīves apstākļu vērtējums ir vidējs. Vidējs dzīves kvalitātes vērtējums materiālās labklājības jomā galvenokārt ir Vidzemes un Rīgas reģionos. Vidzemes reģions ienākumu jomā atspoguļo visvienmērīgāko sabiedrības sociālās stratifikācijas struktūru starp reģioniem. (Sk.4.1.att.)

Fiziskās labklājības jomā vidēja dzīvojamā platība uz ģimenes locekli, salīdzinot ar pārējiem Latvijas reģioniem, ir Vidzemes un Rīgas reģionos dzīvojošajām ģimenēm. Savukārt Kurzemes reģionā dzīvo visvairāk ģimeņu ar vismazāko dzīvojamo platību uz vienu ģimenes locekli, kā arī mājokļos bez ērtībām, kas liecina par to, ka šajā reģionā dzīvojošajām ģimenēm būtu nepieciešams atbalsts vajadzību apmierināšanai piemērota mājokļa jomā vairāk nekā citos reģionos dzīvojošajām ģimenēm.

Emocionālās spriedzes jomā vidēji rādītāji ir raksturīgi Zemgales un Rīgas reģioniem. Savukārt visvairāk ģimeņu izjūt emocionālu spriedzi Latgales, Kurzemes un Vidzemes reģionos, kas būtu jāņem vērā, sniedzot ģimenēm nepieciešamo atbalstu.

varētu tikt novērstas ar nelielām atbalsta politikas aktivitātēm, piemēram, pastiprinātas informācijas sniegšanu masu medijos, kā arī ciešāku sadarbību starp invalīdu biedrībām, pašvaldībām un ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti. Fiziskās labklājības jomā vidējs dzīves apstākļu vērtējums ir Zemgales reģionā dzīvojošajām ģimenēm, piemēram, kas saistīti ar tehnisko palīglīdzekļu vai transporta līdzekļa pieejamību.

Sociālās labklājības jomā, vidēja iesaistīšanās kultūras pasākumos pieaugušajiem ģimenes locekļiem ir Latgales un Vidzemes reģionos. Savukārt viszemākā kultūras pasākumu apmeklētības aktivitāte ir vērojama Kurzemes reģionā, kas liecina par to, ka šajā reģionā būtu nepieciešams organizēt pasākumus, kuri būtu orientēti uz ģimeņu līdzdalības motivēšanu, kā arī pieejamību ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti. Iesaistīšanās organizāciju darbībā vispasīvākā ir Latgales un Kurzemes reģionos dzīvojošajām ģimenēm, kas liecina par to, ka šajos reģionos dzīvojošajām ģimenēm ir ierobežotākas iespējas veidot savām vajadzībām atbilstošus sociālos kontaktus, nekā citos reģionos. Iesaistīšanos dažādu organizāciju darbībā varētu tikt veicināta ar pašvaldību un invalīdu biedrību līdzdalību, jo ģimenes bieži vien nezina, ka ir iespēja darboties dažādās organizācijās, kā arī ģimenēm nav informācijas par viņu vajadzībām atbilstošu organizāciju pieejamību.

Kā atspoguļo pētījums, bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē ne tikai iepriekš minētie faktori, bet arī bērnu īpašo vajadzību specifika, dzīvesvieta un ģimeņu struktūra. Dzīves kvalitātes jomā ģimenes saskaras ar gūtībām, kuras būtiski ietekmē, pat pasliktina ģimeņu dzīves kvalitāti. Ģimeņu dzīves kvalitāti apdraud finansiālas grūtības, alkohols, nepiemērots mājoklis, palīga trūkums mājas darbos, kā arī bērna pieskatīšanas jomā, brīvā laika trūkums, emocionālā saskaņa starp ģimenes locekļiem, vides nepiemērotība bērna īpašajām vajadzībām, kā arī negatīva sabiedrības attieksme un emocionālā spriedze.

Dzīves kvalitātes uzlabošanai ģimenēm visvairāk būtu nepieciešams labāks materiālais nodrošinājums, personīgais transporta līdzeklis, kā arī pozitīvāka sabiedrības attieksme neatkarīgi no bērnam nepieciešamā aprūpes veida. (Sk.32. pielikumu (c)) Asistenta un ar ērtībām aprīkota mājokļa trūkumu visvairāk izjūt ģimenes, kuras audzina pilnībā aprūpējamus bērnus. Ģimenes uzsvēra, ka tieši negatīva sabiedrības attieksme pret īpašo vajadzību fenomenu lielā mērā pasliktina ģimeņu dzīves kvalitāti gan emocionālās, gan sociālās labklājības jomā. Tika minēti gadījumi, kad ģimenes pat nevēlās iziet ārpus mājas dēļ sabiedrības ziņkārīgās un nelabvēlīgās attieksmes.

SECINĀJUMI

- Dzīves kvalitāti raksturo indivīdu apmierinātība ar esošajiem dzīves apstākļiem, kuri nodrošina vajadzību apmierināšanu visās ikdienas dzīvi ietekmējošās jomās. Ģimenes dzīves kvalitāte atspoguļo apstākļus, caur kuriem ģimenes vajadzības ir apmierinātas un ģimenes locekļiem ir iespējams darīt to, kas viņiem ir svarīgi. Ģimeņu dzīves kvalitāti raksturo tādas jomas kā emocionālā, fiziskā, materiālā un sociālā labklājība.

- Pēc Antonija Gidensa, lai tiktu nodrošināta ģimenes vajadzībām atbilstoša dzīves kvalitāte, ģimenes locekļiem ir nepieciešams iesaistīties neskaitāma daudzuma sociālās praksēs, kas saistās ar materiālās, emocionālās, sociālās un fiziskās labklājības nodrošināšanu. Pamatojoties uz Jurgena Hābermasa teorētiskajām atziņām, ģimenes dzīve tiek īstenota dzīves telpas ietvaros, kuru ietekmē sabiedrības izveidotās struktūras un sistēmas, kā arī kultūrā nostiprinātās vērtības un indivīdu prasme rīkoties ar resursiem. Līdzīgi kā Antonijs Gidenss, arī Pjērs Burdjē uzskata, ka dzīves kvalitāti ietekmē indivīdu rīcībspēja jeb to sociālā bagāža, kā arī rīcībā esošie resursi un lauks, kurš nosaka rīcības noteikumus.

- Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmē bērnu īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamo resursu pieejamība. Savukārt īpašo vajadzību apmierināšanai nepieciešamie resursi ir atkarīgi no bērna funkcionālajiem traucējumiem un tiem atbilstošā aprūpes veida. Darbā, raksturojot bērnu īpašās vajadzības un tām atbilstošo aprūpes veidu, ģimenes tika iedalītas trīs grupās - ģimenes, kurās aug pilnībā kopjami bērni, ģimenes, kurās aug pieskatāmi bērni un ģimenes ar bērniem, kuriem ir vai nav jāpalīdz.

- Bērnu īpašo vajadzību apmierināšana ietekmē ģimeņu dzīves kvalitāti visās jomās neatkarīgi no bērnam nepieciešamā aprūpes veida, tomēr visspēcīgāk tā ietekmē to ģimeņu dzīves kvalitāti, kurās aug pilnībā kopjami vai pieskatāmi bērni.

- Darba sākumā izvirzītā **hipotēze neapstiprinās**, jo sociālās politikas ietvaros sniegtais atbalsts ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti, kompensē bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimenes dzīves kvalitāti tikai materiālās labklājības jomā, par ko liecina pētījuma rezultāti.

- Vairāk kā 70% aptaujāto ģimeņu ienākumi ir zemāki, nekā vidējie ienākumi uz vienu mājsaimniecību locekli valstī (2009. gadā - 213,42 lati). Savukārt valsts sniegtais

materiālais atbalsts veicina ekonomisko drošību 79% aptaujāto ģimeņu, kā arī no visām aptaujātajām ģimenēm, kurām ir piešķirts trūcīgas ģimenes statuss, materiālu atbalstu no pašvaldības saņem 97% ģimeņu. Turklāt ģimenēm, kurās aug pilnībā kopjami vai pieskatāmi bērni, valsts sniegtais atbalsts ir būtiskāks un vairāk veicina ģimeņu drošību, nekā ģimenēm, kurās ir tādi bērni, kuriem ir vai nav jāpalīdz.

- Materiālā atbalsta veidi, ko saņem ģimenes visos Latvijas reģionos no pašvaldībām ir mājokļa pabalsts, GMI pabalsts, pabalsts medicīnas pakalpojumiem un brīvpusdienas. Pabalstu aprūpei un transporta kompensāciju (no pašvaldības) galvenokārt saņem Rīgā dzīvojošās ģimenes. Tikai Rīgas pilsētā dzīvojošās ģimenes var rēķināties ar atbalstu, kas saistīts ar bērnu īpašo vajadzību apmierināšanu, jo pārējās pašvaldības galvenokārt sniedz trūcīgām ģimenēm paredzēto atbalstu, neņemot vērā ģimeņu vajadzības.

- Visspēcīgāk bērnu īpašās vajadzības ietekmē nodarbinātību tām mātēm, kuru bērni ir pilnībā aprūpējami, kā rezultātā zūd profesionālās iemaņas, kā arī ar katru gadu samazinās iespējas atgriezties darba tirgū. Esošo situāciju nespēj uzlabot ne valsts, ne pašvaldību sniegtais atbalsts, jo valsts sociālās politikas vadlīnijas neparedz vecāku, kuri audzina bērnus ar invaliditāti, nodarbinātības veicināšanu, kā arī pašvaldības nepiedāvā ģimenēm atbilstošu atbalstu.

• Emocionālās, fiziskās un sociālās labklājības jomās sniegtais atbalsts nekompensē bērnu īpašo vajadzību ietekmi uz ģimeņu dzīves kvalitāti, jo sniegtais atbalsts ir vai nu neatbilstošs šo ģimeņu vajadzībām, vai arī ģimenes saskaras ar dažādiem šķēršļiem nepieciešamā atbalsta saņemšanai.

- Emocionālās labklājības jomā 50% ģimeņu izjūt emocionālu spriedzi un ne valsts, ne pašvaldību sniegtais atbalsts nespēj to mazināt. Galvenokārt emocionālā spriedze ir saistīta ar bērna īpašo vajadzību apmierināšanu. Pēc aptaujāto ģimeņu sacītā var secināt, ka ne visās pašvaldībās ir pieejami psihologa pakalpojumi, kā arī tajās pašvaldībās, kuras piedāvā psihologa pakalpojumus, ģimenes tos izmanto pasīvi informācijas trūkuma un aizspriedumu dēļ.

- Sociālās labklājības jomā kopumā bērnu vecāki ir apmierināti ar bērniem pieejamo izglītību, tomēr norāda arī uz vairākiem trūkumiem, piemēram, skolotāju vienaldzīgā attieksme pret iegūto zināšanu kvalitāti, bērna īpašajām vajadzībām atbilstoša izglītības ieguves veida pieejamības trūkums dzīvesvietā.

- Ne valsts, ne pašvaldības nenodrošina atbalstu ģimenēm, kuras audzina bērnus ar invaliditāti, kultūras, sporta un citu pasākumu apmeklēšanai, kā arī sociālo kontaktu veidošanai. Ģimenēm, kuru bērniem ir nepieciešama pastāvīga aprūpe, grūtības

apmeklēt interesējošu kultūras pasākumu izraisa galvenokārt finansiālo līdzekļu, transporta pieejamības, kā arī bērna aprūpes atbalsta trūkums.

- Fiziskās labklājības jomā valsts nodrošina bērniem ar invaliditāti nepieciešamos tehniskos palīglīdzekļus, tomēr 51 % ģimeņu tie nav pieejami. Turklāt ar valsts atbalstu saņemtie palīglīdzekļi ne vienmēr atbilst bērnu īpašajām vajadzībām, piemēram, ortozes, kā arī ratiņkrēsli ir par mazu vai sliktas kvalitātes. 71% ģimeņu nav saņēmušas atbalstu mājokļa aprīkojumam atbilstoši bērnu īpašajām vajadzībām. Vissliktākā situācija ir Latgales reģionā, tur mājoklis nav pielāgots bērnu īpašajām vajadzībām 82% ģimeņu.

- Kaut arī bērniem līdz 18 gadu vecumam veselības aprūpes pakalpojumi galvenokārt ir bezmaksas, vairāk nekā puse aptaujāto ģimeņu saskaras ar ārstu pieejamības un finansiālām grūtībām veselības aprūpes jomā. Ģimenes, kurās aug pilnībā kopjami bērni, veselības aprūpi vērtē zemāk, nekā citas ģimenes.

- Kā atspoguļo pētījums, ģimeņu dzīves kvalitāti raksturo nevis objektīvie dzīves apstākļi, bet subjektīvā ģimeņu apmierinātība ar dzīves apstākļiem, jo bieži vien ģimenes ir pieradušas pie „sliktiem” dzīves apstākļiem un novērtē savu dzīves kvalitāti apmierinoši vai pat labi. Un otrādi, ir ģimenes, kuras bauda salīdzinoši labus dzīves apstākļus, tomēr ar savu dzīves kvalitāti nav apmierinātas, jo tie neatbilst ģimeņu vajadzībām un vēlmēm. Kā norāda ģimenes, lai apmierinātu savas vajadzības un uzlabotu dzīves kvalitāti, būtu nepieciešama asistentu pakalpojumu pieejamība, personīgais transporta līdzeklis, mājoklis ar ērtībām, vairāk finansiālo līdzekļu, savs mājoklis, nevis svešs, īrēts, kas rada nedrošības sajūtu, kā arī sabiedrības pozitīva attieksme un līdzcilvēku sapratne.

- Faktoru analīzes rezultātā tika izdalīti faktori, kuri raksturo ģimeņu dzīves kvalitāti un atspoguļo bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti ietekmējošās jomas.

- Kā atspoguļo pētījums, ģimeņu dzīves kvalitāti materiālās labklājības jomā ietekmē ģimeņu materiālais nodrošinājums, ienākumu drošība, kā arī ģimeņu sociālie kontakti.

- Savukārt emocionālo labklājību bez materiālā nodrošinājuma ietekmē arī ģimenes locekļu saliedētība.

- Ģimeņu sociālo labklājību, bez materiālā nodrošinājuma faktora, ietekmē arī ģimeņu sociālie kontakti, kā arī vajadzību apmierināšanai nepieciešamie apstākļi.

- Ģimeņu dzīves kvalitāti fiziskās labklājības jomā ietekmē galvenokārt materiālā nodrošinājuma, kā arī sociālo kontaktu faktors.

- Bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti, bez iepriekš minētajiem faktoriem, ietekmē arī dzīvesvieta (pilsēta vai pagasts/ciemats), bērnu īpašo vajadzību specifika, un arī ģimeņu struktūra.

- Dzīves kvalitātes vērtējumu visbūtiskāk ietekmē materiālā nodrošinājuma faktors, kas liecina par to, ka ģimeņu dzīves kvalitāti visvairāk ietekmē tieši materiālais nodrošinājums

- Promocijas darba izstrādes rezultātā ir iespējams izvirzīt dažus secinājumus, kuri norāda uz nepilnībām sociālās politikas jomā, tādējādi pasliktinot ģimeņu dzīves kvalitāti.

- Pētījums atspoguļo informācijas pieejamības trūkumu par iespējām saņemt sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus no pašvaldībām. Informētības trūkums liedz ģimenēm izmantot pašvaldību piedāvāto materiālo atbalstu, galvenokārt trūcumā nonākušām ģimenēm, kas pasliktina šo ģimeņu dzīves kvalitāti visās jomās, kā arī sociālos pakalpojumus, kas ģimenēm bieži vien ir pat nepieciešamāki par materiālu atbalstu, piemēram, psihologa sniegtais atbalsts emocionālās labklājības jomā.

- Pētījuma gaitā tika konstatēti gadījumi, kad ģimeņu deklarētajos ienākumos tiek ieskaitīta arī piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, kā arī bērna invalīda kopšanas pabalsts, kas ir pretlikumīgi, kā rezultātā ģimenēm ir liegts saņemt likumā noteikto sociālo palīdzību no pašvaldības, kas savukārt pasliktina šo ģimeņu dzīves kvalitāti kopumā.

- Kā atspoguļo pētījuma rezultāti, bērnu ar invaliditāti ģimeņu dzīves kvalitāti lielā mērā ietekmē emocionālā spriedze, ko izraisa bērnu īpašo vajadzību apmierināšana, tāpēc būtu nepieciešams šīm ģimenēm piedāvāt ne vien sociālo palīdzību, bet arī sociālos pakalpojumus, piemēram, izmantot psihologa konsultācijas vai rehabilitāciju. Bieži vien sociālā palīdzība ģimenēm tiek sniegta automātiski pēc principa – pienākas, vari saņemt, neiedziļinoties ģimenes problēmu cēloņos.

- MK Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu nosaka, ka trūcīgas ģimenes statusu var iegūt tikai tādas ģimenes, kuru pilngadīgie ģimenes locekļi ir bezdarbnieki vai darba meklētāji. Tas savukārt izraisa situāciju, ka bieži vien ģimenes, kuru pilngadīgie locekļi nav bezdarbnieki, bet ikmēneša ienākumi ir zemi un atbilst trūcīgas ģimenes statusam, nav tiesīgas to iegūt un līdz ar to arī lūgt pašvaldībai nepieciešamo atbalstu, kas savukārt pasliktina šo ģimeņu dzīves kvalitāti visās to veidojošās jomās.

Pateicības

Pateicos darba zinātniskajai vadītājai asociētai profesorei Signei Dobelniecei par veiksmīgu sadarbību un neatsveramo atbalstu darba izstrādes laikā, kā arī asociētai profesorei Ritmai Rungulei par sapratni un sniegtajām iespējām promocijas darba tapšanā. Pateicos arī Latvijas Lauksaimniecības universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas katedras mācībspēkiem par atbalstu un vērtīgiem padomiem promocijas darba rakstīšanā. Pateicos uzrunātajiem pašvaldību sociālo dienestu, kā arī Velku biedrības un citu organizāciju darbiniekiem par atsaucību un atbalstu pētījumam nepieciešamo datu vākšanas laikā.

Īpaši sirsnīgi pateicos Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas docentei Silvai Seņkānei par lielo palīdzību datu apstrādē un analīzē, kā arī sirsnīgo attieksmi un neatsveramo atbalstu grūtos brīžos.

Visbeidzot, izsaku pateicību savai ģimenei par līdzjūtību un atbalstu, kas tika saņemts promocijas darba tapšanas laikā.

Izmantotās literatūras avoti

1. Abramitzky R., Braggion F. (2008). Malthusian and Neo-Malthusian Theories. [Tiešsaiste] Sk.05.08.2011.
Pieejams:<http://www.stanford.edu/~ranabr/Malthusian%20and%20Neo%20Malthusian1%20for%20webpage%20040731.pdf>
2. Alcock P, May M., Rowlingson K. (ed.) (2008). *The Student's Companion to Social Policy*. Third Edition. Oxford, Blackwell Publishing, pp. 402 - 409
3. Andersen H., Kaspersen Lars Bo. (ed.) (2000). *Classical a Modern Social Theory*. UK, Blackwell Publishing LTD, pp. 311-323
4. Andrews F.M., Withey S.B. (1976). *Social Indicators of Well-being: Americans Perceptions of Life Quality*. New York, Plenum Press, pp. 455
5. Appelrouth S., Edles L. D. (2008). *Classical and Contemporary Sociological theory*. California, Pine Forge Press, pp. 684-720
6. Babbie. (1973). *Survey Research Methods*. California, Wadsworth Publishing Company, 382.lpp.
7. Baldwin E. E. (1996). Family Well-Being: A Conceptualization Guide to Professional Practice. **In:** *Toward a Theory of Family Well-Being*, Northwind Drive, Kappa Omicron Nu Honor Society, pp. 5-15
8. Baldwin S., Carlisle J. (2004). Living with disability: The Experience of Parents and Children. **In:** *The Sociology of the Family*. Graham A. (ed.), Oxford, Blackwell Publishing LTD
9. Bannister R. C. (1991). *Sociology and Scientism: The American Quest for Objectivity, 1880-1940*. UNC Press Books. [Tiešsaiste] Sk. 09.12.2010. Pieejams: http://books.google.com/books?id=A7LqVUc4lxoC&printsec=frontcover&hl=lv&cd=1&source=gbs_ViewAPI#v=onepage&q&f=false
10. Beck W., Laurent I. G. van der Maesen, Fleur T., Walker. (ed.) (2001). *A Social Quality: A Vision for Europe*. The Netherlands, Kluwer Law International, 383 lpp.
11. Behnke A., MacDermid S. (2004). Family Well-being. [Tiešsaiste] Sk.10.06.2011. Pieejams:http://wfnetwork.bc.edu/encyclopedia_entry.php?id=235
12. Белкин Б.М. (1999). *Экономика и социология труда*. Москва, ГУ ВШЭ, стр. 21.
13. Bourdieu P., Wacquant L.J.D. (1996). *An invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge, Polity Press, pp. 94-119

14. Bunge M. (1975). What is a Quality of Life Indicator? **In:** *Social Indicators Research*, Vol. 2, pp. 65-79
15. Burdjē P. (2004). *Praktiskā jēga*. Rīga, Omnia Mea, 397 lpp.
16. Brown I., Brown R.I. (2004). Concepts For Beginning Study In Family Quality Of Life. **In:** *Families and Persons with Mental Retardation and Quality of Life*. Turnbull A., Brown I., Rutherford H., Turnbull III. (ed.) [Tiešsaiste] Sk.22.05.2010. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=HMD3CjX5IZgC&pg=PA25&lpg>
17. Brown I., Anand S., Fung W.L.A., Issacs B., Baum N. (2003). Family Quality of Life: Canadian Results From an International Study. **In:** *Journal of Development and Physical Disabilities*, Vol.15, No3, pp. 207-230
18. Bury M.(2004). Defining and researching disability. **In:** *The sociology of Health and Illness*. Bury M., Gabe J.(ed.) London and New York, Routledge, pp.266-280
19. Campbell A., Converse P.E., Rodgers W.L. (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations and satisfactions*. New York, Russell Sage Foundation, pp.583 [Tiešsaiste] Sk.21.02.2012.
Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=L-fWJf4vhWUC&printsec>
20. Cockerham W. C. (2007). *Social Causes of Health and Disease*. Cambridge, Polity Press, pp. 232
21. Costanza R., Fisher B., Ali S., Beer C., Bond L., Boumans R., Danigelis N. L., et.al. (2008). An Integrative Approach to Quality of Life Measurement, Research, and Policy. **In:** *Surveys and Perspectives Integrating Environment and Society*, Vol.1, pp.11-15. [Tiešsaiste] Sk. 18.03.2010. Pieejams: <http://sapiens.revues.org/169>
22. Cramer D. (ed.) *Advanced Quantitative Data Analysis*. (2003). UK, Open University Press [Tiešsaiste] Sk. 10.08.2010
Pieejams: http://www.amazon.com/Advanced-Quantitative-Analysis-Understanding-Research/dp/0335200591#reader_033520059
23. Defining Quality of Life and Well-being. (2006). **In:** *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*. [Tiešsaiste] Sk. 12.05.2010. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/publications/2006/01/13110743/2>
24. Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999. gadā. (2001). **No:** *Analītisks rakstu krājums*, Rīga, Centrālā Statistikas pārvalde. [Tiešsaiste] Sk.22.05.2010. Pieejams: <http://sabves.vec.gov.lv/Lists/DatuAvoti/DispForm.aspx?ID=332>

25. Dzīves apstākļi Latvijā. (1996). **No:** *NORBALT dzīves apstākļu pētījums*, Rīga, Odne Oslands
26. Dzīvojamais fonds statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un rajonos 2009. gada beigās vidēji uz vienu iedzīvotāju m². **No:** *LR Centrālā statistikas pārvalde*. Sk. 18.08.2011. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/Dialog/Saveshow.asp>
27. Ferris A. L. (2004). The Quality of Life Concept in Sociology. **In:** *The American Sociologist*, Vol.35, Issue 3, pp. 37-51
28. Ferris A. L. (2006). History of QOL Studies from a Sociological Perspective. **In:** *Social Indicators Research*, USA, Springer, Vol. 76, pp. 363-377
29. Fowler, F. J. (1993). *Survey research methods*. California, SAGE Publications, Inc., pp.11- 27
30. George L. K. (2006). Perceived Quality of Life. **In:** *Handbook of aging and social sciences*. Binstock R.H., George L. K. (ed.) USA, Academic Press, pp. 320-333
31. Giddens A. (1984). *The Constitution of Society: outline of the theory of structuration*. Los Angeles, University of California Press, pp.402
32. Giddens A. (2006). *Sociology*. 5th edition, Cambridge, Polity Press, pp.255- 290
33. Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017.gadam. Rīga. [Tiešsaiste] Sk.08.09.2011. Pieejams:
http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmpamn_200111_gvp.pdf
34. Goša Z. (1998). Valsts sociāli ekonomiskā attīstība un ģimene. **No:** *Dzīves jautājumi III*. Rīga, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība”
35. Goša Z. (2009). Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes un dzīves līmeņa atšķirības Latvijas reģionos un to ietekme uz dzimstību un mirstību. **No:** *Latvijas Universitātes Raksti*. 743.sējums, Ekonomika.Vadības zinātne. Rīga, Latvijas Universitāte, 102-117 lpp. [Tiešsaiste] Sk. 19.09.2010.
Pieejams:http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/LUR-43_Ekon-vad-zinatne.pdf
36. Gough I. (2003). Human Well-Being: Bridging Objective and Subjective Approaches. ESPLANE konferences materiāls, Copenhagen, [Tiešsaiste] Sk.21.02.2012. Pieejams: <http://www.sfi.dk/graphics/espanet/papers/gough.pdf>
37. Grīnfelde A. (2010). *Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos*. (Promocijas darbs), Jelgava, LLU, 176.lpp. [Tiešsaiste] Sk. 08.07.2011. Pieejams:
http://lufb.llu.lv/disertacijas aizstavesanai/economics/Anda_Grinfelde_promocijas_darbs_aizstavesanai_LLU_EF_2010_biblioteka.pdf

38. Ģimenes valsts pabalsta saņēmēju skaits uz 2010. gada janvāri. Statistika. **No:** *Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūras dati*. [Tiešsaiste] Sk. 25.02.2010. Pieejams: <http://www.vsaa.lv/en/budget-and-statistics/statistics?gid=2&year=2009&year=2010&tid=100->
39. Ģimeņu skaits, kurās ir konstatēta atbilstība trūcīgas ģimenes statusam. Valsts Statistikas pārskats 2008., 2009. gads. Sk. 12.02.2012. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/sociala_aizsardziba/sociala_palidziba_pakalpojumi/parskati2008/4_2008.xls
40. Habermas J. (1999). *Moral Consciousness and Communicative Action*. Baskerville by DEKR Corporation. [Tiešsaiste] Sk. 20.08.2011. Pieejams: http://books.google.com/books?id=fmYjgiUMy7EC&printsec=frontcover&hl=v&source=gbgbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
41. Habermas J. (1998). *On the Pramatics of Comunication*. Cambridge, Polity Press, pp. 454
42. Hagood M. J., Louis J. D. (1944). What Level of Living Indexes Measure. **In:** *American Sociological Review*, Vol. 9, No. 1, pp. 78-84
43. Heise D. R., Durig A. (2002). Quality of Life. **In:** *Encyclopedia of Sociology. Second edition*. Borgatta E. F., Montgomery R. J. V. (ed.), Vol. 4
44. International Family Quality of Life Project. (2006). [Tiešsaiste] Sk.12.05.2010. Pieejams: <http://www.surreyplace.on.ca/Education-and-Research/research-and-evaluation/Pages/International-Family-Quality-of-LifeProject.aspx>
45. Jackson C. W., Turnbull A. (2004). Impact of Deafness on Family Life: A Review of the Literature. **In:** *Topics in Early Childhood Special Education*, Vol. 24. Issue 1, pp. 15-29. Pēc pieprasījuma: Questia datu bāze
46. Jauniešu iespējas un dzīves kvalitāte Latvijā. (2010). Vaivade, K. (Proj.vad.) Monitorings, Rīga [Tiešsaiste] Sk.18.06.2011. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/100812_Jaunatnes_petijums_prezentacijaIZM.pdf
47. Krastiņš O., Ciemiņa I. (2003). *Statistika*. Rīga, LR Centrālā Statistikas pārvalde, 267 lpp.
48. Кристановский А.О. (2006). *Анализ социологических данных с помощью пакета спсс*. Москва, ГУ ВШЭ, 281 стр.
49. Krūzmētra M. (1993). *Ģimenes socioloģija*. Jelgava, LLU, 23-24 lpp.
50. Лига М. Б. (2006). *Качество жизни как основа социальной безопасности*. Москва, Гардарики, 222 стр.

51. Luthra V. Lifestyle definition. **In:** *BusinessDictionary.com* Copyright©2007-2011[Tiešsaiste]Sk. 10.10.2010. Pieejams:
<http://www.businessdictionary.com/definition/lifestyle.html>
52. Malthus T. (1798). *An Essay on the Principle of Population*. London. [Tiešsaiste] Sk. 17.02.2012. Pieejams: <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>
53. Marshall S. J. G. (ed.) (2005). *Oxford dictionary of Sociology*. Oxford university press
54. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi 2009. gadā. **No:** *Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze*. [Tiešsaiste] Sk. 30. 08.2011. Pieejams:
<http://data.csb.gov.lv/Dialog/Saveshow.asp>
55. Mežinska S. (2011). *Hroniskas slimības subjektīvā pieredze un pensijas vecuma cilvēku dzīves kvalitāte*. (Promocijas darbs) Rīga, RSU 174 lpp. [Tiešsaiste] Sk. 20.06.2011. Pieejams: <http://www.rsu.lv/petnieciba/publikacijas>
56. Miller M. K., Flores D. (2007). Social Comparison Theory. **In:** *Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Ritzer G. (ed.) [Tiešsaiste] Sk. 25.07.2011. Pieejams:
http://www.sociologyencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405124331_chunk_g978140512433125_ss1-140
57. Nussbaum M.(2003). Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. **In:** *Feminist Economics*. 9 (2-3), pp. 33-59 [Tiešsaiste] Sk.20.09.2011.
Pieejams:<https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:-s6HZh5teAcJ:avforensics.org>
58. Oliver M. (1990). The individual and social models of disability. Presented in Joint Workshop of the Living Options Group and the Research Unit of the Royal College of Physicians. [Tiešsaiste] Sk.17.10.2011. Pieejams:
<http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Oliver/in%20soc%20dis.pdf>
59. Oliver M. (2004). Defining impairment and disability. **In:** *The sociology of Health and Illness*. Bury M., Gabe J.(ed.) London and New York, Routledge, pp.280-282
60. Otrās Eiropas dzīves kvalitātes apsekojums. Kopsavilkums. Eiropas Dzīves un darba apstākļu uzlabošanas fonds, 8lpp. [Tiešsaiste] Sk.20.08.2011. Pieejams:
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2010/021/lv/1/EF10021LV.pdf>
61. Паниотто В. И., Максименко В. И. (1982). *Каличественные методы социологических исследования*. Киев, Наукова Думка, 272 стр.
62. Parsons T. (2005). *The Social System*. Taylor & Francis, e-Library. [Tiešsaiste] Sk.02.10.2009. Pieejams:
<http://books.google.com/books?id=t2vkBZy1kdQC&printsec=frontcover&hl=lv>

&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

63. Phillips D. (2006). *Quality of life*. London and New York, Routledge, pp. 276
64. Pomere I., Rāta A., Bariss V., Grigule L., Sviklis A. (2007). *Vientuļo vecāku, kuri audzina bērnus invalīdus, iespējas iekļauties darba tirgū un nepieciešamais atbalsts viņu sociālajai iekļaušanai*. Rīga, SIA 'LABA' [Tiešsaiste] Sk. 08.09.2010. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/14744/
65. Poston D., Turnbull A., Park J., Mannan H., Marquis J., Wang M. (2003). Family Quality of Life: A Qualitative Inquiry. **In: Mental Retardations**. Vol. 41, No 3, pp.313-328
66. Repley M. (2003). *Quality of Life Research: A Critical Introduction*. London, Sage.
67. Royo M. G., Velazco J. (2005). Exploring the relationship between happiness, objective and subjective well-being: Evidence from rural Thailand. **In: Paper presented at the Capabilities and Happiness Conference** 16-18 June 2005 [Tiešsaiste] Sk.12.07.2011. Pieejams: <http://www.bath.ac.uk/soc-pol/welldev/spa-presentations/guillen-velazco.pdf>
68. Schalock R. L. (2008). Family Quality of Life and Application. **In: Among People with Intellectual Disabilities and Their Families**. [Tiešsaiste] Sk.26.05.2010. Pieejams: www.ym.edu.tw/iHW/Document/Professor.....
69. Schalock R. L. (2004). Moving From Individual To Family Quality Of Life As A Research Topic. Chapter 2. **In: Families and Persons with Mental Retardation and Quality of Life**. Turnbull A., Brown I., Rutherford H., Turnbull III. (ed.). [Tiešsaiste] Sk.22.05.2010. Pieejams: <http://books.google.lv/books....>
70. Schmidt M., Kober R. 2011. Quality of Life of Families with Children with Intellectual Disabilities in Slovenia. **In: Enhancing the quality of life of people with intellectual disabilities**, Chapter 19, pp. 363-377. Pēc pieprasījuma: bibservice@life.ku.dk
71. Seligman M. (2000). *Conducting Effective Conferences with Parents of Children with Disabilities*. New York, The Guilford Press, pp. 303
72. Sewell W. H. (1942). The Development of a Sociometric Scale. **In: Sociometry**. Vol. 5, No. 3, Aug., pp. 279-297
73. Shakespeare T. (2006). *Disability Rights and Wrongs*. London and New York, Routledge, pp. 232

74. Shussler K., Fisher B. (1985). Quality of Life Research and Sociology. **In:** *Annual Reviews of Sociology*. Vol. 11, pp. 129-149
75. Sirgy M. J. (2001). Handbook of Quality-of-Life Research: An Ethical Marketing Perspective. **In:** *Social Indicators Research Series*, Netherlands, Kluwer Academic Publishers, Vol. 8, pp. 65.-86.,
76. Sirgy M. J. (2002). The psychology of Quality of Life. **In:** *Social Indicators Research Series*. Volume 12, Netherlands, Kluwer Academic Publishers, pp. 8-25
77. Sirgy M.J., Michalos A. C., Ferriss A. L. et al. (2006). The Quality-of-life (OOL) Research Movement: P, Present, And Future. **In:** *Social Indicators Research*, USA, Springer, Vol. 76, pp. 343-466
78. Skees L.J., Swanson L.E. (1988). Farm structure Rural Well-Being in the South. pp. 238-322.
79. *Социальная политика*. (2002). Волгин Н. А. (ред.) Москва, Экзамен, стр. 734
80. *Sociālā palīdzība Latvijā 2000. Statistika un analīze*. (2001). Rīga, LR LM Sociālās palīdzības fonds, 134 lpp.
81. Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem. (2002). Rīga, Labklājības Ministrija. [Tiešsaiste] Sk. 20.09.2010. Pieejams:
http://www.logincee.org/remote_libraryitem/6279?lang=hr
82. *Socioloģisko pētījumu metodoloģija, metodika un tehnika*. (1981). Rīga, Zvaigzne, 242 lpp.
83. Stepčenko A., Brants M., Bukovska L.. (2007). Dzīves kvalitāte veco ļaužu mītnēs. **No:** *Pētījuma pārskats*, Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 61 lpp.
84. Stepčenko A. (2006). Dzīves kvalitātes indikatori Eiropas Savienībā. Metodoloģiski jautājumi. **No:** *Latvijas Universitātes raksti*. 701.sējums: Socioloģija. Rīga, Latvijas Universitāte, 142-154 lpp.
85. Steel R., Poppe L., Vandevelde S., Van Hove G., Claes C. (2011). Family quality of life in 25 Belgian families: quantitative and qualitative exploration of social and Professional support domains. **In:** *Journal of Intellectual Disability Research*. Publicēts: 13.07.2011. Pēc pieprasījuma: bibservice@life.ku.dk
86. *Studentu sociālais stāvoklis un dzīves apstākļi Latvijā*. (2002). Rīga, SKDS [Tiešsaiste] Sk. 12.05.20101. Pieejams:
<http://www.politika.lv/index.php?id=102565&lang=lv>

87. Summers J. A., Poston D. J., Turnbull A.P., Marquis J., Hoffman L., Mannan H., Wang M. (2005). Conceptualizing and measuring family quality of life. **In:** *Journal of Intellectual Disability Research*. Vol. 49 Part 10, pp. 777-783
88. Teschl M., Derobert L. (2008). Does identity matter? On the relevance of identity and interaction for capabilities. Chapter 5. In: *The Capability Approach*. Comin F., Qizilbash M., Alkire S. (ed.) Cambridge, University Press, pp. 614
89. Tisenkopfs T. (2006). Ko nozīmē laba dzīve mūsdienu Latvijā? **No:** *Dzīves kvalitāte Latvijā*, Bela B., Tisenkopfs T. (red.). Rīga, Latvijas Universitāte, 13-38 lpp.
90. Turnbull A., Brown I., Rutherford H., Turnbull III. (ed.). (2004) *Families and Persons with Mental Retardation and Quality of Life*. [Tiešsaiste] Sk.22.05.2010. Pieejams:
<http://books.google.lv/books?id=HMD3CjX5IZgC&pg=PA25&lpg=PA25&dq>
91. Veenhoven R. (2007). Quality of Life Research. **In:** *Handbook of 21st Century Sociology*. Bryant C.D., Peck D.L. (ed.) California, Sage, Thousand Oaks, Vol.2, Chapter 7, p. 54-62
92. Veenhoven R. (2008). Sociological Theories of Subjective Well-being. **In:** *The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener*, Eid M., Larsen R. (ed). New York, Guilford Publications, pp. 44-61
93. Ventegodt S., Merrick J., Andersen N. J. (2003). Quality of Life Theory I. The IQOL Theory: An Integrative Theory of the Global Quality of Life Concept. **In:** *TheScientificWorldJOURNAL*, Vol. 3, pp.1030-1040
94. Visocka D. (2009). Dzīves kvalitātes uzlabošana ar mūzikas terapiju vēlina brieduma cilvēkiem. **No:** *Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2008. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas*, Rīga, RSU, 49-265 lpp.
95. Волгин Н.А. (2002). *Социальная политика*. Москва, Экзамен, стр.734
96. Ядов В.А. (2007). *Стратегия социологического исследования*. Москва, Омега-Л, 567 стр.
97. Wang M., Mannan H., Poston D., Turnbull A. P., Summers J. A. (2004). Parents' Perceptions of Advocacy Activities and Their Impact on Family Quality of Life. **In:** *Research&Practice for People with Severe Disabilities*, Vol.29, No.2, pp.144-155
98. Warner K. H. (2006). *Meeting the Needs of Children with Disabilities*. New York, Routledge
99. Wright A.,Ehnert I. (2006). Making Sense of Trust Within and Across Boundaries. Paper presented at 22nd EGOS Colloquium, Bergen, Norway, July 6th-8th

Izmantotie normatīvie akti

100. Bauskas pilsētas saistošie noteikumi Nr.3 „Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu” 24.02.2011. [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. Pieejams: http://www.bauska.lv/userfiles/file/novads/Saistosie_noteikumi/10_maznodrosinati_noteikumi.pdf
101. Bērnu tiesību aizsardzības likums. 1998. [Tiešsaiste] Sk.08.08.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=49096>
102. Cēsu novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 4 „Noteikumi par sociālās palīdzības pabalstiem” 22.06.2010. [Tiešsaiste] Sk. 02.09.2011. Pieejams: http://www.cesis.lv/saistosie_noteikumi/7324-konsolidetais-soc.pabalstiem.doc
103. Dobeles pašvaldības saistošie noteikumi Nr.15 „Par sociālās palīdzības pabalstiem Dobeles novadā” 26.11.2009. [Tiešsaiste] Sk.22.07.2011. Pieejams: http://www.dobele.lv/upload/saistosie/2011/konsol_socialie_nr_15_27012011.pdf
104. Invaliditātes likums. 2011.01.01. [Tiešsaiste] Sk. 08.05.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=211494>
105. Jelgavas pašvaldības saistošie noteikumi Nr.76 „Par maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu Jelgavā” 18.03.2004. [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. Pieejams: <http://www.jelgava.lv/pasvaldiba/dokumenti/dokumenti0/normativie-akti>
106. Jēkabpils pilsētas saistošie noteikumi Nr.15 „Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu Jēkabpils pilsētā” 18.09.2008. (2.p) [Tiešsaiste] Sk.22.07.2011. Pieejams: <http://jekabpils.lv/JKP/SCMSControls/content/common/GetFile.aspx?id=17852>
107. Kandavas novada domes saistošie noteikumi Nr.6 „Personu, kurām nepieciešama pašvaldības palīdzība dzīvokļa jautājuma risināšanā, reģistrācijas un palīdzības sniegšanas kārtība” [Tiešsaiste] Sk. 13.07.2011. Pieejams: [http://www.kandava.lv/file/SN_6_dziv_jaut%20konsol%2030_06_2010_\(1\).doc](http://www.kandava.lv/file/SN_6_dziv_jaut%20konsol%2030_06_2010_(1).doc)
108. Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību. MK noteikumi Nr. 550 17.06.2009. [Tiešsaiste] Sk. 12.08.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=193738&from=off>
109. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. 13.12.2006. [Tiešsaiste] Sk. 23.12.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205328>

110. Ludzas pašvaldības saistošo noteikumu projekts „Par sociālās palīdzības pabalstiem Ludzas pilsētā” 22.10.2009. [Tiešsaiste] Sk. 08.08.2011. Pieejams: <http://www.ludzaspils.lv/?cat=62&lang=lv>
111. Madonas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr.2 „Par Madonas novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem” 30.07.2009. [Tiešsaiste] Sk. 02.09.2011. <http://www.emadona.lv/box/files/SocialaisDienests/saistnot2socpabalstikonsalid.pdf>
112. Noteikumi par bērna invalīda kopšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību. 2009. gada 22. decembra MK noteikumi Nr. 1607 [Tiešsaiste] Sk. 14.07.2011. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?id=202852
113. Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību. 2009.gada 22. decembra MK noteikumi Nr. 1517 [Tiešsaiste] Sk. 05.05.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202676>
114. [Noteikumi par pabalsta apmēru transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību](#)” 2009.gada 22.decembra MK noteikumi Nr.1606 [Tiešsaiste] Sk.30.05.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202851&from=off>
115. Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu. 30.03.2010. MK noteikumi Nr.299 [Tiešsaiste] Sk.02.08.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=207462&from=off>
116. Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību. 2010. gada 28. decembra MK Noteikumi Nr. 1209 [Tiešsaiste] Sk. 12.08.2011. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?id=223859
117. Ogres novada domes saistošie noteikumi Nr.79 „Par maznodrošinātas personas (ģimenes) statusa noteikšanu Ogres novadā” 14.12.2006. [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. Pieejams:http://www.raplm.gov.lv/uploads/filedir/old_docs/79%20saist%20not%20maznodr%20pers%20statusa%20noteiksana.doc
118. Par ienākumu līmeni maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanai Kuldīgas novadā 2011. gadā. [Tiešsaiste] Sk. 08.08.2011. Pieejams: <http://www.kuldiga.lv/index.php?cat=114&sede=66359&year=2011>
119. Par kārtību, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu Balvu novadā. 2011.gada 15.aprīlī Nr.11/2011 [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. Pieejams: http://www.balvi.lv/files/Saistosie/saistosie%20noteikumi%20Nr_11_2011

120. Par maznodrošinātas personas (ģimenes) statusa noteikšanu Alūksnes novadā, Saistošie noteikumi Nr. 8/2009 17.09.2009. [Tiešsaiste] Sk. 08.08.2011. Pieejams: http://www.aluksne.lv/s_noteikumi/2010/saistosie_Nr.8_2009_maznodrosin_statuss_no_teiksana_ar%20grozijumiem.doc
121. Par maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu Daugavpils novadā Saistošie noteikumi. Nr.7/25.01.2010. [Tiešsaiste] Sk.08.08.2011. Pieejams: [http://www.dnd.lv/UserFiles/Image/DRP%20valdiba/jaunumi/images/2010/Aprilis/SN/maznodrosin_gimene_sn7\(222\).doc](http://www.dnd.lv/UserFiles/Image/DRP%20valdiba/jaunumi/images/2010/Aprilis/SN/maznodrosin_gimene_sn7(222).doc)
122. Par pašvaldībām. 19.05.1994 [Tiešsaiste] Sk.22.09.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255>
123. Par sociālo drošību. 07.09.1995. [Tiešsaiste] Sk. 08.07.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=36850>
124. Par trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu Aizkraukles novadā Saistošie noteikumi Nr. 9/ 27.05.2010. [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. Pieejams: http://dev.aizkraukle.lv/upl/253trucigas_maznodr9.pdf
125. Par trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu Mālpils novadā. Saistošie noteikumi Nr. 13/24.11.2010. Sk. 14.08.2011. Pieejams: http://www.raplm.gov.lv/uploads/filedir/old_docs/Malpils_truc_maznodr.pdf
126. Preiļu pašvaldības saistošie noteikumi Nr.09/05 „Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par maznodrošinātu” 25.11.2005. [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. http://www.preili.lv/socapr/20090130_maznodrosinati.pdf
127. Rēzeknes pilsētas domes saistošie noteikumi Nr.11 „Par sociālo palīdzību Rēzeknes pilsētas pašvaldībā” 27.11.2009. [Tiešsaiste] Sk. 08.08. 2011. Pieejams: <http://www.rezekne.lv/index.php?id=120&L=0>
128. Rīgas pašvaldības saistošie noteikumi Nr.86 „Kārtībā, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu” 22.02.2005. [Tiešsaiste] Sk. 08.08.2011. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=103059&from=off>
129. Saldus pašvaldības saistošie noteikumi Nr.2 „Par Saldus pilsētas pašvaldības sociālajiem pabalstiem” 28.01.2010. [Tiešsaiste] Sk. 08.08. 2011. Pieejams: <http://www.saldus.lv/8/sociala-palidziba1/pasvaldibu-saistosie-noteikumi-socialas>
130. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. 31.10. 2002. [Tiešsaiste] Sk.12.06.2010. Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0103012002103132805>

131. Talsu pašvaldības saistošie noteikumi Nr.23 „Par trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas statusa noteikšanu Talsu novadā. 29.04.2010. [Tiešsaiste] Sk. 08.08.2011. Pieejams:
http://www.talsi.lv/upload_file/saistoshienoteikumi/2010/saist_not_23.pdf
132. Tukuma pašvaldības saistošie noteikumi Nr.16 „Par Tukuma pilsētas pašvaldības pabalstiem” 24.07.2008. [Tiešsaiste] Sk.02.09.2011. Pieejams:
http://www.raplm.gov.lv/uploads/filedir/old_docs/tukums_soc_pab.DOC
133. Valkas pašvaldības saistošie noteikumi Nr.1. „Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu Valkas pilsētā” 28.31.03. [Tiešsaiste] Sk. 02.09.2011. Pieejams: <http://www.valka.lv/faili/463057945.pdf>
134. Valmieras pašvaldības saistošie noteikumi Nr.51 „Par pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem Valmieras pilsētā” 28.06.2008. [Tiešsaiste] Sk. 02.09.2011. Pieejams:http://www.valmiera.lv/sites/default/files/dokumenti/piel_279_socialie_pabalsti_51_konsolideta_versija.doc
135. Valsts sociālo pabalstu likums. 01.01.2002. [Tiešsaiste] Sk.22.07.2011. Pieejams:
<http://www.likumi.lv/doc.php?id=68483>
136. Ventspils pilsētas saistošie noteikumi Nr.7 „Par maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu un sociālās palīdzības (pabalstu) piešķiršanas kārtību Ventspils pilsētā” 06.03.2008. [Tiešsaiste] Sk. 22.07.2011. Pieejams:
<http://www.likumi.lv/doc.php?id=174358&from=off>

PIELIKUMI

VALSTS SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS AĢENTŪRA
STATISTIKAS DAĻA

Lāčplēša iela 70a, Rīga, LV - 1011, tālr. 67013666

**Ģimenes valsts pabalstu, piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu
skaits republikas pilsētās un rajonos 2009. gada decembrī**

Sagatavošanas mēnesis: 2010. gada janvāris

Pilsēta, rajons	Rindas kods	Ģimenes valsts pabalsts				Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu	
		saņēmēju skaits	bērnu skaits, par kuriem izmaksājams pabalsts			saņēmēju skaits	bērnu invalīdu skaits, par kuriem izmaksājama piemaksa
			kopā	0-14 gadu vecumā	15-19 gadu vecumā		
Kopā	11 0 00 00	255 281	372 840	295 545	77 295	7 009	7 327
Rīga	11 1 01 00	77 355	104 942	85 230	19 712	1 593	1 636
CENTRA RAJONS	11 1 01 91	2 749	3 839	3 156	683	45	45
KURZEMES RAJONS	11 1 01 92	14 141	19 122	15 452	3 670	284	293
LATGALES PRIEKŠP.	11 1 01 93	21 242	28 385	23 110	5 275	422	433
VIDZEMES PRIEKŠP.	11 1 01 94	18 123	24 846	20 267	4 579	390	398
ZEMGALES PRIEKŠP.	11 1 01 95	12 021	16 482	13 354	3 128	259	266
ZIEMEĻU RAJONS	11 1 01 96	9 079	12 271	9 894	2 377	193	201
Pilsētas	11 2 00 00	43 876	61 481	49 546	11 935	1 097	1 121
DAUGAVPILS	11 2 05 00	10 802	14 401	11 563	2 838	249	256
JELGAVA	11 2 09 00	7 854	11 287	9 187	2 100	186	189
JŪRMALA	11 2 13 00	6 187	8 719	6 997	1 722	122	124
LIEPĀJA	11 2 17 00	9 810	14 219	11 546	2 673	262	269
RĒZEKNE	11 2 21 00	4 050	5 543	4 439	1 104	142	143
VENTSPILS	11 2 27 00	5 173	7 312	5 814	1 498	136	140
Rajoni	11 3 00 00	134 050	206 424	160 773	45 651	4 319	4 570
AIZKRAUKLES RAJONS	11 3 32 00	4 459	6 795	5 176	1 619	138	142
ALŪKSNES RAJONS	11 3 36 00	2 684	4 266	3 261	1 005	87	89
BALVU RAJONS	11 3 38 00	2 766	4 480	3 387	1 093	192	214
BAUSKAS RAJONS	11 3 40 00	6 064	9 346	7 223	2 123	185	193
CĒSU RAJONS	11 3 42 00	6 427	9 845	7 552	2 293	268	291

Tabulas turpinājums							
DAUGAVPILS RAJONS	11 3 44 00	3 872	5 870	4 658	1 212	119	124
DOBELES RAJONS	11 3 46 00	4 545	7 117	5 436	1 681	147	156
GULBENES RAJONS	11 3 50 00	2 973	4 667	3 489	1 178	92	98
JELGAVAS RAJONS	11 3 54 00	4 168	6 359	5 037	1 322	121	129
JĒKABPILS RAJONS	11 3 56 00	5 876	9 033	7 127	1 906	208	219
KRĀSLAVAS RAJONS	11 3 60 00	3 271	4 994	3 891	1 103	112	123
KULDĪGAS RAJONS	11 3 62 00	4 131	6 647	5 227	1 420	152	160
LIEPĀJAS RAJONS	11 3 64 00	4 973	8 158	6 405	1 753	154	166
LIMBAŽU RAJONS	11 3 66 00	4 136	6 511	4 954	1 557	146	154
LUDZAS RAJONS	11 3 68 00	3 083	4 639	3 574	1 065	107	112
MADONAS RAJONS	11 3 70 00	4 600	7 181	5 277	1 904	171	182
OGRES RAJONS	11 3 74 00	7 924	11 837	9 479	2 358	185	194
PREIĻU RAJONS	11 3 76 00	3 956	6 115	4 590	1 525	143	149
RĒZEKNES RAJONS	11 3 78 00	4 476	6 939	5 516	1 423	151	154
RĪGAS RAJONS	11 3 80 00	21 583	31 555	25 581	5 974	510	536
SALDUS RAJONS	11 3 84 00	4 373	7 079	5 476	1 603	161	167
TALSU RAJONS	11 3 88 00	5 387	8 512	6 407	2 105	186	200
TUKUMA RAJONS	11 3 90 00	6 693	10 627	8 376	2 251	217	233
VALKAS RAJONS	11 3 94 00	3 308	5 093	3 940	1 153	102	107
VALMIERAS RAJONS	11 3 96 00	6 775	10 269	7 802	2 467	218	231
VENTSPILS RAJONS	11 3 98 00	1 547	2 494	1 936	558	47	47
Bez adreses	11 4 00 00	0	0	0	0	0	0

Martas Nusbaumas (Martha Nussbaum) universālo iespēju saraksts

- 1 *Dzīve*: iespēja nodzīvot normālu cilvēka dzīvi.
- 2 *Fiziskā veselība*: labas veselības (tajā skaitā reproduktīvās), uztura, pajumtes iespējas.
- 3 *Fiziskā integritāte*: būt spējīgam brīvi kustēties; būt ar iespējām gūt seksuālu apmierinājumu un pildīt reproduktīvo funkciju.
- 4 *Sajūtas, fantāzija, domas*: brīvība izmantot un izpaust visas trīs, ietverot politiku un reliģiju
- 5 *Emocijas*: būt spējīgam tās sajūst bez bailēm, nemiera, ļaunprātības un nevērības.
- 6 *Praktiskas saprāts*: būt spējīgam veidot izpratni par labo un iesaistīties kritiskās pārdomās, iesaistot arī sirdsapziņu.[Būt spējīgam plānot savu dzīvi, meklēt darbu un iesaistīties politikā.]
7. *Piederība*: būt spējīgam mijiedarboties, izrādīt līdzjūtību, utt., draudzēties. [Spēja dzīvot citiem un ar citiem. Spēja būt saistītiem ar cilvēkiem un lietām; spēja mīlēt un skumt.] Aizsardzība pret diskrimināciju, cieņas un pašcieņas sekmēšana, utt.
8. *Citas sugas*: būt spējīgam dzīvot, rūpēties un esot saskarē ar dzīvniekiem, augiem un dabas pasauli.
9. *Spēles*: būt spējīgam smieties, spēlēties un baudīt atpūtu.
10. *Kontrole pār savu vidi*: politiskā – efektīva līdzdalība; materiālā - īpašumtiesības, vienādas iespējas ar citiem darba tirgū, utt.
11. *Būt spējīgam dzīvot savu dzīvi un nevis kāda cita*: piemēram, bez iejaukšanās laulību partnera izvēlē, dzemdībās, seksuālajā brīvībā, vārda un nodarbinātības brīvībā.

Avots: Nussbaum, 2003,9

$$n = \frac{t^2 W (1 - W) N}{\Delta^2 N + t^2 W (1 - W)}$$

n - nepieciešamais vienību skaits izlases kopumā,

t - koeficients izejot no varbūtības (P), ar ko tiek garantēts izlases aptaujas rezultāts, t=1,96

P - socioloģijā visbiežāk lietojamā P vērtība ir 0,95, tas nozīmē, ka atkārtotot simts reizes, 95 gadījumos šis rezultāts nepārsniegs pieļaujamās kļūdas robežas un tikai 5 gadījumos atšķirsies.

W - meklējamās pazīmes daļa, ko nosaka ar eksperimentālo aptauju, W=0,5

N - vienību skaits ģenerālā kopumā no kura izdarāma izlase;

Δ - pieļaujamās kļūdas apmērs aptaujā – 0,06.

N / delta	0,01	0,02	0,03	0,04	0,05	0,06	t	W
50	50	49	48	46	44	42	1,96	0,5
100	99	96	91	86	79	73	P	
200	196	185	168	150	132	114	0,95	
300	291	267	234	200	168	141		
500	475	414	340	273	217	174		
1000	906	706	516	375	278	211		
5000	3288	1622	879	536	357	253		
7009	4052	1788	926	553	364	257		
50000	8057	2291	1045	593	381	265		
100000	8762	2345	1056	597	383	266		
500000	9423	2390	1065	600	384	267		
1000000	9513	2395	1066	600	384	267		
1E+09	9604	2401	1067	600	384	267		
1E+12	9604	2401	1067	600	384	267		

(a) Pētījuma izlases apjoma aprēķins pēc īsti nejaušās izlases formulas

Avots: Krastiņš, 2003

Aptaujas lapa

Rīgas Stradiņa universitātes Socioloģijas programmas doktorante sava promocijas darba ietvaros veic pētījumu par ģimeņu dzīves kvalitāti, kuās aug bērns ar invaliditāti. Iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā, kas nodrošina Jūsu anonimitāti.

I DAĻA		Ģimenes dzīves kvalitātes jomu vērtējuma skala				
A. Ģimenes locekļu emocionālā labklājība		Vienmēr	Gandrīz vienmēr	Dažreiz	Reti	Nekad
A1	Mana ģimene kopā pavada laiku	4	3	2	1	0
A2	Mana ģimene kopā apmeklē kultūras pasākumus	4	3	2	1	0
A3	Manas ģimenes locekļi atklāti runājas viens ar otru	4	3	2	1	0
A4	Mana ģimene problēmas risina kopā	4	3	2	1	0
A5	Mani ģimenes locekļi atbalsta viens otru	4	3	2	1	0
A6	Mani ģimenes locekļi mīl un rūpējas viens par otru	4	3	2	1	0
A7	Mana ģimene tiek uztverta ar cieņu no citu cilvēku puses	4	3	2	1	0
A8	Manas ģimenes locekļiem ir draugi vai citas personas, kas nodrošina emocionālu atbalstu	4	3	2	1	0
A9	Mūsu ģimenē valda pozitīva gaisotne	4	3	2	1	0
B. Ģimenes sociālā labklājība		Vienmēr	Gandrīz vienmēr	Dažreiz	Reti	Nekad
B1	Manai ģimenei ir pieejama visa nepieciešamā informācija, kas saistīta ar sociālās palīdzības, pakalpojumu saņemšanu	4	3	2	1	0
B2	Mani ģimenes locekļi darbojas dažādās interešu jomās (pulciņos, organizācijās, deju kolektīvos, sportā u.c.)	4	3	2	1	0
B3	Mana ģimene nepieciešamības gadījumā pēc padoma/palīdzības griežas pie draugiem	4	3	2	1	0
B4	Mana ģimene nepieciešamības gadījumā pēc padoma/palīdzības griežas pie paziņām	4	3	2	1	0
B5	Mana ģimene nepieciešamības gadījumā pēc padoma/palīdzības griežas pie radiem	4	3	2	1	0
B6	Mana ģimene nepieciešamības gadījumā pēc padoma/palīdzības griežas attiecīgajās institūcijās	4	3	2	1	0
D. Ģimenes materiālā labklājība		Vienmēr	Gandrīz vienmēr	Dažreiz	Reti	Nekad
D1	Mani ģimenes locekļi (visi) saņem veselības aprūpi tad, kad tā ir nepieciešama	4	3	2	1	0
D2	Mana ģimene var atļauties apmeklēt kultūras pasākumus tad, kad to vēlas	4	3	2	1	0

D3	Maniem ģimenes locekļiem vienmēr ir iespējams nokļūt tur, kur tas ir nepieciešams	4	3	2	1	0	
D4	Mana ģimene var samaksāt par mājokli	4	3	2	1	0	
D5	Mana ģimene var samaksāt par apģērbu	4	3	2	1	0	
D6	Mana ģimene var samaksāt par uzturu	4	3	2	1	0	
D7	Mana ģimene var samaksāt par bērna ar invaliditāti veselības aprūpi	4	3	2	1	0	
D8	Mana ģimene var samaksāt par veselības aprūpi arī pārējiem ģimenes locekļiem	4	3	2	1	0	
D7	Mana ģimene gūst finansiālu atbalstu no valsts	4	3	2	1	0	
D8	Mana ģimene gūst finansiālu atbalstu no pašvaldības	4	3	2	1	0	
D9	Mana ģimene ir finansiāli nodrošināta	4	3	2	1	0	
E. Ģimenes fiziskā labklājība							
E1	Mūsu ģimenes mājoklī pietiek vietas visiem	4	3	2	1	0	
E2	Mūsu ģimene uzturā lieto kvalitatīvus produktus	4	3	2	1	0	
E3	Mūsu mājoklī ir pietiekoši silts	4	3	2	1	0	
E4	Mūsu mājoklī ir pietiekoši gaišs	4	3	2	1	0	
E5	Mani ģimenes locekļi vienmēr spēj atpūsties tad, kad izjūt tādu nepieciešamību	4	3	2	1	0	
E6	Mana ģimene jūtas droši mājās	4	3	2	1	0	
E7	Mani ģimenes locekļi jūtas droši darbā	4	3	2	1	0	
E8	Mani ģimenes locekļi jūtas droši skolā	4	3	2	1	0	
E9	Mana ģimene jūtas droši mūsu apkārtnē	4	3	2	1	0	
E10	Manas ģimenes locekļiem ir brīvais laiks pašrealizācijai	4	3	2	1	0	
F. Ar invaliditāti saistītais atbalsts ģimenei		Vienmēr	Gandrīz vienmēr	Dažreiz	Reti	Nekad	Nav nepieciešams
F1	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir nepieciešamais atbalsts izglītības iestādē						
F2	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir nepieciešamais atbalsts mājās						
F3	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir nepieciešamais atbalsts saskarsmes veidošanā ar draugiem						
F4	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir nepieciešamais tehniskais aprīkojums						
F5	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir nepieciešamais uzturs						
F6	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir nepieciešamā medicīniskā aprūpe						
F7	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir pieejama izglītība atbilstoši viņa veselības stāvoklim						
F8	Manam ģimenes loceklim ar invaliditāti ir pieejams piemērots transports, lai nokļūtu tur, kur tas nepieciešams						

1. Vai esat kādreiz domājis/-usi par savas ģimenes dzīves kvalitāti?

2. Kas ir pirmais, kas Jums ienāk prātā, domājot par labu ģimenes dzīvi?

II DAĻA. Dzīves kvalitāti raksturojošo jomu novērtējums

G Veselības aprūpe / Fiziskā labklājība

G 1. Saņemto veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes novērtējums, ņemot vērā līdzšinējo pieredzi (ja neesat izmantojuši kādu no piedāvātajiem pakalpojuma veidiem, tad atzīmējiet – nav pieredzes)

Saņemtais veselības aprūpes pakalpojums	G2.1 Ārstu profesionalitātes ziņā							G2.2 Attieksmes pret pacientu ziņā						
	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti	Grūti pateikt	Nav pieredzes	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti	Grūti pateikt	Nav pieredzes
a) Ģimenes ārsta pakalpojumi	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7
b) Nozaru speciālistu apmeklējumi	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7
c) Dažādu medicīnisko procedūru pakalpojumi	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7
d) Ātrās palīdzības pakalpojumi	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7
e) Diagnostiskās izmeklēšanas pakalpojumi	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7
f) Med. rehabilitācijas pakalpojumi	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7
g) Reti sastopamo slimību ārstēšana	5	4	3	2	1	8	7	5	4	3	2	1	8	7

G2 Vai jūsu ģimene var finansiāli atļauties visus nepieciešamos veselības aprūpes pakalpojumus?

1. Varam atļauties tikai pašus nepieciešamākos veselības aprūpes pakalpojumus;
2. Varam atļauties tikai bērnam ar invaliditāti nepieciešamo veselības aprūpi;
3. Ļoti grūti nodrošināt pat bērnam ar invaliditāti nepieciešamo veselības aprūpi;
4. Varam nodrošināt mums nepieciešamo veselības aprūpi tikai ar valsts/pašvaldības atbalstu;
5. Mūsu ģimene var finansiāli atļauties visus nepieciešamos veselības aprūpes pakalpojumus;
6. Cits variants _____.

G2.1. Vai jūs esat izmantojuši bērna ar invaliditāti veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai sabiedrības sniegto atbalstu (akciju ietvaros ziedotie līdzekļi, fondi u.c.);

1. Jā;
2. Nē

G3 Vai jūsu ģimenei sagādā problēmas garās rindas nepieciešamo veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanai?

1. Jā, jo ir bijis, kad konkrētais veselības aprūpes pakalpojums ir nepieciešams uzreiz un to nevar gaidīt – esam spiesti konkrēto pakalpojumu apmaksāt paši;
2. Nē, jo ir visi nepieciešamie pakalpojumi pieejami;
3. Dažreiz ir sagādājušas problēmas.

G4 Ārstu attieksmi pret bērnu ar invaliditāti kā pacientu kopumā vērtēju kā

Ļoti labu	Labu	Apmierinošu	Sliktu	Ļoti sliktu	Kā kuru reizi
5	4	3	2	1	8

G5 Ar kādām grūtībām jūsu ģimene saskaras veselības aprūpes jomā?

(lūdzu, atzīmējiet visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. finansiālās grūtības;
2. nepieciešamo ārstu pieejamības trūkums;
3. attālums līdz veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanai;
4. veselības aprūpes zemā kvalitāte;
5. ārstu vienaldzīgā attieksme;
6. nav nekādu grūtību.

Uz G6 jautājumu atbild tikai tie, kuru ģimene saskaras ar grūtībām veselības aprūpes jomā un nav atzīmēta atbilde nr.6 iepriekšējā jautājumā!

G6 Kā šīs grūtības ietekmē jūsu ģimenes dzīvi? (lūdzu, atzīmējiet visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. tiek tērēts daudz laika, lai sameklētu nepieciešamo speciālistu;
2. tiek tērēti papildus finansiālie līdzekļi, lai apmeklētu nepieciešamo speciālistu;
3. šīs grūtības izraisa stresu;
4. pasliktina mūsu ģimenes locekļu veselību;
5. cits variants _____.

G7 Lūdzu, novērtējiet savai ģimenei sniegto veselības aprūpi kopumā!

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

H Mājoklis / Fiziskā labklājība

H1 Vai dzīvojat savā mājoklī? 1. Jā 2. Nē

H2 Dzīvojamā platība uz vienu ģimenes locekli? _____m²

H3 Mājokļa ērtības: 1. visas ērtības; 2. daļējas ērtības; 3. bez ērtībām.

H4 Jūs dzīvojat: 1. dzīvoklī; 2. privātmājā.

H5 Istabu skaits: _____

Ja dzīvojat dzīvoklī, tad,

H4.1.1 kurā stāvā _____,

H4.1.2 vai ir ērtas auto novietošanas iespējas 1. Jā 2. Nē

H4.1.3 vai ir ērta bērna ar invaliditāti pārvietošana līdz dzīvokļa durvīm

1. Jā 2. Nē

H6 Mājokļa drošība – vai ir droši, ka mājokli nezaudēsiet?

1. jā, jo tas ir mūsu/vecāku īpašums bez kredīta saistībām;
2. jā, lai arī mājoklis ir iegādāts uz kredīta/tiek īrēts, mēs esam droši par saviem ienākumiem;
3. nē, jo mājoklis ir iegādāts uz kredīta/tiek īrēts un nestabilās ekonomiskās situācijas dēļ nevaram būt droši, ka spēsim to noturēt;
4. jā, jo mājokli īrējam no pašvaldības un esam droši, ka to mums neatņems;
5. saimnieka dzīvoklis/māja – nevar zināt, kas būs nākotnē;
6. cits variants _____.

H7 Vai Jūsu mājoklis ir aprīkots atbilstoši Jūsu bērna īpašajām vajadzībām?

1. jā;
2. nē;
3. tas nav nepieciešams.

H8 Ar kādām grūtībām jūsu ģimene saskaras mājokļa jomā?

(apvelciet, lūdzu, visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. apgrūtināta bērna ar invaliditāti pārvietošana uz un no dzīvokļa/mājas;
2. mājoklis nav aprīkots cilvēkam ratiņ krēslā;

3. apgrūtināta bērna mazgāšana, jo vannas istaba tam nav piemērota;
4. bērnam nav savas istabas;
5. mājoklī nav iespējams atrast vietu, kur paslēpties un atpūsties;
6. mājoklī trūkst sadzīvisku ērtību, piemēram _____;
7. cits variants _____;
8. nav nekādu grūtību.

H9 Novērtējiet Jums svarīgu iestāžu sasniedzamību no sava mājokļa atrašanās vietas, kā arī dzīvesvietai raksturīgo infrastruktūru!

	Ļoti labi	Labi	Apmērināši	Slikti	Ļoti slikti
H9.1 Veikalu sasniedzamība	5	4	3	2	1
H9.2 Veselības aprūpes pakalpojumu sasniedzamība	5	4	3	2	1
H9.3 Ar bērnu izglītības ieguvī saistīto izglītības iestāžu sasniedzamība	5	4	3	2	1
H9.4 Kultūras pasākumu sasniedzamība	5	4	3	2	1
H9.5 Sociālā dienesta sasniedzamība	5	4	3	2	1
H9.6 Sabiedriskā transporta pieejamība	5	4	3	2	1
H9.7 Atpūtas vietu pieejamība (parks, rotaļu laukumi)	5	4	3	2	1
H9.8 Interneta pieejamība	5	4	3	2	1

H 10 Lūdzu novērtējat savu mājokli kopumā!

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

H11 Vai esat apmierināti ar savu dzīvesvietu?

1. Jā, jo _____;
2. Nē, jo _____;
3. Nevisai, jo _____.

I Izglītības iestāžu apmeklējums / Sociālā labklājība

I1 Vai bērns ar invaliditāti ir sasniedzis skolas vecumu?

1. jā;
2. nē.

Ja bērns vēl nav sasniedzis skolas vecumu – pāriet pie **I3** jautājuma!

I 2 Vai bērns ar invaliditāti iegūst vispārējo izglītību?

1. jā;
2. nē.

I 2.1 Jā, bērns iegūst izglītību:

1. mājas apmācības veidā;
2. specializētajā skolā;
3. iekļaujošās izglītības programmas ietvaros vispārizglītojošā skolā;
4. vispārizglītojošā skolā;

I 2.2 Nē, neiegūst, jo _____.

I 3 Vai bērns ar invaliditāti apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi?

1. jā, apmeklē un **esam** ar šo iespēju **apmierināti**;
2. jā, apmeklē un **neesam** ar šo iespēju **apmierināti**, jo _____;
3. nē, neapmeklē, jo _____.

Jūsu viedoklis par bērnam sniegto izglītību _____
 _____
 _____.

I4 Lūdzu novērtējiet bērna ar invaliditāti izglītības ieguves iespējas kopumā!

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

J Nodarbinātība, ienākumi / Materiālā labklājība**J1 Nodarbinātība** (apvilkt atbilstošo atbildes variantu)

	J1.1 Iesaistīts/a algota darba attiecībās	J1.2 Vai strādā darbu, kas atbilst iegūtajai izglītībai
a) Bērna māte	1. Ir 2. Nav	1. Jā 2. Nē
b) Bērna tēvs	1. Ir 2. Nav	1. Jā 2. Nē
c) Brālis/ Māsa	1. Ir 2. Nav	1. Jā 2. Nē
d) Cits ģimenes loceklis	1. Ir 2. Nav	1. Jā 2. Nē
e) Cits ģimenes loceklis	1. Ir 2. Nav	1. Jā 2. Nē

J2 Lūdzu novērtējiet bērna īpašo vajadzību apmierināšanas ietekmi uz nodarbinātības iespējām!

Spēcīga	Neliela	Neietekmē
3	2	1

Kādā veidā ir izpaudusies bērna īpašo vajadzību ietekme uz jūsu nodarbinātību?

J2.2 Kur jūsu ģimene gūst ienākumus? (apvelciet, lūdzu, visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. no algota darba;
2. no bērna invaliditātes pabalsta;
3. no vecuma pensijas;
4. no pagaidu darbiem;
5. no sociālā dienesta sniegtā atbalsta;
6. cita veida ienākumi

J3 Ienākumu drošība – vai esat droši par saviem ikmēneša ienākumiem?

1. Jā, jo _____;
2. Nē, jo _____.

J4 Vai valsts sniegtais finansiālais atbalsts veicina jūsu ģimenes ienākumu drošību?

1. Jā, jo saņemam valsts pabalstus, kas sniedz materiālu atbalstu;
2. Nē, jo saņemtais valsts atbalsts ir tik niecīgs, ka drošību neveicina.

J5 Vai bērnam ar invaliditāti ir nepieciešama pastāvīga aprūpe vai pieskatīšana?

1. jā, ir nepieciešama pastāvīga aprūpe;
2. bērns ir regulāri jāpieskata;
3. nē nav nepieciešama ne pastāvīga aprūpe, ne pieskatīšana;
4. cits variants _____.

Uz **J 6** jautājumu atbild tie, kuru bērnam ir nepieciešama pastāvīga aprūpe vai bērns ir regulāri jāpieskata.

J 6 Bērna ar invaliditāti aprūpē/pieskatīšanā iesaistītās personas:

1. mēs algojam privātu auklīti, kuras pakalpojumi mums izmaksā ____ Ls/dienā;
2. mēs aprūpējam/pieskatām savu bērnu paši;
3. mūsu bērna aprūpē ir iesaistīta sociālā dienesta atbalsta grupa.

J7 Jūsu ģimenes ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī sastāda _____ Ls/mēn.

J7 Jūsu ģimenes ienākumi pavisam kopā mēnesī sastāda _____ Ls/mēn

J7 Jūsu ģimenes invaliditātes pabalsts sastāda _____ Ls/mēn

J7 Jūsu ģimenes GMI pabalsts sastāda _____ Ls/mēn

J8 Vai Jums pietiek ar esošajiem ikmēneša ienākumiem? 1. Jā;

2. Nē.

J9 Ja nepietiek ar esošajiem līdzekļiem, tad kam tieši nepietiek? _____
_____.

J 8 Lūdzu novērtējat savas ģimenes finansiālo situāciju kopumā

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

K Sociālo dienestu sniegtais atbalsts

K 1 Vai jūsu ģimene pašlaik saņem pašvaldības sociālā dienesta materiālu atbalstu?

K1.1 Dzīvokļa/mājo kļa pabalsts		K1.2 Garantētā minimālā ienākuma pabalsts (GMI)		K1.3 Pabalsts aprūpei		K1.4 Pabalsts medicīnas pakalpojumiem		K1.5 Cits pabalsta veids	
Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē
1	2	1	2	1	2	1	2	1	2

K2 Vai jūsu ģimene pašlaik izmanto pašvaldības sociālā dienesta piedāvātos sociālos pakalpojumus?

K2.1. Aprūpi mājās		K2.2 Aprūpi dienas centros		K2.3 Psihologa konsultācijas		K2.4 Sociālā darbinieka pakalpojumus		K2.5 Rehabilitāciju dienas centros	
Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē	Jā	Nē
1	2	1	2	1	2	1	2	1	2

K3 Kāda veida sociālā dienesta pakalpojums jūsu ģimenei būtu nepieciešams, bet jūs to nesaņemat? (lūdzu, atzīmējiet visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. Aprūpi mājās;
2. Psihologa konsultācijas;
3. Sociālā darbinieka pakalpojumus;
4. Aprūpi dienas centros;
5. Rehabilitāciju dienas centros;
6. Cits variants _____.

K4 Vai ir pieejami nepieciešamie tehniskie palīg līdzekļi bērna īpašo vajadzību apmierināšanai?

1. jā, ir; 2. nē, – mums ir nepieciešams _____; 3. nav nepieciešami.

K3.1. Vai jūsu ģimene ir saskārusies ar kādām grūtībām sociālā dienesta sniegtā atbalsta saņemšanas jomā (Ja ir, tad norādiet, lūdzu, ar kādām?)

1. Jā, esam saskārušies _____;
_____
2. Nē, neesam saskārušies.

K5 Lūdzu novērtējat sociālā dienesta sniegto atbalstu kopumā!

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

K5.1 Vai jūsu ģimenei ir piešķirts trūcīgas / maznodrošinātas ģimenes statuss? (lūdzu, pasvītrotiet atbilstošo statusa veidu)

1. Jā, mūsu ģimenei ir trūcīgas/maznodrošinātas ģimenes statuss (147);
2. Nē, mūsu ģimenei nav ne trūcīgas, ne maznodrošinātas ģimenes statusa (125).

K6 Vai agrāk jūsu ģimene ir saņēmusi finansiālu atbalstu no pašvaldības sociālā dienesta?

1. Jā (lūdzu, ierakstiet, kāda veida atbalstu tieši esat saņēmuši no pašvaldības)
2. Nē

L Brīvais laiks un kultūras dzīve / Sociālā, fiziskā labklājība

L1 Kad pēdējo reizi apmeklējāt kādu no kultūras pasākumiem?

	Pēdējā mēneša laikā		Pēdējā pusgada laikā		Pēdējā gada laikā		Pēdējo 2. gadu laikā		Vairāk kā pirms diviem gadiem		Neatceros	
	bērni	pieaugušie	bērni	pieaugušie	bērni	pieaugušie	bērni	pieaugušie	bērni	pieaugušie	bērni	pieaugušie
L1.1 Teātri	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.2 Kino	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.3 Operu/baletu	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.4 Muzeju	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.5 Koncertu	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.6 Brīvdabas pasākumus	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.7 Izstādes	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0
L1.8 Citu kultūras pasākumu Cirks, zooparks u.c.	5	5	4	4	3	3	2	2	1	1	0	0

L2 Kas ietekmē jūsu ģimenes iespējas apmeklēt kultūras pasākumus?

(lūdzu, apvelciet visus jūsu ģimenei atbilstošos atbilžu variantus)

1. finansiālie apstākļi;
2. laika trūkums;
3. ar bērna īpašajām vajadzībām saistītās aprūpes iespējas – nav, kas pieskata bērnu;
4. kultūras pasākumu ierobežotā pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti;
5. interese par konkrēto kultūras pasākumu;
6. bērna īpašās vajadzības – bērns nevar ilgi nosēdēt, koncentrēties, būt mierīgs u.t.t.
7. attālums līdz pasākuma norises vietai;
8. cits variants _____;

L3 Kā Jūs aizpildāt savu brīvo laiku?

(lūdzu, apvelciet visus Jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. izmantoju katru brīvu brīdi, lai veltītu laiku bērnam/bērniem – kopīga rotaļāšanās, pastaigas;
2. mēģinu atpūsties no saspringtā ikdienas ritma skatoties TV, klausoties mūziku, lasot grāmatu u.t.t.;
3. brīvajā laikā nodarbojos ar mājas darbiem, kas saistās ar dārza, mājojāla uzkopšanu, labiekārtošanu;
4. veltu laiku savam hobijs _____;
5. cits variants _____.

L4 Lūdzu novērtējat savu ģimenes locekļu kultūras pasākumu apmeklēšanas iespējas kopumā

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

M Sociālie kontakti / Sociālā labklājība

M1 Vai Jums ir nodibināts kontakts ar citām ģimenēm?

1. jā, mēs satiekamies ar citām ģimenēm;
2. nē, mēs nesatiekamies ar citām ģimenēm.

M2 Vai nepieciešamās informācijas iegūšanai jūsu ģimene izmanto savu draugu/paziņu loku?

1. jā, mēs izmantojam;
2. nē, neizmantojam, palaujamies tikai uz sevi, jo _____.

M3 Kādās aktivitātēs ir iesaistīti jūsu ģimenes locekļi (bērni un pieaugušie)?

(apvelciet, lūdzu, visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

M3.1 Sporta aktivitātes (Jā/Nē)	Basketbols	Teniss	Volejbols	Hokejs	Peldēšana	Cīņas veidi	Sporta/modernās/tautas dejas	Daiļslidošana	Aerobika vai sporta zāles apmeklējums	Cits sporta veids _____
Bērns/ -i										
Pieaugušais/-ie										

M3.2. Darbība organizācijās (Jā/Nē)	Reliģiskā organizācijā	Kultūras organizācijā	Politiskā organizācijā	Cits _____ organizāciju veids _____
Bērns/ -i				
Pieaugušais/ -ie				

Uz **M4** jautājumu atbild tikai tie, kuru ģimenes locekļi nav iesaistījušies kādās organizāciju darbībā.

M4 Kas ir par iemeslu tam, ka jūsu ģimene nav iesaistījusies nevienas organizācijas darbībā?

1. mums trūkst informācijas par tāda veida organizācijām, kurās mēs varētu iesaistīties;
2. mēs esam informēti par iespējamo dalību, piemēram, sabiedriskajās organizācijās, bet trūkst motivācijas tālākām aktivitātēm;
3. mums nav pieejamas tādas organizācijas, kurās mēs būtu ieinteresēti darboties.
4. Cits variants _____.
5. Grūti pateikt

M3.3 Iesaistīšanās sevis pilnveidošanas aktivitātēs (Jā/Nē)	Koris	Kristīgā/ mākslas/ mūzikas skola	Rokdaru pulciņi	Vizuālās mākslas nodarbības	Teātra pulciņi	Svešvalodu apguves kursi	Profesionālās pilnveidošanas kursi	Cits aktivitāšu veids
Bērns/ -i								
Pieaugušais/-ie								

M5 Kāds personu loks veido jūsu ģimenes kontaktus (var būt vairāki atbilžu varianti)

1. draugi (231)
2. radi (225)
3. kaimiņi (120)
4. darba biedri (131)
5. citas personas (99)

M6 Lūdzu novērtējat savus sociālos kontaktus (iespējas saņemt nepieciešamo atbalstu no paziņām/draugiem/radiem/kolēģiem)!

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

N Bērna īpašo vajadzību ietekme uz ģimenes dzīves kvalitāti un ģimeņu emocionālā labklājība

N1 Vai bērna īpašo vajadzību apmierināšana saistās ar ikmēneša papildus finansiālo līdzekļu nepieciešamību? (apvelciet, lūdzu, visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. jā, nepieciešami papildus līdzekļi bērna uzturam; (51)
2. jā, nepieciešami papildus līdzekļi bērna veselības aprūpei; (175)
3. jā, nepieciešami papildus līdzekļi bērna izglītošanai; (59)
4. cits variants _____; (62)
5. nav nepieciešami papildus finansiālie līdzekļi. (60)

N2 Vai bērna īpašo vajadzību apmierināšana (tas, ka ir papildus izdevumi auklei, speciālajam uzturam, zālēm, ārstu apmeklējumiem u.c.) jūsu ģimeni kaut kādā veidā finansiāli ierobežo? (apvelciet, lūdzu, visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

N2. 1 Jā, jo līdz ar to mēs nevaram atļauties

1. ikdienā lietot kvalitatīvu uzturu; (66)
2. nopirkt nepieciešamās sadzīves preces; (80)
3. apmeklēt tos kultūras pasākumus, kurus vēlētos; (100)
4. apciemot draugus/radus tik bieži, cik vēlētos; (82)
5. rūpēties par savu veselību; (99)
6. ierakstiet, lūdzu, ko vēl jūs nevariet atļauties (40)

N2. 2. Nē, bērna īpašo vajadzību apmierināšana mūs finansiāli neierobežo – mums vienkārši ir maz finansiālo līdzekļu (57)

N2. 3. Nē, bērna īpašo vajadzību apmierināšana mūs finansiāli neierobežo – mēs varam atļauties visu nepieciešamo (27)

N3 Vai dēļ bērna īpašo vajadzību apmierināšanas, jūsu ģimenes locekļu starpā dažkārt ir vērojama emocionāla spriedze

1. jā, ir vērojama; (lūdzu, atbildiet uz N3.1. jautājumu) (165)
2. nē, nav vērojama. **Pāriet pie N4 jautājuma** (107)

N3.1. Kā emocionālā spriedze ietekmē jūsu ģimenes dzīvi? (var būt vairāki atbilžu varianti)

1. pasliktinās savstarpējās attiecības (74); 2. izraisa stresu un 'bojā nervus' (94);
3. cits variants _____ (1).

N4 Vai ir vērojama nevienlīdzīga ikdienas pienākumu sadale starp ģimenes locekļiem?

1. jā, jo visbiežāk visi ikdienas pienākumi ir jāpaveic vienam ģimenes loceklim, tas ir - māmiņai, vecmāmiņai, tēvam, vectētiņam, brālim/māsai citam ģimenes loceklim; (112)
2. nē, jo mēs visi iesaistāmies ikdienas pienākumu pildīšanā (160)

N5. Ja ir nepieciešams atvieglot jūsu ikdienas pienākumu pildīšanu, tad, kas tas būtu?

1. izglītības iestādes (bērnudārza/skolas) apmeklēšana;
2. asistenta/sociālā aprūpētāja pieejamība;
3. iespēja algot aukli;

4. cits variants _____;
5. nav nepieciešams to atvieglot.

N6 Vai bērna īpašās vajadzības kaut kādā veidā ierobežo iespējas visiem ģimenes locekļiem apmeklēt kopīgus kultūras pasākumus?

1. jā, jo ne visās kultūras iestādēs ir iespējams iekļūt bērnam ar invaliditāti (40);
2. ne vienmēr ir pieejams nepieciešamais transports, lai nokļūtu līdz kultūras pasākuma vietai un atpakaļ (20);
3. bērna īpašās vajadzības neietekmē, mēs varam apmeklēt kultūras pasākumus, ja to vēlamies (99);
4. neietekmē, jo mēs kultūras pasākumus neapmeklējam (54);
5. ietekmē, jo mēs nevaram apmeklēt visus kultūras pasākumus dēļ bērna īpašajām vajadzībām – uzmanības trūkums, nespēja ilgi nosēdēt mierīgi, nepatīk skaļums u.t.t. (61)
6. cits variants _____ (19);

N7 Vai bērna īpašo vajadzību apmierināšana ir traucējusi Jūsu profesionālās karjeras izaugsmei (ja ir, tad kādā veidā tās ir traucētas)?

1. jā, ir traucējušas, jo _____ (94);
2. nē, nav traucējušas (178).

N8 Vai Jums ir draugs/ draudzene/ draugi, kas sniedz nepieciešamo atbalstu tad, kad tas Jums ir visvairāk nepieciešams?

1. jā (198);
2. nē, nav (74).

Uz nākošo jautājumu **N9** atbild tie, kuriem ir draugs/draudzene,/draugi, kuri sniedz nepieciešamo atbalstu

N9 Kāda veida atbalsts no drauga/draudzenes/draugiem Jums ir bijis nepieciešams?

(apvelciet visus jums atbilstošos atbilžu variantus)

1. finansiāls atbalsts (66);
2. emocionāls atbalsts (193);
3. atbalsts ikdienas pienākumu pildīšanā (35).

N10 Ar kādām grūtībām Jūs saskaraties ikdienas dzīvē, kuras visbūtiskāk ietekmē (pasliktina) jūsu ģimenes dzīves kvalitāti?

N11 Kas jums būtu nepieciešams, lai uzlabotu jūsu ģimenes dzīves kvalitāti?

1. asistenta pakalpojumi bērnam ar īpašajām vajadzībām, lai atslogotu ģimenes locekļu ikdienas pienākumu pildīšanu;
2. personiskā automašīna;
3. mājoklis, kurš būtu piemērotāks bērnam ar invaliditāti;
4. vairāk finansiālie līdzekļi, lai _____;
5. savs mājoklis;
6. labvēlīgāka līdzcilvēku un sabiedrības attieksme;
7. cits variants _____.

N12, Lūdzu, novērtējiet savu ģimenes dzīves kvalitāti kopumā piecu baļļu sistēmā, kur 5 – ļoti augsta dzīves kvalitāte un 1 – ļoti zema dzīves kvalitāte

Lūdzu, apvelciet Jūsu ģimenei atbilstošo vērtējumu!

Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Slikti	Ļoti slikti
5	4	3	2	1

O Ģimenes raksturojums

O1 Nosauciet, lūdzu, trīs tieši Jūsu ģimeni raksturojošās īpašības?

O2 Vai visi jūsu ģimenes locekļi dzīvo kopā vienā mājsaimniecībā? 1. Jā (259) 2. Nē (13)

O3 Jūsu ģimeni veido

1. bērna/-u tēvs (audžutēvs), māte (audžumāte) un bērns/ - i – nukleāra ģimene (156);
2. viens no vecākiem (māte (audžumāte) / tēvs (audžutēvs)) un bērns/bērni – nepilna (60);
3. bērna/-u māte (audžumāte) un/vai tēvs (audžutēvs), bērns/bērni un citi ģimenes locekļi (p: vecvecāki) – paplašināta ģimene (56);

O4 Kas Jūs esat bērnam ar invaliditāti (p: māte (247), vecāmāte (11), tēvs (15), vecaistēvs, brālis, māsa, tante u.c. (1)) _____

O5 Bērnu skaits ģimenē _____.

O6 Bērna īpašo vajadzību raksturojums

1. bērnam ir fizisko spēju ierobežojums (106);
2. bērnam ir psihisko spēju ierobežojums (61);
3. bērnam ir kombinēts – fizisko un psihisko spēju ierobežojums (105);

O7 Raksturojiet ar bērna funkcionālajiem ierobežojumiem saistīto specifiku

1. bērns ir pilnībā kopjams (112)
2. bērns ir pieskatāms (82)
3. bērnam ir vai nav jāpalīdz (67)
4. bērns visu dara pats (11)

O8 Bērnam invaliditāte ir:

1. iegūta dzīves laikā (70);
2. kopš dzimšanas (202).

O10 Bērna ar invaliditāti vecums _____.

O11 Jūsu pilngadīgo ģimenes locekļu izglītība:

Bērna vecāki	O7.1 Augstākā	O7.2 Nepabeigta augstākā	O7.3 Vidējā profesionālā	O7.4 Vidējā	O7.5 Nepabeigta vidējā/pamatiz glītība
a) Bērna/-u māte	1 (62)	2 (13)	3 (84)	4 (58)	5 (55)
b) Bērna/-u tēvs	1 (25)	2 (8)	3 (83)	4 (45)	5 (32)

O12 Kas jūsu ģimenei sniedz vislielāko atbalstu?

1. kas aizdos naudu, kad tā visvairāk ir nepieciešama? _____;
2. kas emocionāli atbalstīs, kad tas visvairāk ir nepieciešams? _____;
3. kas palīdzēs bērnam nepieciešamā tehniskā aprīkojuma jomā _____;
4. kas palīdzēs pieskatīt bērnu ar invaliditāti tad, kad tas ir nepieciešams? _____.

O13 Jūsu dzīvesvieta

Novads _____;

Pilsēta _____ (165);

Pagasts/ciems _____ (107). **Jūsu vārds** _____

Jūsu telefona nr. _____

Liels Jums paldies!

$$Z = \frac{P1 - P2}{\sqrt{P * (1 - P) * (1 / N1 + 1 / N2)}}$$

Z – Standartizētā normālā sadalījuma vērtība, ja P ir vienāds ar 0,95

P1; P2 – salīdzināmie procenti salīdzināmajās kopās

P – Vidējais procents no salīdzināmo procentu aprēķina

N1; N2 – salīdzināmo kopu apjomi

(a) Faktoru procentuālo atšķirību statistiskā būtiskuma aprēķinu formula

Avots: Паниотто, 1982

$$Z = B_0 + B_1 * X_1 + B_n * X_n$$

Z – logits, atkarīgais mainīgais, varbūtība, ka notikums notiek

B₀ – regresijas vienādojuma konstante

B₁..., b_n – regresijas koeficienti

X₁...x_n – regresijas mainīgie vai faktori

(b) Binārā loģistiskās regresijas modeļa aprēķinu vienādojums

Avots: Cramer,2003; Кристановский, 2006

$$Z = Ln\left(\frac{P}{(1 - P)}\right)$$

Z – logits, atkarīgais mainīgais, varbūtība, ka notikums notiek, kas tiek dalīts ar varbūtību, ka notikums nenotiek

P – varbūtība, ka notikums notiek

(1-P) – varbūtība, ka notikums nenotiek

(c) Binārā loģistiskās regresijas modeļa aprēķinos izmantotā formula

Avots: Cramer,2003; Кристановский, 2006

$$Y = B_1 + B_1 * X_1 + B_2 * X_2 + ... B_n * X_n + Y$$

Y – atkarīgais mainīgais

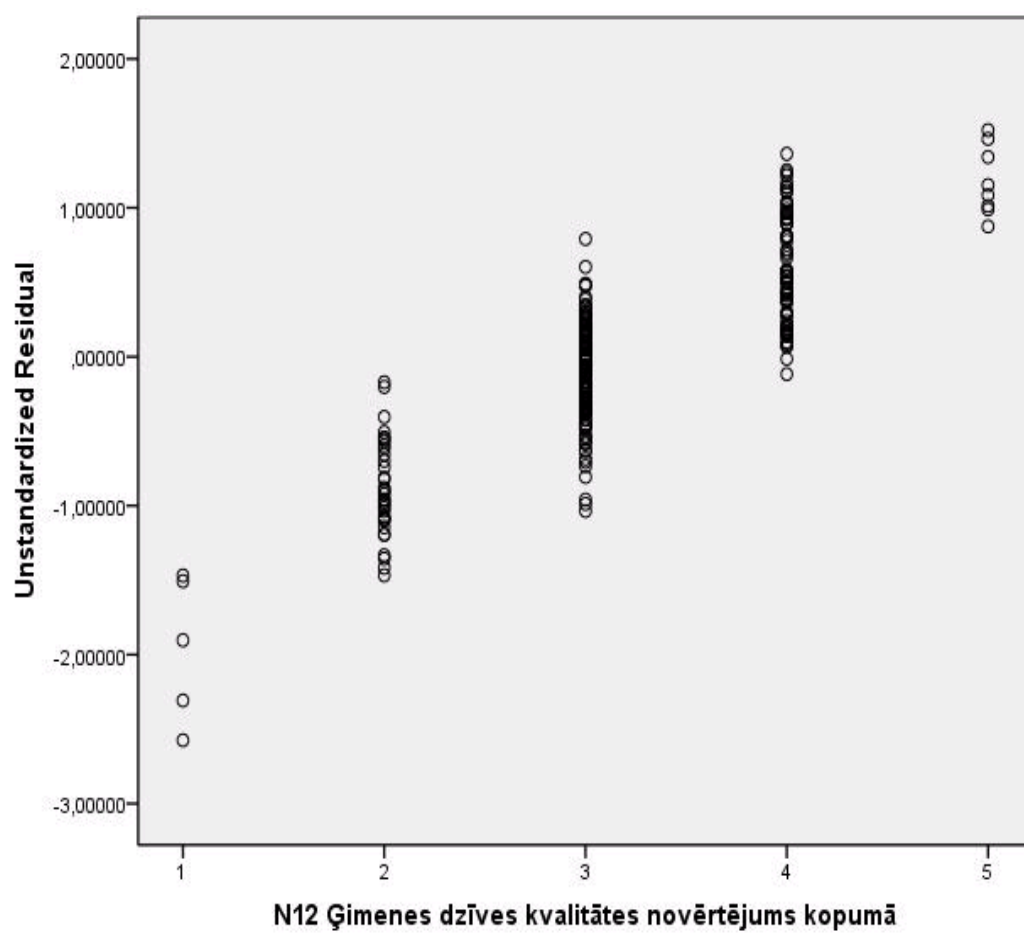
B – regresijas konstante

X₁...X_n – neatkarīgie mainīgie

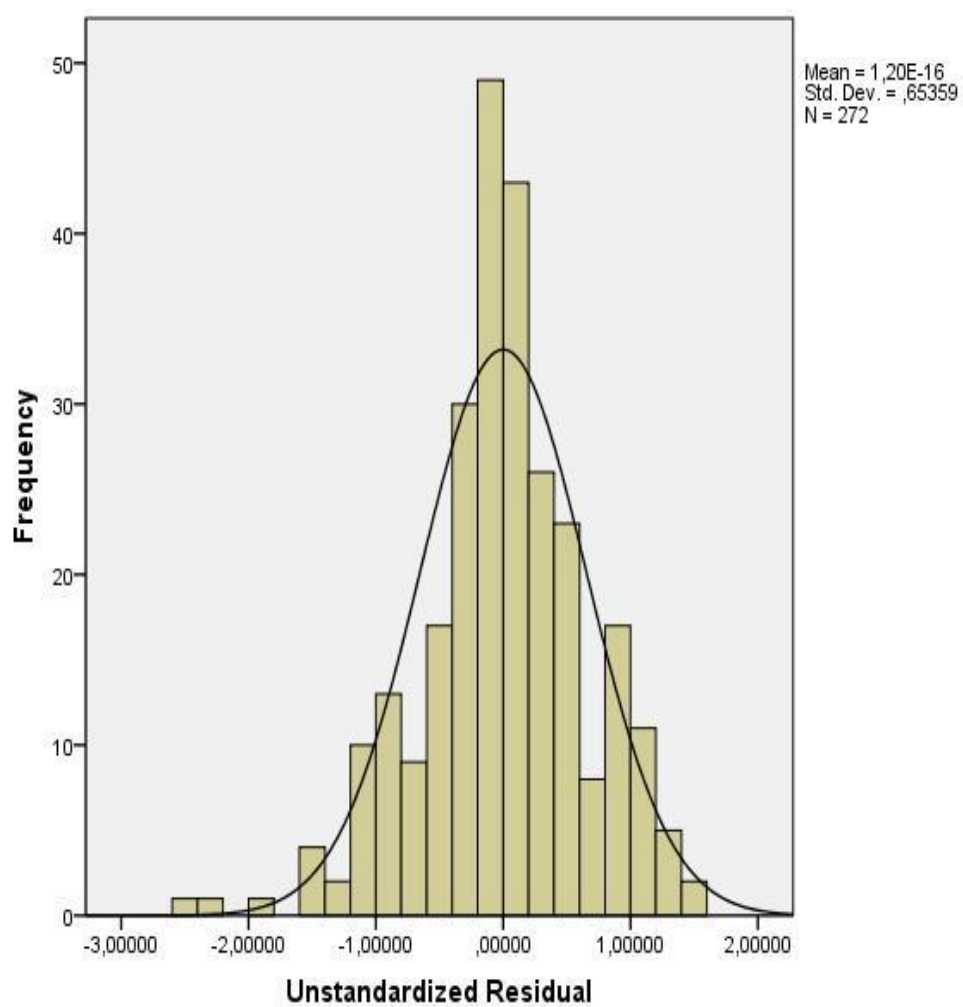
(d) Lineārās regresijas vienādojums

Avots: Cramer,2003; Кристановский, 2006

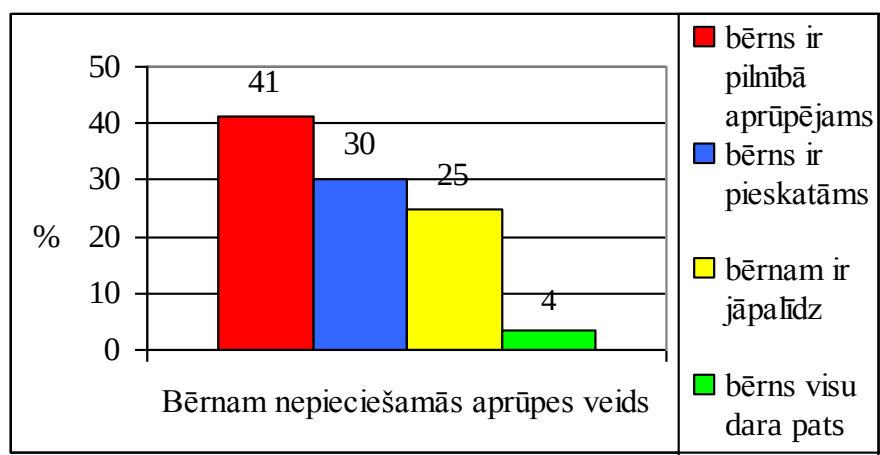
Kolmogorova-Smirnova tests

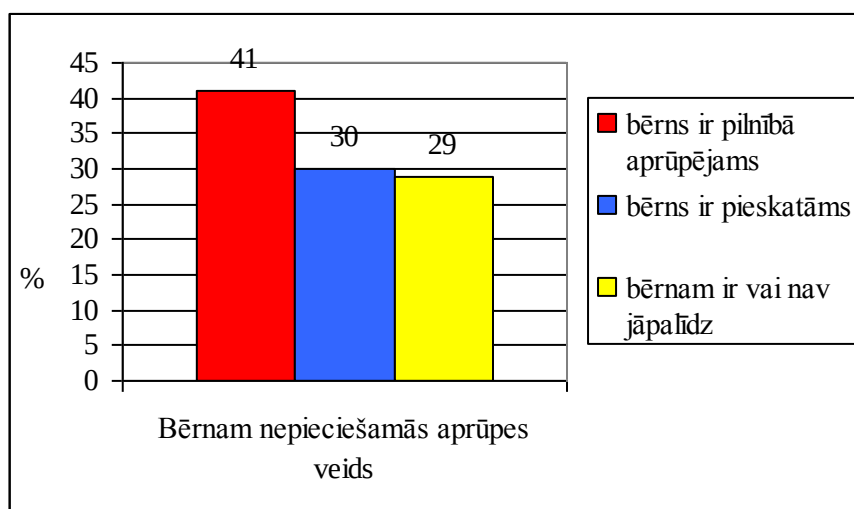
Homoskedanticitātes pārbaude

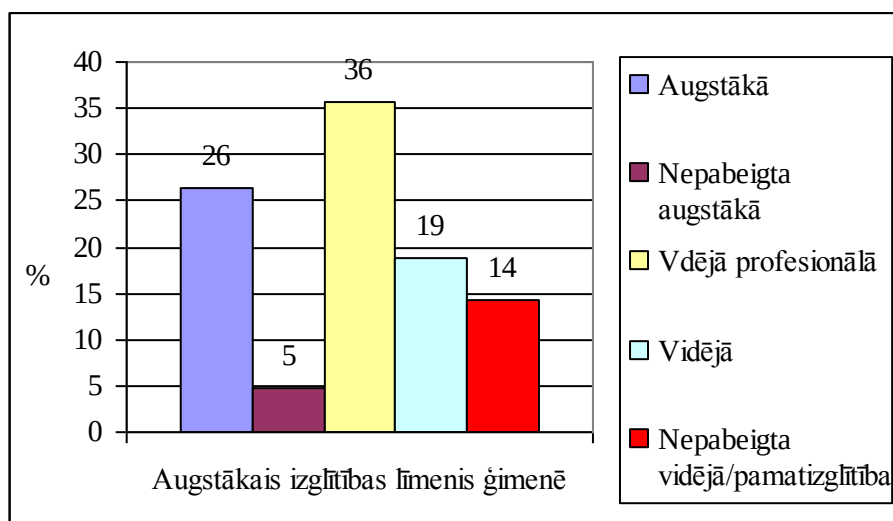

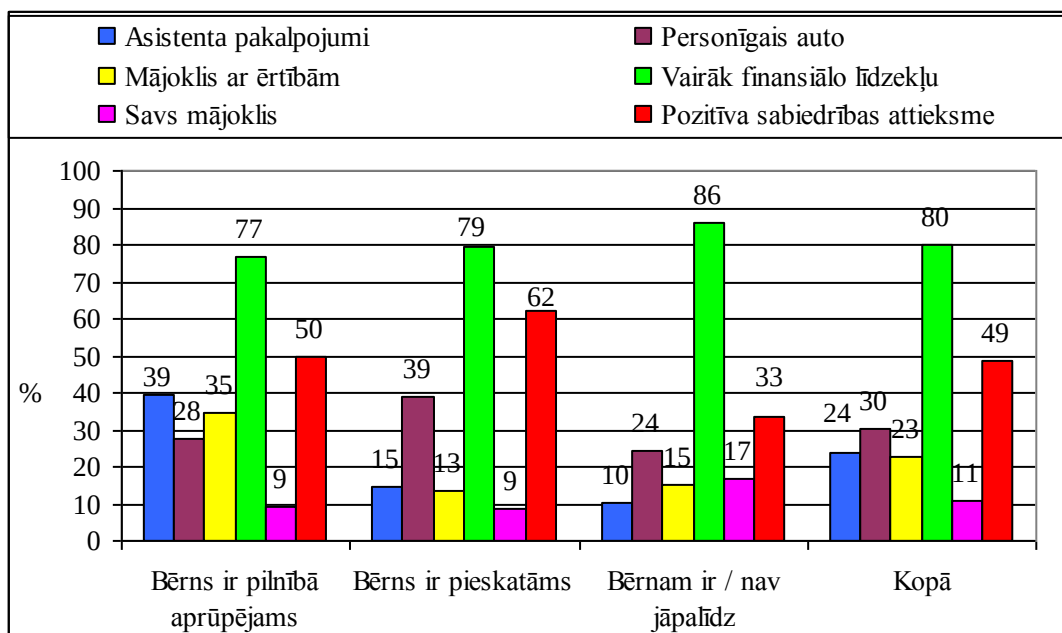
(a) Bērniem ar invaliditāti nepieciešamo aprūpes veidu raksturojums (%)

(b) Bērniem ar invaliditāti nepieciešamo aprūpes veidu raksturojums (%)

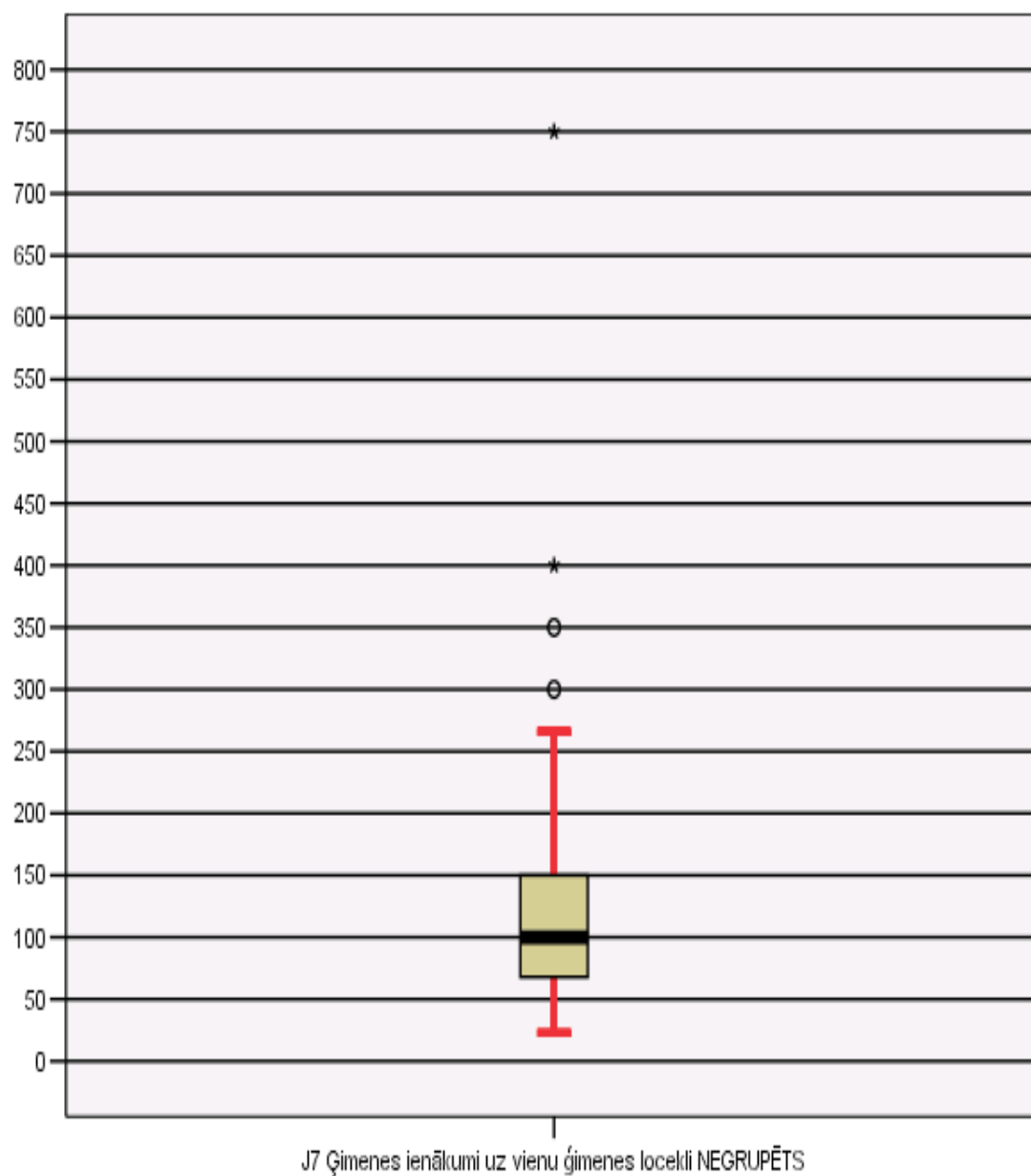

(a) Augstākais izglītības līmenis ģimenē (%)

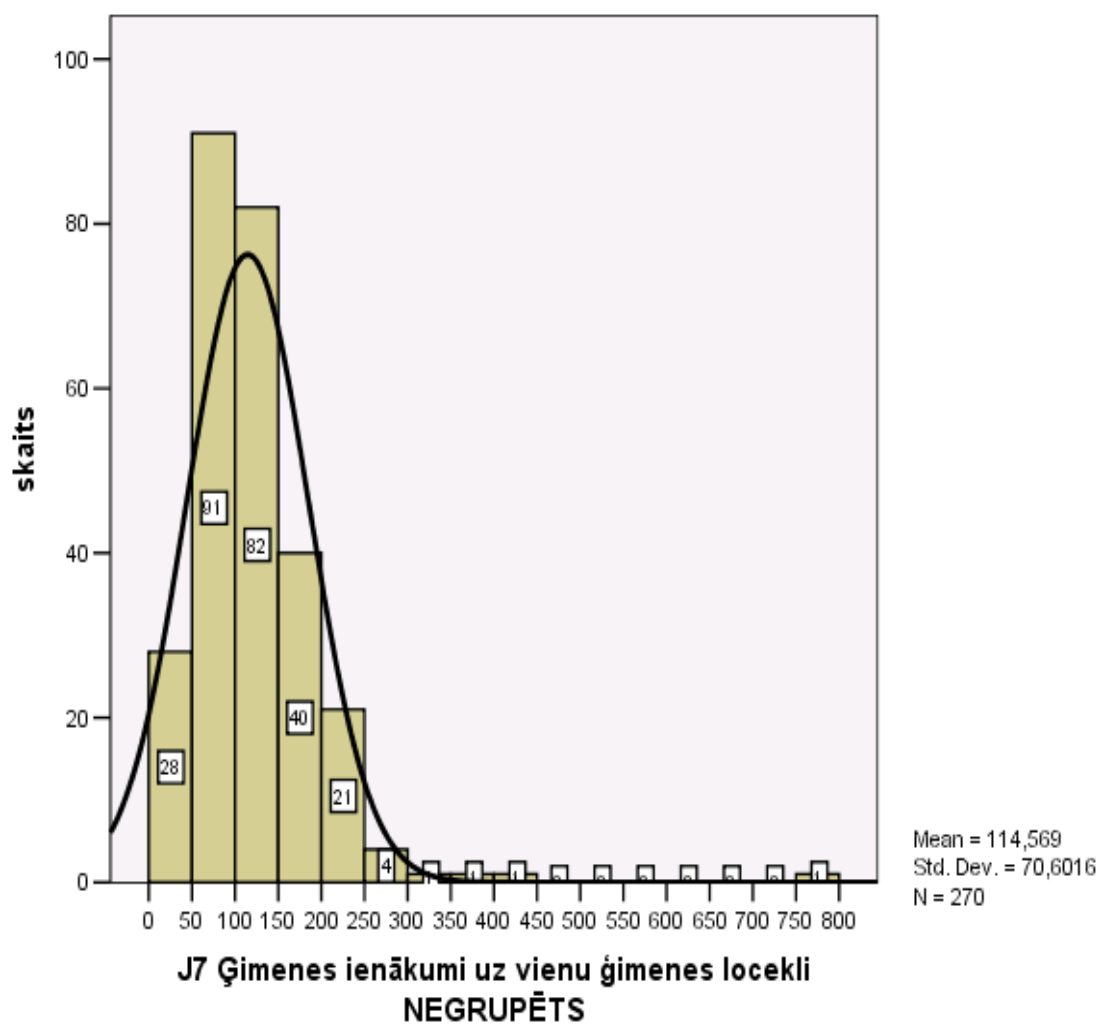

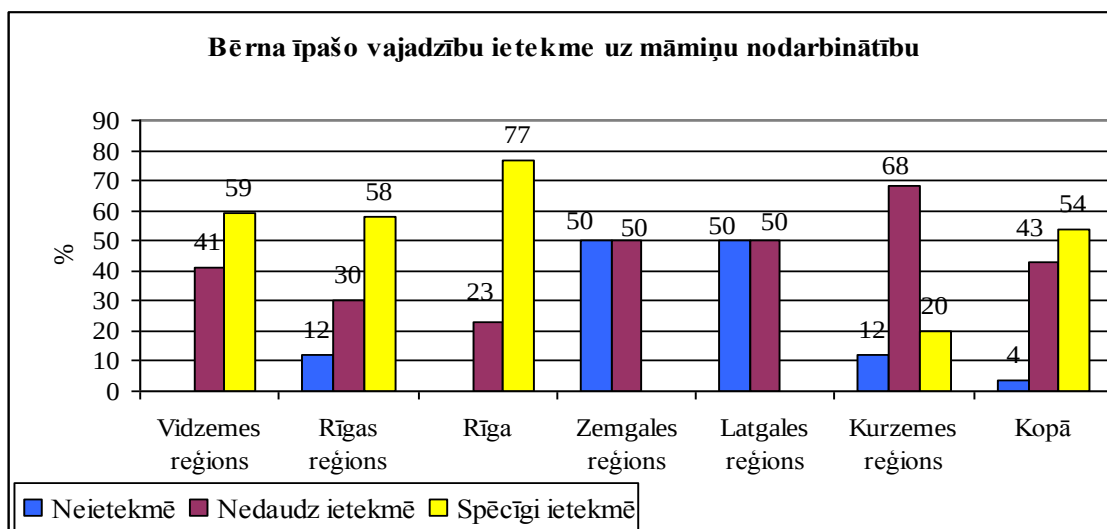
(b) Ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanai nepieciešamais bērniem nepieciešamā aprūpes veida griezums(%)

Ienākumu kvartiļu novirzi veidojošo ģimeņu atspoguļojums

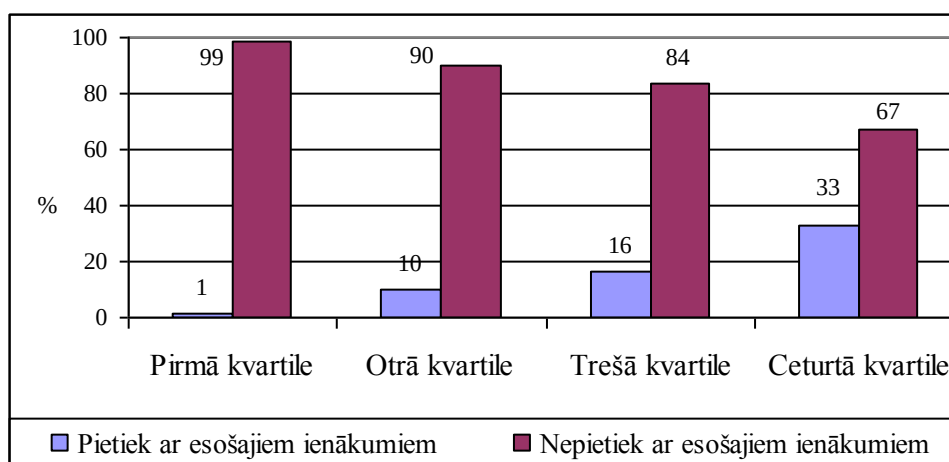

Ģimeņu ienākumu statistiskais atspoguļojums 50 latu intervālā

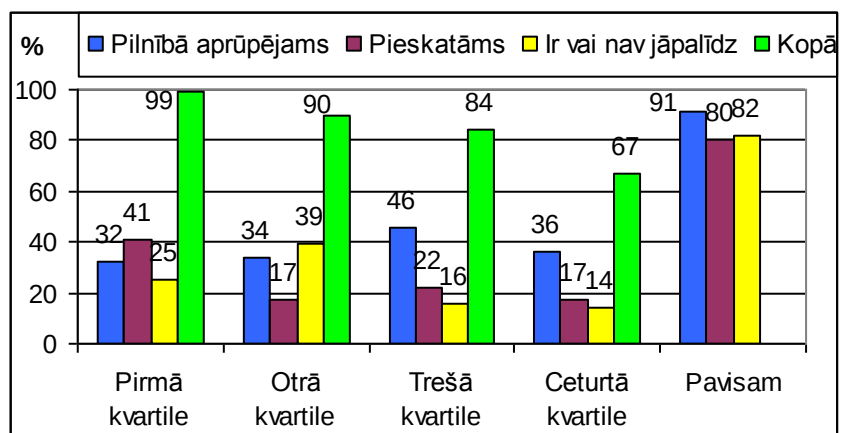

(a) Bērna īpašo vajadzību ietekme uz nodarbinātību mātēm reģinos (%)

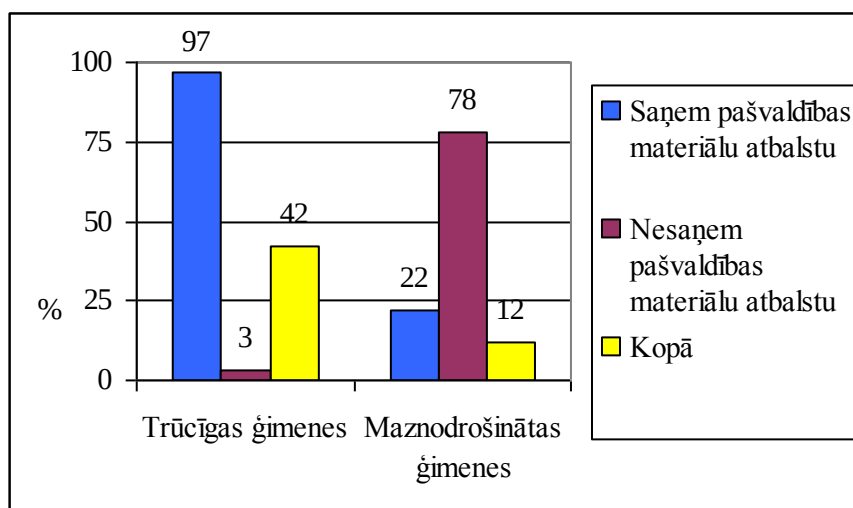

(b) Rīcībā esošo ienākumu pietiekamība ienākumu griezumā (%), n=270

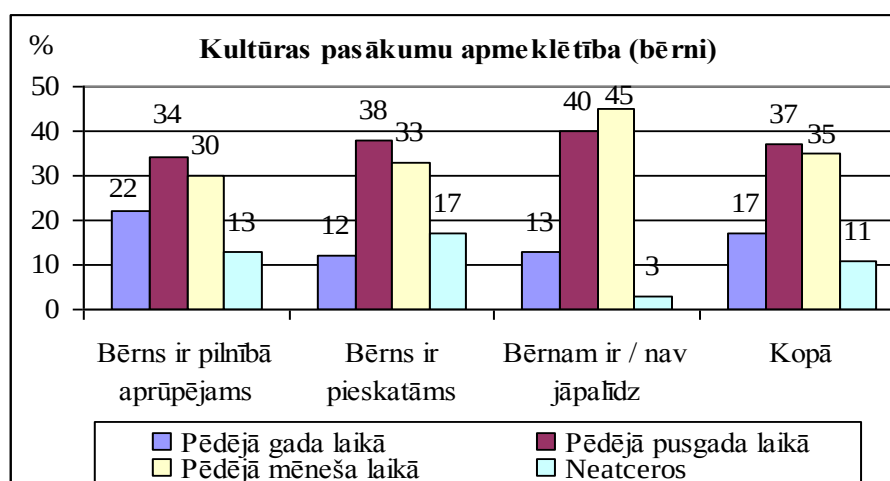
12. pielikuma turpinājums

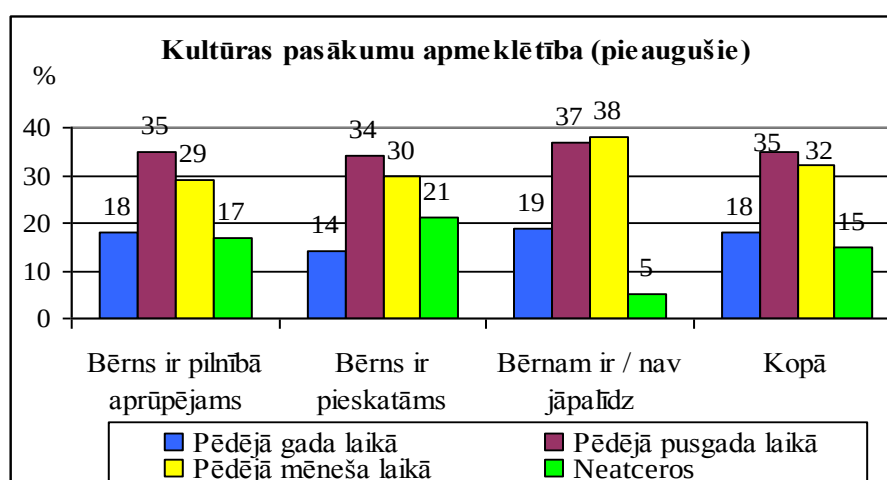
(c) Nepietiekamība ar esošajiem ikmēneša ienākumiem bērna aprūpes veida griezumā (%)

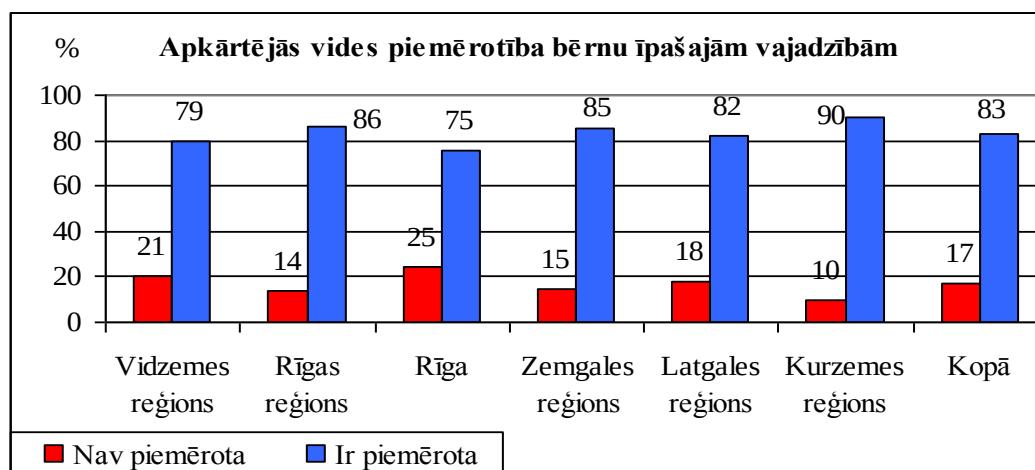
(d) Pašvaldības sniegtais materiālais atbalsts trūcīgām/maznodrošinātām ģimenēm n=147 (visas ģimenes, kuras ieguvušas trūcīgas/maznodrošinātas ģimenes statusu)

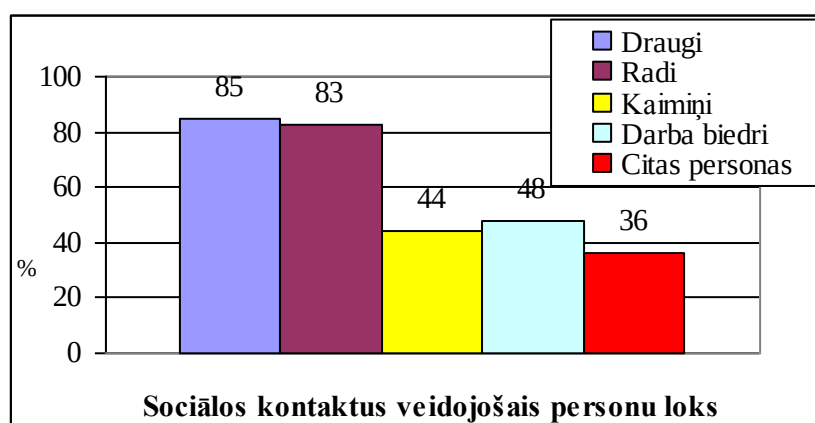
(a) Kultūras pasākumu apmeklētība bērniem, bērniem nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%)

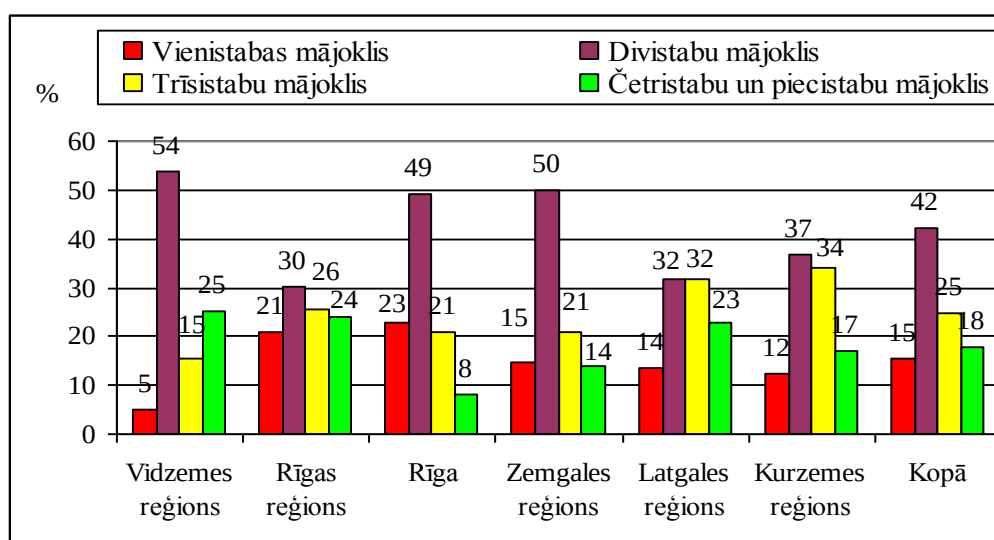
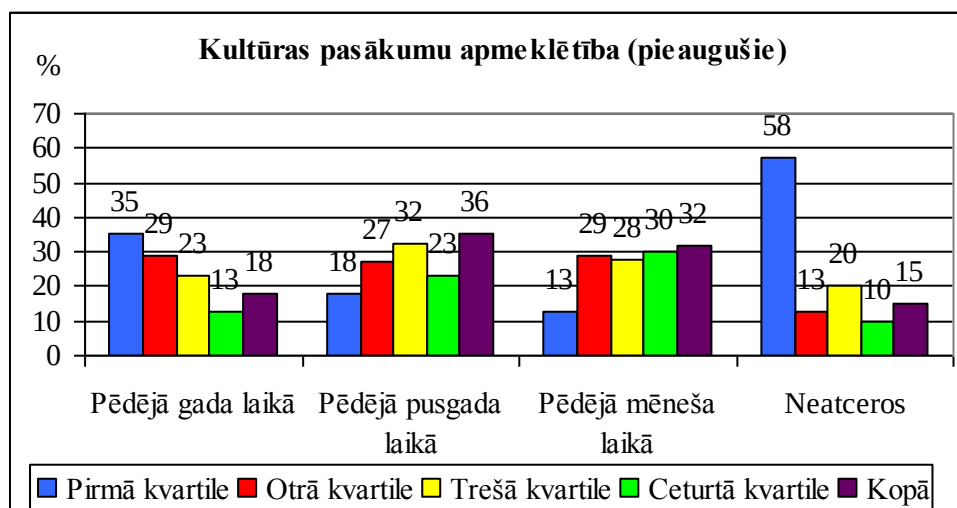
(b) Kultūras pasākumu apmeklētība pieaugušajiem bērniem nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%)

(c) Vides piemērotība bērna īpašajām vajadzībām reģionālajā griezumā (%)

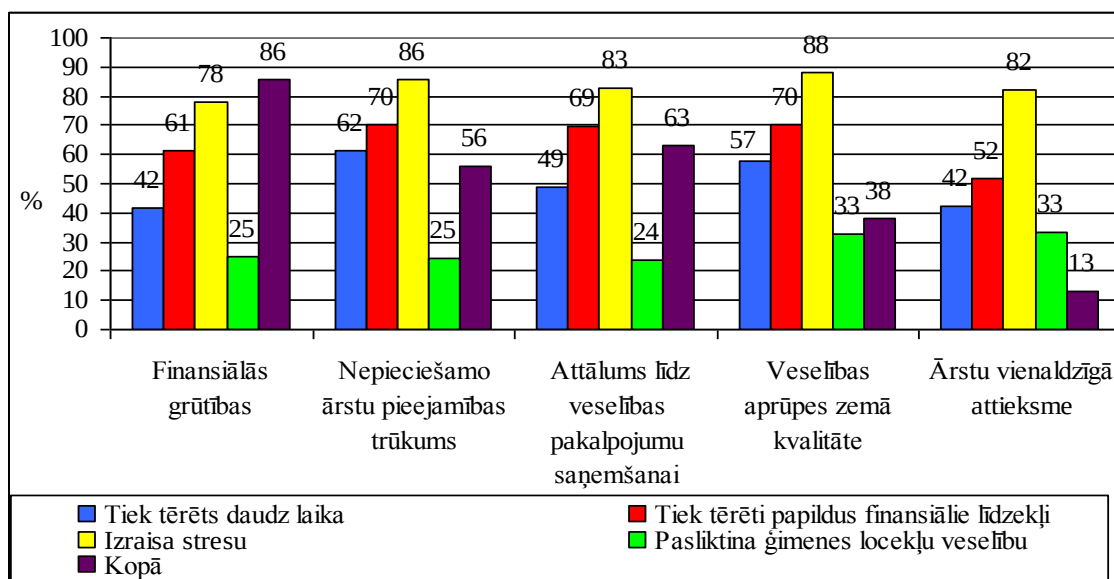

(a) Ģimeņu sociālos kontaktus veidojošais personu loks (%)

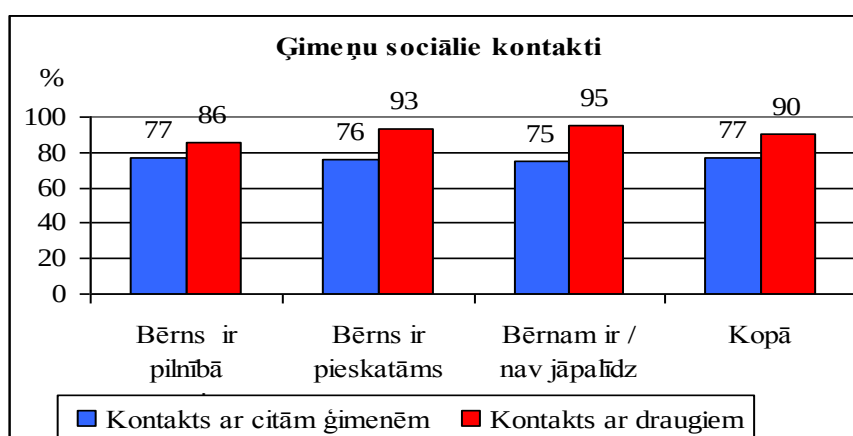
(b) Mājokļa platība uz vienu ģimenes locekli m² reģionālajā griezumā (%)

(c) Pieaugušo ģimeņu locekļu kultūras pasākumu apmeklētība ienākumu griezumā (%)

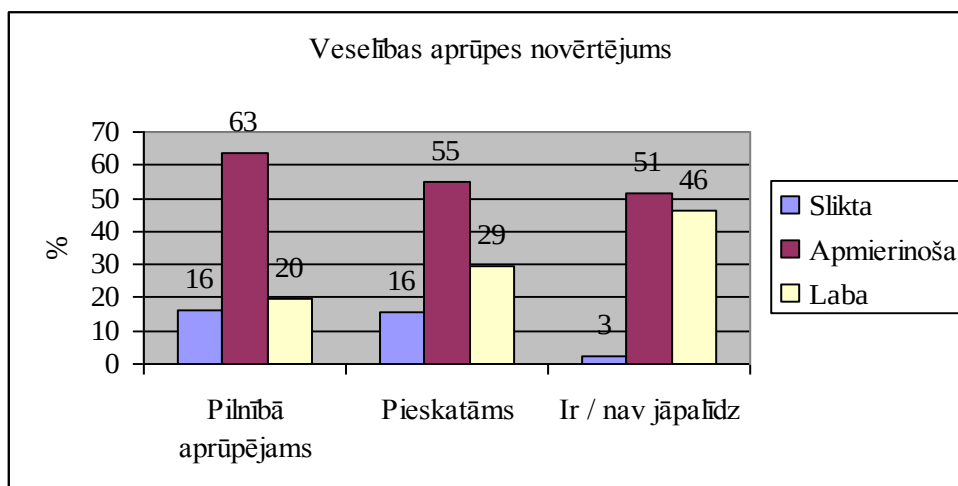

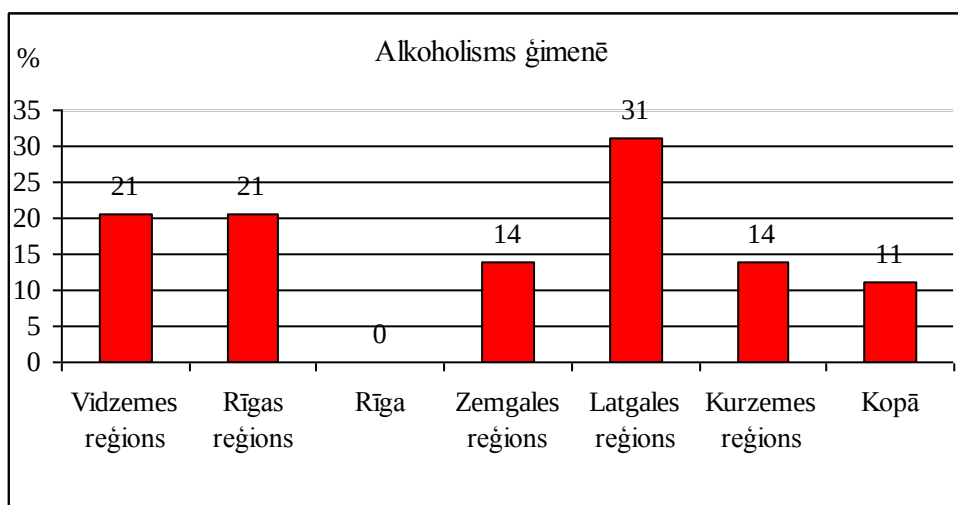
(a) Ar veselības aprūpi saistīto grūtību ietekme uz ģimeņu dzīves kvalitāti (%), n=248 (ģimenes, kuras saskarās ar veselības aprūpi saistītām grūtībām)

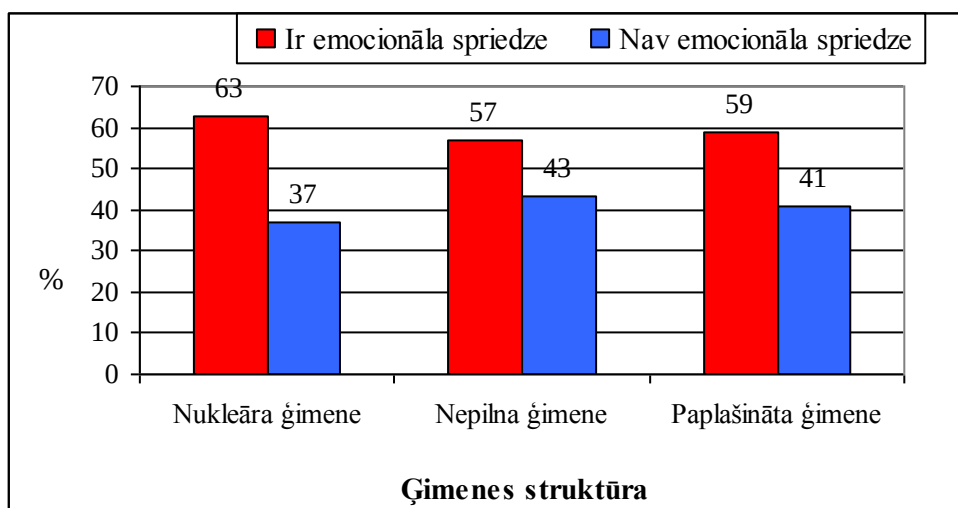
(b) Ģimeņu sociālie kontakti ar citām ģimenēm, draugiem un paziņām bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%)

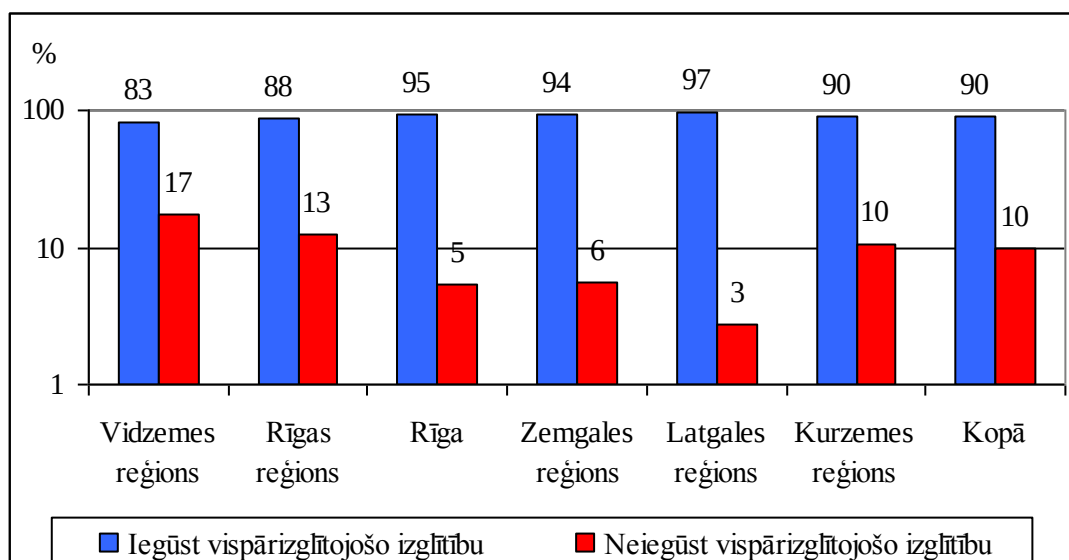
(a) Veselības aprūpes novērtējums bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%)

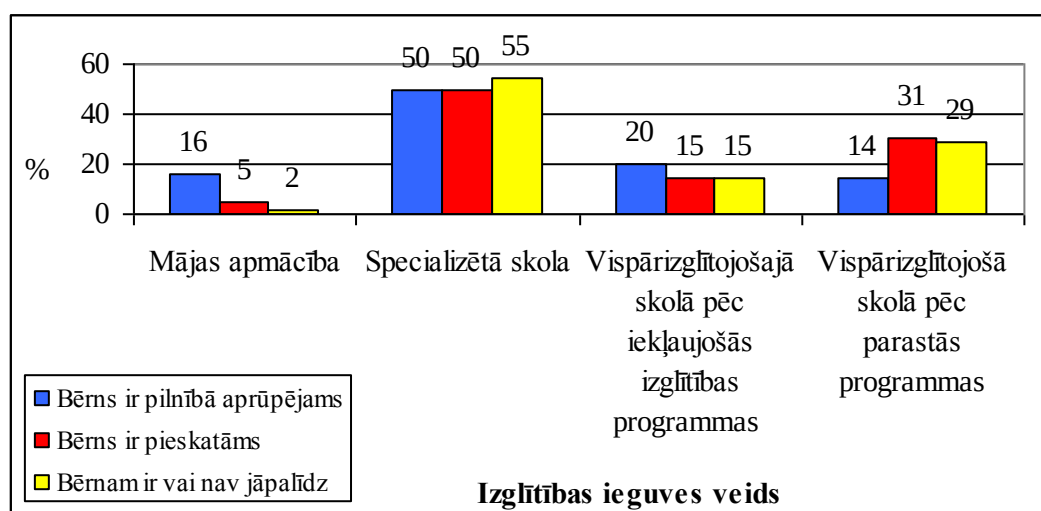
(b) Alkohola problēmas ģimenēs reģionālajā griezumā (%), n=29 (ģimenes, kuras saskarās ar alkoholisma problēmu)

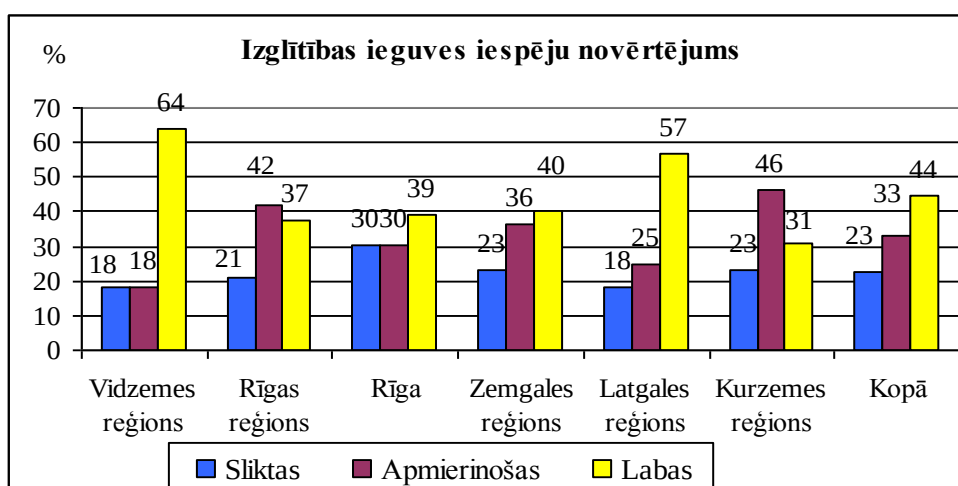
(c) Emocionālā spriedze ģimenēs ģimeņu struktūras griezumā (%)

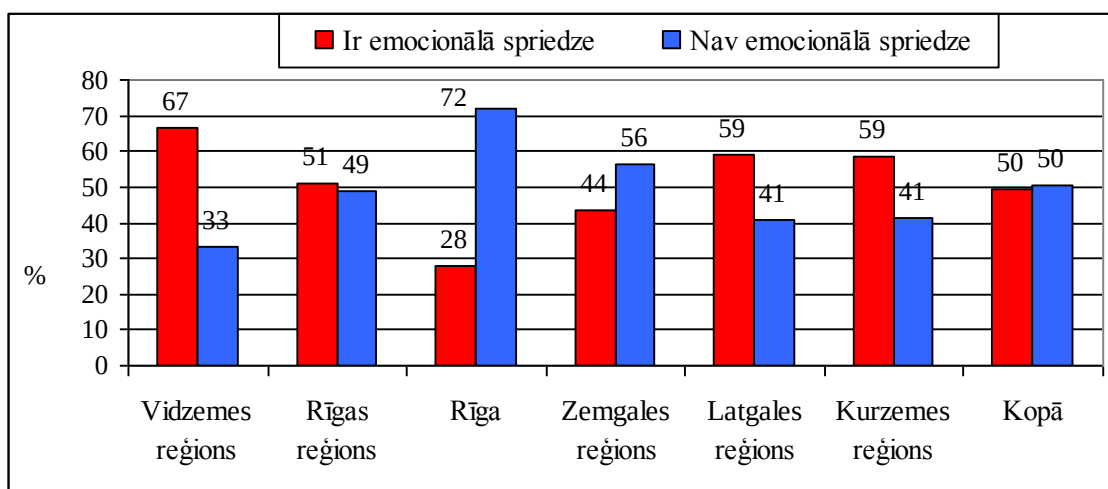
(d) Bērnu iespējas iegūt savām spējām atbilstošu izglītību (%), n=201 (ģimenes, kurās bērni ar invaliditāti ir sasnieguši izglītības ieguvei atbilstošu vecumu)

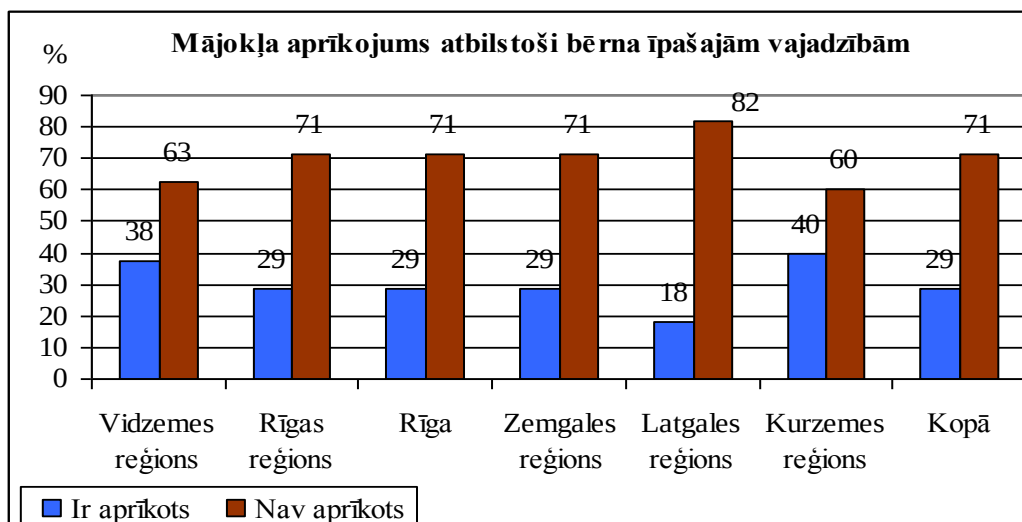
(e) Bērnu ar invaliditāti izglītības iespējas bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%), n=181

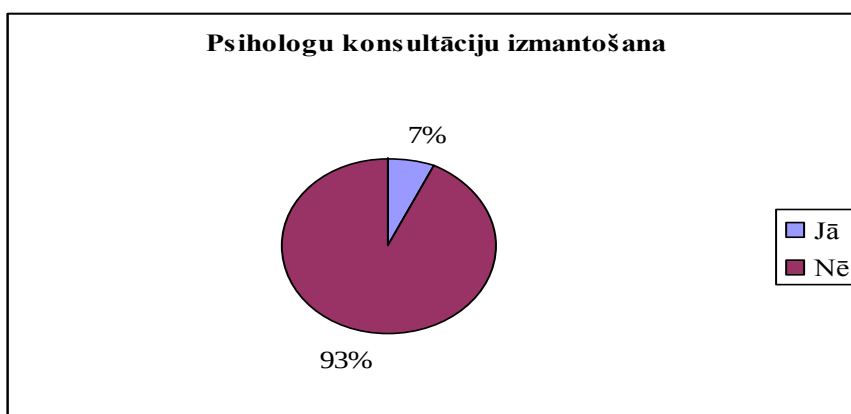
(a) Apmierinātība ar izglītības ieguves iespējām bērniem ar invaliditāti reģionālajā griezumā, (%)

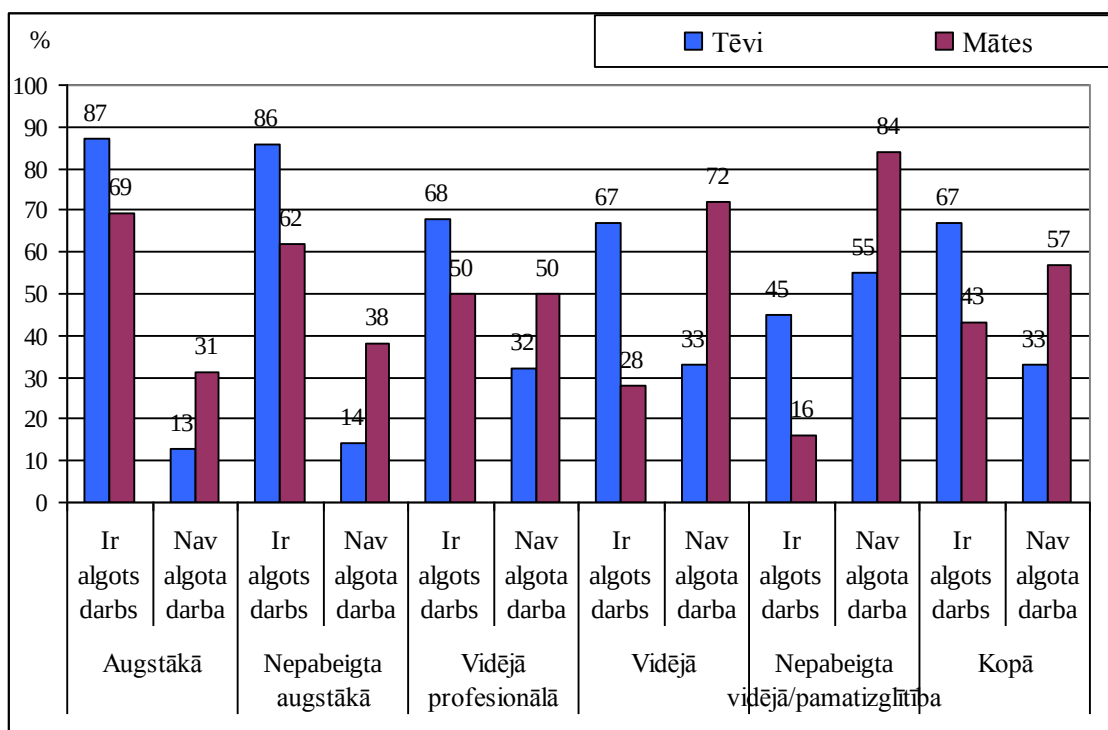
(b) Ģimeņu emocionālā spriedze reģionālajā griezumā (%)

(c) Mājokļa aprīkojums atbilstoši bērna īpašajām vajadzībām (%)

(d) Psihologa konsultāciju izmantošana ģimeņu emocionālās spriedzes mazināšanai uz aptaujas brīdi (%)

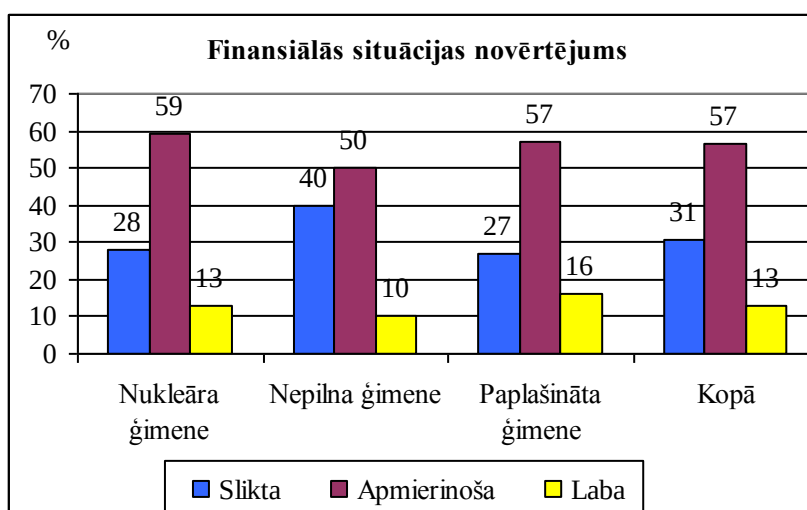
(e) Iesaistīšanās algota darba attiecībās izglītības līmeņa griezumā (%), tēvi n=193 (visi tie tēvi, kuri ir aptaujāto ģimeņu locekļi); mātes n=272

Materiālo nodrošinājumu raksturojošo faktoru statistiskais pamatojums

	Faktors - uz visu ģimenes vajadzību apmierināšanu orientēts materiālais nodrošinājums	Faktors - uz ģimeņu pamatvajadzību apmierināšanu orientēts materiālais nodrošinājums
	1	2
Mana ģimene var atļauties apmeklēt kultūras pasākumus tad, kad to vēlas	0,85	
Mana ģimene var samaksāt par veselības aprūpi arī pārējiem ģimenes locekļiem	0,79	
Mani ģimenes locekļi (visi) saņem veselības aprūpi tad, kad tā ir nepieciešama	0,77	
Mana ģimene ir finansiāli nodrošināta	0,77	
Maniem ģimenes locekļiem vienmēr ir iespējams nokļūt tur, kur tas ir nepieciešams	0,65	
Mana ģimene var samaksāt par uzturu		0,86
Mana ģimene var samaksāt par mājokli		0,68
Mana ģimene var samaksāt par apģērbu		0,65
Mana ģimene var samaksāt par bērna ar invaliditāti veselības aprūpi		0,50
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization		
a	Rotation converged in 5 iterations.	

	Faktors - uz kopienas attiecībām balstīti sociālie kontakti	Faktors - uz formālām attiecībām balstīti sociālie kontakti	Faktors - uz radniecību balstīti sociālie kontakti
	1	2	3
Mana ģimene nepieciešamības gadījumā pēc padoma/palīdzības griežas pie paziņām	0,856334564		
pēc padoma/palīdzības griežas pie saviem draugiem	0,839128736		
Mani ģimenes locekļi ir iesaistīti dažādās interešu jomās (pulciņi, organizācijas u.c.)		0,759300141	
Manai ģimenei ir pieejama visa nepieciešamā informācija, kas saistīta ar sociālās palīdzības, pakalpojumu saņemšanu		0,724249893	
Mana ģimene nepieciešamības gadījumā griežas pēc padoma/palīdzības attiecīgajās institūcijās		0,420781266	
Mana ģimene nepieciešamības gadījumā griežas pēc padoma/palīdzības pie radiem			0,906174314
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			

(a) Sociālos kontaktus raksturojošo faktoru statistiskais pamatojums

(b) Finansiālās situācijas novērtējums ģimeņu struktūras griezumā (%)

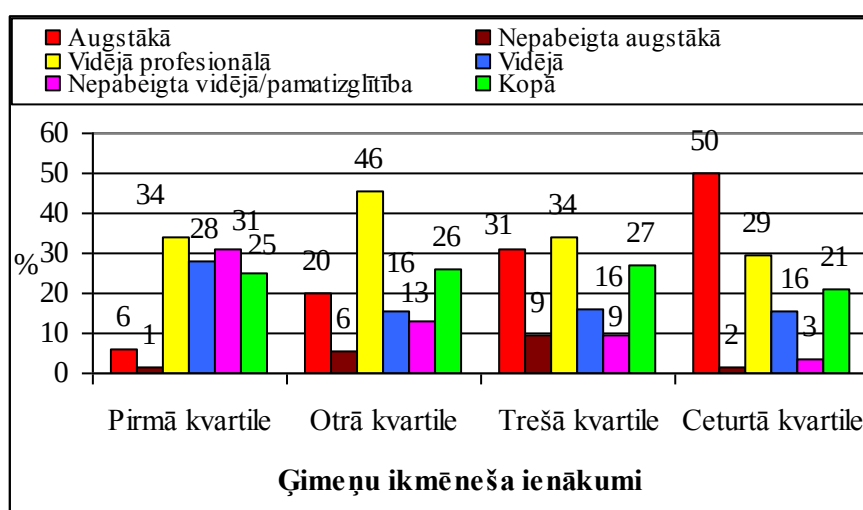
Vajadzību apmierināšanai nepieciešamos apstākļus raksturojošo faktoru statistiskais pamatojums

	Faktors - pamatvajadzību apmierināšanai atbilstoši apstākļi	Faktors - atpūtai un pašrealizācijai atbilstoši apstākļi
	1	2
Mūsu mājoklī ir pietiekoši gaišs	0,739	
Mana ģimene jūtas droši savās mājās	0,714	
Mūsu mājoklī ir pietiekoši silts	0,644	
Mūsu ģimene uzturā lieto veselīgus produktus	0,625	
Mana ģimene jūtas droši mūsu apkārtnē	0,541	
Mani ģimenes locekļi jūtas droši skolā	0,469	
Mani ģimenes locekļi jūtas droši darbā	0,410	
Mani ģimenes locekļi spēj atpūsties tad, kad izjūt tādu nepieciešamību		0,746
Manas ģimenes locekļiem ir brīvais laiks pašrealizācijai		0,632
Mūsu ģimenes mājoklī ir pietiekoši vietas visiem		0,604
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.		
a	Rotation converged in 3 iterations.	

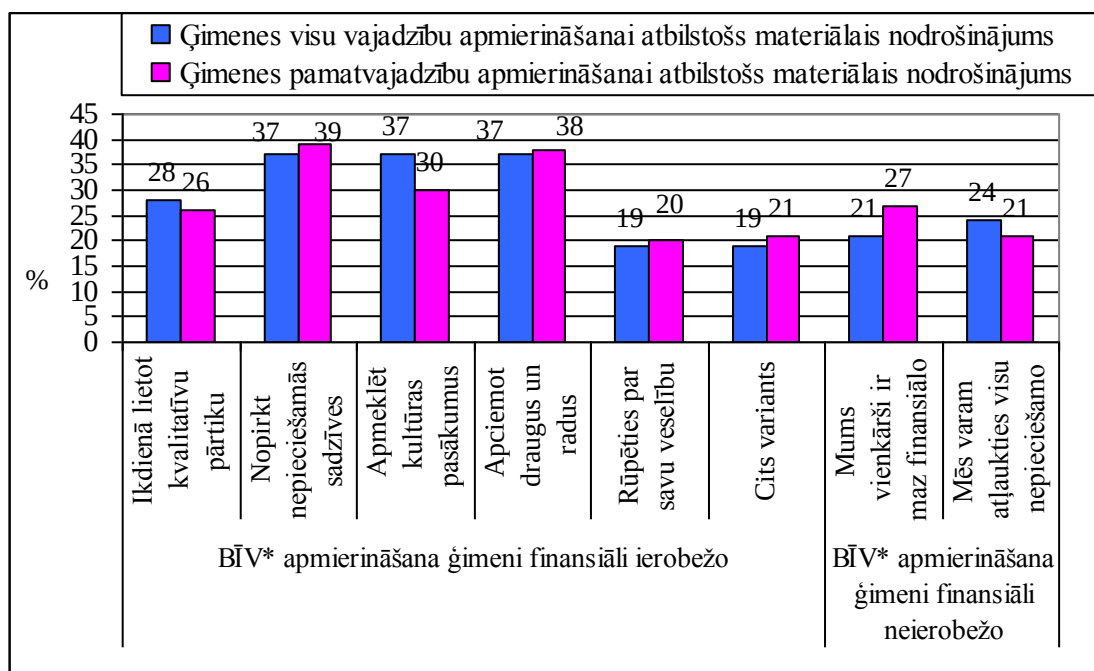

	Faktors - emocionālā tuvība	Faktors - ģimeņu saliedētība
	1	2
Mani ģimenes locekļi atbalsta viens otru	0,804	
Mana ģimene problēmas risina kopā	0,757	
Mani ģimenes locekļi mīl un rūpējas viens par otru	0,753	
Manas ģimenes locekļi atklāti runājas viens ar otru	0,720	
Mūsu ģimenē valda pozitīva gaisotne	0,677	
Mana ģimene kopā aspmeklē kultūras pasākumus		0,710
Manas ģimenes locekļiem ir draugi vai citas personas, kas nodrošina emocionālu atbalstu		0,699
Mana ģimene kopā pavada laiku		0,554
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.		
Rotation converged in 3 iterations.		

(a) Emocionālo labklājību raksturojošo faktoru statistiskais pamatojums

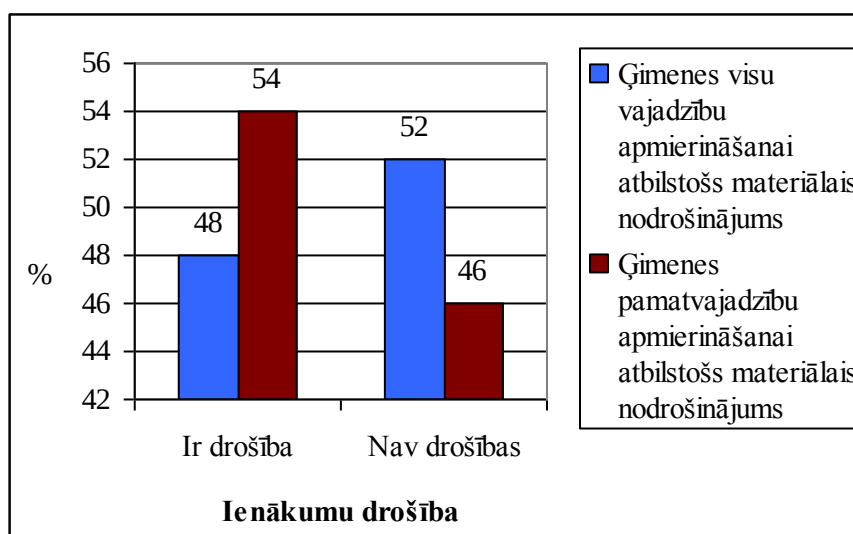

(b) Ikmēneša ienākumi ģimeņu augstākā izglītības līmeņa griezumā (%), n=270

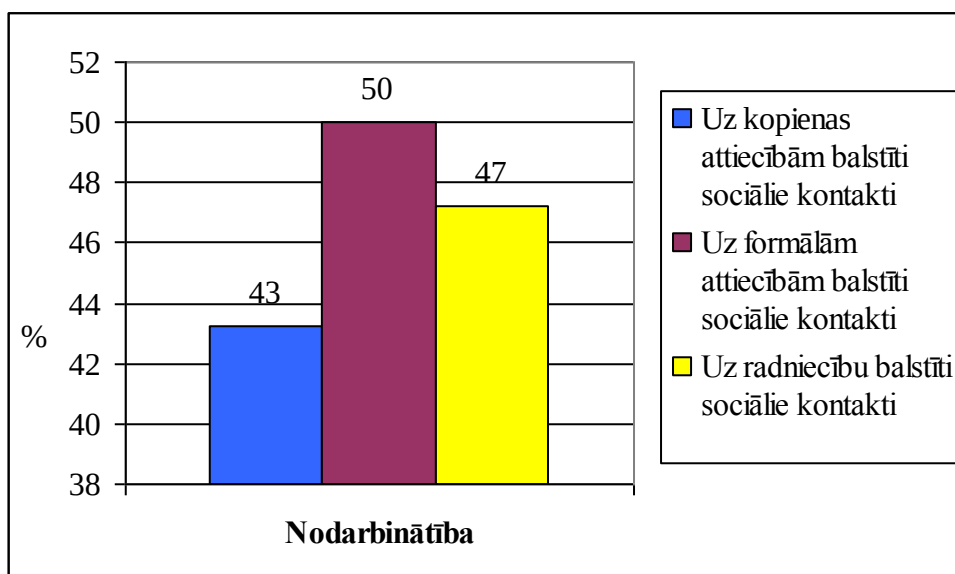

* Bērna īpašās vajadzības

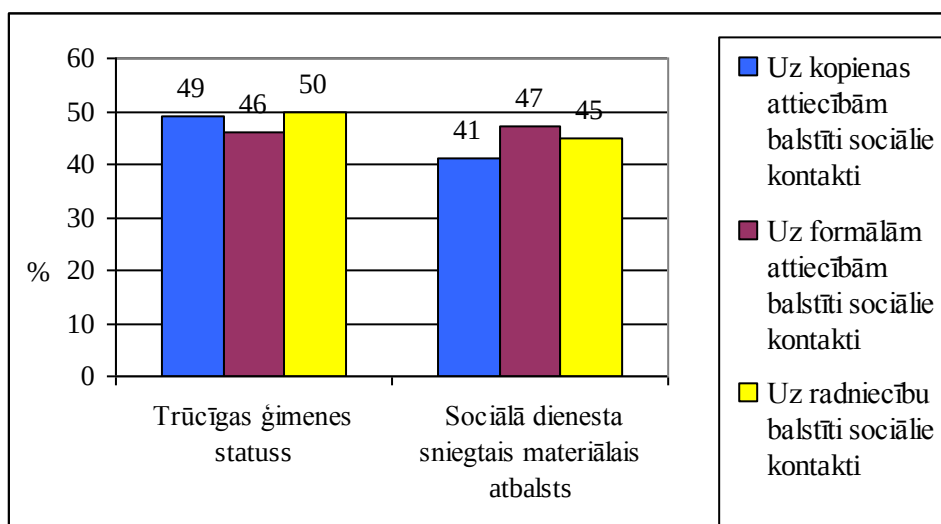
(a) Bērnu īpašo vajadzību apmierināšanas ietekme uz finansiālo līdzekļu ierobežotību un ģimeņu materiālais nodrošinājums (%)

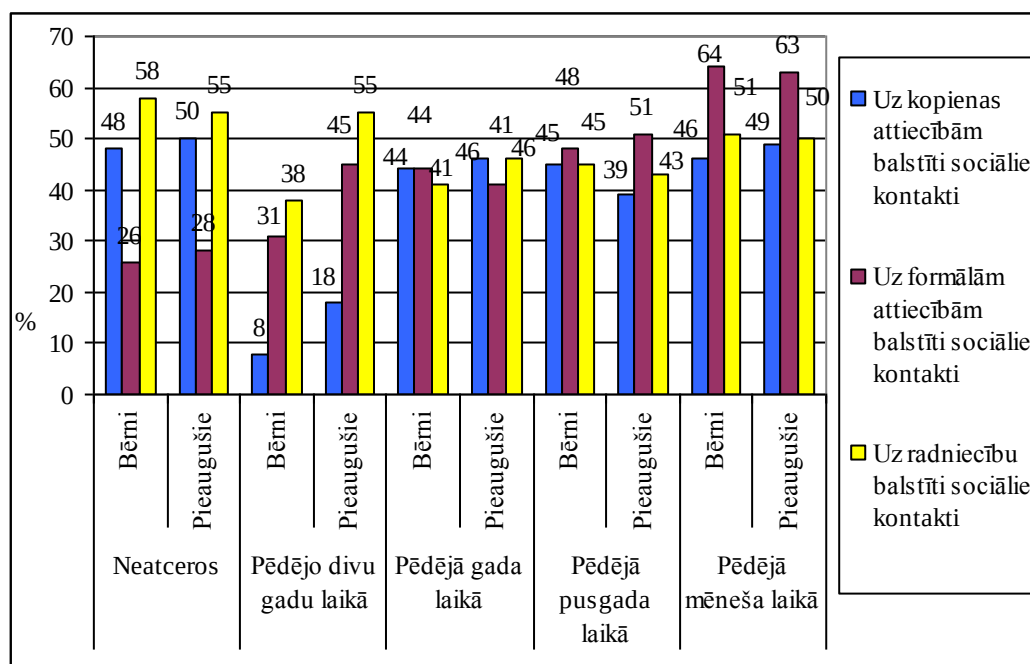
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu ienākumu drošību (%)

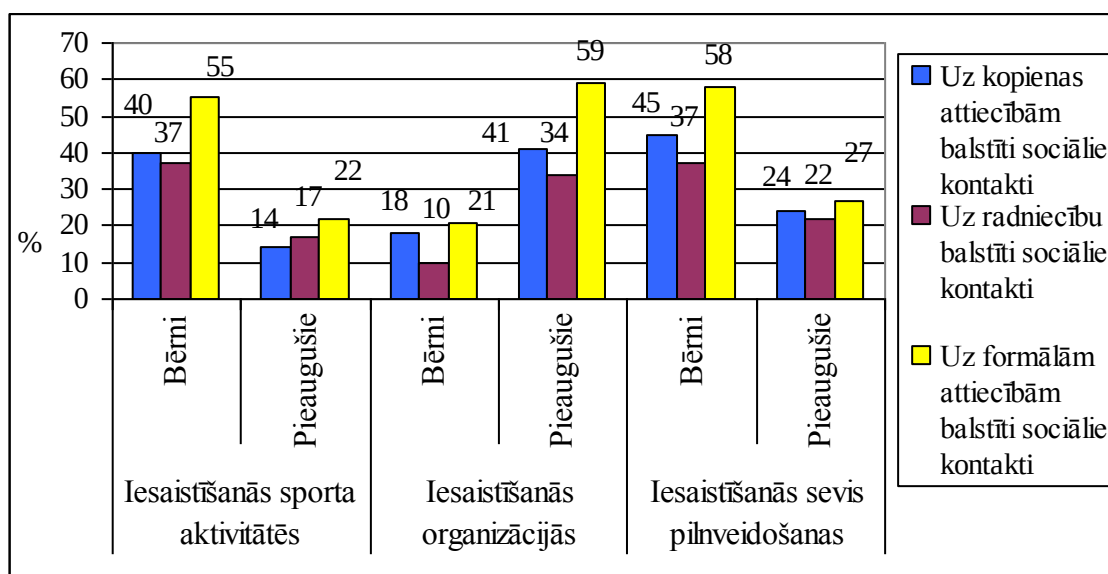
(a) Sociālo kontaktu ietekme uz ģimeņu nodarbinātību (%), n=272

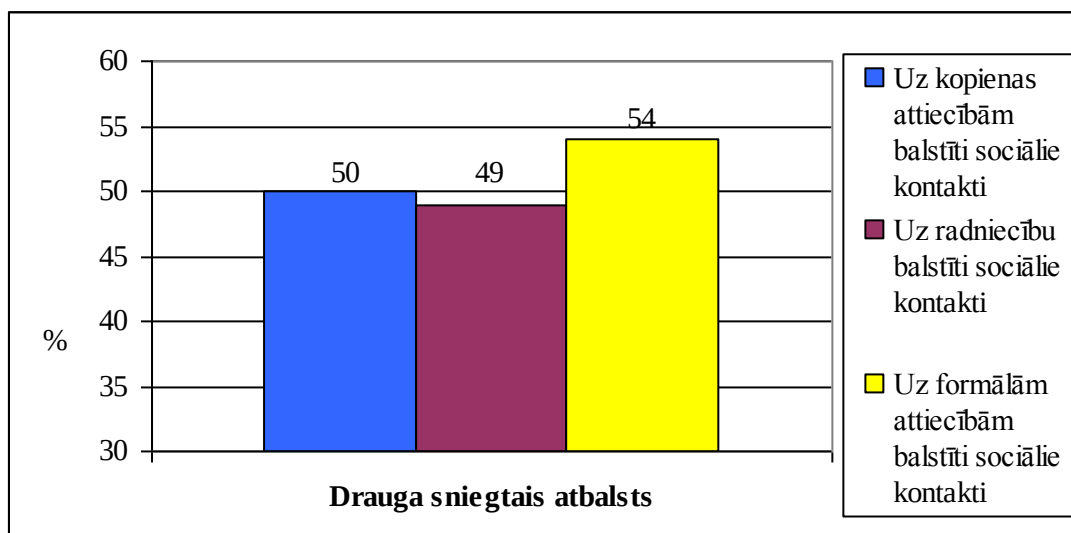
(b) Sociālo kontaktu ietekme uz ģimeņu iespējām saņemt sociālā dienesta sniegto atbalstu (%)

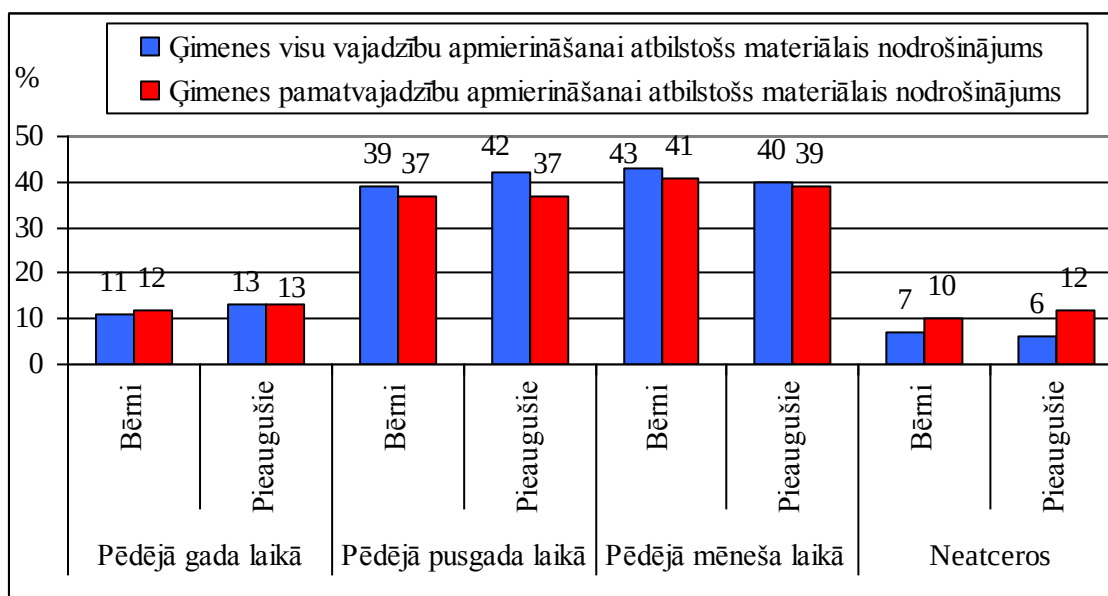
(a) Sociālo kontaktu ietekme uz ģimeņu iesaistīšanos kultūras pasākumos (%)

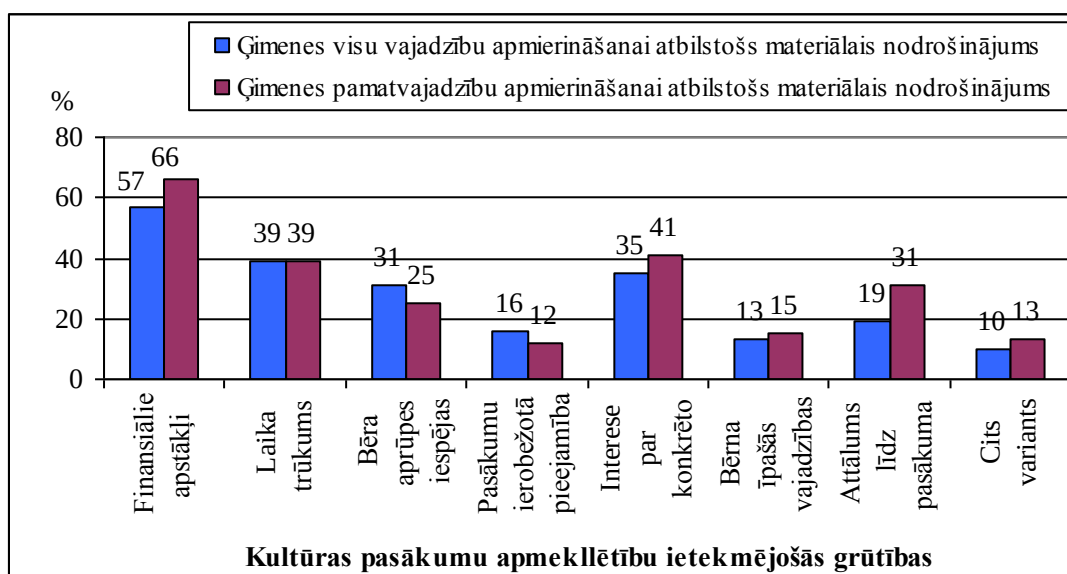
(b) Sociālo kontaktu ietekme uz ģimeņu iesaistīšanos dažādās sporta un sevis pilnveidojošās aktivitātēs, kā arī dažādu organizāciju darbībā (%)

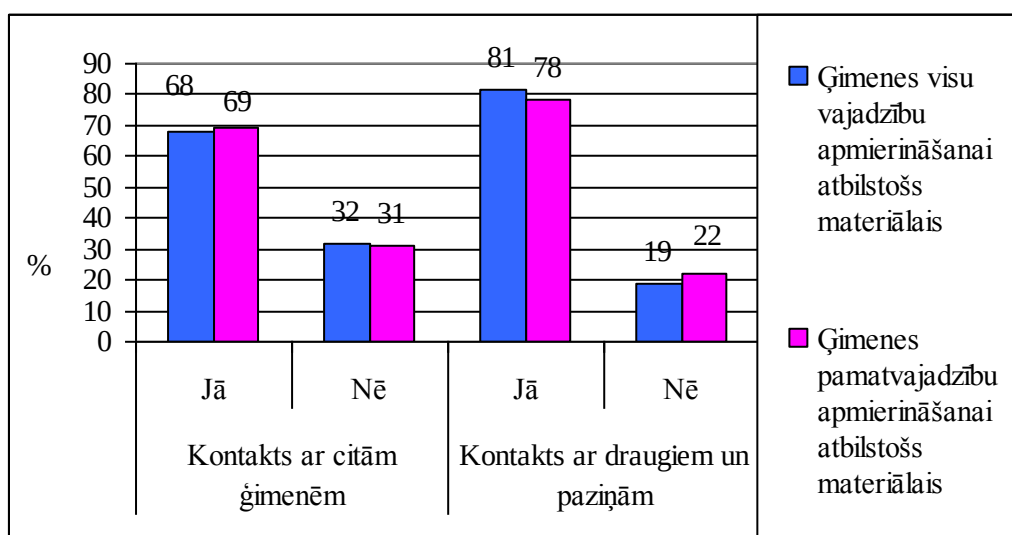
(a) Sociālo kontaktu ietekme uz ģimeņu iespējām saņemt draugu sniegto atbalstu (%)

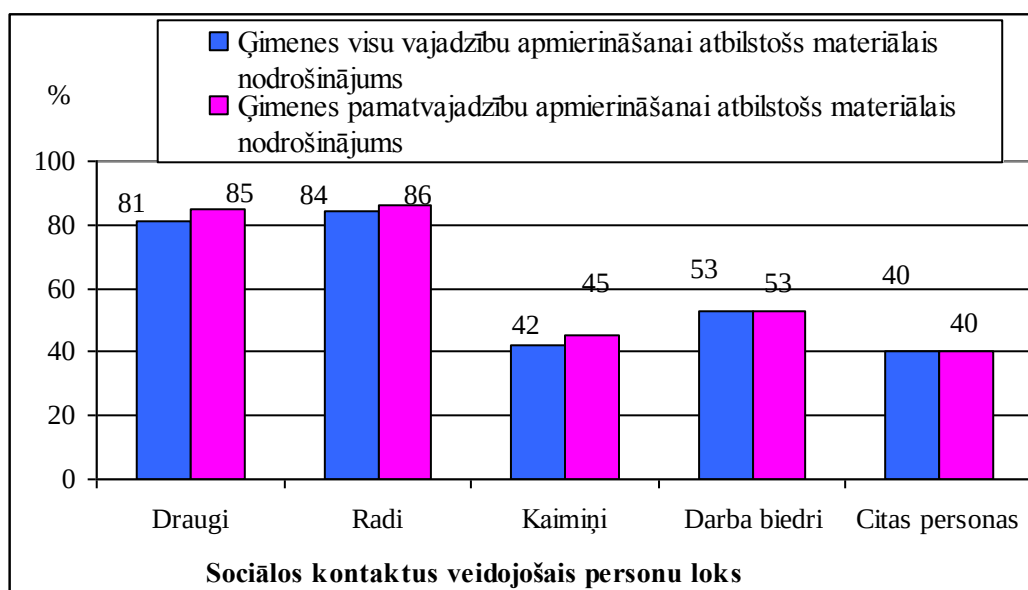
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz kultūras pasākumu apmeklētību (%)

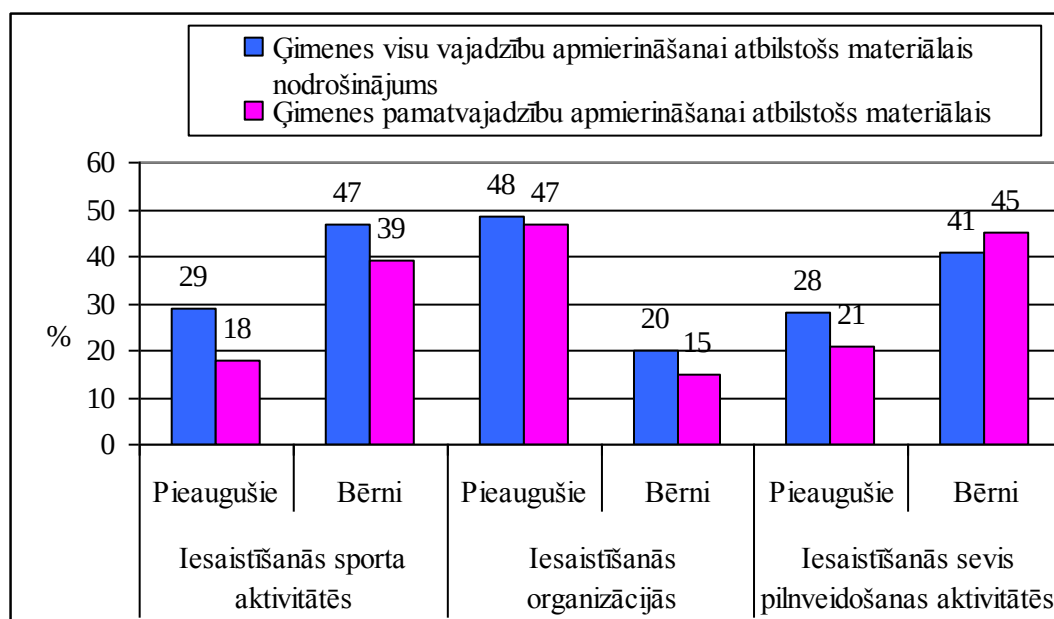
(a) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu kultūras pasākumu apmeklētību ietekmējošām grūtībām (%)

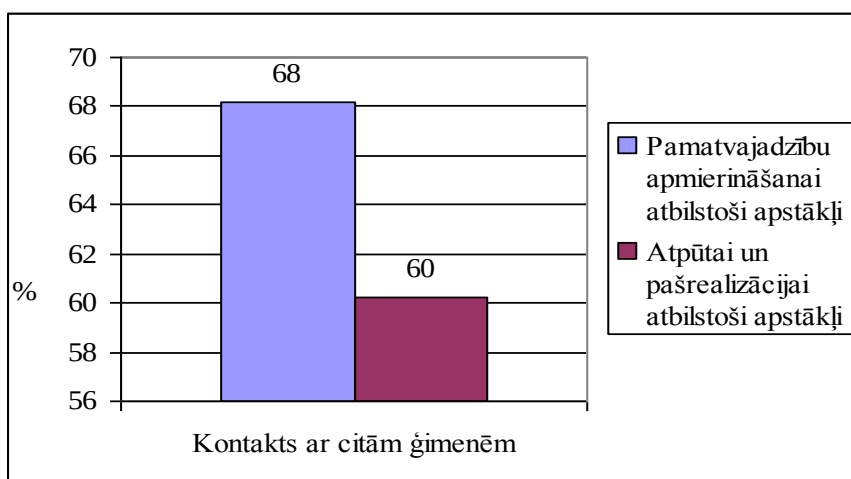
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz sociālo kontaktu veidošanu (%)

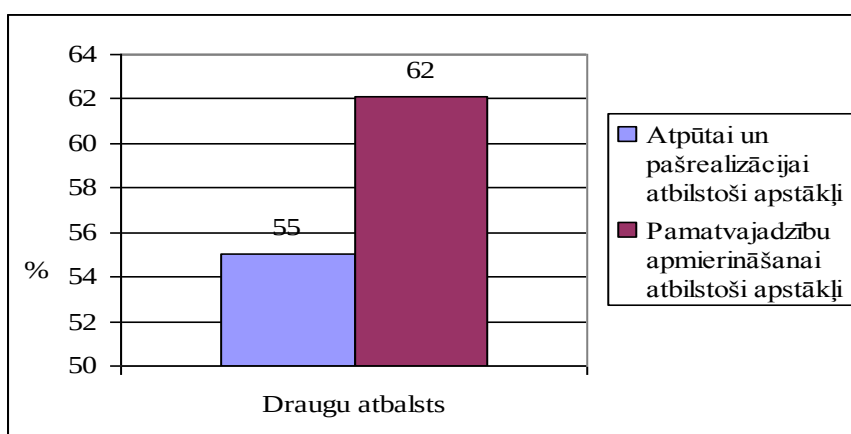
(a) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu sociālos kontaktus veidojošo personu loku (%)

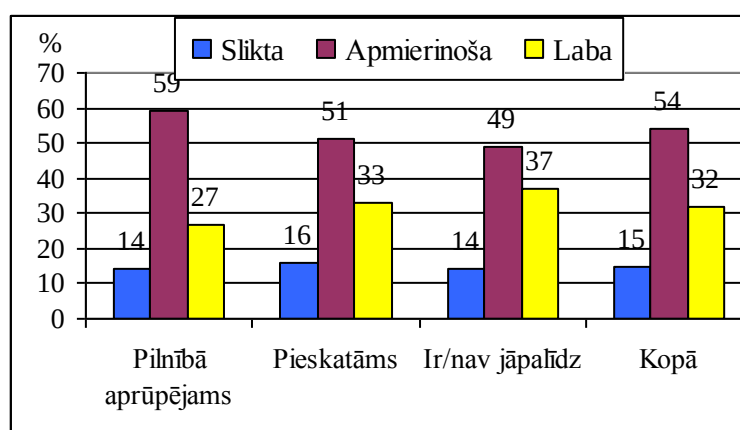
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz iesaistīšanos dažādās aktivitātēs (%)

(a) Ikdienas dzīves apstākļu ietekme uz kontaktu veidošanu ar citām ģimenēm (%)

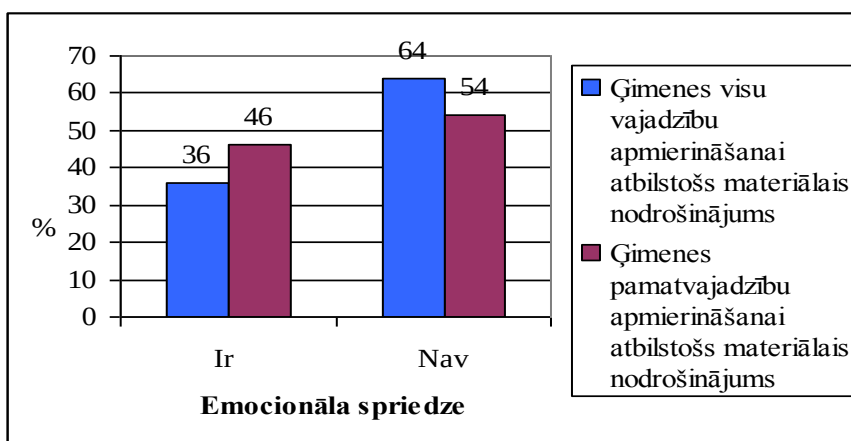

(b) Ikdienas dzīves apstākļu ietekme uz ģimeņu iespējām saņemt draugu atbalstu (%)

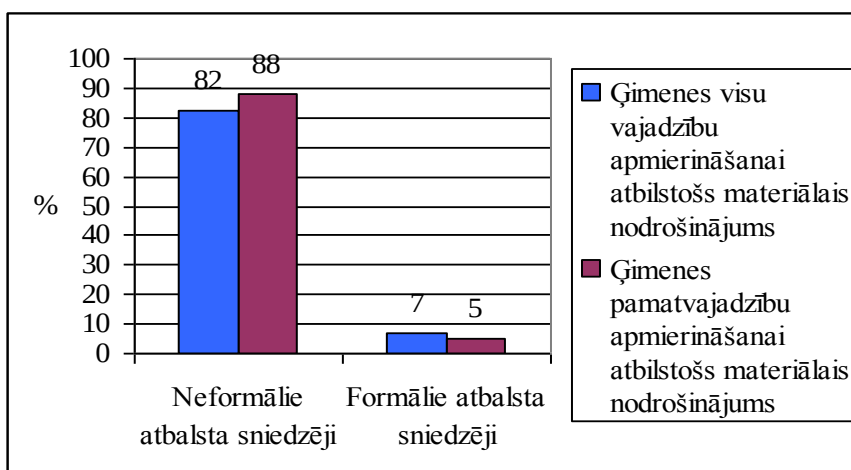

(c) Dzīves kvalitātes novērtējums bērniem nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%)

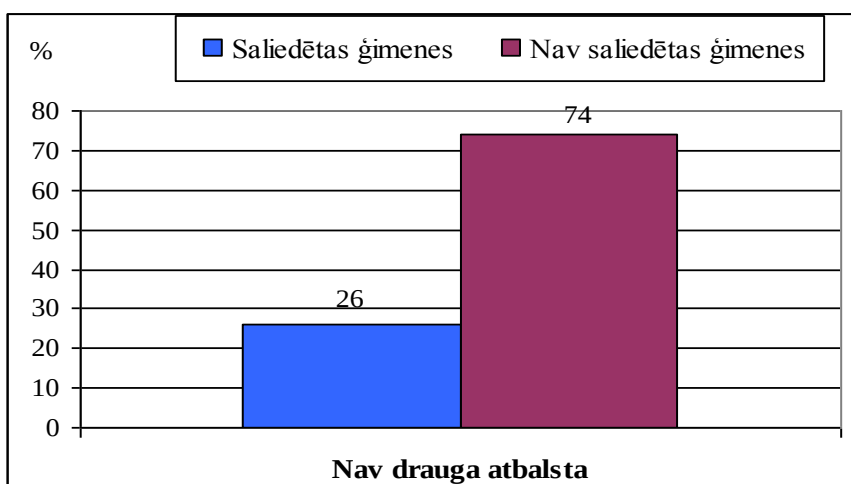

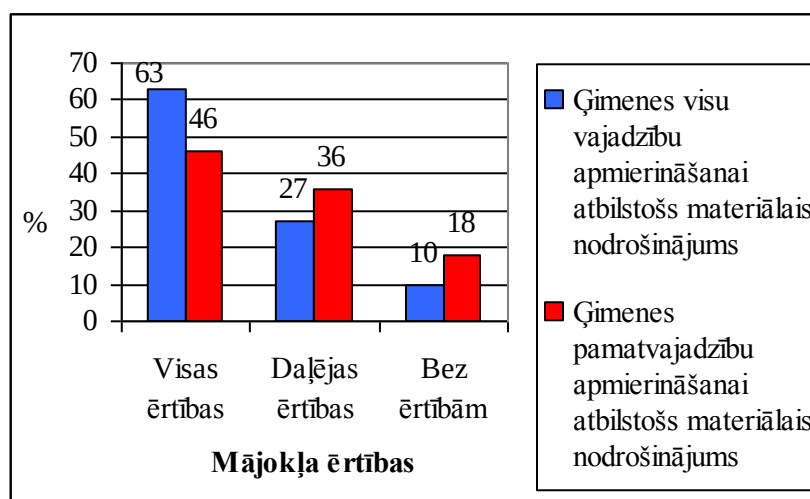
(a) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu emocionālo spriedzi (%)

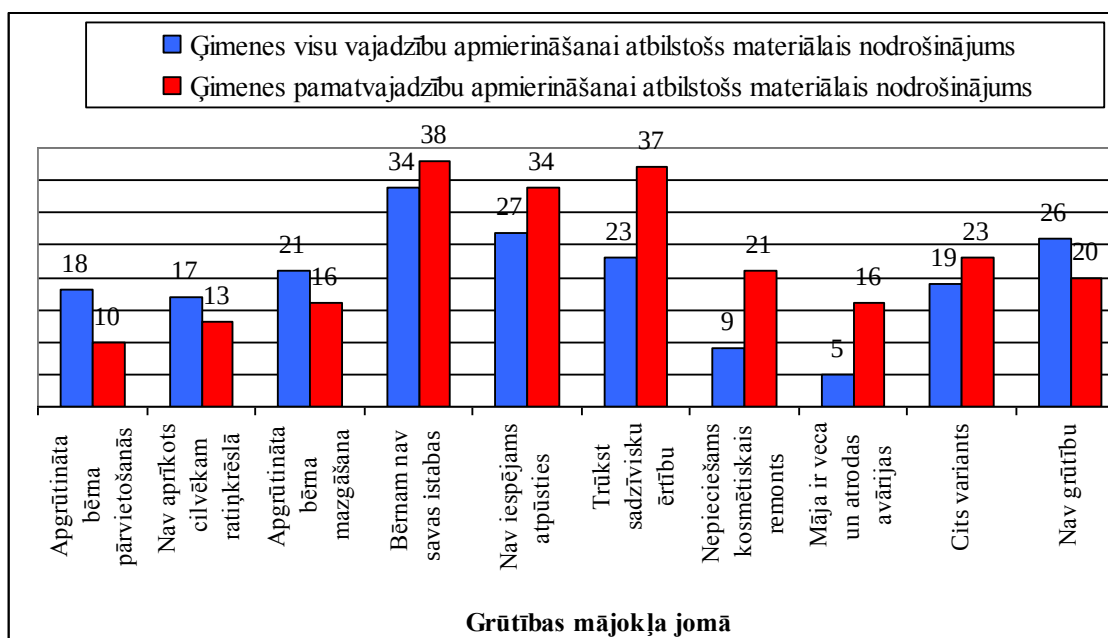
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimenēm sniegtā emocionālā atbalsta veidu (%)

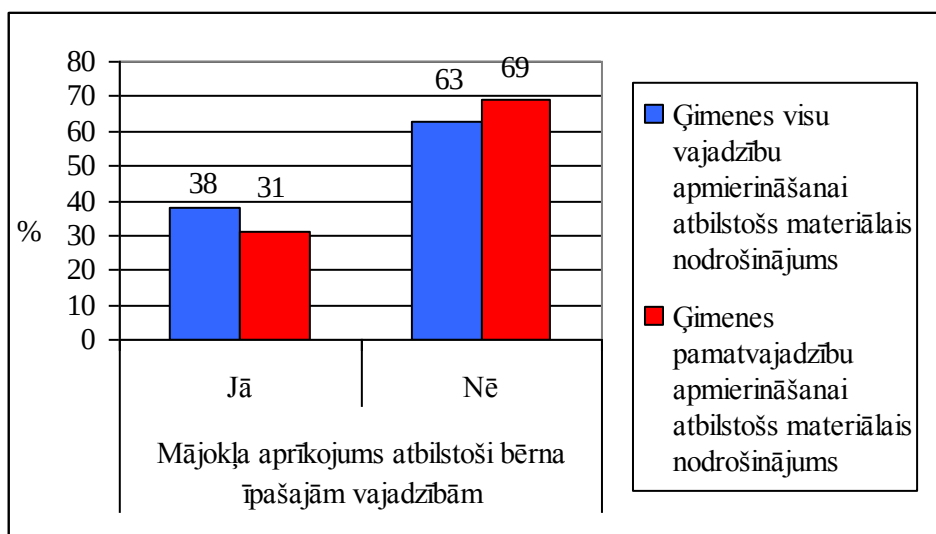
(c) Ģimenes locekļu saliedētības ietekme uz emocionālo labklājību (%)

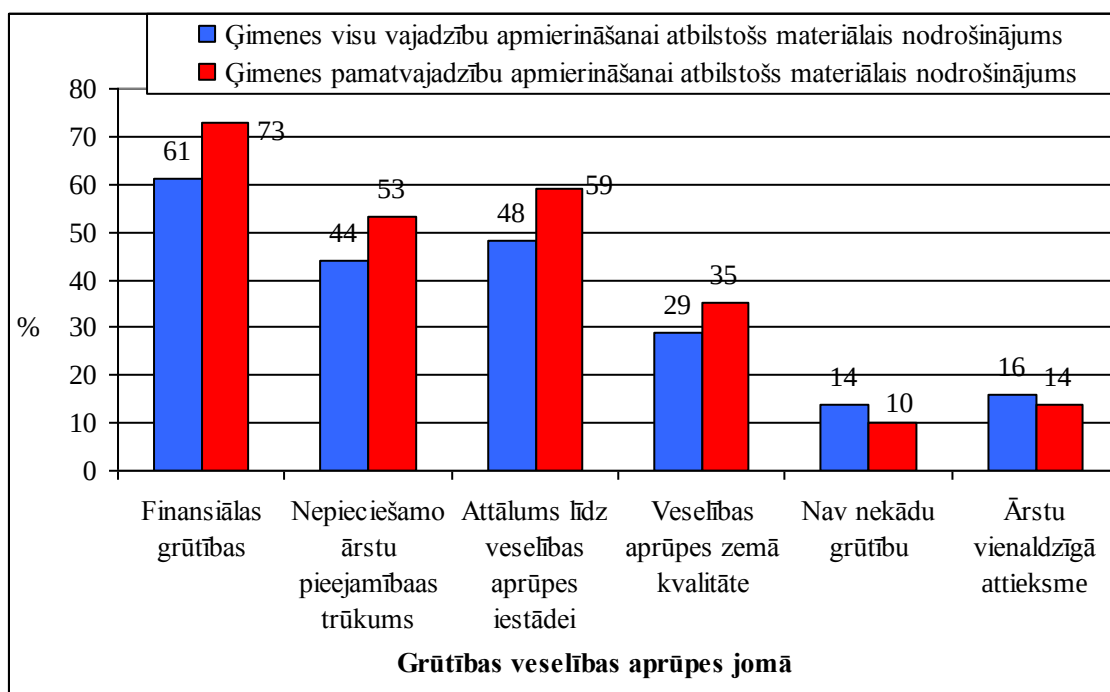
(a) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz mājokļa labiekārtojumu (%)

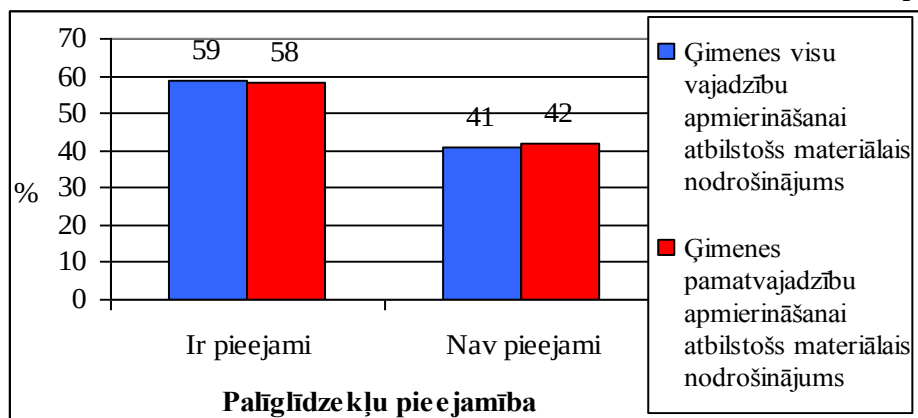
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu grūtībām mājokļa jomā (%)

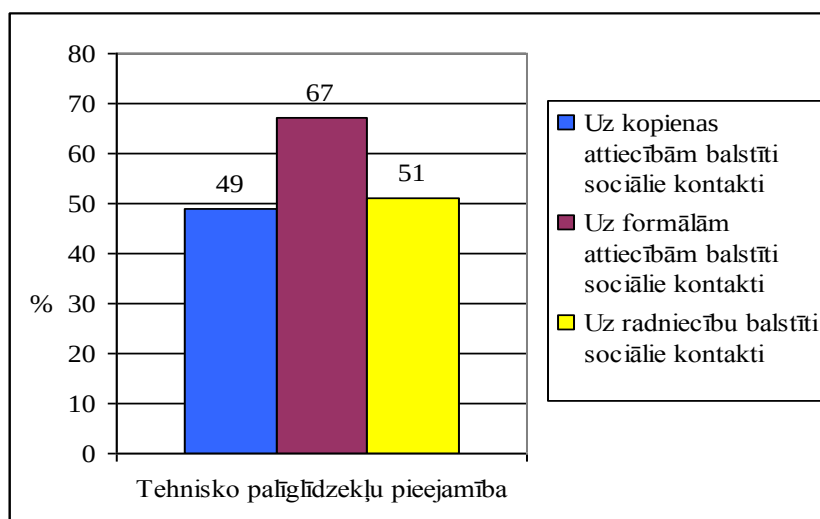
(a) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz mājokļa aprīkojumu atbilstoši bērna īpašajām vajadzībām (%), n= 87 (ģimenes, kurām nepieciešams speciāls mājokļa aprīkojums)

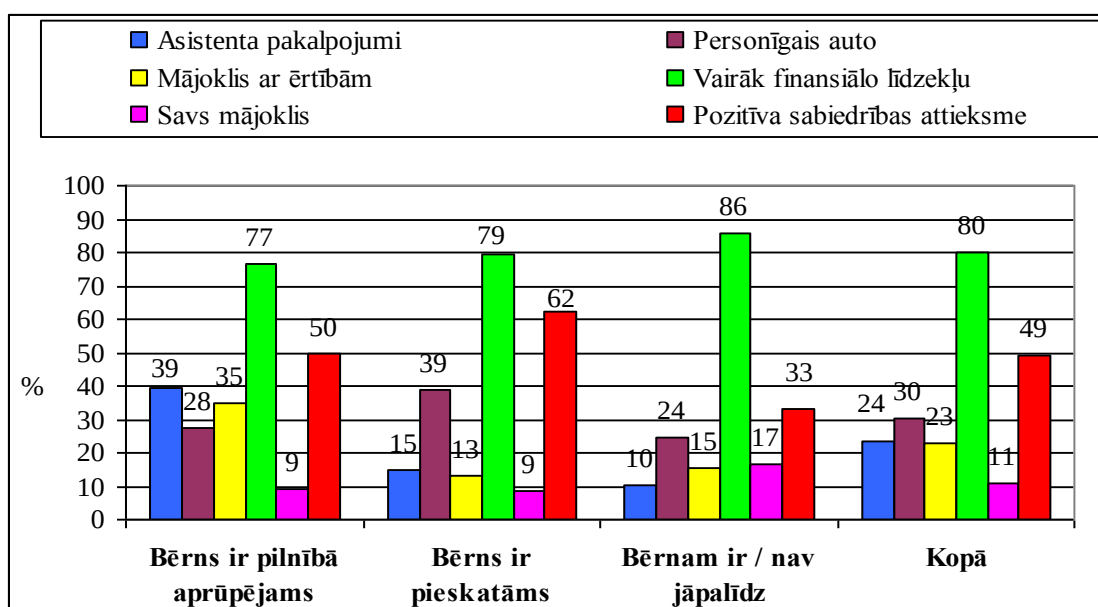
(b) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz ģimeņu grūtībām veselības aprūpes jomā (%)

(a) Materiālā nodrošinājuma ietekme uz palīgīdzekļu pieejamību n=105 (ģimenes, kurām nepieciešami palīgīdzekļi)

(b) Sociālo kontaktu ietekme uz tehnisko palīgīdzekļu pieejamību (%), n=105

(c) Ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanai nepieciešamais bērnam nepieciešamā aprūpes veida griezumā (%)

Faktoru ietekmes būtiskuma modelis

Modelis		Nestandardizētais koeficients		Standartizētais koeficients	t	Sig.
		B vērtība	St. Kļūda	Beta		
5	Visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums	,257	,043	,339	5,930	,000
	Pamatvajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums	,151	,041	,199	3,696	,000
	Relaksācijai un pašrealizācijai atbilstoši apstākļi	,102	,043	,135	2,383	,018
	Formāli sociālie kontakti	,088	,041	,116	2,119	,035
	Emocionāli tuvas attiecības	,083	,041	,109	2,020	,044

	B	Sig.	Exp(B)
Visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums	,906	,001	2,5
Pamatvajadzību vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums	,860	,001	2,4
Formāli sociālie kontakti	,722	,006	2,1
Relaksācijai un pašrealizācijai atbilstoši apstākļi	,652	,016	2
Constant	,937	,000	2,5

(a) Binārais loģistiskās regresijas pirmais modulis, kurš atspoguļo ietekmes varbūtības biežumu starp ļoti labu / labu un ļoti sliktu / sliktu dzīves kvalitātes vērtējumu

	B vērtība	Sig.	Exp(B)
Visu vajadzību apmierināšanai atbilstošs materiālais nodrošinājums	-,422	,001	,656
Constant	,152	,221	1,164

(b) Binārā loģistiskās regresijas otrais modulis, kurš atspoguļo ietekmes varbūtības biežumu starp apmierinošu un pārējiem vērtējumiem

Ieskats ikmēneša ienākumos, ar kādiem ģimenes var pretendēt uz pašvaldību sniegto atbalstu dažās Latvijas pilsētās un novados

Pilsēta vai novads	Ikmēneša ienākumi uz ģimenes locekli, ar kādiem ģimenes ir tiesīgas pretendēt uz pašvaldības sniegto atbalstu. Dati uz 2011. gada jūnija mēnesi
Zemgales reģions:	
Aizkraukles novads	Līdz 160 Ls
Bauskas pilsēta	Līdz 100 Ls
Dobeles novads	Līdz 126 Ls
Jēkabpils pilsēta	Līdz 130 Ls
Jelgavas pilsēta	Līdz 90 Ls
Vidzemes reģions:	
Cēsu novads	Līdz 120 Ls
Alūksnes pilsēta	Līdz 120 Ls
Madonas novads	Līdz 140 Ls
Valkas pilsēta	Līdz 150 Ls
Valmieras pilsēta	Līdz 132,47 Ls
Latgales reģions:	
Daugavpils pilsēta	Līdz 100 Ls
Balvu novads	Līdz 120 Ls
Ludzas pilsēta	Līdz 90 Ls
Preiļu novads	Līdz 110 Ls
Rēzeknes pilsēta	Līdz 100 Ls
Kurzemes reģions:	
Kuldīgas pilsēta	Līdz 130 Ls
Saldus pilsēta	Līdz 140 Ls
Talsu pilsēta	Līdz 108 Ls
Ventspils pilsēta	Līdz 100 Ls
Rīgas reģions:	
Ogres novads	Līdz 119 Ls
Tukuma pilsēta	Nav skaidri noteikts ienākuma līmenis
Kandavas novads	Līdz 90 Ls (3.1.2.p.)
Mālpils novads	Līdz 120 Ls
Rīgas pilsēta	Līdz 200 Ls

Avots: autores veidota konstrukcija, izmantojot pašvaldību saistošos noteikumus